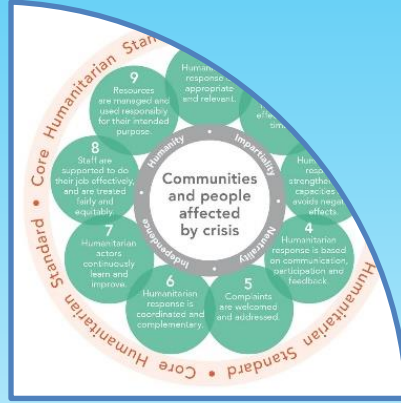

شراڪتدارن جي مشق ڪاپي- سرڪاري عملدارن لاءِ

ڪميونٽي بنيادن تي ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ

صوبائي ڊزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي، سنڌ

شراڪتدارن جي مشق ڪاپي- سرڪاري عملدارن لاءِ
ڪميونٽي بنيادن تي ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ

صوبائي ڊزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي، سنڌ

ماديول پهريون
سي بي دي آر اير جو تعارف ۽ ان جو عمل

پيغام

مادبول	يونٽ
مادبول نمبر-1 سي بي ډي آر ايمر جو تعارف ۽ ان جو عمل	يونٽ 1.1: ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ: بنيادي تصور ۽ اصطلاح يونٽ 1.2: سنڌ صوبي جو آفتن ۽ خطرن جو پس منظر يونٽ 1.3: سي بي ډي آر ايمر جو تصور، اهميت، ضرورت ۽ عمل
مادبول نمبر 2 پاڪستان ۽ سنڌ صوبي ۾ آفتن کي سنڀالڻ جو نظام	يونٽ 2.1: پاڪستان ۾ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ - ڊي آر ايمر جي ارتقا يونٽ 2.2: پاڪستان ۾ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ، سنڌ صوبي تي ڌيان سان گڏ يونٽ 2.3: مقامي سطح تي سي بي ډي آر ايمر ۾ سي بي اوز جو ڪردار ۽ اهميت
مادبول نمبر 3 مصيبتون ۽ انهن جو فردن ۽ ڪميونٽي تي اثر	يونٽ 3.1: قدرتي آفتن جا جسماني، سماجي، نفسياتي ۽ اقتصادي اثر يونٽ 3.2: ڪميونٽيز جا حساس عناصر جهڙوڪ عورتون، ٻارڙا، بزرگ، معذور ماڻهو ۽ پنٽي پيل گروپس يونٽ 3.3: قدرتي آفتن جا طبي اثر ۽ وڏي سانحي کي سنڀالڻ ۾ ٽرائج سسٽم جو تصور يونٽ 3.4: اسفيئر معيارن جو تعارف
مادبول 4 ڪميونٽي سطح تي ايمرجنسي ريسپانس مينيجمينٽ ۽ ڪميونٽي جي تياري	يونٽ 4.1: مختلف سطحن تي هنگامي ردعمل جي انتظام جو هڪ جائزو يونٽ 4.2: هنگامي ردعمل ۽ ڪميونٽي تياري جي اهميت يونٽ 4.3: ڊي ڊي آر ڪميٽيز ۽ اي آر ٽيم جي جوڙجڪ (ڪردار ۽ ذميواريون سونهڻ) يونٽ 4.4: خطري مخصوص ڪميونٽي بنيادن تي اڳواٽ خبرداري نظام ۽ طريقي ڪار
مادبول 5 شراڪتي خطري جي سڃاڻ (بي آر اي) ۽ ڪميونٽي سطح تي مصيبت جو خطرو گهٽائڻ (ڊي آر آر) جي منصوبابندي	يونٽ 5.1: گهڻ پاسائي خطرن، ڪمزوري ۽ صلاحيتن جي تشخيص- ايڇ وي سي اي يونٽ 5.2: خطري جي نشاندهي ۽ سڃاڻ، شراڪتي بهراڙي جائزو، ڪميونٽي سطح تي خطري جي سڃاڻ لاءِ استعمال ٿيندڙ بي آر اي اوزار يونٽ 5.3: آفتي خطري جي گهٽائڻ، ڪميونٽي سطح تي ڊي آر آر منصوبه بندي (ضرورت ۽ اهميت)
مادبول 6 خطري ستيل ڪميونٽي بنيادن تي مصيبت جو خطرو گهٽائڻ جا آپاء	يونٽ 6.1: خطرو گهٽائڻ جا آپاء، ڍانچائي ۽ غير ڍانچائي قدمن سان گڏ يونٽ 6.2: مخصوص خطرو گهٽائڻ جا آپاء (ٻوڏ، طوفان، سونامي ۽ سمنڊ جو پاڻڻ وغيره)

مخفف

ايشين ڊزاسٽر پريپئرنيس سينٽر	اي ڊي پي سي
ڪميونٽي بيسڊ ڊزاسٽر مينيجمنٽ	سي بي ڊي آر اير
ڪميونٽي بيسڊ ڊزاسٽر رسڪ رڊڪشن	سي بي ڊي آر آر
ڪميونٽي بيسڊ آرگنائيزيشن	سي بي او
سٽيزن ڪميونٽي بورڊ	سي سي بي
ڪلائيمٽ اينڊ ڊولپمينٽ ناليچ نيٽ ورڪ	سي ڊي ڪي اين
ڪميونٽي آرگنائيزيشن	سي اوز
سول سوسائٽي آرگنائيزيشن	سي ايس اوز
ڊسٽرڪٽ ڊزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي	ڊي ڊي اير اي
ڊسٽرڪٽ ايمرجنسي آپريشن سينٽر	ڊي اي او سي
ڊزاسٽر مينيجمينٽ	ڊي اير
ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽي	ڊي اير سي
ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ	ڊي آر اير
ڊزاسٽر رسڪ رڊڪشن	ڊي آر آر
ارٿ ڪوئڪ	اي ڪي
ايمرجنسي رليف سيل	اي آر سي
ارلي وارننگ سسٽم	اي ڊبليو ايس
جيوگرافڪل انفارميشن سسٽم	جي آءِ ايس
هائيگو فريم ورڪ فار ايڪشن	ايچ ايف اي
هيومن اميونوڊ فيشنسي واٽرس	ايچ آءِ وي
هيزرڊ، ولنربلٽي اينڊ ڪيپيسٽي اسپيسمينٽ	ايچ وي سي اي
انٽرنيشنل ايجنسي اسٽينڊنگ ڪميٽي	آئي اي ايس سي
انسيدنٽ ڪمانڊ سسٽم	آئي سي ايس
انٽرنيشنل ڊڪيڊ فار نيچرل ڊزاسٽر رڊڪشن	آئي ڊي اين آر آر
انٽرنيشنل/ نان گورنمينٽ آرگنائيزيشنز	آئي / اين جي اوز
لوڪل گورنمينٽ	ايل جي
ليڊي هيلٿ ورڪر	ايل ايچ ڊبليو
لوڪل سپورٽ آرگنائيزيشن	ايل ايس او
ملٽي هيزرڊ، ولنربلٽي رسڪ اسپيسمينٽ	اير ايچ وي آر اي
ميمورنڊم آف انڊراسٽينڊنگ	اير او يو
ملٽي هيزرڊ، ولنربلٽي رسڪ اسپيسمينٽ	اين ڊي اير اي
نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميشن	اين ڊي اير سي

نیشنل دزاسٽر مینيجمينٽ آرڊيننس	اين ڊي اير او
نیشنل دزاسٽر مینيجمينٽ پلان	اين ڊي اير پي
نیشنل دزاسٽر مینيجمينٽ فریم ورڪ	اين ڊي آر اير اف
نیشنل انسٽيٽيوٽ آف دزاسٽر مینيجمينٽ	اين آئي ڊي اير
پارٽيسپيٽري دزاسٽر رسڪ اسيسمينٽ	پي ڊي آر اي
پراونشل دزاسٽر مینيجمينٽ اٿارٽي	پي ڊي اير اي
پراونشل دزاسٽر مینيجمينٽ ڪميشن	پي ڊي اير سي
پراونشل ايمرجنسي آپريشن سينٽر	پي اي او ايس
پروجيڪٽ امپليمينٽيشن يونٽ	پي آئي يو
پاڪستان ميٽرو لاجيڪل ڊيپارٽمينٽ	پي اير ڊي
پارٽيسپيٽري رورل آپريشنل / پارٽيسپيٽري رسڪ اسيسمينٽ	پي آر اي
پاڪستان ريڊ ڪريسنٽ سوسائٽي	پي آر سي ايس
سسٽين ايبل ڊولپمينٽ گولز	ايس ڊي جيز
سينڊائي فریم ورڪ فار دزاسٽر رسڪ رڊڪشن	ايس ايف ڊي آر آر
سينٽر بورڊ آف روينيو	ايس اير ي آر
اسٽينڊرڊ آپريٽنگ پروسيجرز	ايس او پيز
تعلقہ دزاسٽر مینيجمينٽ ڪميٽي	ٽي ڊي اير سي
ٽريننگ آف ٽرينرز	ٽي او ٽي
يونين ڪائونسل	يو سي
يونين ڪائونسل دزاسٽر مینيجمينٽ ڪميٽي	يو سي ڊي اير سي
يونين ڪائونسل دزاسٽر مینيجمينٽ پلان	يو سي ڊي اير پي
يونائيٽيڊ نيشن	يو اين
يونائيٽيڊ نيشن انٽرنيشنل اسٽريٽج فار دزاسٽر رڊڪشن	يو اين آءِ ايس ڊي آر
ولنرلٽي اينڊ ڪيپيٽي اسيسمينٽ	وي سي اي
وليچ دزاسٽر مینيجمينٽ ڪميٽي	وي ڊي اير سي
وليچ دزاسٽر مینيجمينٽ پلان	وي ڊي اير پي
وليچ ڊولپمينٽ آرگنائيزيشن	وي ڊي او
ورلڊ ڪانفرنس آن دزاسٽر رسڪ رڊڪشن	ڊبليو سي ڊي آر آر
ورلڊ هيلٿ آرگنائيزيشن	ڊبليو ايج او

مادبول پهريون

سي بي ڊي آر اير جو تعارف ۽ ان جو عمل

- يونٽ 1.1: ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ: بنيادي تصور ۽ اصطلاح
- يونٽ 1.2: سنڌ صوبي جو آفتن ۽ خطرن جو پس منظر
- يونٽ 1.3: سي بي ڊي آر اير جو تصور، اهميت، ضرورت ۽ عمر

حاصل مطلب

هن مادبول جي پڄاڻي تي اوهان قابل ٿي سگهندا:

- ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ ۾ استعمال ٿيندڙ بنيادي تصور ۽ اصطلاحن کي سمجهو ۽ ڊزاسٽر مينيجمينٽ، تباهي، ايمرجنسي، مصيبت، ڪمزوري ۽ خطري جي وضاحت ڪريو
- سنڌ صوبي جي آفتن ۽ خطرن جو پس منظر ڄاڻو ۽ نشاندهي ڪيو ته صوبي کي درپيش اهم خطرن يا صوبي جي مختلف غير محفوظ حساس حالتن سان خطرو موجود ٿي سگهي ٿو انهن جي فهرست ٺاهيو ۽ وضاحت ڪريو.
- سي بي ڊي آر اير جي تصور کي سمجهو ۽ سنڌ صوبي ۾ ڪميونٽي جون ڪمزوريون گهٽائڻ جي ضرورت جي اهميت کي ڄاڻو.

يونٽ 1.1

نالو: دزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ: بنيادي تصور ۽ اصطلاح

سڪڻ جو مقصد: دزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ ۾ استعمال ٿيندڙ بنيادي تصور ۽ اصطلاحن کي سمجهڻ ۽ تباهيءَ جي خطري جي انتظام، تباهي جي خطري ۾ گهٽتائي خطره هنگامي صورتحال، آفت، ڪمزوري ۽ خطري کي بيان ڪرڻ جي قابل بڻجڻ لاءِ

هينڊ آئوٽس: پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي، پي پي سلائيڊز

تربيتي سامان: ملٽي ميڊيا، ڪارڊز، فلپ چارٽس، مارڪرز، وائيت بورڊ ۽ مارڪرز

سڪيا جا گڙ: غير محدود، بطرفا بحث، مقامي تجربن مان سڪڻ، گڏيل مشق، گڏيل پيشڪش، آڊيو وزيوئل ايڊز، سوال جواب

1. وصفون

1.1 صلاحيت

تباھي جي خطرن کي سنڀالڻ ۽ لچڪ کي مضبوط ڪرڻ لاءِ ڪنهن تنظيم، برادري يا معاشري ۾ موجود سمورين طاقتن، صفتن ۽ وسيلن جو مجموعو، صلاحيت ۾ بنيادي ڍانچو، ادارا، انساني علم ۽ هنر ۽ اجتماعي صفتون جهڙوڪ سماجي لاڳاپا، قيادت ۽ انتظام شامل ٿي سگهن ٿا.

1.2 منهن ڏيڻ جي صلاحيت

منهن ڏيڻ جي صلاحيت ماڻھ، تنظيم ۽ نظام، موجود مهارت ۽ وسيلن کي استعمال ڪندي، ناڪاري حالتن، خطري يا آفتن کي منهن ڏيڻ جي قابليت آهي. مقابلو ڪرڻ جي صلاحيت لاءِ عام آگاهي، آفتن ناڪاري حالتن دوران به آگاهي، وسيلو ۽ سٺي انتظاميه جي ضرورت هوندي آهي، صلاحيتن سان گڏ منهن ڏيڻ سان تباھي جي خطرن کي گهٽائڻ ۾ مدد ملندي آهي.

1.3 صلاحيت جو اندازو

صلاحيت جي سڃاڻڻ اهو عمل آهي جنهن ذريعي گهربل هدفن جي مقابلي ۾ ڪنهن ٽولي، تنظيم يا ڪميونٽي جي صلاحيتن جو جائزو ورتو ويندو آهي، جتي موجوده صلاحيتن جي بحالي يا مضبوطي لاءِ نشاندهي ڪئي ويندي آهي ۽ وڌيڪ ڪارروائي لاءِ صلاحيتن جي فرق کي سڃاتو ويندو آهي.

1.4 اهليت جي ترقي

اهليت جي ترقي هڪ اهڙو عمل آهي جنهن ذريعي ماڻهن، تنظيم ۽ ڪميونٽي جي سماجي ۽ اقتصادي هدفن کي حاصل ڪرڻ لاءِ وقت سان گڏ پنهنجي صلاحيتن کي منظم نموني سان همت افزائي ۽ ترقي ملندي آهي اهو هڪ اهڙو تصور آهي جو صلاحيتن جي اضافي جي مدي ۾ واڌ ڪندو آهي جيڪو وقت سان گڏوگڏ صلاحيتن جي واڌاري ۽ تخليق کي برقرار ڪرڻ جي سمورن رخن تي پاڙيندو آهي. ان ۾ سڪڻ ۽ گهٽ رخي سڪيا شامل آهي پر ادارن، سياسي بيداري، مالي وسيلن، ٽيڪنالاجي سسٽم ۽ وسيع قابل ماحول بڻائڻ لاءِ به مستقل ڪوششون ڪرڻ شامل آهن.

1.5 مصيبت

خطرناڪ واقعن سبب ڪنهن به سطح تي ڪنهن سماج يا ڪميونٽي جي ڪم ڪار ۾ سخت رڪاوٽ، جنهن جي ظاهر ٿيڻ، خطري ۽ صلاحيت جي شرطن سان ٻڌل هوندو آهي، جنهن ۾ هيٺين مان هڪ يا وڌيڪ جو سبب بڻجن ٿا: آهي: انساني، مادي، معاشي ۽ ماحولياتي نقصان ۽ اثر، تباھي جو اثر ٽڪڙو ۽ مقامي ٿي سگهي ٿو، پر اهو اڪثر وڏي پيماني تي ٿيندو آهي ۽ ڊگهي مدي تائين رهي سگهي ٿو. ان جو اثر ڪنهن سماج يا ڪميونٽي جي پنهنجي وسيلن کي ڪتب آڻڻ جي صلاحيت کي ڇڏي سگهي ٿو يا ان کان وڌيڪ به سگهي ٿو ۽ ان ڪري ٻاهرين ذريعن کان مدد جي ضرورت پوي سگهي ٿي، جنهن ۾ پاڙي علائقن يا قومي يا بين الاقوامي سطح تي به شامل ٿي سگهي ٿي.

1.6 ايمرجنسي

هنگامي صورتحال کي ڪجهه وقتن ۾ تباھي جي اصطلاح سان گڏ هڪ ٻئي سان گڏ استعمال ڪيو ويندو آهي جهڙوڪ: حياتياتي ۽ ٽيڪنالاجيڪل خطرا يا صحت جي هنگامي حالتن جي روشني ۾ جيڪي تنهن هوندي به خطرناڪ واقعن سان ڳنڍيل ٿي سگهن ٿا جنهن جو نتيجو ڪنهن ڪميونٽي يا سماج جي ڪم ۾ سخت رڪاوٽ جو ناهي هوندو.

1.7 آفتن سان ٿيندڙ نقصان

آفتي نقصان مصيبت دوران ۽ ان کان فوري بعد ۾ ٿيندو آهي، اهو عام طور تي طبعي يونتن ۾ ماپيو ويندو آهي (جهڙوڪ: گهرن جا مربع ميٽر، روڊن جا ڪلوميٽر وغيره) ۽ طبي اثاثن جي مڪمل يا جزوي تباهي، بنيادي خدمتن ۾ رڪاوٽ ۽ متاثر علائقن ۾ روزگار جي ذريعن کي پهچندڙ نقصان جي وضاحت ڪري ٿو.

1.8 آفتن جو اثر

تباهي جو اثر هڪ خطرناڪ واقعي يا ڪنهن تباهي جي ناڪاري اثرن (جهڙوڪ معاشي نقصان) ۽ هاڪاري اثر (جهڙوڪ معاشي فائدو) سميت ڪل اثر آهي. ان اصطلاح ۾ معاشي، انساني ۽ ماحولياتي اثر شامل آهن ۽ ان ۾ موت، زخمي، بيماري ۽ انساني جسماني ذهني ۽ سماجي پلائي تي ٻيا ناڪاري اثر شامل آهن.

1.9 آفتن جي روڪڻ

آفتن کي منهن ڏيڻ ۽ انهن جي بحالي لاءِ تار ڪيل آپائڻ جي منصوبو بندي ۽ عملدرآمد لاءِ هڪ تنظيم. ڊزاسٽر مينيجمينٽ خطرن کي مڪمل طور تارڻ يا ختم ناهي ڪري سگهندي، ان ۾ آفتن جي اثرن کي گهٽائڻ ۽ "بهتر کان بهتر بڻائڻ" لاءِ تياري ۽ ٻين منصوبن کي ٺاهڻ ۽ انهن تي عملدرآمد تي ڌيان ڏنو ويو آهي. منصوبو تيار ڪرڻ ۽ ان تي عملدرآمد نه ڪرڻ سان جان، ملڪيتن ۽ آمدني ضايع ٿي سگهي ٿي.

1.10 هنگامي انتظام

هنگامي نظم و ضبط جو استعمال به ڪجهه وقتن ۾ گڏيل خيالن جي ڏي وٺ ڪئي ويندي آهي خاص طور تي حياتياتي ۽ ٽيڪنالاجيڪل خطرن ۽ صحت جي هنگامي صورتحال کي سامهون رکندي، ڊزاسٽر مينيجمينٽ جي اصطلاح سان گڏ، جيتوڻيڪ اوور لپ جو هڪ وڏو مقدار موجود آهي، هڪ هنگامي صورتحال خطرناڪ واقعن سان به ٿي سگهي ٿي، جنهن جي نتيجي ۾ سماج يا ڪميونٽي جي ڪم ڪار ۾ رڪاوٽ ناهي پوندي.

1.11 آفتن جو خطرو

جان، زخم، يا تباهي، تباهه ٿيل اثاثن کي امڪاني نقصان جو ڪنهن مخصوص وقت ۾ ڪنهن نظام، سماج يا ڪنهن ڪميونٽي کي ٿي سگهي ٿو، خطرا، نمائش ڪمزوري ۽ صلاحيت جي افعالن طور امڪاني طور تي طئي ڪيا ويندا آهن. تباهي جي خطري جي تعريف خطرناڪ واقعن ۽ آفتن جي تصور جي عڪاسي ڪري ٿي ڇاڪاڻ ته خطري جي مستقل طور تي موجوده حالتن جو نتيجو آهي. تباهي جي خطري ۾ مختلف قسمن جا امڪاني نقصان شامل آهن جن جو مقدار درست ڪرڻ اڪثر طور تي ڏکيو هوندو آهي. بهرحال، موجوده مبتلا خطرن ۽ آبادي ۽ سماجي ترقي جي نامن جي باري ۾ معلومات سان گڏ، گهٽ کان گهٽ وسيع اصطلاحن ۾، تباهي جي خطرن جو اندازو لڳايو ۽ نقشو بڻائي سگهجي ٿو. اهو ضروري آهي ته معاشري ۽ معاشي حوالن تي غور ڪيو وڃي جنهن ۾ تباهي جو خطرو هوندو آهي ۽ اهو ضروري ناهي ته ماڻهو خطري جي باري ۾ هڪ جهڙن خيالن ۽ انهن جي بنيادي خطري کي عناصرن کي شير ڪن.

1.12 آفت جي خطري جو اندازو

امڪاني خطرن جو تجزيو ڪرڻ ۽ نمائش توڙي خطري جي موجوده حالتن جو جائزو وٺڻ ذريعي تباهي جي خطري جي نوعت ۽ طاقت جو تعين ڪرڻ لاءِ هڪ معياري يا مقداري نقطه نظر، جيڪي سڀ گڏجي ماڻهن ملڪيتن، خدمتن، روزگار ۽ ماحول کي نقصان پهچائي سگهن ٿا جن تي سندن پاڙڻ هوندو آهي.

1.13. آفت جي خطري جي سڃاڻ

آفتن جي خطري جي سڃاڻ ۾ شامل آهن: خطرن جي نشاندهي؛ خطرن جون فني خاصيتون جهڙوڪ ان جو هنڌ، شدت، ڳاڻيٽي ۽ امڪان جو جائزو، جسماني، سماجي، طبي، ماحولياتي ۽ سماجي ذريعن سميت نمائش ۽ خطري جو تجزيو؛ ۽ امڪاني خطري وارن منظرنامن جي سلسلي ۾ مروج ۽ متبادل مقابلو ڪرڻ جي صلاحيتن جي اثرائتي هئڻ جو اندازو ڪرڻ شامل آهي.

1.14. آفتن جي خطري جو انتظام

ڊزاسٽر رسڪ مينيجمنٽ تباهي جي خطري کي گهٽائڻ جي پالسين ۽ حڪمت عملين جو اطلاق آهي، جيڪي تباهي جي نئين خطري کي روڪڻ ۽ ايندڙ خطري جو انتظام ڪرڻ لاءِ لچڪ کي مضبوط بڻائڻ ۽ تباهي جي نقصانن کي گهٽ ڪرڻ ۾ مددگار آهي. آفت جي خطري جي انتظام جي ڪاررواين کي امڪاني تباهي جي انتظام، اصلاحي آفت جي خطري جي انتظام ۽ متبادل آفت جي خطري جي انتظام وچ ۾ فرق جي نشاندهي ڪري سگهجي ٿي، جنهن کي بچي ويل (بقايا) خطري جو انتظام به چيو ويندو آهي.

1.15. برادريءَ تي ٻڌل تباهي جي خطري جو انتظام

ڪميونٽي تي ٻڌل تباهي جي خطري جو انتظام مقامي سطح تي تباهي جي خطري جي انتظام ۾ امڪاني طور تي متاثر ڪميونٽيز جي شموليت کي هٿي ڏئي ٿو، ان ۾ خطرن، ڪمزورين ۽ صلاحيتن جي باري ۾ سماجي تشخيص، ۽ تباهي جي خطري کي گهٽائڻ لاءِ مقامي ڪارروائي جي منصوبا بندي، عملدرآمد، نگراني ۽ جائزي ۾ انهن جي شموليت هوندي آهي.

1.16. آفت جي خطري ۾ گهٽتائي

آفتن جي خطري ۾ گهٽتائي جو مقصد نئين کي روڪڻ ۽ موجوده تباهي جي خطري کي گهٽ ڪرڻ ۽ ايندڙ خطري کي سنڀالڻ آهي. انهن سڀني کي لچڪ مضبوط بڻائڻ ۾ ۽ ان سبب ڪري ٿي پائيدار ترقي حاصل ڪرڻ ۾ مددگار آهي. آفتن جي خطري ۾ گهٽتائي ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ جي پاليسي جو مقصد آهي ۽ ان جي هدفن ۽ مقصدن کي آفت جي خطري کي گهٽائڻ جي حڪمت عملين ۽ منصوبن ۾ بيان ڪيو ويو آهي.

1.17. تڪڙو خبرداري نظام

خطرن جي نگراني، اڳڪٿي ۽ خبردار ڪرڻ جو هڪ مربوط نظام تباهي جي خطري جي سڃاڻ، مواصلات ۽ تيارين جي سرگرمين جي نظام و عمل جو ماڻهن، برادرين، حڪومتن، ڪاروبارن ۽ بين ماڻهن کي اثرائتن واقعن کان اڳ ٿي تباهي جا خطرا گهٽائڻ لاءِ وقتاڻي ڪارروائي ڪرڻ جو اهل بڻائيندو آهي.

1.18. ظاهر ڪرڻ

خطري سٽيل علائقن ۾ رهندڙ ماڻهن، بنيادي ڍانچي، رهائش، پيداواري صلاحيتن ۽ ٻين جوڳن انساني اثاثن جي صورتحال

1.19. خطرو

هڪ اهڙو عمل، مظاهرو يا انساني سرگرمين جنهن سان جان، زخم يا ٻين صحت جي اثرن، ملڪيتن کي نقصان، سماجي ۽ اقتصادي خلل يا ماحولياتي بگاڙ جو نقصان ٿي سگهي ٿو.

1.20. حياتياتي خطرا

حياتياتي خطرا نامياتي هوندا آهن يا حياتياتي طاقتن ذريعي پهچندا آهن، جن ۾ مرض پيدا ڪندڙ ننڍا جيوڙا (جنامڙا) زهريلا ۽ جيو آئن مادا شامل آهن، ان جا مثال بيڪٽريا، وائرس وغيره ان کان علاوه زهريلي جنگلي جيوت ۽ ڪيڙا، زهريلا ٻوٽا ۽ مچر آهن جن سان گڏ بيماريون پيدا ڪندڙ ايجنٽس شامل هوندا آهن.

1.21. ماحولياتي خطرا

ماحولياتي خطرن ۾ ڪيميائي قدرتي ۽ حياتياتي خطرا شامل ٿي سگهن ٿا، اهي ماحولياتي هراس يا هوا، پاڻي ۽ مٽي ۾ جسماني يا ڪيميائي آلودگي ذريعي پيدا ٿي سگهن ٿا، تنهن هوندي به تمام گهڻا عنصر ۽ مظاهرا جيڪي ان زمري ۾ اچن ٿا اهي پنهنجي پاڻ ۾ خطرا نه پر انهن کي تباهي ۽ خطري جو ڊرائيور چئي سگهجي ٿو، جهڙوڪ مٽي جي تنزلي، بيلن جي واڌي، بائيو ڊائيوستي (حياتياتي نظام) ۾ گهٽتائي، ڪارپ ۽ سمنڊ جي سطح ۾ اضافو شامل آهن.

1.22. ارضياتي يا جيو فزيڪل خطرا

ارضياتي يا جيو فزيڪل خطرا اندروني زمين جي عمل سان شروع ٿيندا آهن. زلزلا، ٻرندڙ جبل سرگرمي ۽ خارج ٿيڻ ۽ ان بابت جيو فزيڪل عمل جهڙوڪ وڏي پيماني تي چرپر، مٽي ۽ جابلو ڇيڻ ڪرڻ، سطح ڪرڻ ۽ ملبو يا گند ڪچرو وهائڻ جا مثال شامل آهن.

1.23. هائيڊرو ميٽرولاجيڪل خطرا

هائيڊرو ميٽرولاجيڪل عناصر انهن مان ڪجهه عمل ۾ اهم حصيدار آهن، سونامين جي درجه بندي ڪرڻ ڏکيو آهي: جيتوڻيڪ اهي زمين اندر زلزلي ۽ ٻين ارضياتي واقعن سبب متحرڪ آهن، پر اهي بنيادي طور تي هڪ سامونڊي عمل بڻجي ويندا آهن جيڪي ساحلي پاڻي بابت خطري جي طور تي سامهون ايندا آهن. هائيڊرو ميٽرولاجيڪل خطرا اوو منڊلائي، آبي يا بحراتي قسم سان آهن، ان جا مثال منظره حاره طوفان (جهڙوڪ طوفان ۽ سامونڊي طوفان به چئي سگهجي ٿو) آهن، ٻوڏن سان گڏ ڏڪر گرم هوائون ۽ سرد لهرون، ۽ ساحلي طوفان ۾ اضافو شامل آهي. هائيڊرو ميٽرولاجيڪل حالتون ٻين خطرن جهڙوڪ ڇيڻ ڪرڻ، جهنگ کي باهه، ماکڙ جو حملو، وبائي بيماريون ۽ زهريلا مادا ۽ ٻرندڙ جبل ڦاٽڻ واري مادي جي چرپر ۾ به هڪ عمل ٿي سگهن ٿا.

1.24. ٽيڪنالاجيڪل خطرا

ٽيڪنالاجيڪل خطرا فني يا صنعتي حالتون، خطرناڪ طريقي ڪار، بنيادي ڍانچي جي ناڪامين يا مخصوص انساني سرگرمين سان پيدا ٿيندا آهن. مثالن ۾ صنعتي آلودگي، جوهر ي تابڪاري، زهريلو گند ڪچرو، ڊيم جي ناڪامي ٽرانسپورٽ حادثا، فيڪٽري ڌماڪا، باهه ۽ ڪيميڪل پڪيڙ شامل آهن. قدرتي آفت جي واقعن جي اثرن جي نتيجي ۾ ٽيڪنيڪي خطرا به سٺو سنئون پيدا ٿي سگهن ٿا.

1.25. خطرناڪ واقعا

ڪنهن خاص وقت دوران ڪنهن خاص جڳهه تي خطرن جو انڪشاف

1.26. گهٽ ڪرڻ

ڪنهن خطرناڪ واقعي جي ناڪاري اثرن کي گهٽائڻ يا محدود ڪرڻ. خاص طور تي قدرتي خطرن ۾ خطرن جي ناڪاري اثرن کي پوري طرح نه ٿو روڪي سگهجي پر ان جي پيمائش يا شدت کي مختلف حڪمت عمليين ۽ قدامت سان ڪافي حد تائين گهٽ ڪري سگهجي ٿو. گهٽ ڪرڻ جي قدامت ۾ انجنيئرنگ جي ترڪيب ۽ خطرا مزاحمت جي طاقت رکندڙ تعمير سان گڏوگڏ بهتر ماحولياتي ۽ سماجي پاليسيون ۽ عوامي شعور شامل آهي. اهو واضح رهي ته موسمياتي تبديلي جي پاليسي ۾ ”روڪٿام“ يعني گهٽ ڪرڻ جي مختلف وضاحتون ڪيون ويون آهن ۽ گرین هائوس گيسن جي خارج ٿيڻ کي گهٽائڻ لاءِ استعمال ٿيندڙ اصطلاح جيڪو آب و هوا جي تبديلي جو ذريعو آهي.

1.27. تياري

حڪومت، امدادي ۽ بحالي جي ادارن، برادرين ۽ ماڻهن ذريعي تيار ڪيل علم ۽ صلاحيتن کي امڪاني موجوده يا ايندڙ آفتن جي اثرن کي موثر انداز ۾ منهن ڏيڻ ۽ بحالي لاءِ هٿي ڏني وئي آهي. تياري جو عمل تباهي جي خطري جي انتظار جي ڏس ۾ انجام ڏنو ويندو آهي ۽ ان جو مقصد هر قسم جي هنگامي حالتن کي موثر انداز ۾ سنڀالڻ ۽ مستقل بحالي جي رد عمل سان منظم منتقلي حاصل ڪرڻ لاءِ گهربل صلاحيتن جي تياري ڪرڻ آهي.

1.28. روڪٿام

موجوده ۽ نئين تباهي جي خطرن کان بچڻ لاءِ سرگرميون ۽ اپاءُ روڪٿام (يعني تباهي جي روڪٿام) آفاتي واقعن کي امڪاني ناڪاري اثرن کان مڪمل طور تي بچڻ جي تصور ۽ ارادي جو اظهار ڪندي آهي. جيتوڻيڪ تباهي جي ڪجهه خطرن کي ختم نه ٿو ڪري سگهجي پر روڪٿام جو مقصد ان طرح جي حوالن ۾ خطرن ۽ نمائش کي گهٽ ڪرڻو آهي جتي نتيجي طور تي تباهي جي خطري کي پري ڪيو ويندو آهي، مثالن ۾ ڊيم ۽ بند شامل آهن جيڪي ٻوڏ جي خطرن کي ختم ڪندا آهن، زميني قاعدن جي استعمال هائي رسڪ زونز ۾ ڪنهن وسندي جي اجازت نه ڏني وڃي، زلزلي بابت انجنيئرنگ ڊزائن جو ڪنهن به امڪاني زلزلي ۾ هڪ اهم عمارت جي بقا ۽ ڪم کي يقيني بڻائين ٿا، ۽ حفاظتي ٽڪن ذريعي بچاءُ وارين بيمارين خلاف ٽڪن جي مهم، ثانوي خطرن يا ان جي نتيجن کي روڪڻ لاءِ ڪنهن اثرائتي واقعي يا آفت دوران يا ان کان پوءِ به روڪٿام جي قدامت جنهن ۾ پاڻي جي آلودگي کي روڪڻ جهڙا قدم شامل آهن ڪري سگهجن ٿا.

1.29. نئين سر تعمير

پائيدار ۽ ڊگهي مدي واري نئين سر تعمير پائيدار بحالي جو لچڪدار اهم بنيادي ڍانچي، خدمتن، رهائش، سهولتن ۽ روزگار جي ذريعن ۽ ڪنهن تباهي کان متاثر ڪميونٽي يا سماج کي فعال بڻائڻ لاءِ گهربل آهي جيڪا پائيدار ترقي جي اصولن سان گڏوگڏ مناسب آهي ۽ ”بهتر ۽ لاءِ تعمير“، ته جيئن مستقل بحالي جي تباهي جي خطري کان بچڻ يا ان کي گهٽ ڪري سگهجي.

1.30 بحالي

پائيدار ترقي جي اصولن مطابق آفت ستيل ڪميونٽي يامعاشري جي معاشي، طبعي سماجي، ثقفتي ۽ ماحولياتي اثائن، نظام ۽ سرگرمين جي بحالي ۽ بهتري آڻڻ لاءِ مستقبل جي تباهي جي خطرن کان بچائي يا گهٽ ڪري سگهجي ٿو.

1.31 رليف

ڪنهن تباهي کان متاثر معاشري يا ڪميونٽي کي فعال بڻائڻ لاءِ بنيادي دمتن ۽ سهولتن جي بحالي

1.32 لچڪ

خطري ۾ ورتل ڪميونٽي يا معاشري وٽ اهليت جو هڪ نظام ته اهو خطري جي انتظام وسيلي خطري جي اثرن مان نجات ۽ تبديلي لاءِ ان جي وقتائتي ۽ اثرائتي انداز سان مزاحمت ڪندي صلاح مصلحت سان منهن ڏيڻ ۽ ان سان پنهنجي ضروري بنيادي ڍانچي ۽ ڪمن کي بحال ۽ تحفظ فراهم ڪري.

1.33 ردعمل

جانيون بچائڻ، صحت جي اثرن کي گهٽائڻ، عوامي حفاظت کي يقيني بڻائڻ ۽ متاثر ماڻهن جي بنيادي ضرورتن کي پورو ڪرڻ لاءِ ڪنهن تباهي کان اڳ، بعد يا فوري طور تي ڪندل قدم.

1.34 ڍانچائي ۽ غير ڍانچائي آڻڻ

ڍانچائي قدمن خطرن جي امڪاني اثرن کي گهٽائڻ ۽ ان کان بچڻ لاءِ ڪنهن جسماني تعمير ٿين ٿا، يا خطرن کان بچڻ ۽ نظامن يا بناوتن ۾ لچڪ يا مزاحمت حاصل ڪرڻ لاءِ انجنيئرنگ ٽيڪنڪ يا ٽيڪنالاجي جو استعمال. غير ڍانچائي قدمن ۾ اهي تدبيرون آهن جيڪي بناوتي تعمير سان واسطو نه ٿيون رکن جيڪي علم، مشق يا معاهدي جون آهن جيڪي تباهي جي طرن ۽ اثرن کي گهٽ ڪرڻ لاءِ استعمال ٿينديون آهن، خاص طور تي پاليسيون ۽ قانونن ذريعي عوامي شعور اجاگر ڪرڻ، تربيت ۽ تعليم ڏيڻ شامل آهن.

1.35 ڪمزوري

جسماني، معاشرتي، معاشي ۽ ماحولياتي عنصرن يا عملن ذريعي طئي ٿيل شرط جيڪي خطرن جي اثرن لاءِ ڪنهن فرد، ڪميونٽي، ملڪيتن يا نظامن جي حساسيت وڌائين ٿا.

وڌيڪ پڙهڻ لاءِ/حوالا

گڏيل قومن جي جنرل اسيمبلي، آفت جي خطري ۾ گهٽتائي بابت اشارن ۽ اصطلاحن تي لامحدود بين الاقوامي ماهر ورڪنگ گروپ جي رپورٽ- پهرئين ڊسمبر 2016.

يونٽ 2.1

نالو: سنڌ صوبي جو آفتن ۽ خطرن جو پروفائيل
سڪڻ جو مقصد: سنڌ صوبي جي آفتن ۽ خطرن جو پس منظر ڄاڻڻ ۽ صوبي کي درپيش اهم خطرن يا ڪمزوريون ٿي سگهن ٿيون انهن جي فهرست بڻائڻ ۽ وضاحت ڪرڻ لاءِ
هيٺ آئوٽس: پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي، پي پي سلائيڊز
تربيتي سامان: ملٽي ميڊيا، ڪارڊز، فلپ چارٽس، مارڪرز، وائيت بورڊ ۽ مارڪرز
سڪيا جا گڙ: غير محدود، پطرفا بحث، مقامي تجربن مان سڪڻ، گڏيل مشق، گڏيل پيشڪش، آڊيو وزيوئل ايڊز، سوال جواب

1. تعارف

پاڪستان جي ڏکڻ اوڀر ۾ علائقي جي لحاظ کان واقع سنڌ صوبو پاڪستان جو ٽيون ۽ پنجاب کانپوءِ آبادي جي لحاظ کان ٻيو وڏو صوبو آهي، پاڪستان جي مردم شماري 2017ع مطابق سنڌ جي مجموعي آبادي 47.9 ملين آهي جنهن جي واڌ جي شرح 2.41 سيڪڙو آهي. ٻين صوبن جي پيٽ ۾ سنڌ ۾ شهري آبادي سڀ کان وڌيڪ آهي، يعني 52.02 سيڪڙو. انتظامي طور تي سنڌ صوبو 29 ضلعن تي ٻڌل 6 ڊويزنن ۾ ورهايل آهي. پاڪستان جو سڀ کان وڏو شهر ۽ مالي حب ڪراچي سنڌ صوبي جي گاديءَ واري هنڌ پڻ آهي.¹

صوبي جو عرضي منظرنامو گونان گونان آهي، تنهن هوندي به هي وارياسي ميداني علائقن تي مشتمل آهي جيڪو سنڌودرياءَ جي ڪناري تي واقع آهي. سنڌو درياه گڊو بيراج جي ويجهو صوبي ۾ داخل ٿئي ٿو ۽ صوبي جي ڊيگهه ۾ وهي ٿو، جيڪو اڪثر اولهه ڪناري تي عربي سمنڊ ۾ ڇوڙ ٿيڻ کان اڳ ئي باقي ڪجهه رهجي وڃي ٿو. سنڌو درياه پاڪستان جو سڀ کان ڊگهو درياه آهي ۽ پاڻي جي سالياني وهڪري جي لحاظ کان دنيا جو 21هون سڀ کان وڏو درياه آهي. اهو پاڪستان سان گڏوگڏ سنڌ صوبي لاءِ پڻ جياپي جي لڪير آهي. سنڌو درياه هڪ اهڙو ڊيلٽا جوڙي ٿو جنهن کي سنڌو درياه جو ڊيلٽا سڏيو ويندو آهي جتان هي عربي سمنڊ ۾ ملي وڃي ٿو. اهو ڊيلٽا پاڪستان ۾ ٽمگ جي وٿن جو سڀ کان وڏي پيلي وارو هنڌ آهي. ڊيلٽا جي ايراضي اٽڪل 41,440 ڪلوميٽر تي ٻڌل آهي، ۽ اٽڪل 210 ڪلوميٽر جي هن پارني آهي جتان درياه سمنڊ سان ملندو آهي. سنڌو درياه جي ذرخيزي ميداني علائقن ۽ ڊيلٽا کان علاوه، صوبي جو متنوع منظرنامو ٿر صحرا کي اوڀر ۾ پيش ڪندو آهي جتي هي هندستان ۽ پاڪستان وچ ۾ قدرتي حد ٺاهيندو آهي ۽ سنڌو درياه جي ميداني علائقن جي هيٺين حصن ۾ ڏکڻ اولهه ۾ واقع کير ٿر پهاري سلسلي جي حيثيت رکي ٿو. سنڌ ۽ بلوچستان وچ ۾، کير ٿر پهاري جي سنڌ واري حصي ۾ وڌ کان وڌ بلندي سطح سمنڊ کان 7056 فٽ (2151 ميٽر) آهي.

2. سنڌ ۾ خطرا

سنڌ صوبو ڪيترين ئي قدرتي آفتن جي اثرن جو شڪار آهي، اهم قدرتي خطرا جيڪي ماڻهن، بنيادي ڍانچي، فصلن ۽ صوبي ۾ ماحول کي بري طرح متاثر ڪندا آهن، انهن ۾ ڏڪر، ندين ۽ درياهن جي ٻوڏ، زلزلا، هيٺ ويو ۽ ساحلي خطرا شامل آهن. ان کان علاوه صنعتي ۽ شهري باهه، آلودگي ۽ ماحولياتي هراس جهڙا ڪيترائي انساني حوصله افزائي جا واقعا خاص طور تي شهري علائقن ۾ عام نظر ايندا آهن. انهن ناڪاري واقعن جي ڪميونٽيز جي ڪمزورين کي انهن جي خطري ۾ گهٽتائي جي محدود علم، ناڪافي مقابلي جي صلاحيتن، وڌيڪ آبادي ۽ غير منصوبه بند ترقي سان ۽ سماجي ۽ اقتصادي خراب صورتحال خاص طور تي صوبي جي گهٽ ۾ گهٽ ترقي يافتہ علائقن جي ڪري انهن ۾ وڌيڪ وڌ ٿي آهي. تاريخي انگن اکرن مان پتو پوي ٿو ته صوبو باقاعدي سان قدرتي ۽ انساني پيدا ڪيل آفتن جو شڪار آهي. صوبي جي اعليٰ سطح جي خطرن کي منهن ڏيڻ بنيادي طور تي هائيڊرو ميٽرولاجيڪل خطرن جهڙوڪ ٻوڏ/تيز برسات، اوچتو ٻوڏ، ساحلي علائقن ۾ ايندڙ طوفان، سمنڊ جو پاڻي ۽ ڏڪر مان آهي. ان کان علاوه صوبي جي طبعي مقام جي ڪري به ارضياتي خطرن يعني زلزلي ۽ سونامي جو خطرو آهي.

2.1 ٻوڏ/برسات

سنڌو درياه ۾ ٻوڏ عام طور تي مون سون جي موسم (جولاءِ کان سيپٽمبر) دوران طاس (آب گيري) وارن علائقن ۾ تيز برساتن سبب ٿيندي آهي جيڪا برفباري جي وهڪرن سان به وڌي ويندي آهي پاڪستان ۾ اٽڪل ٽيون حصو برسات

¹ <http://www.pbs.gov.pk/content/population-census>.

تن مهينن يعني جولاءِ کان سيپٽمبر ۾ مرڪز هوندي آهي جيڪي ساليانو برسات جو اٽڪل 60 کان 70 سيڪڙو برسات ٿيندي آهي، سنڌو درياھ جي سمورن وڏي تريبوٽريز جن ۾ ساڄي ڪناري ڪابل ندي ۽ ڪرم ندي شامل آهي، ۽ ڇھلم درياھ ۽ درياھ چناب، راوي، بياس ۽ ستلج صوبي سنڌ ۾ داخل ٿيڻ کان پهريان ضلع بهاولپور جي ڏکڻ ۾ واقع پنج ند ۾ سنڌو درياھ طور ملي ويندا آهن. سنڌ صوبي ۾ ٻوڏ عام طور تي گرمين جي آخر ۾ ايندي آهي جڏهن ان جي ڀرپاسي جي علائقن ۾ چوماسي برساتن جو پاڻي جمع ٿي ويندو آهي ته ان جي وهڪري ۾ اضافو ٿيندو آهي. سنڌ جي ميداني علائقن جي فليٽ ۽ آهستي آهستي لهڻ واري نوع تصور خاص طور تي سنڌ طاس جي هيٺئين حصن تي سنڌو درياھ جي واڌو پاڻي لاءِ سڄي صوبي ۾ آساني سان وهڪرو مشڪل ٿي ويندو آهي. ان کان علاوه ڪڏهن ڪڏهن ته ڪير ٿر رينجز مان نڪرندڙ پهاڙي نالن (نئين) ۾ به دٻاءُ ۾ اضافو ٿيندو آهي ايسٽائين جو سنڌو درياھ عربي سمنڊ ۾ وهي ويندو آهي.

سنڌو درياھ ۾ ٻوڏ هڪ مستقل رجحان آهي، خاص طور تي برساتن دوران ملينز ۾ مالي نقصان ٿيندا آهن اها ٻوڏ انسانن، انفراسٽرڪچر فصلن ۽ چوپائي مال لاءِ غير امڪاني ۽ خطرناڪ آهن ڇاڪاڻ ته سنڌو درياھ پنهنجي راه بدلائڻ لاءِ مشهور رهيو آهي. درياھ جا ڪنارا انتهائي غير مستحڪم آهن خاص طور تي ٻوڏ دوران اهي ڪري سگهن ٿا جنهن جي نتيجي ۾ ان جا ڪناري آباد وسنديون تباهه ٿي سگهن ٿيون. ساليانو ٻوڏ جي نتيجي ۾ ٿيندڙ معاشي نقصان صوبائي معيشت تي هڪ وڏو بار آهن باقعدگي سان ندي نالن جي ٻوڏ سان صوبي جي اهم وسيلن يعني آبادي، زرعي ۽ مواصلات جي بنيادي ڍانچي کي خطرو آهي. تاريخي اعتبار سان سڀ کان وڌيڪ رڪارڊ ٿيل ٻوڏون 1942، 1956، 1957، 1958، 1973، 1975، 1976، 1979، 1992، 1994، 1995، 2003، 2005، 2007، 2010، 2011 ۽ 2012 دوران آيون.

سنڌ ۾ سنڌو درياھ ۾ ٻوڏ وارا بچاءُ بند موجود آهن، جيڪي 1400 ميل ڊگھا آهن، ته جيئن 128 ملين ايڪڙ ڪمانڊ ايريا وارين ٽن بيراجن مان نڪرندڙ آبپاشي جي نيت ورڪ جي حفاظت ڪري سگهجي. ان کان علاوه چينلز ۽ 6000 سرڪاري ٽيوب ويلن، روڊن ۽ ريلوي نيت ورڪ، شهرن / ڳوٺن، بهراڙي جون وسنديون وغيره هڪ وڏو زميني پاڻي وهڪن جو نيت ورڪ آهي.

2.2 سامونڊي طوفان

سامونڊي طوفان سان تيز رفتار هوائون گهلن ٿيون جيڪي ڪنهن به دٻاءُ واري علائقي جو سفر ڪنديون آهن جنهن سان گڏوگڏ اندر جي طرف هلنديون آهن. اهي طوفان ڏکڻ اڌ ڪرهه ۾ گهڙيءَ جي رُخ ۽ اتر اڌ ڪرهه ۾ بغير گهڙي جي رُخ چڪر لڳائينديون آهن. انهن کي هيريڪن ۽ ٽائي فون به سڏيو ويندو آهي. صوبي جي ساحلي ضلعن خاص طور تي نتي ۽ بدين ۾ طوفانن جو خطرو آهي ۽ ماضي ۾ وڏو ڦڙي سان برساتن ۽ هوائن بري طرح متاثر ڪيو آهي. تن ساحلي ضلعن يعني ڪراچي، نتي ۽ بدين طوفانن جي خطري ۾ مبتلا آهن. طوفانن نه رڳو گهرن، فصلن ۽ بنيادي ڍانچي کي متاثر ڪيو پر انهن ماهي گيري بيتين کي تباهه ۽ نقصان پهچايو آهي تنهنڪري انهن پنهنجي ضلعن جي اڪثريتي رهواسين جو روزگار بري طرح متاثر ٿيو.

گذريل 100 سالن دوران منظمه حاره جو چڪردار طوفان جنهن صوبي سنڌ کي متاثر ڪيو آهو مئي 1902، جون 1926، جون 1964، نومبر 1993، جون 1998، مئي 1999 ۽ جون 2007 ۾ واقع ٿيا. 1999 ۾ يميني طوفان سنڌ جي ٽن ساحلي ضلعن کي نشانو بڻايو. جنهن جي نتيجي ۾ 1449 ڳوٺ متاثر ٿيا ۽ لڳ ڀڳ 244 ماڻهو موت جو ڪاڄ بڻجي ويا، وڌيڪ اهو ته پي ايڇ اي تي 2010 جي تازي طوفانن سبب ضلعي نتي ۾ نمايان نقصان ٿيا.

2.3 سونامي

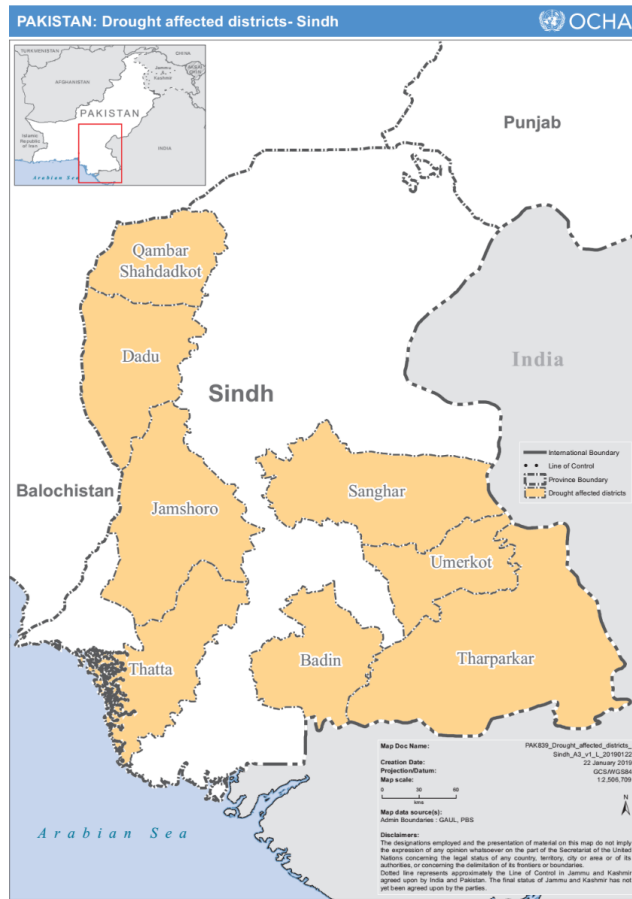
سونامي يا سامونڊي لهر جو رجحان پاني جي جسم يعني لهر، سمنڊ يا سمنڊ جي لهرن جي هڪ ٻئي پٺيان سلسلي جي ڪري ٿيندو آهي جنهن سبب پاڻي جو هڪ وڏو مقدار لڏپلاڻ ڪندو آهي، سونامي جو خطرو شروع ڪرڻ لاءِ پاڻي جو

وڏو مقدار کي منتشر ڪرڻ جي صلاحيت رکندڙ واقعن ۾ زلزلا، ٻرندڙ جبل ڦاٽن ۽ پاڻي مٿان يا هيٺان وڏا وڏا ڌماڪا شامل آهن. سنڌ ۾ سونامي جي تاريخ موجود آهي، نومبر 1945ع ۾ سونامي صوبي بلوچستان جي ساحلي علائقي مڪران کي متاثر ڪيو ان 12-15 ميٽر تائين اونچي سامونڊي لهرون تيار ڪيون جن ۾ اٽڪل 4000 ماڻهو اجل جو شڪار ٿيا جيتوڻيڪ ڪراچي گهڻي ڀاڱي غير متاثر رهيو پر پوءِ به ان کي سامونڊي لهرن جو تجربو ڇهه فوٽ تائين آهي. ڊسمبر 2004 ۾ سنڌ جي ساحلي علائقن ۾ پاڻي جي سطح ۾ اضافي جي صورت ۾ ڪراچي سونامي جي اثرن کي به منهن ڏنو.

2.4. ڏڪر

ٽيڪنيڪي طور تي ڏڪر کي برسات جي هڪ ڊگهي مدي طور به بيان ڪيو ويندو آهي جنهن جي نتيجي ۾ فصلن، انسانن ۽ ماحول کي وڏي پيماني تي نقصان ٿيندو آهي. ڏڪر جا چار وڏا قسم آهن جيڪي ماهرن جي اطلاع مطابق آهن يعني موسمي، زرعي، آبپاتي ۽ سماجي توڙي اقتصادي. سنڌ ۾ ڏڪر ۾ اهي چارئي صورتون موجود آهن، متلف ضلعن ۾ مختلف شدت سان هيٺ ڏنل انگ اکر مختلف فيڪٽرز جي گڏيل تعامل کي ظاهر ڪن ٿا جيڪي مختلف قسم جي ڏڪر جو سبب بڻجندا آهن. ڏڪر ٻين قدرتي آفتن کان مختلف آهي جهڙوڪ: ٻوڏ، چڪردار طوفان، طوفاني هوائي ۽ زلزلا وغيره. ان معنيٰ ۾ ته ڏڪر جا اثر ڪافي وقت سان گڏ آهستي آهستي جمع ٿيندا آهن ۽ واقعي جي خاتمي بعد به سالن تائين دير جو شڪار رهي سگهن ٿا. تنهنڪري ڏڪر کي اڪثر ريزهيون پائيندڙ رجحان چيو ويندو آهي. ڏڪر جا اثر آهستي آهستي گهٽ واضح آهن ۽ وڏن علائقن ۾ پکڙجي سگهن ٿا، بهرحال ڏڪر سبب دنيا ماحولياتي خطرن سان گهڻو وڌيڪ ماڻهن کي متاثر ڪندي آهي. ماضي ۾ پاڪستان جي سمورن صوبن ۾ ڏڪر کي منهن ڏيڻ جي تاريخ آهي. 1871، 1881، 1899، 1931، 1947، 1999 ۾ سنڌ ۾ بدترين ڏڪر هيا. سنڌ صوبي جي صحرا ٿر ۽ کيرٿر جا علائقا خاص طور تي ڏڪر جو شڪار آهن. سنڌ ۾ 1998 کان وٺي 2002 تائين بدترين ڏڪر رهيو متاثر ماڻهو لڳ ڀڳ 1.4 ملين ٿيا، 5.6 ملين جو چوپايو مال، 12.5 ملين ايڪڙ تي فصلن جي ايراضي متاثر ٿي، سنڌ حڪومت جا انگ اکر ٻڌائين ٿا ته 1998ع ۾ فصلي ايراضي 3.415 ملين ايڪڙ کان گهٽ ٿي ڪري 2.611 ملين ايڪڙ رهجي وئي هئي. فصلن جي سڀ کان وڌيڪ متاثر علائقن ۾ ڪڙڪ ۽ ڇاور جي پيداوار هئي پيداوار جي ترتيبوار 22 ۽ 35 سيڪڙو گهٽتائي ٿي جنهن جي نتيجي ۾ سڄي سنڌ ۾ خوراڪ جي شديد ڪوت پيدا ٿي وئي. 2013 سنڌ ۾ هڪ ڀيرو ٻيهر پاڻي جي ڪوت ۽ گهٽ برساتن ڏڪر جهڙيون حالتون پيدا ٿي ويون. اهي 2014ع کان مڪمل ڏڪر ۾ تبديل ٿي ويون، ٿرپارڪر، عمرڪوٽ ۽ سانگهڙ ضلعا ان ڏڪر سبب سڀ کان وڌيڪ متاثر ٿيا.

شڪل نمبر 1- سنڌ صوبي جي ڏڪر جي خطري جي رينڪنگ

Source: Web relief map (<https://reliefweb.int/map/pakistan/pakistan-drought-affected-districts-sindh-22-january-2019>)

2.5. زلزا

سنڌ جو جيو فزيڪل هنڌ خاص طور تي زلزلن جو شڪار آهي سنڌ صوبي جو گجرات هند ۾ واقع ايڪنو فالٽ زون جي ويجهو واقع آهي، ۽ عربي سمنڊ، ڪراچي ۽ ٻين ساحي علائقن ۾ پاڻي جي هڪ حصي ۾ مڪران سبڊڪشن زون جي ويجهو آهي. جيڪي زلزلي جا وڌيڪ خطرا سمجهندا ويندا آهن، ارضيات جي ماهرن موجب هڪ جيولوجيڪل ٽيڪٽونڪ لائين (ارضياتي لهر) ڪراچي جي هيٺان ڪهرٿر رينج کان اتر اولهه ۾ صحرا ٿر طرف هلندي آهي جنهن سبب سنڌ کي به مستقبل به ڪنهن وڏي زلزلي جو نسبتاً وڏو خطرو آهي. اپريل 2013ع جي ايران جي زلزلي ڪراچي کي به متاثر ڪيو. ڪراچي ۾ ريڪٽر اسڪيل 5.5 رڪارڊ ڪيو ويو. آخري متاثر زلزو جنهن سنڌ کي 2001ع ۾ متاثر ڪيو هو ان ٿرپارڪر ۽ بدين ضلعن کي شديد متاثر ڪيو، جنهن ۾ 12 ماڻهو مارجي ويا ۽ 115 جي ويجهو زخمي ٿي پيا. سرڪاري رڪارڊ موجب اٽڪل 1989 گهر مڪمل طور تي تباهه ٿي ويا جڏهن ته 43643 گهر جزوي طور تي تباهه ٿي ويا. مجموعي مالي نقصان 2.4 بلين رپيا رڪارڊ ڪيو ويو.

2.6 سامونڊي پاڻي جي دخل اندازي (سمنڊ جو پاڻو)

درياهي ٻوڏ ڏڪر طوفان ۽ سونامي کان علاوه سنڌ جي سڄي ساحلي پٽي زمين ۾ سامونڊي پاڻي جي مداخلت جو خطرو آهي. نٿو، بدين ۽ ڪراچي جا ڪجهه ضلعا وڌيڪ متاثر ٿيندڙن ۾ شامل آهن. سنڌو درياھ جي هيٺئين حصي ۾ سنڌ جي جاگرافيائي سطح ميلان کان خالي آهي ۽ ڪيترين ئي جڳهن تي اها نسبتاً سڌي آهي. اهڙي طرح ڪوٽڙي بيراج جي ڊائون اسٽريمر ۾ وهندڙ پاڻي جي شرح ۾ زبردست گهٽتائي ٿي آهي جنهن جي نتيجي ۾ ٻنهي ضلعن جي ساحلي علائقن ۾ وڏي پيماني تي سامونڊي پاڻي جو دخل آهي. ان مداخلت جو اثر نه رڳو ماڻهن تي پوي ٿو پر فصلن، نباتات ۽ حيوانات خاص طور تي تازي پاڻي جي مچي وارن ماڳون کي به متاثر ڪيو آهي جيڪي انهن علائقن جي ماڻهن جو اصل نڪاڻو آهن، سمنڊ جو پاڻو انڊس ڊيلٽا ۾ مينگرو (تمر جا وڻ) بيلن ۽ مچي جي پاڻين کي به تباهه ڪرڻ جو سبب بڻجي رهيو آهي. ان مسئلي لکين ايڪڙ زرخيز فارمن کي غير پيداواري ۽ ناڪاري طور متاثره ساحلي مينگرو جي بيلن جي شڪل ڏني آهي. سرڪاري لاڳت موجب اٽڪل بدين ۽ نٿي جي 9 تعلقن ۾ 1.2 ملين ايڪڙ ايراضي پهريان ئي سمنڊ جي پاڻو سبب متاثر آهي.

هڪ تازه ترين تحقيق مان ظاهر ٿي ٿو ته سنڌو درياھ هر سال 400 ملين ٽن واري سمنڊ ۾ اڇلائيندو آهي جيڪا هاني گهٽجي هڪ سال ۾ رڳو 100 ملين ٽن رهجي وئي آهي سمنڊ ۾ مٺي پاڻي ۽ پرپور مٺي چوڙ ٿيڻ ۾ لاڳيتو گهٽتائي نه رڳو ڊيلٽا جي چوڙجڪڙ کي گهٽايو آهي پر بحري دخل اندازي کي تيز ڪري ڇڏيو آهي ۽ ساحلي علائقن ۾ ڪاري پاڻي جي صورتحال پيدا ٿي وئي آهي جنهن ۾ قدرتي وسيلو جهڙوڪ زمين، چوپائيو مال، ٻوٽن، مچي، مينگروز ۽ سمنڊ جون ٻيون خوردوني جنسون شامل آهن. وڌيڪ اهو ته سمنڊ جي پاڻو سان گڏوگڏ تازو پاڻي جي ڪوٽ خطي جي جغرافيائي شڪل کي مستقل طور تي تبديل ڪري رهي آهي ۽ گڏ ئي ساحلي برادرين کي پنهنجو روزگار منتقل ڪرڻ تي مجبور ڪري رهي آهي. تنهنڪري جيڪڏهن خطرن جو بروقت انتظام نه ڪيو ويو ته اها تباهي ۾ بدلجي سگهي ٿي جنهن جي نتيجي ۾ ماحول ۽ ساحلي طبقن جي مڪمل تباهي ٿي سگهي ٿي.

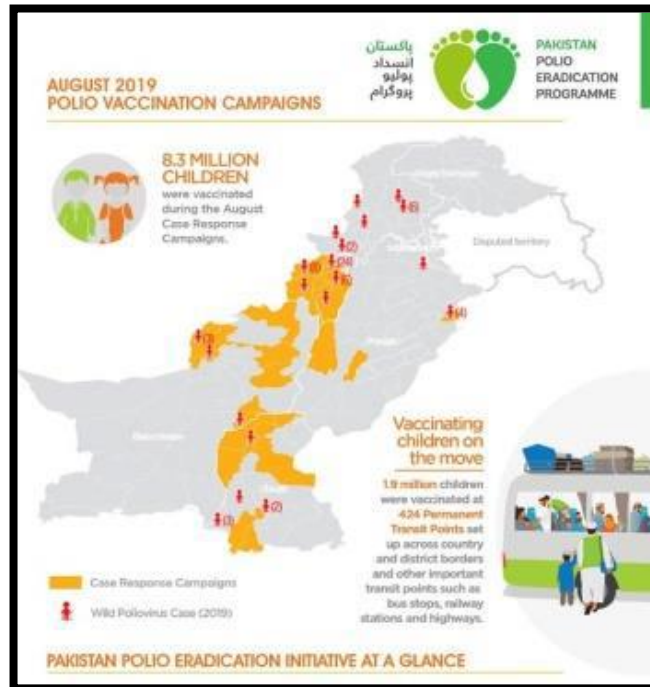
2.7 وبائي بيماريون ۽ وچڙندڙ بيماريون

صوبي ۾ انساني صحت گهڻ رُخي عملن تي مشتمل آهي، جنهن ۾ عالمي سطح تي موسمياتي تبديلين ڪري خوراڪ جي ڪوٽ ۽ غذائيت ۾ گهٽتائي سبب خطرن جي ڪثرت ۾ واڌ ٿيندي آهي انهن فيڪٽرز جو فردن ۽ اجتماعي طور تي سنڌ ۾ ڪميونٽيز جي صحت ۽ تندرستي تي ناڪاري اثر پوي ٿو.

- مثال طور ندي نالن جي ٻوڏ يا گهٽ برساتن سبب فصلن جي تباهي سبب گهريلو سطح تي خوراڪ جي شديد ڪوٽ ۽ نتيجي ۾ غذائيت جو مسئلو پيدا ٿيندو آهي ٻارڙن ۽ پوڙهن ۾ غذائيت جي گهٽتائي، انيميا، سڪروي (وٽامن سي جي گهٽتائي سبب پيدا ٿيندڙ بيماري) ۽ اڪين جي چيڪوري (رات جي بينائي وڃڻ) جهڙيون بيمارين جو بنيادي سبب آهي.
- افغانستان ۽ نائجيريا سان گڏوگڏ پاڪستان به دنيا جي انهن ٽن ملڪن ۾ شامل آهي جتي خطرناڪ پوليو وائرس منتقل ٿي رهيو آهي. صحت جي عالمي اداري ڊبليو ايج او موجب 2019ع دوران سنڌ صوبي مان پوليو جا 6 واقعا رپورٽ ٿيا.
- سنڌ جي آب و هوا جي تبديلي لاءِ خطرو بنيادي طور تي ان جي نسبتا گرم آب هوا سان آهي. وڌيڪ اهو ته جغرافيائي انوکو هنڌ ۽ مقام نگارانه جي نمايان خاصيت به صوبي کي آب و هوا جي تبديلي جي اثرن جو شڪار بڻائي ٿي، گرمي پد ۽ نمي جي وڌندڙ سطح سبب حالتون پيدا ٿيون جنهن جي نتيجي ۾ گرمي متعلق مريضن ۽ موتن ۾ واڌ ٿيندي آهي، وڌندڙ گرمي پد وچڙندڙ بيمارين جهڙوڪ ڊينگي بخار، انسيفلائٽس (دماغي سوزش)، مليريا ۽ سائي بخار جي بيماري ۾ به واڌ ٿيندي آهي.

- ان کان علاوه 2019ع جي شروعات ۾ ئي ضلعي لاڙڪاڻي ۾ هيومن اميونيوڊفينسي وائرس (ايڇ آءِ وي) جي پڪڙجڻ جو اعلان ڪيو ويو هو. ڊبليو ايمر او موجب اها وبا شروع ٿيڻ کانپوءِ اٽڪل 751 ماڻهن ۾ ايڇ آءِ وي ٽيسٽ پازيتو آئي آهي.
- سنڌ ۾ نانگ جي ڪڪڻ جا واقعا بنيادي طور تي بهراڙي جي علائقن مان رپورٽ ٿيندا آهن هڪ تحقيق موجب اڪثر طور نانگ جي ڪڪڻ بهراڙي جي علائقن ۾ هارين هٿ سان ڪم ڪندڙن ۽ شڪارين جي هيٺين عضون تي ملندا آهن.² جتي صحت جون بنيادي سهولتون خراب آهن ۽ ان جي نتيجي ۾ موت عام ٿيندا آهن. ضلعي ٿرپارڪر ۾ سنڌ ۾ نانگ جي ڪڪڻ جي شرح سڀ کان وڌيڪ ٿيڻ جو مسئلو هوندو آهي. بدقسمتي سان ترقي پذير ملڪن ۾ نانگ ڪڪڻ جي صحيح عارضو ۽ موت جي انگ جي درست نشاندهي ڪرڻ لاءِ ڪو به قابل اعتماد انگ اکر موجود نه آهن. ان لاءِ انگن اکرن جي ڊيٽا رڳو اسپتال ۾ رپورٽ ٿيندڙ ڪيسز تي ٻڌل هوندي آهي. هڪ سروي موجب پاڪستان ۾ نانگ ڪڪڻ جي ڪري ساليانو موتن جي شرح جو تخمينو 1.9 / 100000 آبادي لڳايو ويو آهي. وڌيڪ اهو ته گرمي جي مُند ۾ نانگ ڪڪڻ جا معاملو گهڻي ڀاڱي وڌي ويندا آهن. نانگ جي ڪڪڻ جي واقعن ۾ موسمي تبديلين جي برسات جي سلسلي ۾ ۽ نانگ جي سالياني تولي جي چڪر سان هارپ جي سرگرمي سان منسوب ڪيو ويندو آهي. شديد ٻوڏ پاڪستان ڪولمبيا ۽ هندستان ۾ نانگ جي ڪڪڻ جي وبا کي جنم ڏنو آهي. عام صحت جو هڪ ٻيو سنگين مسئلو ڪتي جي چڪ پائڻ جو آهي. 2019ع دوران سڄي سنڌ ۾ ڪتن جي چڪڻ جا 92000 کان وڌيڪ ڪيس رپورٽ ٿيا آهن. صوبائي وزير صحت عذرا پيچوهو موجب اهو مسئلو صوبي ۾ اي آر وي (اينٽي ريبيز ويڪسين) جي سنگين ڪوت سبب اڃا وڌيو آهي. عوامي صحت جا اهڙي ٻئي مسئلا وقتائتي ۽ مناسب سارسنپال ۽ متاثرن جي ماهرانه طبي لاج سان حل ٿي سگهن ٿا.

شڪل نمبر-2 پاڪستان پوليو جي خاتمي جي ڪوشش 2019.

Source: Pakistan Polio Eradication Programme

(<http://polioeradication.org/wp-content/uploads/2019/10/Pakistan-Polio-Update-August-2019.pdf>)

² هيٺي-اي ڪي، اولهه بينگال ۾ نانگ ڪڪڻ جي بيماري، انڊين ميڊ ايسوسي ايتس 1992.

2.8. ماحولياتي تنزلي

مناسب بنيادي شهري سهولتن جو فقدان يعني سڄي سنڌ جي وڏن شهرن ۾ ڪچري کي ضايع ڪرڻ ۽ سيوريچ جو اڪثر نتيجو اهو آهي ته وڏي پيماني تي گند ڪچري ۽ گندي پاڻي کي سنڌو درياھ ۾ نڪائي لڳايو ويندو آهي. شهري گند ڪچري سان گڏوگڏ ان تربيتي انساني ڪن ڪچرو ۽ صنعتي زهريلي آلودگي به سڀ سنڌو درياھ ۽ آخر ۾ عربي سمنڊ ۾ ئي خارج ٿين ٿا. ان مشق ۾ ماحوليات، جانورن سامونڊي زندگي ۽ انسانن سان گڏوگڏ زرعي پيداوار تي به سنگين ۽ ناڪاري اثر پون ٿا. زهريلي / تيزابيت واري پاڻي جي شڪل ۾ ان آلودگي جا عام نتيجا مٽي جي تنزلي، چوپائي مال جو گهٽجڻ، فصلن جي پيداوار ۾ گهٽتائي ۽ ڪير جي پيداوار ۾ وڏي گهٽتائي انهن لکين ماڻهن جي سماجي ۽ معاشي استحڪام کي خطرو آهي جيڪي زراعت ۽ چوپائي مال کي پالڻ ۽ ماهييري تي ڀاڙين ٿا. روزگار جي ذريعو ضايع ٿيڻ سبب گذريل ٽن ڏهاڪن ۾ نٽي ۽ بدين ضلعن جي ساحلي پٽي ۾ غربت ۾ نمايان اضافو ٿيو آهي. اهي ٻئي ضلعا بي آءِ ايس پي غربت سروي ۾ انتهائي غربت جي درجه بندي حاصل ڪري چڪا آهن.

2.9. شهري/ گهريلو باھ

سنڌ ۾ غير منصوبه بند تيز رفتار شهر وڌڻ ۽ صنعتڪاري جي رفتار تي غور ڪندي حفاظت ۽ صحت بابت قانونسازي جي لاڳو ڪرڻ لاءِ ڪنهن اداري جي عدم موجودگي ۾ تباه ڪن شهري باھ جي امڪانن کي نظر نه ڪري سگهجي. ان کان علاوه سمورن شهري علائقن ۾ سي اين جي گيس اسٽيشنز نصب آهن ۽ لڪوئڊ پيٽروليم گيس، ايل پي جي جيڪا ننڍن دڪانن ۽ اسٽورن تي سمورن حفاظتي انتظامن ۽ احتياطي تدبيرن کي نظرانداز ڪندي وڪرو ڪئي ويندي آهي. تماڪ واپرائڻ جي وڏي پيماني تي رواج سان گڏجي انهن خطرناڪ طريقن سان باھ جو خطرو اڃا به وڌي ويندو آهي. هڪ اندازي موجب ڪراچي ۾ روزانو اوسطاً 3 کان 4 واقعا پيش اچن ٿا. ڪراچي جهڙي وڏي شهري مرڪزن ۾ به فائبرگيڊ/ باھ وسائيندڙ اوزارن جي دستيابي ڪنهن به معيار مطابق پورو نه ٿي لهي.

3- سنڌ ۾ نقصان

سنڌ صوبي ۾ طرح طرح جون ڪمزوريون موجود آهن يعني جسماني، سماجي، روياتي ۽ معاشي- تفصيلن لاءِ هيٺين ٽيبل نمبر 1- جو حوالو ڏيو.

ٽيبل نمبر 1. عدم استحڪام ۽ ڪمزوري کي بهتر بڻائڻ جا عمل

ڪمزوريون	ڪمزوريون وڌائيندڙ عمل
طبعي	وسندين جا خطرن ۾ مبتلا ماڳ غير محفوظ ۽ روزگار جا خطرناڪ ذريعا بنيادي پيداوار جي وسيلن (جهڙوڪ زمين، فصل جا ذريعا ۽ پئسا) تائين رسائي جو فقدان معلومات ۽ اطلاعات جو فقدان، بنيادي خدمتن تائين رسائي جو فقدان وغيره.
سماجي	داره جاتي امدادي ڍانچي ۽ قيادت جو فقدان ڪمزور خانداني ۽ رشتيدارانه لاڳاپا فرق ۽ برادرين ۾ تڪرار فيصلي سازي جي طاقت جي عدم موجودگي، سماجي اڻ برابري وغيره.
روياتي	ڀاڙڻ، تبديلي طرف وڌڻ ۾ رڪاوٽو/ ٻيا ناڪاري عقيدو تبديلي کي متاثر ڪندڙ انهن جي قابليت تي خود اعتماد ۽ اعتماد جي پستي شڪست ۽ غالب ٿيڻ جا خيال ۽ احساس/ بي وسي جو احسان جداگانہ ۽ برادري جي حيثيت سان هاڪاري تبديلي آڻڻ جي خواهش ۽ صلاحيت جو فقدان

1.3- غيرمنصوبه بند شهري ترقي

سال 2030ع تائين پاڪستان جي شهري آبادي ۾ 50 سيڪڙو تائين واڌ جو امڪان ڪيو پيو وڃي. سنڌ صوبو وڌيڪ پنهنجي ناهي، 2014ع ۾ ٽن مان هڪ شخص (39 سيڪڙو) شهري علائقن ۾ رهندو هو. شهري علائقن ۾ بهراڙي کان شهري لڏپلاڻ سبب آبادي ۾ واڌ ۽ اعليٰ شرح پيدائش جهڙا عمل زميني وسيلن تي محدود وسيلن ت بلند آبادي جي دٻاءُ کي جنم ڏئي رهيا آهن. سماج جي ڪنارن ۾ آباد ٿيڻ لاءِ گهڻي ماڻهن جو نتيجو عام طور تي ترقي يافته ۽ اعليٰ خطري وارن علائقن ۾ جيڪي درياھ ڪناري يا غير مستحڪم بنيادن تي آهن، اهڙي طرح، گهڻيون ئي وسنديون بغير ڪنهن منصوبي ۽ بنيادي شهري خدمتن تائين رسائي جي نهي وڃن ٿيون. عمارتن جي ڪرڻ، شهري باهه ۽ روڊ حادثن سبب واقعا ۽ هنگامي صورتحال جي وڌندڙ تعداد غير منصوبه بند شهري ترقي جا بدقسمت نتيجا آهن وڌيڪ اهو ته بنيادي شهري سهولتن جو فقدان يعني پيٽ جي صاف پاڻي ۽ گندي پاڻي جي عدم موجودگي ۽ گندو پاڻي ۽ گند ڪچري جو جوڳي طريقي سان نڪائي نه لڳائڻ سبب اتي رهندڙ ماڻهو بيمارين جو شڪار ٿي وڃن ٿا.

2.3. شهرن ۾ غير محفوظ ڪپڙي جي صنعت

غير منصوبه بند شهري علائقن ۽ رستن جي غير محفوظ حالتن کان علاوه غير منصوبه بند شهرڪاري جو نتيجو به گذريل ٽن ڏهاڪن دوران آبادي وارن علائقن ۽ ان جي پرپاسي ڪپڙي جي صنعتن جي تيز رفتار ۽ لاڳيتو واڌ آهي. عام طور تي ڏنو ويندو آهي ته شهري لائق خاص طور تي ڪراچي ۽ حيدرآباد ۾ ڪاٽيج انڊسٽريز حفاظتي قدامت کي لاڳيتو نظرانداز ڪيو ويو آهي. اهڙي ريت صحت، حفاظت ۽ ماحوليات جا شديد خطرا پيدا ٿيندا آهن.

3.3. غربت ۽ سماجي اڻ برابري

غربت هڪ اهم عنصر آهي جيڪو فرد جي گهريلو ۽ سماج جي ڪمزور ٿيڻ ۾ مددگار آهي. سماج جي غريب طبقن وٽ چونڊ گهٽ ۽ محدود وسيلا آهن، تنهنڪري امڪاني طور تي خطرن ۾ مبتلا غير محفوظ علائقن ۾ انهن ۾ رهندڙ ۽ ڪم ڪندڙ نسبتاً وڌيڪ امڪان هوندو آهي ان سان گڏ ئي انهن جي سهولت، وسيلن ۽ معلومات تائين جي گهٽ رسائي کين خاص طور تي غير محفوظ بڻائيندي آهي جڏهن ڪا آفت ايندي آهي. سنڌ جي 29 ضلعن مان 11 ضلعن کي انتهائي غريب ضلعي طور درج بند ڪيو ويو آهي، جڏهن ته 11 ضلعن کي غرب ضلعي طور تي درج بند ڪيو ويو آهي، جيتوڻيڪ هن صوبي ۾ وڏا قدرتي وسيلا موجود آهن ۽ ڪيترائي معاشي موقعا موجود آهن، خاص طور تي شهري علائقن ۾، پر شهري ۽ بهراڙي غربت جي اعليٰ سطح سماج ۾ پولرائزيشن (تقطيع) طبقاتبندي جا واضح اشارا آهن، اڻ برابري موقعا، روزگار، صحت، تعليم ۽ معلومات تائين محدود رسائي، مختلف سماجي ۽ معاشي طبقن ۾ وسيلن جي اڻ برابري ورڇ معاشري ۾ مخصوص گروهن جي خطرن کي وڌيڪ تيز ڪندي آهي.

4.3. موسمياتي تبديلي ۽ گلوبل وارمنگ

سنڌ صوبي جي گرم آب و هوا پنهنجي منفرد جغرافيائي محل وقصي سان گڏ ئي آب و هوا جي تبديلي جي اثرن کي به خاص طور تي غير محفوظ بڻائيندي آهي. گهڻي پاڻي گرمي پد ۽ نمي ۾ اضافي آهستي آهستي ان جي عوام ۽ ان جي معاشيات کي متاثر ڪرڻ شروع ڪري ڏنو آهي. آب و هوا ۾ تبديلي حياتياتي تنوع جي ضياع، سطح سمنڊ ۾ اضافي، سمنڊ جو پاڻو، بار بار طوفانن، غير معمولي برساتن، ڏڪر ۽ موسم جي نمونن ۾ غير معمولي تبديلي جا واقعا جنم ڏئي رهيا آهن.

4. يونٽ جو خلاصو

سنڌ صوبو ڪيترن ئي قدرتي خطرن جي اثرن جو شڪار آهي. اهم قدرتي خطرا جيڪي ماڻهن، بنيادي ڍانچي فصلن ۽ صوبي ۾ ماحول کي بري طرح متاثر ڪندا آهن انهن ۾ ڏڪر، ندين نالن جي ٻوڏ، زلزلا، هيٺ ويو ۽ ساحلي خطرا شامل آهن. ان کان علاوه، صنعتي ۽ شهري باهه، آلودگي ۽ ماحولياتي هراس جهڙا ڪيترائي انساني حوصلو افزائي جا واقعا خاص طور تي شهري علائقن ۾ عام نظر اچي چڪا آهن تاريخي انگن اکرن مان پتو پوي ٿو ته صوبو باقاعدي سان قدرتي ۽ انساني ذريعي جنم وٺندڙ آفتن جو شڪار رهيو آهي. صوبي کي اعليٰ سطح جي خرن کي منهن ڏيڻ نيادي طور تي آبي ۽ موسمياتي خطرا يعني ٻوڏ/ تيز برسات، اوچتو ٻوڏ، ساحلي علائقن ۾ ايندڙ ٽوڙ طوفان، سامونڊي دخل ۽ ڏڪر مان آهي. انکان علاوه طبعي هنڌ صوبي سبب ارضياتي خطرا يعني زلزلن ۽ سونامي جو خطرو آهي. خاص طور تي گهٽ ۾ گهٽ ترقي يافته علائقن ۾ ڪميونٽيز جي ڪمزوريون انهن ناڪاري واقعن جي خطري کي اجا به وڌائينديون آهن جنهن مان وڏن خطرا گهٽائڻ جو محدود علم، ناڪافي طور تي مقابلي ڪرڻ جي صلاحيتن، وڌيڪ آبادي ۽ غير منصوبه بند ترقي ۽ ناقص معاشي ۽ سماجي حالتن جا نتيجا شامل آهن.

شڪل نمبر 3- سنڌ ۾ ضلعي سطح تي خطري جي شدت

District Wise Severity of Risks in Sindh Province							
District	Flood	Earthquake	Tsunami	Cyclone	Drought	Institutional Arrangements	Total Risk
Karachi	4	5	5	5	5	5	30
Badin	4	3	-	5	2	5	20
Dadu	5	2	-	2	5	5	20
Hyderabad	5	4	-	4	5	1	20
Qamber Shahdadkot	5	3	-	2	4	5	20
Tando Muhammad Khan	5	4	-	4	5	1	20
Thatta	4	2	3	4	1	5	20
Tando Allahyar	4	4	-	4	5	1	19
Matari	5	4	-	2	5	1	18
Jacobabad	5	3	-	2	5	1	17
Jamshoro	5	2	-	3	5	1	17
Kashmore	5	3	-	2	5	1	17
Mirpur Khas	4	3	-	4	4	1	17
Naushahro Feroze	5	3	-	2	5	1	17
Nawabshah	5	2	-	3	5	1	17
Shikarpur	5	3	-	2	5	1	17
Ghotki	5	2	-	2	5	1	16
Khairpur	5	2	-	2	5	1	16
Sukkur	5	2	-	2	5	1	16
Larkana	5	2	-	2	4	1	15
Tharparkar	3	2	-	4	4	1	15

Score Key	5	4	3	2	1	-
	Very High	High	Medium	Low	Very Low	Non Hazard

ڪنيل: نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ پلان 2012-2022

وڌيڪ پڙهڻ لاءِ/حوالا

- نيشنل ڊزاسٽر ريسپانس پلان 2010
- نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ اين ڊي اير ايڪٽ 2010
- سنڌ ڊزاسٽر مينيجمينٽ پلان 2008
- نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ پلان 2012-2022
- بي ڊي اير اي، حڪومت حڪومت: صوبائي مون سون هنگامي منصوبو 2017

يونٽ 3.1

سي بي ډي آر اير تصور، اهميت ۽ ان جو عمل	نالو:
ڪميونٽي بنيادن تي ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ (سي بي ډي آر اير)	سڪڻ جو مقصد:
جي تصور کي سمجهڻ ۽ سي بي ډي آر اير عمل	
جي مختلف قدامت کان واقف ٿيڻ	
سند صوبي ۾ ڪميونٽي لاءِ سي بي ډي آر اير جي	
ضرورت ۽ اهميت کي ڄاڻڻ	
پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي، پي پي سلائيڊز	هيٺ آڻوٽس:
ملٽي ميڊيا سان گڏ ليپ ٽاپ، فلپ چارٽس، مستقل مارڪرز	تربيتي سامان:
وائٽ بورڊ ۽ اريز ايبيل مارڪرز	
پي ٽي پي سلائيڊز، بٽرفي بحث تي ڏيان ڏيڻ	سڪيا جا طريقا:

1. "برادري" جي اصطلاح جي تعريف؟

آفت جي خطري جي انتظام ۾ اصطلاح ڪميونٽي هڪ ئي جغرافيائي علائقي جي اشتراڪ کي چئجي ٿو، جيڪي هڪ ئي نسل، مذهب، ٻولي، ذات سان تعلق رکن ٿا. ڪميونٽي جو هڪ گڏيل تصور اهو آهي ته هڪ برادري هم آهنگ هجي، جنهن ۾ هڪجهڙي دلچسپي ۽ خواهشون هجن. گڏيل قدر ۽ مقصدن جون پابند هجن. حقيقت ۾، هڪ برادري سماجي طور تي مختلف ۽ گهڻ رخي ٿي سگهي ٿي. صنف، طبقي، ذات، پات، دولت، عمر، نسل، مذهب ٻولي ۽ ٻين رخن سان ڪميونٽي جي ورڇ ٿيندي آهي. ڪميونٽي جي ميمبرن جا عقيدا مفاد ۽ قدر تڪراءَ وارا ٿي سگهن ٿا.

شڪل 4- سنڌ جي بهراڙي ۾ هڪ ڪميونٽي اجلاس

تصوير جو سهرو: <https://ced.org.uk/projects/thar-pakistan/>

2. ڪميونٽي بيسڊ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ جي اصطلاح جي وضاحت؟

ڪميونٽي بيسڊ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ (سي بي ڊي آر ايمر) هڪ اهڙو عمل آهي جنهن ۾ مقامي ڪميونٽيز قدرتي يا انساني حوصله افزائي جي خطرن کي ڄاڻڻ، روزگار ۽ ملڪيتن کي بچائڻ جا بنيادي مقصد سان گڏوگڏ باضابطه طور تي حصو وٺنديون آهن ۽ فيصلو وٺنديون آهن. سي بي ڊي آر ايمر نقطه نظر ان ڳالهه کي يقيني بڻائيندو آهي ته پروجيڪٽ ڊزائننگ، عملدرآمد ۽ نگراني ۽ جائزي جا معاملو مقامي ڪميونٽي زنجي نگراني ۾ ٿين.

تباهي جي خطرن جي انتظام ۾ ڪميونٽي جي فعال شموليت ماضي جي آفت ۽ ان جي اثرن، خطري ۾ مبتلا علائقن ۽ موسم جي نمونن جي سلسلي ۾ ڊي سي علم ۽ مقامي سطح جي ترجيحن کي دستاويز ڪرڻ ۾ مدد ڪندي آهي. ان سان مقامي اختيارين ۽ غير سرڪاري تنظيمن جي مختلف قسمن جي خطرن کي گهٽائڻ لاءِ عملي ايڪشن پلان جوڙڻ ۾ مدد ملندي آهي. سي بي ڊي آر ايمر هيٺين سطح جي روش تي ٻڌل آهي ۽ ان نقطه نظر جو مقصد خطرن کي گهٽائڻ ۽ ماڻهن کي درپيش تباهي جي خطرن کي منهن ڏيڻ لاءِ ماڻهن جي صلاحيتن کي مستحڪم بڻائڻ آهي. مقامي سطح تي خطرا گهٽائڻ جا قدم کڻڻ ۾ ڪميونٽي جي سڌي سنئين شموليت ضروري آهي.

3. سي بي ڊي آر ايمر نقطه نظر جي اهميت

سي بي ڊي آر ايمر نقطه نظر تي زور ڏيندو آهي ته ڪميونٽيز رڳو وصول ڪندڙن جو ٽولو نه آهي پر خطرن ۽ انهن سان لاڳاپيل خطرن جي مجموعي طور تي گهٽائڻ ۽ روڪڻ ۾ هڪ سرگرم اسٽيڪڊ هولڊر آهن، سي بي ڊي آر ايمر نقطه نظر تحت ڪميونٽيز تباهي جي طري جي سڃاڻ، تباهي جي خطري ۾ گهٽتائي جي منصوبه بندي ۽ عملدرآمد ۾

سرگرم عمل آهن. ڪميونٽي تي ٻڌل خطري جي سڃاڻ جو عمل ماضي جي آفتن ۽ انهن جي اثرن، خطري ۾ مبتلا علائقن ۽ موسم جي نمونن بابت ڊيسي جاڻ ۽ مقامي سطح جي ترجيحن کي دستاويزي شڪل ڏيڻ ۾ مدد ڪندو آهي. ان سان مقامي اختيارين ۽ غير سرڪاري تنظيمن کي مختلف قسمن جي خطرن کي گهٽائڻ لاءِ عملي ايڪشن پلان جوڙڻ ۾ مدد ملندي آهي. سي بي ڊي آر ايمر نقطه نظر ترقياتي خيالن جي ڏي وٺ جو هيٺين سطح جي روشن جي عمل کي هٿي ڏيندو آهي جنهن جي نتيجي ۾ ڪميونٽي جي ملڪيت ۾ ايڪشن پلان تي عملدرآمد ٿيندو آهي.

اهميت ۽ ضرورت:

- (1) ڪميونٽي جي خيالن ۽ مقامي علم تي ٻڌل
- (2) ان سان برادري وچ ۾ اتفاق ۽ سهڪار کي هٿي ملندي آهي
- (3) پنهنجي وسيلن تي برادري کي پاڙڻ کي هٿي ملي ٿي.
- (4) برادرين کي پهريون جواب ڏيندڙ طور تيار ڪيو
- (5) هي ڪميونٽي جو قدر ڪندو آهي
- (6) خطري گهٽائڻ جي قدم جي استحڪام کي هٿي ڏيندو آهي
- (7) قابل قدر ۽ قيمتي فائدي مند آهي

3.1 ڪميونٽي جي خيالن ۽ مقامي علم تي ٻڌل

انهن ڪميونٽيز کي پنهنجي مخصوص صورتحال ۽ ماحول لاءِ موزون خطرن ۽ منهن ڏيڻ جي روايتي طريقي کار بابت مقامي معلومات حاصل آهي. سي بي ڊي آر ايمر دستاويز ۾ مدد ڪندو آهي:

مقامي حساسيت ۾ اضافو ڪندڙ عمل

- ڊيسي علم ۽ صلاحيتون
- مقامي سطح جون ترجيحو ۽ خدشا
- ماضيا جون مصيبتون ۽ انهن جا اثر
- ڪمزور علائقا ۽ موسم جو نمونو

ان معلومات سان سرڪاري اختيارين ۽ غير سرڪاري تنظيمن، اين جي اوز کي معاشري ۾ تباهي جي خطرن کي گهٽائڻ ۽ ترقي لاءِ وڌ کان وڌ خبر ۽ عملي طور حڪمت عملي تيار ڪرڻ ۾ مدد ملندي آهي.

3.2 اهو برادري وچ ۾ اتفاق ۽ سهڪار کي مضبوط ڪندو آهي

ڪميونٽيز بحرانن جي صورتحال ۾ گڏجي ملي ڪم ڪرڻ ڪنهن واقعي جي منفي اثرن کي منهن ڏيڻ جو بهتر موقعو آهي ۽ وڌيڪ اثرائتي ڪارڪردگي جو مظاهرو ڪنديون آهن.

سي بي ڊي آر ايمر ڪميونٽي کي مقامي حڪومت جي ادارن ۽ سماجي ڍانچي يعني سي ايس اوز ۽ سي بي اوز سان گڏجي وڌيڪ موثر طريقي سان رابطو قائم ڪرڻ لاءِ هڪ پليٽ فارم مهيا ڪري و.

3.3 ڪميونٽي جي پنهنجي وسيلن تي پاڙڻ کي هٿي ڏئي ٿو.

ڪنهن تباهي جي صورت ۾ الڳ ٿلڳ ٿيڻ ۽ پرڏيهي امداد جي ڪٽجڻ سان معاشرن ۽ ماڻهن لاءِ تباهه ڪن ثابت ٿي سگهي ٿو، سي بي ڊي آر ايمر نقطه نظر ڪميونٽيز کي پنهنجي وسيلن تي پاڙڻ جي ترغيب ڏئي ٿو. جيسيتائين پيشه ورانه مدد نه پهچي مقامي علم ۽ وسيلن (مقامي مقابلي جي حڪمت عملي) کي ڪتب آڻيندي ڪميونٽي جي هنگامي ضرورتن کي گهٽ ڪندي ۽ آفتن جي اثرن کي نمايان طور تي گهٽائيندي پرڏيهي امداد تي پاڙڻ کي نمايان طور تي

گهٽ ڪري ڇڏيو. وڌيڪ اهو ته بحالي دوران سمورا پرڏيهي ادارا رخصت ٿي وڃن ته اهي مقامي ڪميونٽيز آهن جن جو پنهنجي برادري جي نئين سر تعمير لاءِ اهڙي صورتحال ۾ پنهنجي وسيلن تي پاڙڻ تمام ضروري ٿي ويندو آهي.

3.4 برادرين کي پهريون جواب ڏيندڙ طور تيار ڪندو آهي

خطرن سان ويجهڙائي هئڻ سبب مقامي برادري پهريون امڪاني متاثر آهن ۽ فوري طور تي جواب ڏيندڙ ۽ خطري جي خراب اثرن کي منهن ڏيڻ ۾ به وڌ کان وڌ ذميواريون سنڀاليندا آهن. پرڏيهي ادارن جي مدد پهچڻ کان اڳ مقامي ڪميونٽيز پهريان جواب ڏينديون آهن سي بي ډي آر ايمر نقط نظر ڪميونٽي کي موثر انداز ۾ جواب ڏيندڙ لاءِ تيار ڪندو آهي.

ڪنهن تباهي بعد محدود رسائي، اچ وڃ ۽ معلومات يا واقعي جي رفتار ۽ اوچتو جي ڪري، ڪنهن تباهي جي فورن بعد ابتدائي مدت (عام طور تي 2-3 ڏينهن) متاثره طبقي کي پنهنجي وسيلن تي پاڙڻ جي ضرورت پئي سگهي ٿي.

3.5 ان سان برادري جو قدر ٿيندو آهي.

سي بي ډي آر ايمر نقط نظر تي زور ڏيندو آهي ته ڪميونٽيز صرف وصول ڪندڙ ۽ متاثرن جو هڪ گروپ ناهي پر مجموعي طور تي خطرن جي گهٽتائي ۽ روڪڻ ۾ هڪ سرگرم اسٽيڪ هولڊر آهن.

3.6 خطرو گهٽائڻ جي قدم جي استحڪام کي هٿي وٺرائيندو آهي.

سي بي ډي آر ايمر نقط نظر ان ڳالهه تي زور ڏيندو آهي ته جيڪڏهن ڪميونٽيز پنهنجي ڪمزوري جو ازالو نه ڪيو ته انهن کي تمام گهڻو وڃائڻو پوندو، جڏهن ته ٻئي طرف انهن کي وڌ کان وڌ فائدو ٿيندو آهي جيڪڏهن اهي تباهي جي اثرن کي گهٽ ڪري سگهن ٿا ته ان جي نتيجي ۾ ڪميونٽي جي پائيدار خطي ۾ گهٽتائي جو عملي منصوبو بڻجي سگهن ٿا.

3.7 قابل قدر ۽ قيمتي فائدي مند

ترقي پذير ملڪن ۽ گهڻي باقي ناقص معيشتن ۾ سي بي ډي آر ايمر تباهي جي خطرن کي گهٽائڻ لاءِ مقامي طور تي دستياب سستي حل جي خيال کي ٿي ڏيندو آهي.

4. ڪميونٽي تي ٻڌل ڊزاسٽر مينيجمنٽ عمل

سي بي ډي آر ايمر عمل ۾ تباهي جي خطري کي هڪ مڪمل سڃاڻ اهو پهريون ۽ ضروري قدم آهي جتي ڪميونٽي جي خطرن کي ظاهر ڪرڻ، معاشري جي خطرن کي ڏسڻ ۽ موجوده مقامي صلاحيتن جو تجزيو ڪرڻ لاءِ تفصيل سان سڃاڻ ڪرڻ جي ضرورت آهي ته جيئن تباهي جي خطرن کي گهٽ ڪري سگهجي. ڪميونٽي جي آفت جي خطري جي تشخيص جي عمل ۾ شامل ٿي تباهي جي خطري ۾ گهٽتائي جي منصوبه بندي ۽ متفقه آفتجي خطري جي گهٽتائي جي قدم جي نفاذ واري عمل ۾ قيادت ڪرڻ گهرجي. اهو نقط نظر ان ڳالهه جي ضمانت ڏيندو ته ڪميونٽي جي اصل ضرورتن ۽ وسيلن تي غور ڪيو ويندو. ان عمل ذريعي مناسب مداخلتن سان مسئلن کي دور ڪرڻ جو وڌ کان وڌ امڪان موجود آهي.

جيتوڻيڪ مختلف ادبي عملن ۾ سي بي ډي آر ايمر عمل لاءِ مختلف مرحلا / درجا تجويز ڪيا ويا آهن، تنهن هوندي به ايشيائي آفتن بابت تياري مرڪز (اي ڊي پي سي) ٽائيلينڊ موجب مستقل جي خطرن کي گهٽائڻ لاءِ ست ترتيب وار مرحلا آهن، جن کي ڪنهن آفت جي ٿيڻ کان اڳ، يا بعد عمل ۾ آڻي سگهجي ٿو. هر مرحلو گذريل مرحلي سان وڌندو آهي ۽ وڌيڪ ڪارروائي جو سبب بڻجندي آهي. گڏ ملي منصوبه بندي ۽ عملدرآمد جو نظام جوڙي سگهيو. جيڪو

تباھي جي خطري کي گهٽائڻ جو هڪ طاقتور ذريعو بڻجي سگھي ٿو. آفت جي خطرن جي انتظام جي عمل جا ست مرحلا هيٺ ڏجن ٿا.

شڪل نمبر 5- سي بي ڊي آر ايمر نقطه نظر ذريعي عملدرآمد جو عمل

5. ڪمپونٽي جي چونڊ

اهو هڪ طئي ٿيل معيار کي استعمال ڪندي خطري ۾ گهٽتائي تي امڪاني مدد لاءِ انتهائي ڪمزور ڪمپونٽيز جي چونڊ ڪرڻ جو عمل آهي. ان باري ۾ باخبر فيصلو ڪرڻ لاءِ ته ڪٿي ڪم ڪرڻو آهي يا ڪنهن ڪمپونٽي جي چونڊ ڪرڻي آهي چونڊ واري عمل لاءِ هڪ معيار تيار ڪرڻ گهرجي، هيٺ ڪجهه شرط آهن:

- ڪمپونٽي جي خطرن ۾ مبتلا هئڻ جي شدت (انتهائي ڪمزور ڪمپونٽي)
- ڊي آر ايمر پروگرام مان فائدو وٺندڙ ماڻهن جو انگ
- ڊي آر ايمر ۾ مشغول ٿيڻ لاءِ برادري جي ڦڙڦڙي
- برادري جي رسائي
- عملي جي حفاظت

متاثر ڪمپونٽي جي نشاندهي يا ته ڪمپونٽي نقطه نظر يا پرڏيهي جنهن ۾ بين الاقوامي اين جي اوز، ضلعي حڪومت يا سياستدانن جي نقطه نظر جي ذريعي ڪري سگھجي ٿي.

6. ڪميونٽي کي سمجهڻ ۽ ڪميونٽيز سان ملڻ جلڻ جي تعميل

ان ۾ بنيادي طور تي مقامي ماڻهن سان لاڳاپا ۽ اعتماد کي وڌائڻ شامل آهي. جيڪڏهن برادري جي ميمبرن کي ٻاهر جي ماڻهن تي ڀروسو آهي جيڪي انهن سان گڏجي ڪم ڪري رهيا آهن ته پوءِ مسئلا پريشانين، خدمتون ۽ حل بابت ڪلي شيئرنگ ٿي سگهي ٿي. ٻاهر جا ماڻهو ڪميونٽي جي ماڻهن سان اعتماد پيدا ڪرڻ لاءِ ڪيترائي قدم کڻي سگهن ٿا، انهن ۾ هيٺيان شامل ٿي سگهن ٿا.

- ڪميونٽي ۾ رهڻ
- شفاف ۽ آزاد هئڻ جي باري ۾ اهي ڪير آهن ۽ ڇا ڪيو پيو وڃي.
- ڪميونٽي ۾ روز مره جي زندگي سان گڏوگڏ معاشرتي سرگرميون ۽ ثقافتي تقريبن ۾ حصو وٺڻ
- مقامي ماڻه کي انهن جي زندگي، مسئلن ۽ پريشانين جي باري ۾ ٻڌڻ
- مقامي ماڻهن کان نيون ترڪيبون سکڻ
- مقامي ڪمن کي انجام ڏيڻ.
- انهن کي عاجزي، مقامي ثقافت جو احترام ۽ ماڻهن سان سلوڪ ڪرڻ وقت صبر ڪرڻ گهرجي.

جيئن ته لاڳاپا قائم ٿين ٿا، سماجي گروهن، ثقافتي انتظامن، معاشري سرگرمين، مقامي خصوصين ۽ مختلف گهراڻن جي خطرن جي لحاظ سان معاشري جي معمولي پوزيشن، سياسي ۽ معاشي رخن کي سمجهيو ويندو آهي. سماجي سرگرمين جي گهري تشريح بعد ۾ ٿيندي، جڏهن شراڪتي خطري جي تشخيص ڪئي ويندي.

7. شراڪتي آفت جي خطري جي تشخيص (پي ڊي آر اي)

اهو ڪميونٽي کي درپيش طرن جي نشاندهي ڪرڻ جو تشخيصي عمل آهي ۽ ماڻهو ڪيئن انهن خطرن تي قابو ڪندا آهن ان عمل ۾ خطرو، ڪمزوري ۽ صلاحيت جو جائزو وٺڻ شامل آهي. تشخيص ڪرڻ ۾ ماڻهن جي خطري جي باري ۾ تاثر تي غور ڪيو ويندو آهي. ان سيڪشن جا تفصيل بعد ۾ ايندڙ شراڪتي ڊزاسٽر اسيسمينٽ سيشن ۾ ملي سگهن ٿا.

8. شراڪت مصيبت جي خطرن کي گهٽائڻ جي منصوبه بندي

اها منصوبه بندي شراڪت دار تباهي جي خطري جي سڃاڻڻ جي نتيجن جي تجزيي کانپوءِ سامهون ايندي آهي ماڻهو پاڻ خطري ۾ گهٽتائي جي اهڙن قدامت جي نشاندهي ڪندا آهن جيڪي خطرا گهٽ ڪندا ۽ صلاحيتن ۾ واڌ ڪندا. ان کانپوءِ خطرو گهٽائڻ جي قدامت بعد ۾ وليج يا يونين ڪائونسل ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ جي منصوبن طور سامهون ايندا آهن، جيڪي ڪميونٽيز ٻاهر جي ماهرن جي سهڪار سان تيار ڪيا آهن.

9. ڪميونٽي رضاڪارن، وي ڊي ايمر سيز، ۽ يو سي ڊي ايمر سيز ميمبرن لاءِ تعميل و تربيت

آفتن جي خطرن جو بهتر انتظام مقامي سطح تي ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽي ذريعي ڪيو ويندو آهي جيڪو ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ جي منصوبي تي عملدرآمد ذريعي خطرن کي گهٽائڻ کي يقيني بڻائيندو. تنهنڪري ضروري آهي ته اهڙيون ڪميٽيون جوڙيون وڃن ته جيئن برادرين کي متحد ٿي ڪري ان مسئلي کي منظر انداز ۾ حل ڪري سگهجي ۽ استحڪام کي يقيني بڻائي سگهجي. ڳوٺ جي سطح تي ڪميٽي کي وليج ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽي وي ڊي ايمر سيز ۽ يوسي سطح تي يونين ڪائونسل ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽي (يو سي ڊي ايمر سي) چئي سگهجي ٿو. ڪميونٽي جي رهنمائن، ڪميونٽي جي ميمبرن ۽ رضاڪارن جي بنيادي، ٽرينرز جي تربيت، فني ۽ تازه دم تربيت، ڪميونٽيز کي آفتن جي نتيجن کي گهٽائڻ جي قابل بڻائڻ لاءِ ضروري جز آهن.

10. ڪميونٽي بنيادن تي آفتن جي خطري جي گهٽتائي (ڊي آر آر) جو نفاذ

وي ڊي ايمر سي ۽ يو سي ڊي ايمر سي کي ڊي آر ايمر پلان تي عملدرآمد جي جي رهنمائي ڪرڻ گهرجي ۽ برادري جي ٻين ميمبرن کي به منصوبي ۾ ٿيندڙ سرگرمين جي حمايت ڪرڻ لاءِ تحريڪ ڏيڻ گهرجي. ان مرحلي تي اها برادري رضاڪارانه خدمتون پيش ڪندي آهي ۽ ان تي عملدرآمد ۾ مزدورن، لاڳو ڪرائيندڙن ۽ فيصله سازن جي حيثيت سان شامل ٿينديون آهن.

11. شراڪت دار نگراني ۽ تشخيص

اهو هڪ ڪميونيڪيشن سسٽم آهي جنهن ۾ ان منصوبي ۾ شامل ماڻهن جي وچ ۾ معلومات شامل آهي. يعني اها برادري عمل درآمد ڪرڻ وارو عملو ۽ امدادي ادارا، لاڳاپيل سرڪاري ادارا ۽ امداد ڏيندڙ، شراڪتي عمل ۾ برادري جا رضاڪار، ڪميٽي ميمبر ٻاهر جا ماڻهو ۽ مقامي حڪومت جي اسٽيڪ هولڊرز سان گڏجي نگراني ۽ جاچ جي ٽيم جو حصو آهن.

حوالا

ايشيا تي آفتن بابت تياري مرڪز ٿايلينڊ (2011)؛ ڪميونٽي بيسڊ ڊزاسٽر رسڪ رڊڪشن تي شراڪتدارن جو ڪتاب www.adpc.net تي دستياب آهي.
نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ اتار تي اسلام آباد پاڪستان (2019) سي بي ڊي آر ايمر ٽريننگ ٽول ڪٽ.
http://www.ndma.gov.pk/publications/participants_20Urdu.pdf%20-%20workbook%20-%20Urdu.pdf تي دستياب آهي.
ورلڊ فوڊ پروگرام اسلام آباد پاڪستان (2011) ڪميونٽي بيسڊ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ بابت تربيتي ڪتاب
صوبائي ڊزاسٽر مينيجمينٽ اتار تي خيبر پختونخواه (2014-15) ڪميونٽي بيسڊ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ بابت شرڪت ڪندڙن جو ڪتاب
نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ اتار تي اسلام آباد (2012) اين ڊي ايمر بي جلد ٽيون تحت شايع ڪيل ڪميونٽي تي ٻڌل ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ بابت انسٽرڪٽرز جو رهنما لکڻيون.

ماديول - 2

پاڪستان ۽ سنڌ صوبي ۾ دزاسٽر مينيجمينٽ سسٽم

- يونٽ 2.1: پاڪستان ۾ دزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ - ڊي آر ايمر جي ارتقا
يونٽ 2.2: پاڪستان ۾ دزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ، سنڌ صوبي تي ڌيان سان گڏ
يونٽ 2.3: مقامي سطح تي سي بي ڊي آر ايمر ۾ سي بي اوز جو ڪردار ۽ اهميت

حاصل مطلب

هن ماديول جي پڄاڻي تي اوهان قابل ٿي سگهندا:

- سمجهو ته پاڪستان ۾ آفتن کي منهن ڏيڻ جو انتظام فعال نقط نظر جي حيثيت سان ڪيئن وجود ۾ آيو.
- مختلف قومي، بين الاقوامي ۽ عالمي آفتن جي خطري جي انتظام/گهٽ ڪرڻ جي فريم ورڪس سان واقفيت حاصل ٿي.
- پاڪستان ۾ قومي، صوبائي ۽ ضلعي سطح جي دزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ جي مختلف تنظيمن کي ڄاڻڻ ۽ انهن جي ڪردار، فرضن ۽ ڪم کي سمجهي ورتو.
- ڪميونٽيز تي ٻڌل تنظيمن سي بي اوز جي ڪردار کي ڄاڻڻ ۽ ڪميونٽي سطح تي سي بي ڊي آر ايمر عمل سان سي بي اوز جي تعميري رابطن جي اهميت سمجهي ورتي.

يونٽ 2.1

پاڪستان ۾ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ جي ارتقا
- اهو سمجهڻ ته پاڪستان ۾ ڊزاسٽر مينيجمينٽ جي ڪيئن
هڪ فعال نقطه نظر جي حيثيت ۾ ارتقا ٿي.
- مختلف قومي، بين الاقوامي ۽ عالمي آفتن جي خري جي
انتظام/ گهٽ ڪرڻ جي فريم ورڪس کان واقفيت حاصل ڪرڻ
پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي، پي پي سلائيڊز
ملٽي ميڊيا، فلپ چارٽس، وائٽ بورڊ ۽ مارڪرز
غير محدود، بطرفا بحث، آڊيو وزيوئل ايڊز، سوال جواب

نالو:
سڪڻ جو مقصد:

هيٺ ڏنل آئوٽس:
تربيتي سامان:
سڪيا جا طريقا:

1. تعارف

2005 ۾ ايندڙ تباھ ڪن زلزلي کان اڳ هڪ ردعمل آميز هنگامي ردعمل (آفتن جو ايڪٽ 1958) پاڪستان ۾ آفتن کي منهن ڏيڻ جو اهم طريقي ڪار رهيو. ڪابينا ڊويزن اند هڪ هنگامي رليف سيل 1971ع کان قومي سطح تي تباھي بابت امداد فراهم ڪرڻ لاءِ خدمتون انجام ڏيندو رهيو هو. صوبائي سطح تي اهڙا ئي ادارا جاتي انتظام رليف ڪمشنرز جي صورت ۾ موجود هئا. سال 2005ع پاڪستان ۾ دزاسٽر مينيجمينٽ لاءِ اهم موڙ هو. 2005 ۾ اهر واقعن کي ڏٺو. يعني 2005 ۾ پاڪستان هيوگو فريم ورڪ فار ايڪشن (ايڇ اي ايف) تي صحيح ڪئي جنهن ۾ وڌيڪ جامع ۽ فعال آفت جي انتظام جي نقط نظر ڏانهن منتقلي جي نشاندهي ڪئي وئي ۽ ملڪ کي تباھ ڪن زلزلي يعني زلزلو 2005 جو به ڌچڪو لڳو.

ان سانحي جي سراسر پيماني آفت کي منهن ڏيڻ لاءِ پاڪستان جي خطري کي اجاگر ڪيو ۽ خطري گهٽائڻ جي بهتر طريقين لاءِ ملڪ جي عهد کي وڌيڪ لاڳو ڪيو، جنهن جي نتيجي 2006 ۾ نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ آرڊيننس (اين ڊي ايم او) لاڳو ٿيو. جنهن جي نتيجي ۾ تباھ ڪن رسڪ مينيجمينٽ جو هڪ جامع نظام پاڪستان ۾ تيار ٿيو. 2005ع کانپوءِ ان ڏس ۾ حڪومت ۽ سول سوسائٽي جي سموري انتظامي سطح تي نمايان اڳڀرائي ٿي آهي. ان ڳالهه کي به واضح ڪرڻ ضروري آهي ته قومي سطح تي پاليسي ۾ تبديلي، ڊي آر ايم ۽ سماجي ۽ معاشي ترقي جي عمل کانپوءِ عملي ۽ سخت جزن وارو نقط نظر هيوگو فريم ورڪ براءِ 2005*15 جي پيش ڪيل سفارشن جو نتيجو هيو. هيوگو فريم ورڪ فار ايڪشن (ايڇ اي ايف) جي اصلاحي دزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ پاليسي ۽ طريقن کي پاڪستان سميت سڄي دنيا جي ضرورت تي زور ڏنو ويو ته ڊي آر ايم کي قومي، علائقائي ۽ عالمي سطح تي تعميري لچڪ ۽ خطرا گهٽ ڪرڻ لاءِ ترقي جي ڪمن ۾ دزاسٽر رسڪ رڊڪشن حڪمت عملي جي انضمام ۽ خطري کا باخبر ترقياتي پاليسي جي تياري لاءِ دزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ هڪ مجموعي عمل آهي.

2. آفتن جي خطري جو انتظام – ڊي آر ايم بطور بين الاقوامي ايجنڊا

2.1 قدرتي آفتن ۾ گهٽتائي آڻڻ لاءِ بين الاقوامي ڏهاڪو (IDNDR 1990-1999)

گڏيل قومن جي جنرل اسيمبلي 1990 جي ڏهاڪي کي قدرتي آفتن کي منهن ڏيڻ جي بين الاقوامي ڏهاڪي جي نالي سان منسوب ڪيو. بنيادي مقصد قدرتي آفتن جي ڪريٽينڊڙ جاني نقصان، ملڪيتن جي تباھي معاشي ۽ معاشي رڪاوٽ کي گهٽ ڪرڻ هو. آءِ ڊي اين ڊي آر پهرئين جنوري 1990 تي قرارداد 236/44 (22 ڊسمبر 1989) جي منظوري کان پوءِ شروع ڪئي وئي هئي. ان ڏهاڪي جو مقصد گڏيل بين الاقوامي قومن ذريعي، خاص طور تي ترقي پذير ملڪن ۾ جانين جي ضياع، ملڪيتن کي نقصان ۽ قدرتي آفتن جي ڪري معاشرتي ۽ معاشي خلل کي گهٽ ڪرڻ هيو. ڏهاڪي جي سرگرمين جي حمايت ڪرڻ لاءِ جنيوا ۾ اقوام متحده جي دفتر ۾ يو اين ڊي آر او سان گڏجي سيڪريٽريٽ قائم ڪيو ويو.

2.2 هڪ محفوظ دنيا لاءِ يوكوهاما حڪمت عملي ۽ ڪر جي منصوبه بندي

23-27 مئي 1994ع دوران قدرتي آفتن کي منهن ڏيڻ بابت پهرئين عالمي ڪانفرنس جاپان جي يوكوهاما ۾ ٿي. ڪانفرنس محفوظ دنيا لاءِ يوكوهاما حڪمت عملي اپنائڻ جنهن ۾ بنيادي طور تي قدرتي آفتن کان بچاءُ، تياري ۽ گهٽ ڪرڻ لاءِ رهنما اصول شامل آهن. اهو ڊي آر آر ڪوششن جي تاريخ جو اهم موڙ هو، ڇاڪاڻ ته ڪمزور برادرين جي معاشي ۽ سماجي رُخن کي سامهون رکيو ويو هو. هن ڪانفرنس ترقي يافته ۽ گهٽ ترقي يافته ملڪن ۾ تباھي جي خطري جي روڪٿام، گهٽائڻ لاءِ يوكوهاما اصولن جو خاڪو پيش ڪيو.

2.3. هيوگوفرير ورڪفار ايڪشن (2015-2005)

2005 ۾ آءِ ڊي اين ڊي آر جي پڄاڻي تي، بين الاقوامي برادري جاپان جي شهر ڪوبي ۾ ملي ۽ يوڪو هاما حڪمت عملي ۽ آخري ڏهاڪي دوران ڪيل اڳڀرائين جو جائزو ورتو ويو. يوڪو هاما حڪمت عملي مان سبق حاصل ڪرڻ تي، 168 ميمبر ملڪن قدرتي آفتن کي منهن ڏيڻ جي سلسلي ۾ اقوام متحده جي عالمي ڪانفرنس ۾ شرڪت (ڊبليو سي ڊي آر، ڪوبي، جاپان 18-22 جولاءِ 2005) ٿيڻ ڏينهن جي گهري بحث کانپوءِ ڪانفرنس هيوگو فرير ورڪ براءِ ايڪشن 2005 کان 2015 دوران اپنائيو. ايڇ ايف اي هڪ غير پابند پر سياسي طور تي مستند ذميداري آهي ته هو 2015 تائين آفتن کي منهن ڏيندڙ قومن ۽ برادرين ۾ لچڪ پيدا ڪري. ان ۾ ٽن اسٽريٽرجڪ هدفن جو خاڪو ۽ عمل کان علاوه عام خيالن هر ترجيحي شعبي تحت ڪليدي سرگرميون ۽ ان عمل ۾ شامل رياستن ۽ بين اسٽيڪ هولڊرز جي ڪردار لاءِ پنج ترجيحاتي حصا آهن. آفتون گهٽائڻ لاءِ اقوام متحده جي بين الاقوامي حڪمت عملي (UN-ISDR) سيڪريٽريٽ ايڪشن 2015-2005 لاءِ هيوگو فرير ورڪ جي لاڳو ڪرڻ ۽ ان جي پيروي جو نگران آهي.

ڪارروائي لاءِ پنج ترجيحن هيٺ ڏجن ٿيون:

- 1: ترجيح ان ڳالهه کي يقيني بڻايو وڃي ته تباهي جي خطري ۾ گهٽتائي قومي ۽ مقامي ترجيح آهي ان سان گڏوگڏ مضبوط ادارا جاتي بنيادن تي لاڳو ڪيو وڃي.
- 2: تباهي جي خطرن جي سڃاڻپ، تشخيص ۽ نگراني ۽ فوري خبردار ڪي وڌائڻ
- 3: ترجيح هر سطح تي حفاظت ۽ لچڪ جي روايت جي جوڙجڪ لاءِ علم، جدت ۽ تعليم جو استعمال ڪيو
- 4: ترجيح خطري جي بنيادي عملن کي گهٽ ڪريو
- 5: ترجيح هر سطح تي موثر جواب لاءِ آفت جي تياري کي مضبوط بڻايو.

2.4 آفتن جي خطري ۾ گهٽتائي لاءِ سينڊائي فرير ورڪ ((SFDRR 2015-2030))

2015 ۾ ايڇ ايف اي جي ڪامياب پڄاڻي کانپوءِ، آفتن جو خطرو گهٽائڻ لاءِ سينڊائي فرير ورڪ (ايس ايف ڊي آر آر 2017-2030) کي 18 مارچ 2015 تي جاپان جي شهر سينڊائي ۾ گڏيل قومن جي ٽين عالمي ڪانفرنس ۾ اپنائيو ويو هو. SFDRR جو مقصد آفت لاءِ ڪيل سماجي ۽ معاشي خطرن کي گهٽ ڪرڻ آهي ۽ ان سان گڏوگڏ ماحولياتي ۽ بين خطرن کي منهن ڏيڻ جو جيڪي انهن کي متحرڪ ڪندا آهن. سينڊائي فرير ورڪ 15 سالهه غير پابند معاهدو آهي جيڪو تسليم ڪري ٿو ته تباهي جي خطري کي گهٽائڻ ۾ رياست جو بنيادي ڪردار آهي پر ان ذميواري کي مقامي حڪومت ۽ شعبي سميت بين اسٽيڪ هولڊرز سان به ورهائڻ گهرجي. SFDRR ايندڙ 15 سالن جي لاءِ ست هدف طئي ڪري ٿو جيڪي هيٺ ڏجن ٿا.

- هدف 1: عالمي آفتي موتن جي شرح 2030 تائين ڪافي حد تائين گهٽ ڪرڻ، جنهن جو مقصد 2005-2015 ع جي مدي جي ڀيٽ ۾ ڏهاڪي 2020-2030 ۾ سراسري في 100000 عالمي موتن جي شرح کي گهٽ ڪرڻ آهي.
- هدف 2: سن 2030 تائين عالمي سطح تي متاثر ماڻهن جي تعداد ۾ سٺي نموني گهٽتائي آڻڻ جنهن جو مقصد 2005-2015 جي مدي واري ڀيٽ ۾ ڏهاڪي 2020-2030 ۾ سراسري عالمي سطح جي تعداد ۾ في 100000 کي گهٽ ڪرڻ آهي.
- هدف 3: عالمي مجموعي گهريلو پيداوار (جي ڊي پي) جي سلسلي ۾ 2030 تائين سڌو سنئون تباهي جي معاشي نقصان کي ڪم ڪريو.
- هدف 4: اهم انفراسٽرڪچر کي تباهي سان ٿيندڙ نقصان ۽ بنيادي خدمتون صحت ۽ تعليمي سهولتن سميت خلل 2030 تائين پنهنجي لچڪ پيدا ڪرڻ ذريعي گهٽ ڪريو.

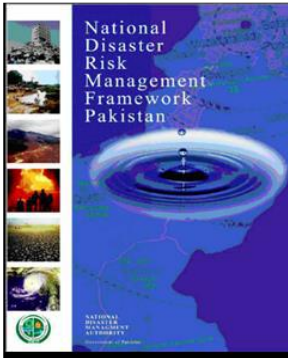
- هدف 5: 2030 تائين قومي ۽ مقامي تباهي جي خطري کي گهٽائڻ جي حڪمت عملي وارن ملڪن جي انگ ۾ خاطر خواه اضافو ڪيو.
- هدف 5: 2030 تائين ان فريم ورڪ جي نفاذ جي سلسلي ۾ ان جا ترقي پذير ملڪ قومي قدم جي پورائي ۾ بين الاقوامي سهڪار کي خاطر خواه ۽ مستحڪم مدد جي ذريعي ڪافي حد تائين وڌائين.
- هدف 7: 2030 تائين گهڻ رُخي خطرن بابت ابتدائي خبرداري نظامن ۽ آفتن جي خطري بابت معلومات ۽ جائزن جي دستيابي ۽ انهن تائين رسائي ۾ خاطر خواه واڌ ڪيو.

3. پاڪستان ۾ دزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ بطور قومي ايجنڊا

هڪ ردعمل سان فعال نقطه نظر طرف وڌڻ جي تبديلي جو مثال تازگ صدي ۾ وڏي آفتن جو نتيجو هئي ۽ عالمي و بين الاقوامي ارادا به هئا. پاڪستان طرفان 2005ع کان پوءِ ڪيل ڪجهه اهم ڪارناما هيٺ ڏجن ٿا.

3.1 نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ آرڊيننس (اين ڊي ايم او 2006)

2005 جي تباه ڪن زلزلي مان سڪيل سبقن کانپوءِ، پاڪستان حڪومت نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ آرڊيننس- اين ڊي ايم او 2006ع ۾ منظور ڪيو. آرڊيننس قومي صوبائي ۽ ضلعي سطح تي هڪ مضبوط دزاسٽر مينيجمينٽ سسٽم جي قيام جو ارادو ڪيو.

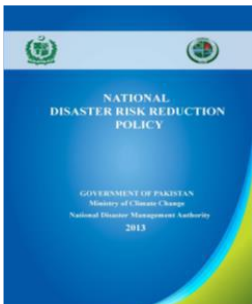

3.2 نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ ايڪٽ (اين ڊي ايم او ايڪٽ 2010)

اين ڊي ايم او 2006 ان وقت تائين ڪارائتو رهيو جيسيتائين ته ان کي قومي اسيمبلي، سينيٽ ۽ سمورين صوبائي اسيمبليين ذريعي منظور ٿيل نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ ايڪٽ تبديل نه ڪيو. اين ڊي ايم او ايڪٽ 2010 هڪ رهنما دستاويز آهي جنهن لاءِ پوري ملڪ ۾ هڪ متحرڪ دزاسٽر مينيجمينٽ سسٽم جي ضرورت آهي.

3.3 نيشنل دزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ فريم ورڪ (NDRMF-2007)

2006 دوران نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ آرڊيننس جي اعلان کانپوءِ، قومي ڊي آر ايم فريم ورڪ اين ڊي آر ايم ايف خطرن ۽ حساسيت کي گهٽائڻ ذريعي پاڪستان ۾ پائيدار سماجي، معاشي ۽ ماحولياتي ترقي (خاص طور تي غريب ۽ پنتي پيل ماڻهن جي) کي متعارف ڪرائڻ لاءِ اسٽريٽجڪ راه وٺڻ لاءِ تيار ڪيو ويو هو، اين ڊي آر ايم ايف جي لاڳو ٿيڻ جي حڪمت عملي جي نتيجي ۾ اسان قومي، صوبائي ۽ ضلعي دزاسٽر مينيجمينٽ اثارتي جي قيام جي صورت ۾ ملڪ ۾ تباهي کي منهن ڏيڻ لاءِ هڪ جامع نظام جي ارتقا کي ڏسي سگهجي ٿو، جنهن کانپوءِ ان تي تفصيلي خيالن جي ڏي وٺ ڪئي وئي آهي.

3.4 آفتن جي خطري کي گهٽائڻ جي قومي پاليسي 2013

نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ اثارتي- اين ڊي ايم او قومي ڊي آر ايم پاليسي جوڙي جنهن کي قومي آفتن کي منهن ڏيڻ لاءِ ڪميشن براه اين ڊي ايم او سي 2013 ۾ منظور ڪيو هو. ان ۾ قدرتي ۽ انسان ساخت پنهني خطرن جو احاطو ڪيو ويو آهي.

3.5 نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ پلان (2012-2022)

ملڪ ۾ آفتن کي منهن ڏيڻ لاءِ متحرڪ نقطه نظر جو رستو قائم ڪرڻ لاءِ، اين ڊي ايم اي 2012 دوران جاپاني بين الاقوامي تعاون اداري JICA جي ٽيڪنيڪي ۽ مالي مدد سان مڪمل مشاورت کانپوءِ نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ پلان- اين ڊي ايم پي تيار ۽ منظور ڪيو. اين ڊي ايم پي 2022 تائين هڪ جامع قومي منصوبو آهي. ان ۾ مجموعي طور تي 1040.9 ملين آمريڪي ڊالر (92.02 ارب رپيا) جي لاڳت ايندي. دستاويز گهڻو جامع آهي ۽ 4 جلدن تي مشتمل آهي. منصوبه بندي جي هڪ اهم دستاويز جنهن ۾ ٽي مددگار جلد آهن، جيڪي هيٺ ڏجن ٿيون.

- نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ پلان: مرڪزي منصوبو
- دزاسٽر مينيجمينٽ تي هيومن ريسورس ڊولپمينٽ پلان: جلد 1
- گهڻ خطراتي ابتدائي وارنگ سسٽم جلد 2
- ڪميونٽي تي ٻڌل دزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ بابت انسٽرڪٽرز جي گائيڊ لائينز: جلد ٽيون
- اين ڊي ايم پي کي 2012-2022 دوران 10 ترجيحي مرحلن تي ڌيان ڏيڻو آهي. اهي ترجيحتون هيٺ ڏجن ٿيون.
- ترجيحي ايڪشن-1: تباهي تباهي جي انتظام لاءِ ادارو ۽ قانوني نظام قائم ڪيو
- ترجيحي ايڪشن-2: مختلف سطحن تي دزاسٽر مينيجمينٽ جا منصوبا تيار ڪيو
- ترجيحي ايڪشن-3: قومي خطري ۽ ڪمزوري بابت تشخيص قائم ڪيو
- ترجيحي ايڪشن-4: گهڻي پاسائي خطره ابتدائي نظام قائم ڪيو
- ترجيحي ايڪشن-5: آفتن کي منهن ڏيڻ جي سلسلي ۾ سکيا، تعليم ۽ شعور کي هٿي وٺرائڻ، ۽ قومي هنگامي ردعمل جو نظام قائم ڪيو
- ترجيحي ايڪشن-6: مقامي سطح تي تباهي جي خطري ۾ گهٽتائي بابت پروگرام کي هٿي ڏيو.
- ترجيحي ايڪشن-7: تباهي جي خطري کي گهٽائڻ لاءِ بنيادي ڍانچي جي ترقي
- ترجيحي ايڪشن-8: ترقي ۾ تباهي جي خطري کي گهٽائڻ جو مرڪزي ڌارا ۾ آڻڻ
- ترجيحي ايڪشن-9: قومي هنگامي ردعمل جو نظام قائم ڪيو
- ترجيحي ايڪشن-10: آفت کانپوءِ بحالي لاءِ اهليت جي ترقي

وڌيڪ پڙهو ۽ حوالا

- يوڪوهاما حڪمت عملي ۽ محفوظ دنيا لاءِ عمل جو منصوبو <https://www.ifrc.org/Docs/idrl/I248EN.pdf> تي دستياب آهي.
- آفتون گهٽائڻ لاءِ متحده قومي بين الاقوامي حڪمت عملي: سينڊائي فريم ورڪ فار دزاسٽر رڊڪشن 2015-2030 لاءِ https://www.unisdr.org/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf تي دستياب آهي.
- نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي: نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ آرڊيننس 2006 <http://www.ndma.gov.pk/Publications/National%20Disaster%Management%20Ordinance%202006.pdf> تي دستياب آهي.
- نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي: نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ فريم ورڪ 2007- <http://www.ndma.gov.pk/plans/National%20Disaster%20Risk%20Management%20Framework->

2007 تي دستياب آهي

- نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي: نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ ايڪٽ 2010 <http://www.ndma.gov.pk/files/NDMA-Act.pdf> تي دستياب آهي.
- نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي: نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ 2012-2022 <http://www.ndma.gov.pk/plans/NDMP-EXECUTIVE%20SUMMARY.pdf> تي دستياب آهي.

يونٽ 2.2

نالو: سنڌ تي ڌيان سان گڏ پاڪستان ۾ ڊزاسٽر مينيجمينٽ سسٽم
سڪڻ جو مقصد: - پاڪستان ۾ قومي، صوبائي ۽ ضلعي سطح تي ڪم ڪندڙ مختلف
 ڊي آر ايم ادارن جي باري ۾ ڄاڻڻ
 - قومي، صوبائي ضلعي ۽ مقامي سطح تي مختلف ڊزاسٽر مينيجمينٽ
 آرگنائيزيشنز جو ڪردار، ذميواريون ۽ ڪم ڪي سمجهڻ
هينڊ آئوٽس: پڙهڻ لاءِ سامان هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي ۽ پي پي سلائيڊز
تربيتي سامان: ملٽي ميڊيا، ڪارڊز، فلپ چارٽس، مارڪرز وائٽ بورڊ ۽ مارڪرز
تربيتي ترڪيبون: لامحدود، بظرف مباحثا، آڊيو وزيوئل مددون (سامان) ۽ سوال جواب

1. تعارف ۽ پس منظر

2005 کان پهريان، ايمرجنسي رليف سيل (اي آر سي) قومي سطح تي تباهي مان نجات ڏيارڻ لاءِ ذميوار اڪيلو قومي سطح جو ادارو هيو. ان جو ڪردار هي هو ته ڪنهن به وڏي تباهي جي صورت ۾ صوبائي حڪومتن جي وسيلن جي پورائي لاءِ نقد رقم ۽ مهربانين ۾ مدد فراهم ڪئي وڃي. اهڙي طرح، صوبائي سطح تي 1971ع ۾ ونٽ يونٽ جي خاتمي کانپوءِ صوبن پنهنجي ضرورتن مطابق ڪجهه تبديليون ڪندي 1958ع جي آفتن واري قانون ايڪٽ کي اپنائيو. پنجاب ۾، 1975ع ۾ ”رليف اينڊ ڪرائيسز مينيجمينٽ ڊپارٽمينٽ“ جي نالي سان هڪ شاهڪار کاتو قائم ڪيو ويو هيو ۽ ٻين صوبن ۾ سينئر ميمبر بورڊ آف روينيو (ايس ايم بي آر) کي اڳوڻي استعداد تحت رليف ڪمشنر نامزد ڪيو ويو هو. اهو ڏي آر ايم نظام ان وقت تائين برقرار رهيو جيسٽائين ته قوم پنهنجي پيدائش کانپوءِ آفت جي انتظام جو سڀ کان وڏي چئلينج کي منهن نه ڏنو.

2005 پاڪستان ۾ دزاسٽر مينيجمينٽ لاءِ اهم موڙ هو. 2005 ۾ ٻه اهم واقعا ڏسڻ ۾ آيا، يعني 2005 ۾ پاڪستان هيوگو فرير ورڪ فار ايڪشن (ايڇ ايف اي) تي صحيحون ڪندڙ بڻجي ويو، جنهن مان اهو معلوم ٿي ٿو ته تباهي جي انتظام کي وڌيڪ جامع طريقيڪار طرف رخ ڪيو ويو آهي ۽ هن ملڪ کي تباه ڪن زلزلي، زلزله 2005 به متاثر ڪيو هو. سانحي آفتن کي منهن ڏيڻ جي بهتر خطرن تي روشني وڌي ۽ خطرو گهٽائڻ جي بهتر طريقن لاءِ ملڪ جي عهد کي وڌيڪ نافذ ڪيو. جنهن جي نتيجي ۾ 2006 ۾ نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ آرڊيننس (اين ڊي ايم او) لاڳو ٿيو. هن آرڊيننس وفاق ۾ دزاسٽر مينيجمينٽ لاءِ قانوني ۽ آئيني انتظام فراهم ڪيا. صوبائي ۽ ضلعي سطح تي اين ڊي ايم او آفتن کي منهن ڏيڻ لاءِ نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ ڪميشن (اين ڊي ايم سي) کي هڪ اعليٰ اداري طور مهيا ڪيو، جنهن ۾ نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي (اين ڊي ايم اي) ان جي انتظامي ٻانهن آهي نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي کي ملڪ ۾ دزاسٽر مينيجمينٽ جي سڄي ”اسپيڪٽرم“ سان گڏ منهن ڏيڻ جو پابند ڪيو ويو آهي.

2. ادارا جاتي فرير ورڪ (پاڪستان ۾ دزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ)

2.1 2005 کان اڳ

- ويسٽ پاڪستان قومي آفتون (روڪٿام ۽ امداد) ايڪٽ 1958: پاڪستان قومي آفتون (روڪٿام ۽ امداد) ايڪٽ 1958 آفتن کان متاثر علائقن ۾ نظم و ضبط جي بحالي ۽ رليف جون سهولتون فراهم ڪندو آهي، ۽ اهڙي طرح آفتن کي منهن ڏيڻ لاءِ امداد فراهم ڪندو آهي. آفتن بابت ايڪٽ 1958 بنيادي طور تي هنگامي ردعمل کي منظم ڪرڻ تي مرڪوز هيو. ان ايڪٽ ۾ بعد ۾ ان وقت ترميم ڪئي وئي جڏهن 1971 ۾ چار صوبا جوڙيا ويا هئا. 1971ع ۾ ون يونٽ جي خاتمي کانپوءِ صوبن پنهنجي ضرورتن مطابق مواد ۾ ڪجهه تبديلين سان گڏ 1958 جي آفتن بابت قانون کي اپنائيو. صوبي پنجاب ۾ 1975 ۾ ”رليف اينڊ ڪرائيسز مينيجمينٽ ڊپارٽمينٽ“ جي نالي سان هڪ سرشار کاتو قائم ڪيو ويو هو، ٻين صوبن ۾ سينئر ميمبر بورڊ آف روينيو (ايس ايم بي آر) کي رليف ڪمشنر جي عهدي تي مقرر ڪيو ويو هو.
- ايمرجنسي رليف سيل (اي آر سي): ايمرجنسي رليف سيل (اي آر سي): 1971 ۾ ڪابينا ڊويزن اندر جوڙيو ويو هو ۽ اهي قومي سطح تي تباهي کي منهن ڏيڻ لاءِ ذميوار آهي. اهو وڏي تباهي جي صورت ۾ صوبائي حڪومتن کي نقد ۽ اضافي وسيلن جي صورت ۾ مدد فراهم ڪندو آهي. وڌيڪ اهو ته ان ضرورت پوڻ تي تي ٻين تباهي ۾ مبتلا دوست ملڪن جي به مدد ڪئي آهي. اي آر سي سمورن لاڳاپيل ادارن يعني وفاقي ڊويزنن، صوبائي حڪومتن، نيم سرڪاري، بين الاقوامي ۽ امدادي ڪاررواين دوران قومي امداد ڏيندڙ ادارن جي سرگرمين کي مربوط ڪيو. اهو وزيراعظم فلڊ رليف فنڊ جو انتظام ڪندو آهي ۽ هيلي ڪاپٽرن جي هڪ

ٻيڙي سان گڏ هڪ ايوي ايشن اسڪواڊرن کي به برقرار رکندو آهي ته جيئن امدادي ڪمن ۾ مدد ملي ۽ عملدار متاثر علائقن جو دورو ڪري سگهن.

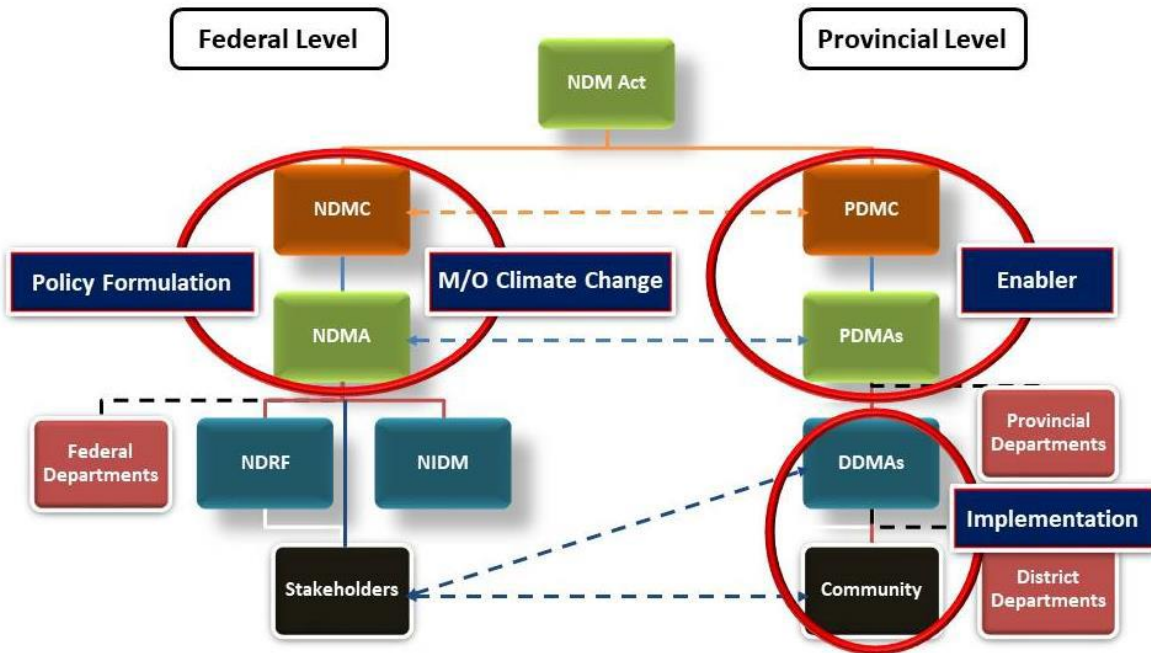
- نيشنل ڪرائيسز مينيجمينٽ سيل (اين سي ايم سي) - (اين سي ايم سي) جو قيام جولاءِ 1999 ۾ گهرو وزارت اسلام آباد ۾ اينٽي ٽيررسٽ ايڪٽ تحت ڪيو ويو هو. ائين سي ايم سي جو بنيادي ڪم ملڪ ۾ مختلف هنگامي صورتحال بابت معومات جمع ڪرڻ هو. صوبائي ڪرائيسز مينيجمينٽ سيل ۽ ٻين لاڳاپيل ايجنسين سان گڏ بظرفي معلومات جمع ڪرڻ لاءِ به هم آهنگي جو ڪم سونپيو ويو آهي. ان کان علاوه هنگامي صورتحال جي صورت ۾ هنگامي امدادي خدمتن جي منصوبن کي مربوط ڪرڻ جو ذميوار آهي.

2005 کانپوءِ

2.2

- نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ ايڪٽ 2010: ڊسمبر 2010 ۾، اين ڊي ايم او 2006 تي پارليامينٽ جي ايڪٽ ۾ نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ - اين ڊي ايم او ايڪٽ 2010 طور تبديل ڪيو ويو جنهن جو آگسٽ 2007 کان اڳوڻو اثر هيو. وزيراعظم جي سربراهي ۾ سڀ کان مٿي دزاسٽر مينيجمينٽ ڪميشن، جيڪا ملڪ ۾ تباهي جي خطري بابت انتظاميه جي پاليسي سازي جي ذميوار آهي. ايڪٽ موجب نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي ملڪ ۾ دزاسٽر مينيجمينٽ پاليسين جوڙڻ ۽ ان جي نفاذ جو مرڪزي نقطو آهي. ٻيڊر جو صوبائي دزاسٽر مينيجمينٽ ڪميشن ۽ اٿارٽي ۽ تئين درجي تي مشتمل آهي جنهن ۾ ڊسٽرڪٽ دزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽيز شامل آهن. سمورا ادارا دزاسٽر مينيجمينٽ جي پاليسين/منصوبن تيار ڪرڻ ۽ پنهنجي لاڳاپيل انتظاميه سطح تي مختلف ڪم انجام ڏيڻ جا ذميدار آهن، بعد ۾ انهن جي ڪردار ۽ ذميوارين تي خيالن جي ڏي وٺ ڪئي ويندي.

شڪل نمبر 6- 2005 کانپوءِ نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ انسٽيٽيوشنل فريم ورڪ

3. دزاسٽر مينيجمينٽ اينڊ ريسپانس آرگنائيزيشنز (قومي، صوبائي ۽ ضلعي)

3.1. قومي / صوبائي دزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽيز

اين ڊي ايم ايڪٽ تحت، اين ڊي ايم اي ملڪ ۾ دزاسٽر مينيجمينٽ جي سمورين سرگرمين جي نفاذ کي آسان بڻائڻ لاءِ فوڪل پوائنٽ ۽ ڪوآرڊينيشننگ باڊي طور خدمتون انجام ڏيندو آهي. مختلف انتظامي سطح تي دزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽيز کي سڌو سنئون ذميواري عائد ڪئي وئي آهي ته اها سمورن اسٽيڪ هولڊرز بشمول وزارت، ڊويزن، کاتن ۽ انساني امداد جي تنظيم سان گڏجي آفاتي خطري جي انتظار ۽ هنگامي ردعمل جي سرگرمين کي لاڳو ڪرڻ لاءِ مربوط ٿئي. نيشنل دزاسٽر مينيجمينٽ ايڪٽ 2010 ۾ بيان ڪيل آفتن بابت مختلف انتظاميه جي ڪمن ۽ ڪردارن بابت هيٺ لکجي ٿو.

ٽيبل 2: اين ڊي ايم جو ڪردار ۽ ڪم

- آفتن کي منهن ڏيڻ لاءِ عملدرآمد، ڪوآرڊينيشن ۽ مانيٽرنگ باڊي جي حيثيت سان ڪم ڪرڻ
- قومي ڪميشن جي منظوري لاءِ قومي منصوبو تيار ڪرڻ
- قومي پاليسي تي عملدرآمد، هر آهنگي ۽ نگراني ڪرڻ
- مختلف وزارت يا کاتن ۽ صوبائي اختيارين ذريعي دزاسٽر مينيجمينٽ جي منصوبن جي تياري لاءِ رهنما اصول جوڙڻ
- صوبائي حڪومتن ۽ صوبائي اختيارين کي قومي ڪميشن جي طئي ٿيل رهنما اصولن مطابق پنهنجي آفتن کي منهن ڏيڻ جي تياري لاءِ ضروري ٽيڪنيڪي مدد فراهم ڪرڻ.
- ڪنهن به خطرناڪ آفت جي صورتحال يا آفت جي صورت ۾ مربوط ردعمل
- ڪنهن به خطرناڪ آفت جي صورتحال يا آفت جي جواب ۾ لاڳاپيل وزارت ۽ صوبائي حڪومتن ۽ صوبائي اختيارين لاءِ ان طرفان ڪنيل قومن جي سلسلي ۾ رهنمائي وضع ڪرڻ ۽ هدايتون ڏيڻ.
- ڪنهن خاص مقصد لاءِ يا عام امداد جي حاصل ڪرڻ لاءِ ڪنهن به فرد ۽ اهڙي شخص جون خدمتون متفق ميمبر واريون هونديون ۽ اهي اختيار استعمال ڪندو جيڪي اٿارٽي پاران ڪيس لکت ۾ ڏنا ويا هوندا
- دزاسٽر مينيجمينٽ جي سلسلي ۾ عام تعليم ۽ شعور کي هٿي وٺرائڻ؛ ۽ اهڙن ٻين ڪمن کي انجام ڏيڻ جيئن نيشنل ڪميشن کي انجام ڏيڻ جي ضرورت ٿي سگهي ٿي..

ٽيبل 3: ٻي ڊي ايم جي ڪردار ۽ فرض

- صوبائي ڪميشن جي منظوري حاصل ڪرڻ لاءِ صوبائي آفتن کي منهن ڏيڻ جي پاليسي ٺاهيو
- قومي پاليسي، قومي منصوبو ۽ صوبائي منصوبي تي عملدرآمد کي مربوط بڻايو ۽ نگراني ڪريو.
- صوبي جي مختلف آفتن جي مختلف حصن جي ڪمزوري جو جائزو وٺو ۽ روڪٿام يا گهٽ ڪرڻ جي قومن جي وضاحت ڪريو
- صوبائي کاتن ۽ ضلعي اختيارين ذريعي دزاسٽر مينيجمينٽ منصوبن جي تياري لاءِ هدايتون جاري ڪيو.
- تباهي کي منهن ڏيڻ ۽ تياري وڌائڻ جي لاءِ سرڪاري يا غير سرڪاري سطح تي تياري جو اندازو ڪيو.
- تباهي جي صورت ۾ مربوط جواب
- آفت جي جواب ۾ ڪنيل قومن جي باري ۾ ڪنهن به صوبائي حڪومت يا اٿارٽي کي هدايتون ڏيو
- ان سلسلي ۾ عمومي تعليم، آگاهي ۽ ڪميونٽي جي تربيت کي هٿي ڏيو.
- ضروري ٽيڪنيڪي مدد فراهم ڪيو يا ضلعي اختيارين ۽ مقامي اختيارين کي پنهنجي ڪمن کي موثر انداز ۾ پهچائڻ لاءِ مشورا ڏيو.
- صوبائي حڪومت جي آفتن کي منهن ڏيڻ جي سلسلي ۾ سمورن مالي معاملن بابت مشورو ڏيو.
- علائقي ۾ ٿيندڙ تعميرات جو جائزو وٺو ۽ جيڪڏهن اها راءِ آهي ته جيڪي معيار طئي ڪيا ويا آهن انهن تي عملدرآمد نه ڪيو ويو آهي ته اهي اهڙن معيارن جي عمل کي محفوظ بڻائڻ جي هدايت ڪري سگهي ٿو، ان ڳالهه کي يقيني بڻايو

تر رابطي جو نظام ترتيب ۾ آهي ۽ دزاسٽر مينيجمينٽ جون مشقون باقاعدي سان ڪيون ٿيون وڃن. قومي يا صوبائي اٿارٽي ذريعي ان طرح جا ٻيا ڪم انجام ڏيو.

ٽيبل 4: ڊي ڊي ايم جي ڪردار ۽ ڪم

- ضلعي لاءِ ڊسٽرڪٽ ريسپانس جي منصوبي سميت دزاسٽر مينيجمينٽ پلان تيار ڪيو
- قومي پاليسي، صوبائي پاليسي، قومي منصوبي، صوبائي منصوبي ۽ ضلعي منصوبي تي عملدرآمد کي مربوط بڻايو ۽ نگراني ڪيو.
- ان ڳالهه کي يقيني بڻايو ته ضلعي ۾ آفتن کان متاثر علائقن جي نشاندهي ڪئي وڃي ۽ آفتن کان بچاءَ لاءِ قدم ۽ ان جي اثرن کي گهٽائڻ لاءِ ضلعي سطح تي حڪومت جي ڪاتن سان گڏوگڏ مقامي اختيارين به قدر ڪنيا آهن.
- ان ڳالهه کي يقيني بڻايو ته نيشنل اٿارٽي ۽ صوبائي اٿارٽي ذريعي لاڳو ڪيل روڪٿام، روڪڻ، تياري ۽ ردعمل جي قدم لاءِ ضلعي سطح تي حڪومت جا سمورا ڪاتا ۽ ضلعي جون مقامي اختياريون عمل ڪن.
- ضلعي سطح تي مختلف اختيارين ۽ مقامي اختيارين کي هدايتون ڏيو ته اهي قدرتي آفتن کان بچاءَ ۽ گهٽ ڪرڻ لاءِ اهڙا ٻيا قدم کڻن.
- ضلعي سطح تي حڪومت جي ڪاتن ۽ مقامي اختيارين ذريعي دزاسٽر مينيجمينٽ منصوبن جي تياري لاءِ هدايتون مرتب ڪيو.
- ضلعي سطح تي حڪومت جي اڪتن جي ذريعي تيار ڪيل دزاسٽر مينيجمينٽ منصوبن تي عملدرآمد جي نگراني ڪيو.
- ضلعي سطح تي حڪومت جي ڪاتن جي پيروي لاءِ هدايتون مرتب ڪيو.
- ضلعي ۾ آفيسرن، ملازمن ۽ رضاڪارن امدادي ڪارڪنن جي مختلف سطحن لاءِ خصوصي تربيتي پروگرامن جو اهتزاز ۽ انهن جو سهڪار ڪيو.
- مقامي اختيارين، سرڪاري ۽ غير سرڪاري تنظيمن جي سهڪار سان ڪميونٽي کي آفت جي روڪٿام ۽ گهٽائڻ لاءِ تربيتي ۽ آگاهي پروگرامن جي سهولت فراهم ڪيو.
- فوري وارنگ ۽ عوام کي مناسب معلومات جي رسائي لاءِ طريقيڪار مرتب ڪيو، برقرار رکيو ۽ جائزو وٺيو ۽ اپ گريڊ ڪيو.
- ضلعي سطح تي جوابي منصوبو ۽ هدايتون تيار ڪيو، جائزو وٺيو ۽ اپڊيٽ ڪيو.
- ضلعي ۾ مقامي انتظاميه سان گڏ هر آهنگي ۽ هدايتون ڏيو ته جيئن يقيني بڻائي سگهجي ته ضلعي ۾ تباهي کان اڳ انتظاميه جا انتظام تڪڙا ۽ اثرائتي نموني انجام ڏنا ويندا.
- ضلعي سطح تي حڪومت جي ڪاتن، قانوني اختيارين يا مقامي اختيارين ذريعي تيار ڪيل ترقياتي منصوبن جو جائزو وٺو ته جيئن ان ۾ تباهي جي روڪٿام يا گهٽ ڪرڻ لاءِ ضروري دفعات فراهم ڪري سگهجن.
- عمارتن ۽ هنڌن جي نشاندهي ڪيو جيڪي تباهي جي صورتحال ۾ امدادي مرڪز يا ڪيمپن طور استعمال ٿي سگهن ۽ اهڙين جڳهن تي پاڻي جي فراهمي ۽ صفائي سٿرائي جا انتظام ڪري سگهجن.
- امدادي ۽ بچاءَ جي سامان جو ذخيرو قائم ڪيو ۽ ان طرح جي مواد کي مختار اطلاع تي دستياب ڪرڻ لاءِ تياري کي يقيني بڻايو. صوبائي اختيار کي آفت کي منهن ڏيڻ جي مختلف رخن بابت معلومات فراهم ڪيو.
- ضلعي ۾ آفتن جي انتظار لاءِ هيٺين سطح تي ڪم ڪندڙ غير سرڪاري تنظيمون ۽ رضاڪارانه سماجي پلائي وارن ادارن جي شموليت جي حوصله افزائي ڪيو.
- يقيني بڻايو ته مواصلاتي نظام ترتيب ۾ آهي ۽ مختلف وقتن تي دزاسٽر مينيجمينٽ جون مشقون ڪيون وينديون آهن.

• اهڙا ٻيا ڪم انجام ڏيو جيئن صوبائي حڪومت يا صوبائي اختياري انگي سونهي سگهي ٿي يا جهڙوڪ اهي ضلعي ۾ دزاسٽر مينيجمينٽ لاءِ ضروري سمجهي ٿو.

3.2. صوبائي رليف کاتو

صوبائي سطح تي رليف ڪمشنرز کي لازمي قرار ڏنو ويندو آهي ۽ اهي تباهي جي صورتحال جي خراب اثرن جو مقابلو ڪرڻ لاءِ ذميدار بڻجي ويندا آهن. فنڊز رليف ڪمشنرز کي مهيا ڪيا ويندا آهن جيڪي متاثرن کي سهولتن جي فراهمي لاءِ دسترڪٽ ڪوآرڊينيشن آفيسرن کي جاري ڪري سگهجن ٿا. جيڪي صوبائي ٽيڪنيڪي ڪميٽين ذريعي طئي ٿيل فوٽين، گهرن ۽ فصلن جي نقصانن جي معاوضي جي شرح مطابق آهن. سمورين امدادي شين ۽ سامان، روڪ رقم ۽ گرانٽ ڏي سي او ذريعي ضلعي نقصان جي تشخيص ڪميٽي ذريعي ورهائيندا آهن جنهن ۾ لاڳاپيل ادارن جي آفيسرن، ضلعي ۽ تعلقه ڪائونسلن جا نمائندا ۽ مقامي اين جي اوز جا ميمبر شامل آهن.

3.3. مقامي عملدار

پاڪستان ۾ مقامي حڪومت جا ٽي درجا آهن يعني ضلعي، تعلقي ۽ يونين ڪائونسل، مقامي اختيارين کي اهو يقيني بڻائڻ جي ضرورت آهي ته ان جي آفيسرن ۽ ملازمن کي دزاسٽر مينيجمينٽ لاءِ تربيت ڏني وڃي. انهن کي به يقيني بڻائڻ جي به ضرورت آهي ته آفت جي انتظام بابت وسيلن کي ايترو برقرار رکيو وڃي ته جيئن ڪنهن به خطرناڪ آفت جي صورتحال يا تباهي جي صورت ۾ استعمال لاءِ آساني سان دستياب هجي. وڌيڪ اهو ته اهي ان ڳالهه کي يقيني بڻائڻ جا به ذميوار آهن ته ان تحت يا ان جي دائري اختيار ۾ رهندي سمورا ترقياتي منصوبا ۽ قومي، صوبائي ۽ ضلعي اٿارٽي ذريعي آفتن ۽ گهٽ ڪرڻ جي تدارڪ لاءِ لاڳو ڪيل معيارن مطابق هجن. ان کان علاوه ڪين صوبائي منصوبي ۽ ضلعي منصوبي مطابق متاثر علائقن ۾ امدادي، بحالي ۽ نئين سر تعمير جون سرگرميون انجام ڏيڻ جي به ضرورت آهي ۽ اهي اهڙا ٻيا قدم کڻي سگهن ٿا. جيڪي دزاسٽر مينيجمينٽ لاءِ ضروري ٿي سگهن ٿا. ان کان پوءِ آفتن کي منهن ڏيڻ جي انتظامن ۽ ڪمن جي تفصيل تي وڌيڪ ڳالهائڻو ويندو.

3.4. هٿياربند فوجون

هٿياربند فوجن هنگامي رد عمل جي ڪاررواين ۾ هميشه تمام اثراتو ڪردار ادا ڪيو آهي ۽ وڏي پيماني تي هوائي ۽ زميني ڪوششن ذريعي فوري رليف فراهم ڪيو آهي. هٿياربند فوجون، جيتوڻيڪ تباهي کانپوءِ جي رليف ۽ ريسڪيو آپريشنز کي انجام ڏيڻ لاءِ تربيت يافته ناهن هيون، سول انتظاميه کين افرادي قوت جي فوري دستيابي ۽ قومي وسيلن سبب مدد حاصل ڪندي آهي، انهن جي ڪمن کي هيٺ ذڪر ڪيو ويو آهي:

- امدادي، بچاءُ ۽ متاثرن جي منتقلي جي ڪمن ۾ سول انتظاميه کان جو سات ڏيڻ
- سول انتظاميه سان گڏ سرچ ۽ ريسڪيو ڪاررواين ۾ رابطو ڪرڻ ۽ منتقلي رليف ۽ بحالي لاءِ دستياب سرڪاري/ قومي وسيلن جهڙوڪ هيلي ڪاپٽر، هوائي جهاز، بحري جهاز وغيره فراهم ڪرڻ.
- ٻوڏ جي هنگامي صورتحال ۽ امدادي ڪمن جي منصوبن کي تيار ڪرڻ ۾ مدد ڪرڻ
- متاثر آبادي لاءِ لاڳاپيل وزارت صحت/ کاتي سان ويجهي هم آهنگي سان ڪيمپون ۽ خيما وسندين جي قيام ۾ سول انتظاميه جي مدد ڪرڻ
- جيڪڏهن ضرورت هجي ته تباهي دوران سڪيورٽي فراهم ڪرڻ.

3.5. شهري دفاع

شهري دفاع کاتو 1951ع ۾ هڪ آرڊيننس ذريعي قائم ڪيو ويو هو، هاڻي اهو شهري دفاع ايڪٽ 1952 ذريعي لاڳو آهي. 1993 کان اڳ، ان کي اختيار هو ته اهو غير ملڪي طاقت طرفان ڪنهن به طرح جي حملي جي دفاع لاءِ يا غيرملڪي طاقت پاران ڪنهن به قسم جي حملي کي مڪمل طور تي يا ڪجهه حد تائين اثرن کي معزول ڪرڻ لاءِ اصل جنگ جي برابر آيا نه ڪنڌو، پل آهي قدم حملي جي وقت کان پهريان دوران يا بعد ۾ ڪٿڻا هجن ”تنهن هوندي به ڪجهه عرصي کان پوءِ، امن جي دوران قدرتي يا انساني جي آفتن خلاف تدارڪ لاءِ اهو اضافو ڪم سونپيو ويو هو.

3.6. پاڪستان ريڊ ڪريسنٽ سوسائٽي (پي آر سي ايس)

پي آر سي ايس بين قومي معاشرن جي حمايت سان پاڪستان ۾ تباهي جي رد عمل ۾ وڏي پيماني تي سهڪار ڪيو آهي. هي امداد، بحالي نئين سر تعمير ۽ صلاحيت سازي جي سرگرمين ۾ اهم ڪردار ادا ڪندو آهي. هن وقت اهو چئني صوبن ۽ آزاد جمون ڪشمير ۾ 80 ضلعن ۾ ڪم ڪري رهيو آهي ۽ ان جو بنيادي عملو اٽڪل هڪ هزار آهي. پي آر سي ايس وٽ 50000 رضاڪارن جو هڪ وڏو نيٽ ورڪ آهي. اهو بنيادي طور تي مصيبت کي منهن ڏيڻ جي تياري ۽ ردعمل ۾ ڪم ڪندو آهي.

3.7. ايمرجنسي ريسپانس سروسز (ٽي ايم ۽ سٽي فائر فائيننگ سروسز ۽ ريسڪيو 1122)

باهه وسائڻ جي خدمتن جو بنيادي ڪم صرف ”باهه وسائڻ“ آهي، فائر فائيننگ جي فراهمي لاءِ تعلقي سطح تي ميونسپل سهري انتظاميه ذميوار آهي. پنجاب ايمرجنسي سروس کي ريسڪيو 1122 جي نالي سان سڃاتو ويندو آهي جيڪا صوبائي ايمرجنسي ريسپانس سروس آهي. اها باهه جي هنگامي صورتحال سميت هر طرح جي هنگامي صورتحال کي منهن ڏيڻ لاءِ ذميوار آهي.

3.8. مقامي خيراتي ادارا جهڙوڪ: ايڏي فائونڊيشن، انصار برني، چيپا ايمبولينس سروسز، الخدمت فائونڊيشن وغيره:

مقامي خيراتي تنظيمون لڪ ۾ ننڍي کان وڏي درجي جي هنگامي صورتحال / آفتن جي متاثرن لاءِ امدادي خدمتون خاص طور تي ايمبولينس خدمتون، لڏپلاڻ خوراڪ ۽ ٻيون شيون مهيا ڪنديون آهن.

3.9. غير سرڪاري تنظيمون

بين الاقوامي ۽ مقامي ٻئي غير سرڪاري تنظيمون تباهي جي انتظامن ۾ اهم ڪردار ادا ڪن ٿيون، اهي غير سرڪاري ادارا امدادي ڪارروائي لاءِ قومي، صوبائي ۽ ضلعي سطح جي ڊزاسٽر مينيجمينٽ اختيارين سان سهڪار ڪندا آهن ۽ زندگي کي برقرار رکڻ، جسماني ۽ جذباتي پریشاني کي گهٽائڻ ۽ تباهي کان متاثر ماڻهن جي بحالي کي هٿي وٺائڻ لاءِ امدادي خدمتون فراهم ڪندا آهن.

3.10. ڪميونٽي تي ٻڌل تنظيمون (سي بي اوز)

ڪميونٽي تي ٻڌل تنظيمون (سي بي اوز) جڏهن به ۽ جتي به ڪا آفت پيش اچي ٿي، امدادي سرگرمين ۾ اهم ڪردار ادا ڪنديون آهن. سي بي اوز بنيادي طور تي هنگامي ردعمل ۽ امدادي سرگرمين تي ڌيان ڏينديون آهن ۽ آفاتي خطري جي گهٽتائي (ڊزاسٽر رسڪ رڊڪشن) جي سرگرمين ۾ انهن جو حصو تمام محدود يا موجود ناهي، تنهنڪري سرڪاري عهديدارن سان گڏجي ڳوٺ جي سطح تي سي بي اوز جي گنجائش کي ٺاهڻ ضروري آهي. مقامي ابتدائي وارنگ نظام جي استعمال، لڏپلاڻ ابتدائي طبي امداد، تلاش ۽ بچاء، فائر فائيننگ وغيره جي باري ۾ ساي ي اوز کي سکيا ڏئي سگهجي ٿي. لوڪل گورنمينٽ آرڊيننس (ايل جي او 2001) ۾ سٽيزن ڪميونٽي بورڊز (سي سي بي) جي فراهمي

ڪميونٽي کي منظم ڪرڻ لاءِ سٺو بنيادي فراهم ڪري رهي ۽ مقامي سطح تي هنگامي صورتحال ۽ دزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ جهڙن مسئلن لاءِ وسيلن کي متحرڪ ڪريو.

3.11. گڏيل قومن جي اداري / ٻه طرفي ۽ بين الاقوامي ڊونرز

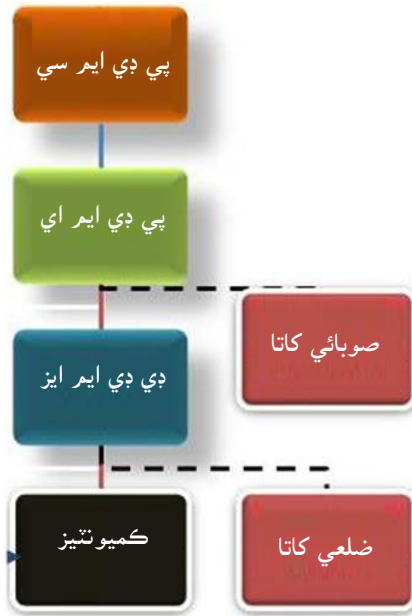
گڏيل قومن ۽ ٻيا بين الاقوامي ادارا دزاسٽر مينيجمينٽ ۽ هنگامي ردعمل خاص طور تي سڃاڻ، منصوبه بندي ڪوآرڊينيشن ردعمل بحالي ۽ ڊگهي مدي واري تباهي جي خطرن کي گهٽائڻ جي پروگرام ۾ ڪليدي ڪردار ادا ڪن ٿا. انٽر ايجنسي اسٽينڊنگ ڪميٽي (IASC) جي قيام ۾ اقوام متحده جو اهم ڪردار آهي. آ3 اي ايس سي جو بنيادي مقصد اقوام متحده ۽ آءِ اين جي اوز جي هفتيوار بنيادن تي مختلف ايجنسين جي ڪلسٽر سسٽم ريسپانس جي نگراني لاءِ اجلاسن جو اھتمام ڪرڻ ۽ ان سان رابطو ڪرڻ آھي. ان کان علاوه دزاسٽر مينيجمينٽ جي پاليسي سازي، صوبن ۽ ضلعن کي دزاسٽر مينيجمينٽ پلاننگ ۾ ٽيڪنيڪي مدد فراهم ڪرڻ ۾ اقوام متحده عوامي شعبي جي صلاحيتن کي وڌائڻ ۽ هنگامي ردعمل ۽ عوامي سکيا ذريعي تباهي جي تيارين ۾ عوامي شعبي جي تنظيمن کي مضبوط بڻائڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪندو آهي.

4. سنڌ ۾ دزاسٽر مينيجمينٽ سسٽم

هن وقت، ملڪ ۾ دزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ سرگرمين جي نفاذ ۾ آساني لاءِ صوبائي / علائقائي دزاسٽر مينيجمينٽ ڪميشنز ۽ اٿارٽيز جو هڪ اثرائتو نظام موجود آهي. صوبائي/علائقائي ڪميشنن پاليسيون ٺاهيندڙ ادارا آهن، جڏهن ته دزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽيز ان تي عمل درآمد ۽ هر آهنگي ڪندڙ هت آهن. دزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ هڪ صوبائي مضمون آهي، دزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ پاليسين، حڪمت عملين ۽ پروگرامن جي نفاذ ۾ صوبائي/علائقائي حڪومتن جو اهم ڪردار آهي.

صوبائي دزاسٽر مينيجمينٽ ڪميشن (پي ڊي ايم سي) وزيرالي سنڌ جي صدارت هيٺ هوندي، پي ڊي ايم اي سنڌ، صوبي ۾ دزاسٽر مينيجمينٽ پاليسين، حڪمت عملين ۽ پروگرامن تي عملدرآمد لاءِ سرگرم عمل آهي. اهو ادارو صوبي ۾ تباهي جي مختلف صورتحالن جي انتظام ۾ اهم ڪردار ادا ڪري رهيو آهي. ماضي ۾ 2010 جي بي مثال ٻوڏن جي دوران ان جو ڪردار ۽ ڪوشسون ساراه جوڳيون رهيون آهن، ان کان پوءِ 2011 جي ڳري مون سون برسات، 2012ع ۾ ٻوڏ آئي ۽ ان کانپوءِ ايندڙ سمورين آفتن جي صورتحال تي قابو پائڻ ۽ جان بچائڻ لاءِ اها ضلعي انتظاميه، لاڳاپيل کاتن، هٿياربند فوجن ۽ بين اسٽيڪ هولڊرز سان دزاسٽر مينيجمينٽ جي سمورين سرگرمين خاص طور تي ٻوڏ لاءِ باقاعدي سان ڪوآرڊينيشن ڪندي آهي. وڌيڪ اهو ته هن دزاسٽر مينيجمينٽ جي فني ماهرن ۽ سمورن لاڳاپيل کاتن سان مستقل طور تي تباهي ۽ هنگامي ردعمل جي انتظام جي قدامت شروع ڪرڻ لاءِ صوبي ۾ موجود خامين ۽ چئلينجز جي نشاندهي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. پي ڊي ايم اي جي اولين هدفن ۾ ڪميونٽيز کي درپيش مختلف آفتن جي خطرن کي گهٽ ڪرڻ، ڪميونٽيز ۽ لاڳاپيل کاتن جي ردعمل جي صلاحيتن ۾ اضافو ۽ صوبي وسيلن ۽ جاڳ جي امڪاني وڌي کي گهٽائڻ شامل آهن.

شڪل نمبر 7: صوبائي سطح تي دزاسٽر مينيجمينٽ جو ادارتي ڍانچو.

4.1. ڊسٽرڪٽ دزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي (ڊي ڊي ايم اي)

اين ڊي ايم ايڪٽ 2010 تحت ضلعي دزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽيز کي صوبائي حڪومتن ذريعي سمورن ضلعن ۾ ترجيحي بنيادن تي قائم ٿيڻو آهي. ڊسٽرڪٽ ڊي آر ايم اٿارٽي ضلعي سطح تي مقامي ڪائونسل جي سربراه، ڊسٽرڪٽ ڪوارڊينيشن آفيسر، ڊسٽرڪٽ پوليس آفيسر نائب آفيسر ۽ اي ڊي او هيلٿ وغيره تي مشتمل هوندي. مقامي حڪومت پڻ آفيسرن کي ڊي ڊي ايم يو جي ميمبر طور تي نامزد ڪري سگهي ٿي. ان ۾ روينيو، تعليم ۽ زراعت جا اي ڊي اوز، ريڊ ڪريسنٽ، اين جي اوز، ميڊيا، نجی شعبي يا ڪنهن ٻي مقامي اهم اسٽيڪ هولڊر به شامل ٿي سگهن ٿا. اين ڊي ايم ايڪٽ 2010 رڳو ڊي ڊي ايم يو تائين جي باڊيز جي قيام ۽ ان کانپوءِ جي ڪردار ۽ ڪمن جي وضاحت ڪري ٿو. ڊي ايم تنظيم جي هڪ ٻئي پٺيان هيٺي درجي جي ڪردار ۽ ذميوارين جي قيام ۽ مقرر ٿيڻ لڳاڻ لاءِ صوبائي ۽ ضلعي حڪومتن جي اختيار ۾ آهي.

4.2. تعلقو/ تعلقه دزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽي (ٽي ڊي ايم سي)

ٽي ڊي ايم سي تباهي جي خطرن جي انتظام، گهٽتائي ۽ ردعمل لاءِ فرنٽ لائين ادارو آهي. ٽي ڊي ايم سي تعلقي سطح تي ضلعي انتظامي منصوبي جي مطابق دزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ جي سرگرمين کي هم آهنگ ۽ عمل ۾ آڻيندو. گهڻن کي کاتن لاءِ اها انتظاميه جي سڀ کان هيٺين سطح آهي هو سڌو سنئون ڪميونٽيز سان ڳالهه ڪندا آهن ۽ تباهي جي خطري کي گهٽ ڪرڻ جي هٿي وٺرائڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪري سگهن ٿا. تعلقي ۽ ٽائون ناظم ڊي ڊي ايم اي جي مشاورت سان تعلقه يا ٽائون ميونسپل آفيسرز جي مدد سان خطري

۾ گهٽتائي ۽ ردعمل جي ڪارروائين جي قيادت ڪندا. تي ڊي ايم سي حڪومت ۽ ڪميونٽي وچ ۾ ڊزاسٽر مينيجمينٽ جي سلسلي ۾ هڪ پل ثابت ٿيندي.

4.3 يونين ڪائونسل ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽي (يو سي ڊي ايم سي)

يونين ڪائونسلون حڪومتي ڍانچي ۾ سڀ کان هيٺين سطح تي مشتمل آهن، ڳوٺن ۽ وارڊ جي سطح جا چونڊيل نمائندا ان اداري جو حصو بڻجن ٿا. انهن ادارن جو مقامي ترقياتي ڪمن لاءِ وسيلن کي مختص ڪرڻ ۾ اهم ڪردار آهي. يونين ڪائونسلون ضلعي ۽ تعلقي ڊزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي/ ڪميٽين ۾ ڪميونٽيز جي مطالبن جي حمايت ۾ اهم ڪردار ادا ڪري سگهي ٿي. مقامي ڪائونسل يا انتظاميه جو سربراهه يو سي ڊي ايم سي جو چيئرپرسن هوندو. يونين ڪائونسل متاثر علائقن ۾ بهراڙي جي سطح تي امدادي ورڇ ۾ اهم ڪردار ادا ڪندي آهي.

4.4 وليج ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽي (وي ڊي ايم سي)

يو سي ڊي ايم سي کانپوءِ، ڊي ايم سي ڪميٽي جو اڳيون هيٺيون درجو وليج ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽي (وي ڊي ايم سي) آهي. وي ڊي ايم سي اهم ڪردار ادا ڪري سگهي ٿي ڇاڪاڻ ته ڪميٽي جا ميمبر مقامي ۽ آفتن خلاف سڀ کان اڳتي هوندا آهن، تنهنڪري اثرائتي جواب لاءِ مضبوط ۽ منظم ڳوٺن جي ڪميٽي ضروري آهي. ڳوٺ جي آبادي جي لحاظ سان، وي ڊي ايم سي ميمبرن کي وڏايو يا گهٽ ڪري سگهجي ٿو، تنهن هوندي به متوازن وي ڊي ايم سي ۾ گهٽ ۾ گهٽ 15 کان 20 ميمبر هئڻ گهرجن.

وڌيڪ پڙهڻ ۽ حوالا

- آفتون گهٽائڻ لاءِ متحده قومي بين الاقوامي حڪمت عملي: سينڊائي فريم ورڪ فار ڊزاسٽر ريڊڪشن 2015-2030 لاءِ https://www.unisdr.org/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf تي دستياب آهي.
- نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي: نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ آرڊيننس 2006 <http://www.ndma.gov.pk/Publications/National%20Disaster%Management%20Ordinance%202006.pdf> تي دستياب آهي.
- نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي: نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ فريم ورڪ 2007- <http://www.ndma.gov.pk/plans/National%20Disaster%20Risk%20Management%20Framework-2007.pdf> تي دستياب آهي.
- نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي: نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ ايڪٽ 2010; <http://www.ndma.gov.pk/files/NDMA-Act.pdf> تي دستياب آهي.
- نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي: نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ 2012-2022; <http://www.ndma.gov.pk/plans/NDMP-EXECUTIVE/20SUMMARY.pdf> تي دستياب آهي.

يونٽ 2.3

نالو: مقامي سطح تي سي بي ڊي آر ايم ۾ ڪميونٽي بنيادن تي تنظيم جو ڪردار ۽ اهميت

- سڪڻ جو مقصد: - ڪميونٽي تي ٻڌل تنظيم بابت ڄاڻڻ ۽ اُهي ڪميونٽي سطح تي ڪيئن منظم ڪن ٿيون
- اهو سمجهڻ لاءِ ته سي بي اوز ڪهڙي ريت ڪم ڪنديون آهن ۽ مقامي سطح تي سي بي ڊي آر ايم ۾ ان جو ڪردار ۽ اهميت ڇا آهي.

هينڊ آئوٽس: پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي، پي پي سلائيڊز
تربيتي سامان: ملٽي ميڊيا سان گڏ ليپ ٽاپ، فلپ چارٽس،
مستقل مارڪرز، وائٽ بورڊ ۽ مارڪرز
سڪيا جا گُر: گڏيل ڪم، گڏيل پرزنتيشن

1. برادري تي ٻڌل تنظيمون (سي بي اوز) جي تشريح ڪريو.

ڪميونٽيز تي ٻڌل تنظيمون سمورين سرڪاري يا نجی غير منفعي وارين تنظيمن تي مشتمل هونديون آهن جيڪي هڪ برادري يا ڪنهن برادري جي ڪنهن اهم طبقي جي موجودگي ۽ نمائندگي ڪنديون آهن ۽ ڪميونٽي جي ضرورتن کي پورو ڪرڻ لاءِ ڪم ڪنديون آهن. گهڻي ڀاڱي سي بي اوز ترقياتي نقطه نظر رکندڙ ماڻهن جون خدمتون فراهم ڪرڻ لاءِ جوڙيون وينديون آهن.

اهي سماجي معاشي ترقي، قدرتي وسيلن جي انتظام، ماحولياتي تحفظ يا آفتن بابت انتظام ۾ شامل ڪميونٽيز جي زندگي کي متاثر ڪندڙ سرگرمين ۽ منصوبن کي اثرائتي انداز سان انجام ڏيڻ لاءِ بهترين پوزيشن ۾ هونديون آهن. سي بي اوز ڪميونٽي جي نمائندن تي مشتمل هونديون آهن ۽ انهن جو هڪ مقصد اهو يقيني بڻائڻ آهي ته فيصلو ڪندڙ برادري جي تحفظات تي نوٽيس وٺو.

2. سماجي ترقي منصوبه بندي ۽ عمل درآمد ۾ سي بي اوز جي اهميت

برادري تي ٻڌل تنظيم جو مقصد ماڻهن کي ڪميونٽي جو احساس پيدا ڪرڻ لاءِ منظم، متحرڪ ڪرڻ ۽ تعليم ڏيڻ آهي ايئن ڪرڻ سان برادري پنهنجي پلائي ۽ ترقي بابت معاملن تي طاقت يا اثر رسوخ حاصل ڪندي آهي. هيٺين سطح جي گروهن کي مضبوط بڻائڻ سماج کي ڪنهن حد تائين پنهنجي راه تي هلڻ جي طاقت ڏيندو آهي، جنهن ۾ حڪومتي ۽ نجی تنظيمن جي پاليسين ۽ پروگرامن لاءِ جوابده ٿيڻو پوندو آهي جو ڪميونٽي تي سڌو سنئون اثرانداز ٿيندا آهن.

اهي سماجي ترقي ۽ منصوبه بندي ۾ فعال طور تي مصروف عمل آهن ۽ اهم ڪردار ادا ڪري رهيا آهن ۽ پائيدار ترقي کي سامهون رکندي بنيادي مقصد سان گڏ سماج جي نمائندن ۽ رصاڪرن جي گڏيل آپائن سان مسئلا حل ڪرڻ جي ڪوشش ڪندا آهن. ڪميونٽي تي ٻڌل تنظيمن جا ڪجهه فائدا هيٺيان آهن انهن جا اهم ڪم هي آهن:

- برادري کي گڏ ڪرڻ ۽ ترقياتي معاملن تي خيالن جي ڏي وٺ لاءِ هڪ پليٽ فارم مهيا ڪريو.
- مسئلن جي سببن ۽ حل جو تجزيو؛
- منصوبه ساز عمل ۾ حصو وٺڻ ۽ انهن جي توثيق حاصل ڪرڻ لاءِ فيصله سازن سان گڏ ڳالهائڻ.
- منصوبه بند حل کي عملي شڪل ڏيڻ لاءِ ڪميونٽي ميمبرن کي سرگرم بڻائڻو.
- نشاندهي ڪيل حلن تي عملدرآمد لاءِ اندروني يا مقامي طور تي دستياب وسيلن ۽ ٻاهرين وسيلن (برادري کان ٻاهر) متحرڪ ڪريو؛
- ڪميونٽي شعور وڌايو ۽ ماحولياتي ۽ آفتن جي معاملن ۽ روزگار جي آپشنز تي ڪميونٽي ايڪشن کي هٿي ڏيو؛
- برادري جي ميمبرن جي صلاحيتن کي وڌايو
- نگراني ڪيو ۽ جائزو وٺو.

3. برادري تي ٻڌل تنظيمن جي جوڙجڪ

عام طور تي هيٺ ڏنل درجہ بندي ۾ سڄي پاڪستان ۾ مختلف ڪميونٽي ۾ سي بي اوز موجود آهن. اين جي اوز ۽ سول سوسائٽي آرگنائيزيشنز ذريعي ڪميونٽي جي مدد ڪئي ويندي آهي ته جيئن اهي پنهنجي پلائي ۽ ترقي ۽ حقن لاءِ ڪم ڪرڻ لاءِ اهڙي برادري تي ٻڌل تنظيمون جوڙين.

3.1. ڪميونٽي آرگنائيزيشن (سي او)

- اهو سڀ کان هيٺين شراڪتي ادارو آهي جتي ڪميونٽي جا ميمبر وڌ کان وڌ حصو وٺي سگهن ٿا.
- هر ڪميونٽي تنظيم ۾ مرد ۽ عورتن شامل آهن جن جو انگ 15-15 جي اندر هوندو آهي.
- گهٽ ۾ گهٽ 50 سيڪڙو عورتن جي سي او ٿيڻ گهرجن.

3.2. ڳوٺ جي ترقي جي تنظيم (وي ڊي اوز)

هڪ وي ڊي او ٺاهڻ لاءِ ڪوڙ ساريون ميونٽي آرگنائيزيشنز (سي او) جوڙي سگهو ٿا، اهي سي او جي فيڊرشن جيان آهن.

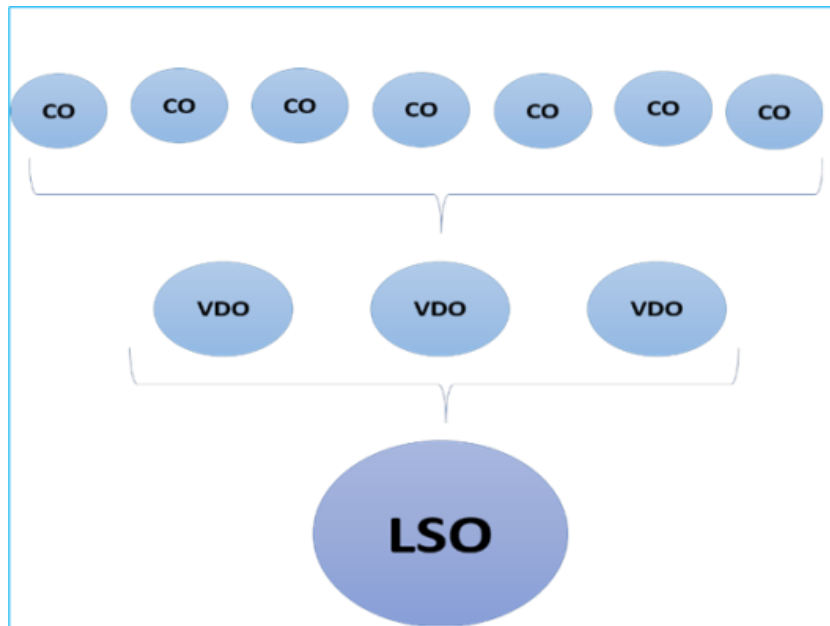
- اهي جنرل باڊي ۽ مينيجمينٽ ڪميٽي جيان ڪم ڪنديون آهن
- 100 سيڪڙو غريب گهراڻن کي وي ڊي او ۾ شامل ڪيو
- سموريون سي او وٽ وليم ڊولپمينٽ آرگنائيزيشن جي ميمبر هونديون.

3.3. لوڪل سپورٽ آرگنائيزيشن (ايل ايس او)

اها اها فيڊريشنز آهن جتي سموريون وي ڊي او يونين ڪائونسل جي سطح تي عام طور تي ايل ايس او جوڙي سگهن ٿيون.

- اها هڪ ايگزيڪيوٽو ڪميٽي ان ۾ جنرل باڊي هوندي آهي
- ايل ايس او ۾ سمورا ڳوٺ پهريان شامل هوندا آهن.

شڪل-8: پاڪستان ۾ ڪميونٽي تي ٻڌل تنظيم جي درجہ بندي

تصوير جو سھرو: <https://communityworldservice.asia/place/pakistan/sindh/page/8/>

شڪل 9- سرڪاري عملدارن سان ڪميونٽي جو اجلاس

4. مقامي سطح تي سي بي ڊي آر ايم ۾ سي بي اوز جو ڪردار

سي بي اوز سماجي سطح تي ترقي ۽ پلائي جي قدمن جو بنيادي نقطو آهن ۽ سي بي ڊي آر ايم لاءِ مالي ۽ انساني وسيلن کي متحرڪ ڪرڻ ۾ تمام فائديمند ذريعو ثابت ٿي سگهن ٿا. ان کان علاوه تباهي جي صورت ۾ هڪ ٻئي جي مدد وٺي سگهن ٿا. سي بي اوز تحت تربيت يافته سي بي اوز رضاڪار هڪ اهڙو اثاڻو ٿي سگهن ٿا جنهن جي اسان کي لازمي طور تي تباهي جي نتيجن کي گهٽ ڪرڻ، خطرن کي گهٽائڻ ۽ مقامي سطح تي صلاحيتون وڌائڻ جي ضرورت آهي.

ان سلسلي ۾ اسان پرزور صلاح ڏيون ٿا ته سي بي اوز جي ميمبرن کي به مقامي سطح تي ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽين ۾ حصو وٺڻ گهرجي ۽ جيڪڏهن اهي ان ئي هدف شده ڪميونٽي ۾ رهندا آهن ته اهي ٻنهي ڪميٽين جا هڪ سرگرم رڪن بڻجي سگهن ٿا، ڇاڪاڻ ته سندن صلاحيتن ۾ پهريان ئي اضافو ڪيو ويو آهي تنهنڪري اهي ڪارائتو ذريعو ٿي سگهن ٿا. وڌيڪ اهو ته اهي ڪنهن به تباهي يا هنگامي صورتحال دوران سي بي اوز جي وسيلن کي ڪتب آڻي سگهن ٿا. جيڪڏهن اهي مقامي سطح جي سي بي ڊي آر ايم عمل سان لاڳاپيل آهن ته، معاشري جي خطري کي گهٽ ڪرڻ ۾ انهن جي پنهنجي صلاحيتن ۾ به اضافو ڪري سگهجي ٿو.

5. مقامي ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽين سان گڏ سي بي اوز کي جوڙڻ

اسان مٿي ذڪر ڪيو آهي ته سي بي اوز ڪميونٽيز جي ترقي ۽ پلائي ۾ تمام اهم ڪردار ادا ڪري رهيو آهي، اهڙي طرح گهربل ڪميونٽيز کي سماجن جي مصيبت بابت لڇڪدار طبقو بڻائڻ لاءِ مقامي سطح تي سي بي ڊي آر ايم پروگرام ۾ انهن جي ڪردار کي نظرانداز نه ٿو ڪري سگهجي. مقامي سطح تي ڳوٺن ۽ يونين ڪائونسلن جي سطح تي ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽيون ذميواريون لاڳو ڪنديون آهن ته اهي گڏيل ڪوششن سان هنگامي صورتحال ۽ آفت جي باري ۾ تياري ۽ جواب ڏيڻ لاءِ ڪميونٽيز سان گڏجي ڪم ڪن. اهي ڪميونٽيز پنهنجي ڪمزورين کي گهٽائڻ ۽ قدرتي ۽ انساني خطرن جي امڪاني خطرن جي مقابلي ۾ مقامي صلاحيتن کي وڌائڻ ۾ مدد ڪندا آهن. هڪ سبق سکڻ جي ناتي اسان شاهد آهيون ته اڪثر ائين جي اوز تي ٻڌل سي بي ڊي آر ايم پروجيڪٽ مقامي سطح تي هلي رهيو آهي هڪ اهم مداخلت مقامي سطح تي ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽيون قائم ڪرڻ آهي. يعني وي ڊي ايم سي ۽ يو سي ڊي ايم سي جيڪ تمار اثرائتي انداز ۾ ڪم ڪنديون آهن ۽ ڪافي اڳپرائي ڏسي سگهجي ٿي. ان منصوبي جو ڪم زورن تي آهي. تنهن هوندي به اسان ڏٺو آهي ته جڏهن به اهو منصوبو مڪمل ٿيندو آهي، مالي ۽ انساني وسيلن جي مجبوري سبب يا تعلقي ۽ ڊزاسٽر مينيجمينٽ سٽ اپ سان گڏ ڪمزور رابطن جي ڪري مقامي سطح تي ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽيون به غيرفعال ۽ بيڪار ٿي وينديون آهن. مقامي سطح تي ٿيندڙ آفتن کان پهريان، دوران ۽ ان کانپوءِ اهڙين ڪميٽين جي جوڙجڪ تمام اهم ڪردار ادا ڪري سگهي ٿي ۽ جيڪڏهن اهي 24 ڪلاڪ ۽ مستقل بنيادن تي ڪم ڪن ته اهي آگاهي پيدا ڪري سگهن ٿيون ۽ آفتن کي منهن ڏيڻ لاءِ ڦڙتيءَ ۾ مدد ملي سگهي ٿي.

6. ڪميونٽي سطح تي سي بي ڊي آر ايم عمل ۾ سي بي اوز جي ڪردار جو نتيجو حاصل ڪرڻ.

سي بي اوز ڳوٺ ۽ ڪميونٽي سطح جي ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽين کي ٻيهر جوان ڪرڻ ۽ انهن کي نئين زندگي ڏيڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪري سگه ٿيون ڇاڪاڻ ته اهي فيصلو سازين سان گڏ خاص طور تي ضلعي ۽ تعلقي ڊزاسٽر مينيجمينٽ اختيارين سان منصوبه بند ڪم جو اشتراڪ ڪري راطا تيار ڪري سگهن ٿيون ۽ وڌيڪ لاڳاپا پيدا ڪري

سگهن ٿيون. مقامي سطح تي آفتن جي خطرن کي گهٽائڻ جي منصوبن کي نافذ ڪرڻ لاءِ داخلي ۽ خارجي وسيلن کي متحرڪ ڪرڻ ۾ مدد ڪري سگهن ٿيون ۽ اهي ڪميونٽي جي شعرو کي بيدار ڪرڻ ۽ مقامي دزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽين کي برقرار رکڻ لاءِ ڪميونٽي جي نگراني ۽ ملڪيت ۾ ٺي ڪارروائي کي هٿي ڏيڻ ۾ مدد ڪري سگهن ٿيون ۽ ڪميونٽي کي فعال طور تي حصو وٺڻ ۽ طرز عمل ۾ تبديلي آڻڻ لاءِ ۽ ذهني ڪي ردعمل سان فعال نقطه نظر تائين تبديل ڪرڻ لاءِ ڪميٽين جي لاءِ ڪم ڪرڻ لاءِ متحرڪ آهن. تنهنڪري اهو تجويز ڪيو ويو آهي ته سي بي اوز لاءِ ڪم ڪندڙ ميمبرن/ رضاڪارن کي به حصو وٺڻ گهرجي ۽ خطري کي گهٽائڻ لاءِ جدوجهد جاري رکڻ لاءِ يو سي ڊي ايمر سيز/ وي ڊي ايمر سيز کي فعال ميمبر بڻجڻ گهرجي ۽ جڏهن ڪو بين الاقوامي غير سرڪاري ادارو ڪنهن نشاندهي ڪيل علائقي ۾ پنهنجو سي بي ڊي آر ايمر مرڪوز پروجيڪٽ بند ڪندا ته انهن ج ڪردار وڌيڪ اهم ٿي ويندو.

حوالا

- رورل سپورٽ نيٽ ورڪ (پي ايس پي اين)؛ آپريشنل مينوئل براءِ سوشل موبائلائيزيشن 2009 <http://www.rspn.org/index.php/publications/manouts-and-guidelines/> تي دستياب آهي.
- بوڌ جي انتظام بابت ايسو سيٽيٽ پروگرام (2013)؛ سي بي اوز بوڌ جي انتظام ۾ ڪهڙي ريت ڪردار ادا ڪري سگهن ٿيون. <https://www.floodmanagement.info/how-can-commune-based-organizations-cbos-play-a-ole-in-flood-management> تي دستياب.

ماديول -3

آفتون ۽ انهن جا فردن ۽ ڪميونٽيز تي پوندڙ اثر

- يونٽ 1.3: قدرتي آفتن جا جسماني، سماجي، نفسياتي ۽ اقتصادي اثر
- يونٽ 2.3: ڪميونٽيز جا حساس عناصر جهڙوڪ عورتن، ٻارڙا، بزرگ، معذور ماڻهو ۽ پنٽي پيل گروپس
- يونٽ 3.3: قدرتي آفتن جا طبي اثر ۽ وڏي سانحي کي سنڀالڻ ۾ ٽرائيج سسٽم جو تصور
- يونٽ 4.3: اسفيئر معيارن جو تعارف

حاصل مطلب

هن ماديول جي پڄاڻي تي اوهان قابل ٿي سگهندا:

- قدرتي خطرن جا مختلف جسماني، سماجي، نفسياتي ۽ معاشي اثر ڄاڻو
- خطراتي صورتحال ذريعي پيدا ٿيڻ کانپوءِ ڪميونٽي اندر عورتن، ٻارڙن، بزرگن، معذورن ۽ پنٽي پيل گروپس جي ڪمزورين ۽ مخصوص ضرورتن کي سکو
- تباهي جي خطري ۾ گهٽتائي واري عمل ۾ ڪمزور ماڻهن ۽ گروپن جي شموليت جي اهميت ڄاڻو
- مختلف خطرن جي انساني صحت ۽ تندرستي تي سڌي سنئين ۽ اڻ سڌي ريت پوندڙ نفسياتي ناڪاري اثرن کي ڄاڻو
- آفت جي ردعمل ۾ اسفيئر اسٽينڊرڊز کان واقفيت حاصل ڪريو

يونٽ 3.1

نالو: قدرتي خطرن جا جسماني، سماجي، نفسياتي ۽ معاشي اثر
سکڻ جو مقصد: صوبي ۾ مختلف قسمن جي آفتن جي مختلف جسماني،
سماجي نفسياتي اثر ڄاڻڻ لاءِ

هيٺ ڏنل آئوٽس: پڙهڻ لاءِ مواد هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي ۽ پي پي سلائيڊز
تربيتي سامان: ملٽي ميڊيا سان گڏ ليپ ٽاپ، ڪارڊز، فلپ چارٽس، مستقل
مارڪرز، وائيت بورڊ ۽ ڊاهڻ لائق مارڪرز
سڪيا جا گڙ: پي پي سلائيڊز، بطرفا بحث، مقامي تجربن مان سکڻ ۽
بعد ۾ سيڪشن جي پڄاڻي تي سوال جواب

1. تعارف- قدرتي آفتن جا اثر

سموري انساني تاريخ دوران، قدرتي آفتن جي اثرن انساني زندگين، طبعي انفرانسٽرڪچر ۽ ماحوليات تي سنگين اثر ڇڏيا آهن. ان کان علاوه قدرتي آفتن ماڻهن کي جذباتي سماجي ۽ ايسيتائين جو مذهبي طور تي به نمايان طور تي متاثر ڪري سگهن ٿيون. ماڻهن کي پنهنجي زندگين جي نئين سر تعمير ۾ گهڻو وقت لڳندو آهي ۽ جسماني نقصانن کي منهن ڏيڻ لاءِ خاص طور تي سماجي حفاظتي نيتورڪ جي عدم موجودگي ۾ تمام گهڻو سڙپ جي ضرورت هوندي آهي جيتوڻيڪ ڪميونٽيز فزيڪل ۽ اقتصادي خرابين کان بچي سگهن ٿا، پر ڪجهه وقتن ۾ نفسياتي نقصانن کان بچڻ ڏکيو ٿي ويندو آهي. وڌيڪ اهو ته وڏين تباهين جي نتيجي ۾ شديد سماجي ۽ معاشي ڪمزورين سان ماڻهن ۽ ڪميونٽي جي جسماني، سماجي ۽ جذبن جي چڱائيءَ تي بري طرح اثر پوندو آهي، ڪجهه اثر هيٺ بيان ڪيا ويا آهن.

1.1 جسماني اثر

قدرتي خطرن جي جسماني اثرن ۾ موت، زخم، مستقل معذوري، فرد يا خانداني سطح تي صدمن جي صورتحال شامل آهن، جڏهن ته انهن جي گهرن ملڪيتن ۽ سماجي سرگرمين کي به نقصان پهچڻ جسماني نقصانن جو هڪ حصو آهن. تعليم، صحت پيئڻ جي پاڻي پناهه گاهه صفائي سترائي، رستن ۽ ٻين اهم سهولتن کي پهچندڙ نقصانن کان علاوه اهي سمورن قسمن جا جسماني نقصان آهن جيڪي قدرتي خطرن سبب ٿي سگهن ٿا. يونٽ 3.6 ۾ انساني صحت تي جسماني اثرن تي تفصيلي خيالن جي ڏي وٺ ڪئي وئي آهي.

1.2 سماجي اثر

گهر، روزگار جا ذريعا ۽ سماجي اثائن جو نقصان ماڻهن جي لڏپلاڻ يا هجرت ڪرڻ تي مجبور ڪندو آهي، پهريان ئي غريب ماڻهن لاءِ هجرت ۽ ڪنهن نئين هنڌ طرف منتقل ٿيڻ جا امڪان غير يقيني مستقبل، ڪمزور عقيدانه ۽ خانداني ناتو، استحصال، زندگي جي راب معيار، جسماني عدم تحفظ، بيگانگي، بي روزگاري ۽ ميزبان طبقي سان دشمني سان ڀريل آهن. اهي شرط ماڻهن جي بقا جي حڪمت عملي کي اپنائڻ تي مجبور ڪري سگهن ٿا جيڪي انهن کي جسماني سماجي ۽ اقتصادي ڪمزوري کي وڌيڪ وڌائي سگهن ٿا. وڌيڪ اهو ته ميزبان برادرين ۾ اسڪولن، اسپتالن، پاڻي ۽ تحفظ صحت بابت پريشان حال بنيادي خدمتن تي هجرت ڪندڙ آبادي جي دٻاءُ ۾ اضافو مختلف سماجي مسئلن کي جنم ڏئي سگهي ٿو. ان کان علاوه تمام گهڻا مطالعا صنف تي ٻڌل تشدد، گهريلو تشدد، ناجائز جنسي استحصال ۽ آفتن بعد جي دورن ۾ شراب واپرائڻ جو اشارو به ڏيندا آهن.

1.3 معاشي اثر

فرد کان عالمي سطح تي معاشي ڌڪو سڀ کان وڌيڪ واضح اثر آهي. مصيبتن ذريعي روزگار، اثائن ۽ انهن جي بچت کي ناڪاري اثرن سان بحالي جا ذريعا تباهه ڪري سڌو سنئون انفرادي ۽ گهريلو معيشت کي متاثر ڪري سگهن ٿيون. انفرادي ۽ خانداني سطح تي معاشي اثرن ۾ خاندان ۾ ماني ڪمائيندڙ جو نقصان، ڪاروبار/ روزگار جا ذريعا ضايع ٿيڻ، روزگار جا ٻيا گهٽ منفعي وارن ذريعن طرف منتقل ٿيڻ يا ٻين علائقن ۾ لڏپلاڻ ڪرڻ آمدني جي موقعن جي حصول لاءِ آهي. ماڻهو ڪجهه وقتن ۾ ٻين علائقن ۾ لڏپلاڻ جي ڪري زمين، چوپائي مال هارپ جي سامان سميت روزگار جي ذريعن جي انهن وسيلن تي به پنهنجو ڪنٽرول وڃائي سگهي ٿو. انفرادي ۽ گهريلو معاشي اثرن جو سنگم قيمتن ۾ اضافي ۽ مجموعي ناڻي ڦهلاءَ جي نتيجي ۾ متاثر طبقن کي وڌيڪ غربت جي طرف وٺي ويندو آهي.

1.4 نفسياتي اثر

آفتن جا جسماني، سماجي ۽ معاشي منفي اثر مختلف وقتن تي غير يقيني مستقبل ۽ عدم تحفظ واري صورتحال جو سبب بڻجندا آهن هي اهي عمل فردن جي خاندانن ۽ ڪمپونٽيز تي هڪ تمام وڏو بار وجهي سگهن ٿا. ڊگهي دٻاءُ سبب پيدا ٿيندڙ تباهي جي نتيجي ۾ اهي حالتون ماڻهن کي جذباتي ۽ ذهني طور تي ٽوڙي سگهن ٿيون، جنهن سان ذهني صحت جا مختلف مسئلا پيدا ٿي سگهن ٿا (1) اها پريشاني جسماني طور تي ٽڪاوت، مٿي جو سور، چيلهه جي سور جي صورت ۾ ظاهر ٿيندي آهي (2) جذباتي طور تي ڊپ، افسردگي، اضطراب ۽ موڊ جي تبديلين جي ذريعي يا (3) روين ۾ اهم تبديلين جهڙوڪ: گهريلو تشدد، جي بي وي، شراب نوشي.

وڌيڪ پڙهڻ ۽ حوالا

- قدرتي آفتن جا نفسياتي اثر، شعبه نفسيات، هيوسٽن يونيورسٽي آمريڪا: 2017
- [https://www.uh.edu/class/news/archive/2017/august-sep September/n Natural-disasters-impact-adults](https://www.uh.edu/class/news/archive/2017/august-sep%20September/n%20Natural-disasters-impact-adults) تي دستياب آهي.
- جانس هاپڪنز ۽ ريڊ ڪراس ريڊ ڪريسنٽ جي هنگامي صورتحال لاءِ پبلڪ هيلٿ گائيڊ بيو ايڊيشن 2008
- قدرتي آفتون: حفظان صحت عامه، پان آمريڪن هيلٿ آرگنائيزيشن

يونٽ 3.2

- نالو:** ڪميونٽيز اندر ڪمزور طبعا (عورتون، ٻارڙ، پوڙها، معذور ماڻهو ۽ پنٽي پيل گروپس)
- سڪڻ جو مقصد:** - عورتن، ٻارڙن، بزرگن، معذورن ۽ پنٽي پيل گروپس جي مخصوص ضرورتن کي سڪڻ لاءِ جيڪي خطراتي صورتحال ذريعي پيدا ٿين ٿيون
- خطرن جي گهٽتائي واري عمل ۾ ڪمزور ماڻهن ۽ گروپس جي شموليت جي اهميت ڄاڻڻ لاءِ
- هيٺ آڻوٽس:** پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي، پي پي سلائيڊز
- تربيتي سامان:** ملٽي ميڊيا سان گڏ ليپٽ، ڪارڊز، فلپ چارٽس، مستقل مارڪرز، وائيت بورڊ ۽ ڊاهڻ لائق مارڪرز
- سڪيا جا گڙ:** پي پي سلائيڊز، بطرفا بحث، مقامي تجربن مان سڪو ۽ بعد ۾ سيڪشن جي پڄاڻي تي سوال جواب

1. تعارف

ناڪاري واقعا (تباھي) صنفِي، سماجي، معاشي حيثيت، نسل يا ثقافت جي بنياد تي امتيازي سلوڪ يا فرق ٺاهڻ ڪندا، پر اسان انسان جي ناتي ڪندا آھيون، تنهنڪري آفتون مردن، عورتن، چوڪرين، چوڪرن ۽ امير و غريبن ذريعي مختلف طبقن سان تجربا ڪندا آھيون. ماڻهن جي سماجي، ثقافتي ۽ معاشي، مذهبي نظرين معاشري/برادري ۾ اختيار، تعصب، امتيازي سلوڪ ۽ ايسيتائين جو استحصال جا نمونا جوڙي ڇڏيندا آھيون. انهن گھرائين ۾ قاتل ثقافتي ۽ سماجي ۽ معاشي طرز عمل جي نتيجي ۾ ماڻهن جي ڪجهه گروپن کي آفتن کان پھريان، دوران ۽ بعد ۾ ٻين کان گھڻو وڌيڪ تڪليف کي منهن ڏيڻو پوي ٿو. اھي نمونا به انڪري آھن ڇو ته مرد، عورتن، امير ۽ غريب سڀني وٽ بحران جي صورتحال مختلف صلاحيتن ۽ لچڪ جي سطح جي جواب لاءِ مقابلو ڪرڻ جا مختلف طريقا موجود آھن. سڀ کان وڌيڪ منفي سماجي نمونو جنهن ۾ تباھي جي خطري کي گھٽ ڪرڻ جي منصوبا بندي دوران ڌيان ڏيڻ جي ضرورت آھي ۽ ڪميونٽيز کي جواب ڏيندا آھن هڪ ڪميونٽي ۾ صنفِي اڻ برابري ۽ طاقت جو عدم توازن آھي.

2. امتيازي ڪمزوريون ۽ صلاحيتون

سماج ۾ صنفِي اڻ برابري ۽ طاقت جي عدم توازن جھڙا عمل پنهنجي پاڻ کي امتيازي خطرن ۽ محدود صلاحيتن جي صورت ۾ ظاهر ڪندا آھن جنهن جي نتيجي ۾ عورتن، ٻارڙن، پوڙهن ۽ غريبن تي اثر وجھندا آھن. 1981 کان 2002 جي عرصي ۾ 141 ملڪن تائين نمونن کان لنڊن اسڪول آف اڪنامڪ ذريعي 2007 ۾ ڪيل هڪ مطالعي مان پتو پوي ٿو ته قدرتي آفتن ۽ انهن جي نتيجي ۾ گھڻي ڀاڱي مردن کان وڌيڪ عورتن کي مارين ٿيون يا عورتن جي هيٺين سماجي ۽ معاشي حيثيت ڪري مردن کان وڌيڪ گھٽ ڄمار ۾ عورتن کي مارين ٿيون. گھڻن ئي ٻين مطالعن ۾ اهو به ٻڌايو ويو آھي ته آفت دوران ۽ ان کانپوءِ جي پيٽ ۾ ان ئي سماجي معاشي حيثيت جون عورتون وڌيڪ نمايان طور تي متاثر ٿين ٿيون، غربت ۽ ڪمزوري هڪ ٻي سان جڙيل آھن، مادي ۽ مالي وسيلن جي کوٽ سبب امڪاني خطرن ۾ مبتلا به چار علائقن ۾ غريبن جي رهڻ ۽ ڪم ڪرڻ جو امڪان وڌيڪ آھي ۽ جڏهن ڪنهن آفت کي منهن ڏيڻو پوي ٿو ته ان جو مقابلو ڪرڻ جي صلاحيتن ۽ وسيلن جو امڪان به گھٽ هوندو آھي.

3. ڪميونٽي جي سطح تي تباھي جي خطري کي گھٽائڻ جو عمل

تباھي جي متاثر آبادي کي سندس امداد جي حق ۽ ان امداد تائين رسائي جي ذريعن جي باري ۾ معلومت فراهم ڪرڻ تمام ضروري آھي. ڪمزور گروهن کي ان طرح جي معلومات جي فراهمي خاص طور تي اهم آھي ڇاڪاڻ جو جڏهن اھي پنهنجي اثاثن جي نقصان کي منهن ڏين ٿا ته ٻئين جي پيٽ ۾ ان جو مقابلو ڪرڻ ۽ انهن جي بحالي ۾ تمام گھٽ اهل ٿي سگھن ٿا. ۽ کين گھڻي ڀاڱي وڌيڪ مدد جي ضرورت ٿي سگھي ٿي. انهن سببن ڪري اهو معلوم ڪرڻ ضروري آھي ته مخصوص ڪمزور گروهن کي سڃاڻڻ، اهو سمجهڻ لاءِ ته اھي تباھي جي مختلف اثرن ۾ ڪهڙي ريت متاثر ٿين ۽ ان مطابق ردعمل لاڳو ڪرڻو آھي، خاص طور تي هڪ ڪميونٽي سطح تي ڪم ڪندڙ ماڻهن کي، سمورن متاثر گروپن کي بنا ڪنهن فرق ۽ سلوڪ ۽ انهن جي مخصوص ضرورتن مطابق حفاظت ۽ انهن جي فراهمي لاءِ خصوصي خيال رکڻ گھرجي. هيٺ ڪجهه ڪليدي عمل آھن جيڪي عورتن، ٻارڙن پوڙهن خصوصي ماڻهن ۽ پنٽي پيل گروهن کي انتهائي خطرناڪ طبقن ۾ شامل ڪن ٿا.

3.1 معذور ماڻهو بطور ڪمزور گروپ

معذور ماڻهن ۾ اهي ماڻهو شامل آهن جن کي جسماني ۽ جذباتي مدد جي ضرورت هوندي آهي انهن معذورين لاءِ جيڪي طبي، ذهني يا نفسياتي ٿي سگهن ٿيون، آفتي خطرن ۾ گهٽتائي ۾ انهن جي شموليت انتهائي اهميت رکي ٿي ڇاڪاڻ جو انهن کي آفتن جي منصوبه بندي ۽ گهٽائڻ دوران خصوصي سار سنڀال جي ضرورت آهي. معذور ماڻهن جي صلاحيتن کي نظرانداز ڪرڻ سان انهن جو خطرو وڌي ويندو آهي. انهن جي محدود چرپر يا قابليت / لڏپلاڻ جي صلاحيت کين زخمي ٿيڻ، ڦاسڻ وغيره جهڙن وڌيڪ خطرن ۾ وجهي ڇڏين ٿيون. بحران جي صورتحال سبب انهن کي جذباتي تڪليف ۽ صدمي جو به وڌيڪ خطرو هوندو آهي. بنيادي طور تي هيٺ ڏنل سببن ڪري ڪمپوزيشن جي سطح تي ڊي آر جو منصوبو بڻائيندي اهي مڪمل طور تي شامل نه آهن.

- ڊزاسٽر رسڪ رڊڪشن طريقن ۽ وڏي پيماني تي ترقي ۾ معذور ماڻهن جي ٿوري يا معمولي شموليت جو لاڙو.
- ڪمپوزيشن ۾ مجموعي طور ۽ ڊي آر عملن ۾ شرڪت تي پابندي سبب معذوري جو شڪار ماڻهو ڪنهن آفت جي صورت ۾ گهٽ يا خبر ۽ گهٽ تيار رهن ٿا.
- ڪين مڪمل طور تي غير فعال متاثرن جي حيثيت سان سڃاڻ ڪرڻ کي منهن ڏيڻو پوي ٿو انهن جي صلاحيتن ۽ سندن فيصلي ۾ حصو وٺڻ جي حق کي نظرانداز ڪيو ويو. عام خيال اهو ته اهي ان ۾ شامل نه ٿا ٿي سگهن.

3.2 عورتون ڪمزور گروپ جي حيثيت ۾

عورتون هڪ ڪمزور گروهه آهن جيڪي گهڻن حصيداري عملن سبب تباهي جي خطرن ۾ مبتلا ٿي سگهن ٿيون. دنيا جي مختلف حصن ۽ ايسٽيٽين جو اسانجي ملڪ ۾ به ڪجهه ثقافتي، سماجي ۽ مذهبي اصولن جي هلڻ سبب اهي فيصله سازي جي حڪمت عملي ۾ مصروف ناهن ۽ ان جي نتيجي ۾ اهي آفتن دوران اپنائڻ جي امڪاني حڪمت عملي کان بي خبر رهنديون آهن ۽ وڏي شرحن سان متاثر ٿين ٿيون. وڌيڪ اهو ته انهن جي گهريلو سرگرمين ۾ وڌيڪ وقت لڳندو آهي ۽ اهي خطري ۾ گهٽتائي جي حڪمت عملي ۽ آگاهي جي پروگرامن ۾ حصو ناهن وٺي سگهنديون. ان کان علاوه ڪجهه ڏورانهن علائقن ۾ اهي سماجي پابندين تحت پابند آهن جيڪي مقامي يا قومي فرد جي حيثيت سان انهن جي سماجي رابطن، چرپر ۽ شرڪت کي محدود ڪن ٿيون. سنت تي ٻڌل اها اڻ برابري آفتن طرف سندس ڪمزوري کي وڌائي ٿي.

3.3 پوڙها بطور ڪمزور گروپ

عمر سان گڏ ئي ماڻهو جسماني طور تي وڌيڪ نازڪ ۽ ڪمزور ٿي ويندا آهن بزرگ ماڻهو گهٽ گهمندڙ هوندا آهن اهي ڊگهي مدتي صحت بابت ڏکيائين جهڙوڪ دل يا ساهه جي بيماري، جسماني معذوري جهڙوڪ اکين جي بينائي ۽ ٻڌڻ جي حوالي کان وڌيڪ متاثر ٿين ٿا. انهن خصوصين سان آفتن کان اڳ ۽ ان دوران پيرسن ماڻهن جي ڪارروائي ڪرڻ جي صلاحيت گهٽ هوندي آهي. مثال طور تي اهي پنهنجي گهرن کي صحيح طريقي سان برقرار رکڻ ۽ خطرن کان محفوظ هئڻ جي قابل نه ٿا رهي سگهن، يا جڏهن ٻوڏ يا سامونڊي طوفان جا خطرا هجن ته اهي متانهين جي ماڳهن يا پناهه گاهن ۾ اوترو تيزي سان ڀڄڻ ۾ ناڪام رهي سگهن ٿا. اهي جسماني لحاظ کان انتهائي گرم يا سرد موسم لاءِ وڌيڪ خطري ۾ مبتلا آهن. هنگامي صورتحال دوران ۽ ان کانپوءِ سندن صحت جي خراب حالت جو خطرو اڃا به وڌيڪ ٿيڻ جو امڪان آهي ڇاڪاڻ ته عارضي طور تي رهائش جي حالتن ۽ باقاعدي سان صحت جي سار سنڀال ۾ رخنو پوي ٿو.

3.4 ٻارڙا بطور ڪمزور گروپ

ٻارڙا به غير محفوظ گروپن جي زمري ۾ اچن ٿا، اهي اڪثر پنهنجي امڙين تي پاڙين ٿا خاص طور تي پنج سالن کان گهٽ عمر وارا گهڻا ئي ڪمزور هوندا آهن، ترقي پذير ملڪن ۾ ٻارڙا عام طور تي تمام ننڍي ڄمار ۾ ذميوار يون نپائڻ شروع ڪري ڇڏين ٿا جيڪي انهن کي تعليم حاصل ڪرڻ ۽ آگاهي پروگرامن لاءِ وقت ڪڍڻ کان روڪيندا آهن. غربت، غذائيت ۽ جسماني پورهيو بالغن کان وڌيڪ انهن جي صحيح ڪم ڪري ٿو ۽ ان جا اثر گهٽائڻ ۽ ان ۾ گهٽتائين جي صورت ۾ آفتن طرف لڇڪ ڪري گهٽ ڪري سگهي ٿو.

4. حاصل مطلب

آفتون غير متناسب طور تي سماج جي ڪمزور/پنٿي پيل گروهن کي متاثر ڪنديون آهن، ڪمزور/پنٿي پيل ماڻهن ۽ گروهن ۾ معذور ماڻهو، عورتون، پوڙها، ٻارڙا خواجہ سراءِ شامل آهن. اها حتمي فهرست ناهي ۽ هنڌ توڙي ڪميونٽي جي لحاظ کان ان ۾ وڌيڪ ماڻهو ۽ گروپ شامل ٿي سگهن ٿا. مذهب، ذات پات، سماجي طبقه، عقيدتي، اڪيلائي، پيشو، صحت جي حيثيت، جسماني بدصورتي، بدنامي، ڪمائي کان گهٽ آمدني جا موقعا ۽ سرڪاري خدمتن تائين محدود رسائي وغيره سان انهن جي ڪمزوري مختلف طريقن سان پيدا ٿي سگهي ٿي. ڪمزور گروهن جي مختلف ضرورتن کي تسليم ڪرڻ ۾ ناڪامي ۽ مناسب خدمتن ۽ مدد تائين مساوي رسائي حاصل ڪرڻ ۾ جن رڪاوٽن کي منهن ڏيڻو پوي ٿو انهن جي نتيجي ۾ اهي وڌيڪ پسماندگي جو شڪار ٿي سگهن ٿا، ايسيتائين جو زندگي بچائڻ جي اهم امداد کان انڪار ڪري سگهجي ٿو. اهو عام طور تي ڏٺو ويو آهي ته پاڪستان ۾ اقوام متحده ۽ بين الاقوامي غير سرڪاري تنظيمن جي سطح تي ڊزاسٽر رسڪ رڊڪشن جو جامع تصور وڌيڪ عام آهي جتي اهي تنظيمون مقامي ڪميونٽيز يا ضلعي انتظاميه جي مقامي ترقياتي منصوبه بندي ۽ عمل درآمد ۾ ڊي آر آر کي شامل ڪرڻ جي نقطي نظر کي ضم ڪرڻ ۾ مدد ڪنديون آهن جڏهن ته حڪومتي تنظيم جي سطح تي شموليت جي تصورن جي باري ۾ آگاهي جو فقدان آهي ۽ انڪري سموري ترقياتي منصوبه بندي ۾ ڊي آر آر کي شامل ڪرڻ لاءِ تمام گهڻين ڪوششن جي ضرورت آهي.

وڌيڪ پڙهڻ ۽ حوالا

- ايما لوئل ۽ ورجني لي ميسن. تباهي جي خطرن کي گهٽائڻ ۾ برابري ۽ شموليت: سڀني لاءِ لڇڪ پيدا ڪرڻ- اوورسيڊ ڊولپمينٽ انسٽيٽيوٽ (او ڊي آءِ) ۽ ڪلائيمٽ اينڊ ڊولپمينٽ ناليچ نيت ورڪ (سي ڊي ڪي اين) نومبر 2014 (<https://cdkn.org/wp-content/uploads/2014/11/CDKN-Equity-and-inclusion-in-disaster-risk-reduction-building-resilience-for-all1.pdf>, acced 12 September 2019), p. 3.
- آفتن کي منهن ڏيڻ بابت صنف جي حساس نقطه نظر لاءِ هڪ عملي رهنما- جنيوا، انٽرنيشنل فيڊريشن آف ريڊ ڪراس ۽ ريڊ ڪريسنٽ سوسائٽي (آءِ ايف آر سي)، 2010.

يونٽ 3.3

نالو: قدرتي آفتن جا صحت تي پوندڙ اثر ۽ وڏي حادثاتي واقعي جي انتظام ۾ ٽريج سسٽم جو تصور

سڪڻ جو مقصد: حادثاتي واقعي جي هڪ بنياد (ايمر سي آءِ) ۽ انسپڊنٽ ڪمانڊ سسٽم (آءِ سي ايس) تصورن جي باري ۾ واقفيت حاصل ڪرڻ لاءِ آفتن ۾ عام طور تي استعمال ٿيندڙ ٽريج سسٽم کي ڄاڻڻ لاءِ ۽ ٽريج جي استعمال سان متاثرن جي درجہ بندي کي سمجهڻ لاءِ

هيٺ آئوٽس: پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي، پي پي سلائيڊز

تربيتي سامان: ملٽي ميڊيا، ڪارڊز، فلپ چارٽس، مارڪرز، وائٽ بورڊ ۽ مارڪرز

سڪيا جا گڙ: گڏيل مشق، گڏيل پريزنٽيشن، بٽرفا بحث

1. تعارف

آفت سبب متاثر ٿيندڙ سڀ کان اهم “خطري ۾ وجهندڙ عناصرن” مان هڪ انساني صحت ۽ تندرستي آهي. مختلف خطرا انساني صحت کي پنهنجي ريت متاثر ڪرڻ جي صلاحيت رکن ٿا ۽ هميشه ئي تباهي جي قسم ۽ انساني صحت تي ان جي اثرن وچ ۾ سڌو سنئون تعلق رهيو آهي. مثال طور زلزلي ۾ اوچتو ۽ ڪافي صدمي بابت زخم اچڻ جي صلاحيت هوندي آهي جنهنڪري فوري طور تي طبي نگهداشت جي ضرورت هوندي آهي جڏهن ته انساني صحت تي ڏک جي اثرن جهڙوڪ غذائيت ۽ بين بيمارين ڪري اڪثر وقفي وقفي سان آهستي آهستي نشونما ٿيندي آهي ۽ اثر سالن تائين برقرار رهي سگهن ٿا ايسيتائين جو واقعي جي پڄاڻيءَ کان پوءِ به.

هڪ آفت انساني صحت تي سڌو سنئون اثر وجهڻ جي صلاحيت رکي ٿي ۽ موت توڙي زخمن (موت ۽ بيماري) پر ان جا ڪجهه اثر براه راست ۽ فوري ٿيڻ بدران امڪاني به ٿي سگهن ٿا. مثال طور تي ٻوڏ جي پاڻي سان جري پيئڻ جو پاڻي جي ذريعن کي آلوده ڪرڻ سان پاڻي مان پيندا ٿيندڙ مختلف بيمارين جي منتقلي جو خطرو وڌي سگهي ٿو. جيتوڻيڪ عام طور تي وبائي بيماري قدرتي آفتن سان ناهي نڪرنديون پر آفتن سان وڃندڙ بيمارين جي پڪيڙ لاءِ سازگار حالتون پيدا ٿي سگهن ٿيون. ڪنهن به آفت جي واقعي کانپوءِ صحت جا براه راست ۽ امڪاني خطرا هڪ ئي وقت ناهن ٿيندا. تنهنڪري اهڙا زخمي جن کي فوري طور تي طبي امداد جي ضرورت هوندي آهي اهي اترجي وقت ۽ جڳهه تي ٿي سگهن ٿا جڏهن ته بيماري ۾ اضافي جو خطرو وڌڻ ۾ وڌيڪ وقت لڳي سگهي ٿو. ان وڌندڙ بيمارين مان منتقل ٿيڻ جو خطرو پناهه گاهن، خوراڪ ۽ پاڻي جي کوٽ، غذائيت جي گهٽتائي انتهائي موسم ۽ آفتن کان متاثر ڪميونٽيز ۾ صفائي سترائي جي گهٽ معيار سان گڏوگڏ گهڻي هجور سان وڌندو آهي.

2. فوري طور تي هنگامي صحت جا مسئلا

مختلف خطرن جي هنگامي صحت بابت براه راست اثرن جا ڪجهه مثال هيٺ ڏنل ٽيبل ۾ بيان ڪيا ويا آهن.

ٽيبل 5: مختلف خطرن سان سڌو سنئون هنگامي صحت جا اثر

خطرا					صحت جا فوري اثر
زلزلو	ٻوڏ	ڏڪر	طوفان	هيٺ ويو	
وڏي بيماني تي	گهٽ	گهٽ	گهٽ	وچولو	موت
تمام وڏي بيماني تي	گهٽ	تمام گهٽ	گهٽ	اعليٰ	گهرا زخم فوري طبي نگهداشت جي ضرورت
وڏي بيماني تي	گهٽ	گهٽ	گهٽ	گهٽ	معذوريون
لڏپلاڻ جي صورت ۾	وڏي بيماني تي	وڏي بيماني تي	وڏي بيماني تي	وچولو	ڦهلندڙ بيمارين خطرو وڌڻ
تمام وڏي بيماني تي	وڏي بيماني تي	نه	وچولو	تمام گهٽ	صحت جي سهولتن جو نقصان
عارضِي	عارضِي	وڏي بيماني تي	عارضِي	نه	خوراڪ جي کوٽ/ غذائيت

3. آفتن دوران ۽ ان کانپوءِ بيماريون پکڙجڻ جو خطرو

هر قسم جو خطرو انساني صحت ۽ تندرستي کي پهچندڙ نقصان جو پنهنجو هڪ عجيب و غريب طريقو آهي. ان کان علاوه براه راست اثر جي نتيجي ۾ موت ۽ بيماريون ڪهڙي به آفت جي صورتحال ۾ پکڙجندڙ/وچندڙ بيمارين جي منتقلي جو خطرو هميشه موجود رهندو آهي. تنهن هوندي به ان ڳالهه کي ڌيان ۾ رکڻو پوندو ته خطرن جو نتيجو عام طور تي وبائي بيماريون ۽ وچندڙ بيماري جي ڦهلجڻ جو ناهي هوندو. پر اهي بيماري جي منتقلي لاءِ سازگار حالتون پيدا ڪري سگهن ٿيون، گهڻن قسمن جي پکڙجندڙ/وبائي بيماريون يعني دست، الٽيون، ڪالرا، ٽائيفائيڊ، شديد اپر ريسپائيريٽري ٽريڪٽ انفڪشنز، نمونيا، وائرس هيباٽائيسس، مليريا ۽ وارم انفڪشن وغيره آفتن جي اثرن سان پيدا ٿيندڙ حالتن سبب پکڙجي سگهن ٿيون. مٿي ڏنل شرط هر طرح جي آفتن جي صورتحال ۾ عام ٿيڻ سبب آفتن دوران ۽ ان کانپوءِ به بيمارين جي منتقلي جا خطرا وڌي ويندا آهن.

3.1 خوراڪ ۽ پاڻيءَ جي آلودگي

مواصلاتي بيمارين جون وبائون ڦهلجڻ جو خطرو آبادي جي ڪثافت ۽ بي گهر ٿيندڙ آبادي جي انگ جي شرح آهي. چوٽه آبادي جي ڪثافت ۽ بي گهر ماڻهن جو وڏو انگ مقامي پاڻيءَ ۽ کاڌي جي فراهمي تي دٻاءُ وجهي رهي آهي. جڏهن ته هڪ ئي وقت حفظان صحت بابت خدمتون يعني پائيد وائر ۽ سيوريج ۾ خلل وجهڻ سبب خوراڪ ۽ پاڻيءَ جي آلودگي جو خطرو به وڌيڪ آهي. سنڌ صوبي ۾ عام طور تي ڏنيو ويندڙ بيمارين جا واقعا آلوده پاڻيءَ ۽ کاڌي پيئي جي شين سبب ٿيندا آهن جيڪي عام طور تي گرمين ۾ درياهن جي ٻوڏن کانپوءِ ٿيندا آهن.

3.2 معمول جي حفظان صحت ۽ صفائي کي برقرار رکڻ ۾ ناڪامي

مٿي ڄاڻايل عمل ۽ عام حفظان صحت ۽ صفائي سترائي جي معيار کي برقرار رکڻ ۾ ناڪامي سبب تباهي بعد جي مدي ۾ بيمارين جو پکڙجڻ اثر ٿي ويندو آهي.

3.3 جيوڙن مان پيدا ٿيندڙ بيمارين ۾ واڌ

وڌيڪ اهو ته ويڪٽر مان پيدا ٿيندڙ بيمارين ۾ اضافو به ڪجهه علائقن ۾ ٿيندو آهي ڇاڪاڻ ته جيوڙن تي قابو پاڻ جي ڪوششن ۾ خلل ايندو آهي، خاص طور تي ڳرين برساتن ۽ ٻوڏ کانپوءِ جهڙوڪ مچرن جي افزائش گاهن ۾ اضافي سبب ٻوڏ کانپوءِ مليريا جا واقعا وڌيڪ ٿيندا آهن. ان کان علاوه پنهنجي پالتو جانورن/چوپائي مال سان گڏ يا ان جي پراسي ۾ پناهه گاهن ۾ رهندڙ ماڻهن کي زونوٽڪ انفڪشن کان وڌيڪ خطرو هوندو آهي.

3.4 غذائيت

ڊگهن بحران ۾ جهڙوڪ ڏڪر جي صورتحال ۾ مناسب خوراڪ ۽ پاڻيءَ جي کوٽ جي نتيجي ۾ غذائيت مختلف بيمارين جو تباهه ڪن ڦهلجڻ جو سبب بڻجي سگهن ٿيون. 2014 ۾ لاڳيتو گهٽ برسات سبب ٿرپارڪر ۾ ڏڪر جهڙي صورتحال جي نتيجي ۾ ٻارڙن ۾ غذائيت جي شديد شرح 20 سيڪڙو کان وڌيڪ وئي جيڪا هنگامي حد کان 15 سيڪڙو کان مٿي آهي. ورلڊ فوڊ پروگرام (ڊبليو ايف پي) جي رپورٽ موجب ٿرپارڪر ۾ 5 سالن کان گهٽ عمر جي ٻارڙن جي موت جو ڪل انگ 2013 ۾ 234، 2014 ۾ 326 ۽ 2015 ۾ 398 ٻڌايو ويو، جيڪو 173 مان وڌي 2011 ۾ ۽ 2012 ۾ 188 هيو. زلزلي، طوفان ۽ ٻوڏ کانپوءِ عارضي خوراڪ ۽ پاڻيءَ جي کوٽ به ٿي سگهي ٿي.

3.5 آب و هوا جو انتهائي مظاهرو

سرد موسم، برسات، گرمي ۽ هوائن جهڙا ڪيترائي عنصر سامهون اچڻ جا صحت بابت خطرا خاص طور تي ننڍن ٻارڙن لاءِ به تباهه ڪن ثابت ٿي سگهن ٿا. 2005 کانپوءِ ايندڙ زلزلي جي دورن ۾، اڪيوت ريسپائيريٽري انفڪشن جا واقعا، اي آءِ آر ۽ نمونيا سرد آب و هوا سبب گهٽ عمر بي گهر ٿيندڙ آبادي ۾ وڌيڪ هئا. اهڙي ريت صوبي خيبرپختونخواه جي مالاڪنڊ خطي ۾ 2009 جي اندروني لڏپلاڻ بعد 2009 ۾ پشاور ۾ قائم آءِ ڊي پيز ڪيمپن ۾ چمڙيءَ جون بيماريون/ انفڪشن جيڪي وڏي انگ پشاور جي گرم آب و هوا جي براه راست نتيجي طور تي رپورٽ ٿيون.

3.6 صحت جي سهولتن، پاڻي جي فراهمي ۽ پاڻي جي نيڪال وارن نظامن کي نقصان

صحت جون سهولتون ۽ ٻيون عوامي انفراسٽرڪچر آفتن سان شديد متاثر ٿي سگهن ٿيون ٻوڏ، زلزلي، طوفان ۽ سونامي سڀ هڪ ڪميونٽي ۾ صحت جي سهولتن ۽ پاڻي جي فراهمي / نيڪال جي نظامن کي شديد نقصان پهچڻ جا امڪان رکن ٿا. انهن سهولتن جو اثر انهن علائقن جي آبادي جي صحت تي پوندو آهي جيڪي انهن دمتن تي پاڙين ٿيون. آفتن جي ڪري اسپتالن ۽ صحت جي مرڪزن جي تباهي سان آفت متاثرن کي علاج معالجي ۽ روڪڻ بابت صحت جون خدمتون فراهم ڪرڻ جي صلاحيت موجود آهي.

4. خطرن کي ظاهر ڪرڻ جا ذهني ۽ نفسياتي اثر

خطرن جا ناڪاري اثر رڳو طبعي طور تائين محدود ناهن، انهن جي نقصانده اثر سان ماڻهن ۽ ڪميونٽيز جي ذهني ۽ نفسياتي تندرستي به متاثر ٿي سگهي ٿي. ذهني صحت جي عالمي سطح تي قبول ٿيل تشريح ناهي، تنهن هوندي به صحت عام صورتحال سان گڏ وڌ ڪنهن مخصوص صورتحال تي ماڻهن جو غير معمولي ردعمل آهي، دماغي صحت جي پریشانين کي عام طور تي گهر ۾ ناڪاري عملن، دٻاءُ، بيماري يا موت خاص طور تي خاندان ۾ آمدني جي ڪوت يا ڪنهن منفي سماجي يا ماحولياتي عملن سبب پيدا ڪيو ويندو آهي جيڪي ڊگهي عرصي تائين جاري رهنديون آهن.

آفتن کانپوءِ ۽ تباهي کانپوءِ جي حالتن ۾ ڪجهه وقتن ۾ ماڻهن جي زندگي جو پورو رستو الڳ ٿي ويندو آهي. انهن جي زندگي جون حالتون ناقابل برداشت ٿي سگهن ٿيون، اهي خاندان جي ميمبرن انهن جي روزي توڙي، انهن جي بچت ۽ اثاثن کي وڃائي سگهن ٿا يا تاحيات معذوري ٿي سگهي ٿي. اهي حالتون غير يقيني مستقبل ۽ مستحڪم عدم تحفظ سان گڏ ڪجهه وقتن ۾ خاندانن ۽ ڪميونٽيز تي هڪ وڏو دٻاءُ وجهي سگهن ٿيون. اهي حالتن ڪري تباهي جي نتيجي ۾ ڊگهو دٻاءُ پيدا ٿيندو آهي جيڪو ماڻهن کي جذباتي ۽ ذهني طور تي توڙي سگهي ٿو، جنهن سان ذهني صحت جا مختلف مسئلا پيدا ٿي سگهن ٿا (1) اها پریشاني جسماني طور تي ٽڪاوت، مٿي جو سور، چيلهه جي سور جي صورت ۾ ظاهر ٿيندي آهي (2) جذباتي طور تي ڊپ، افسردگي، اضطراب ۽ موڊ جي تبديلين جي ذريعي يا (3) روين ۾ اهم تبديلين جهڙوڪ: گهريلو تشدد، جي بي وي، شراب نوشي. جيڪڏهن شروعاتي شناخت ڪئي وڃي ته انهن ۾ وڌ کان وڌ مسئلن جو علاج ڪري سگهجي ٿو، تنهن هوندي به بروقت منهن نه ڏنو ويو ته ماڻهن کي هنگامي صورتحال ختم ٿيڻ کانپوءِ به انهن کي برداشت ڪرڻو پئجي سگهي ٿو.

5. وڏي پيماني تي حادثاتي واقعي جو انتظام

سيشن جو هيٺين حصو حادثي جي سانحن (ايم سي آءِ) ۽ انسپيڊنٽ ڪمانڊ سسٽم (آ3 سي ايس) جي بنيادي تصورن بابت شراڪتدارن کي مختصر طور تي معلومات ڏئي ٿو. جڏهن ته ترويج سسٽم جي تفصيل سان گڏوگڏ اجتماعي سطح تي ايم سي آءِ جي جزن مان هڪ جي حيثيت وڏي پيماني تي حادثاتي سانحي (ايم سي آءِ) کي هڪ واقعي طور بيان ڪري سگهجي ٿو جتي وڏي تعداد ۾ متاثرن جي ضرورتن مقامي صحت جي خدمتن جي معمول جي آپريٽنگ صلاحيتن تي

حاوي ٿي وينديون آهن. اير سي آئيز جو تعلق روڊ حادثن ۾ زخمي ٿيندڙ ڪجهه مريضن سان ٿيندو آهي جيڪي مقامي اسپتال جي صلاحيت کي ميگا ايمرجنسي تائين وٺي وڃي سگهن ٿيون جتي سوين متاثرين، متاثر علائقي جي پوري صحت واري نظام کي درهر برهر ڪنديون آهن. هنگامي صورتحال ۽ تباهي کانپوءِ حالتن ۾ مقامي وسيلن آمدرفت رسائي ۽ طبي ماحول اڪثر متاثر ٿين ٿا انهن حالتن متاثره آبادي (متاثرين) جي ضرورتن کي فوري طور تي جواب ڏيڻ ۽ انهن ۾ شرڪت ڪرڻ ۾ مقامي هنگامي طبي خدمتن ۽ جواب ڏيندڙن تي هڪ وڏو دٻاءُ وڌو آهي. تنهنڪري هڪ موثر اير سي آءِ مينيجمينٽ سسٽم آڻڻ جي ضرورت آهي، هڪ انسٽيٽ ڪمانڊ سسٽم (آءِ سي ايس) جي اصولن ۽ بنيادي رهنمائي اصولن جو پهريان ڪان قيام، ۽ اسپتال جي منصوبي مطابق فوري چڪاس ۽ مريضن جي رش کي منهن ڏيڻ سان ڪيترين ئي جانين ۽ ضروري قيمت وسيلن کي بچائي سگهجي ٿو.

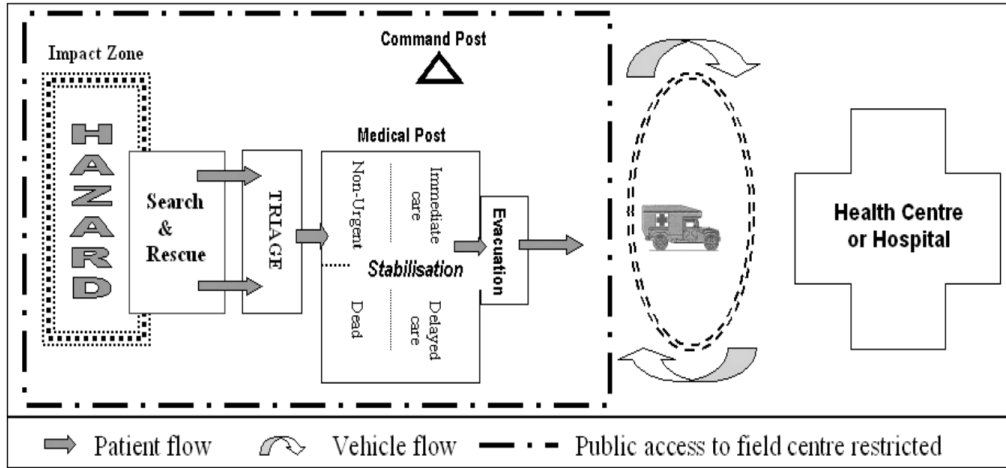
6. اير سي آءِ (وڏي حادثاتي سانحي) کي سنڀالڻ ۾ ڪميونٽي جي شراڪت جي اهميت

هنگامي ردعمل ۾ برادري جي شرڪت جي اهميت کي نظر انداز نه ٿو ڪري سگهجي، شاهدين مان پتو پوي ٿو ته تباهي کان پهريان، ان دوران ۽ بعد ۾ ڪميونٽي جي شراڪت سان موتن جي مجموعي شرح ۾ تمام گهڻي گهٽتائي ٿي سگهي ٿي ۽ ان سان گڏ وسيلن جي استعمال ۾ بهتري آڻي سگهجي ٿي. ڪنهن تباهي کان پهريان ڪميونٽي جي تياري ۽ ڦڙتيءَ واري حالت حادثن ۽ موتن جي تعداد، انفراسٽرڪچر کي پهچندڙ نقصان، ملڪيتن جي نقصان ۽ روزگار جي ذريعن کي پهچندڙ نقصان کي گهٽ ڪري سگهي ٿي. برادري جي تربيت ۾ ڪم ڪندي ان ڳالهه کي ڌيان ۾ رکڻو پوندو ته ڪنهن تباهي کانپوءِ ابتدائي ڪجهه ڪلاڪن دوران ٻاهر کان مدد اچڻ کان اڳ ان ۾ ڪيترائي ڪلاڪ يا ڏينهن لڳي سگهن ٿا، وڏن کان وڏن زندگيون بچائي سگهجن ٿيون، هنگامي ردعمل ۾ گولڊن آور (سنهري ڪلاڪ) جي اصول جي نالي سان ڄاتو ويندو آهي تنهنڪري مقامي برادري کي مدد ڪرڻ لاءِ تيار رهڻ گهرجي ڇاڪاڻ ته انهن پنهنجي پاڻ تي ئي ڀروسو ٿي سگهي ٿو. صحت ۽ هنگامي صحت جي وڏن کان وڏن مسئلا ڪميونٽي ذريعي سنڀالي سگهجن ٿا. تنهن هوندي به اهو ممڪن آهي جيڪڏهن ڪميونٽي متحرڪ تربيت يافتہ، تيار ۽ پنهنجي پاڻ کي برقرار رکڻ لاءِ ڪافي حد تائين منظم هجي جيسيتائين ٻاهرين امداد نه پهچي.

6.1 وڏي حادثاتي سانحي (اير سي آءِ) جو بنيادي انتظام

بنيادي اير سي آءِ انتظام جي قدامت جو هڪ وڏو سلسلو آهي جيڪو گڏجي تباهي جو شڪار ماڻهن جي صحت جي ضرورتن کي پورو ڪري سگهجي ٿو. اهو عمل تباهي جي هنڌ ڳولا ۽ بچاءُ سان شروع ٿيندو آهي ۽ عام طور تي ويجهي صحت جي سهولت ۾ متاثرن جي منتقلي ۽ حوالگي سان ختم ٿيندو آهي يا گهريلو سارسنڀال لاءِ ڊس چارج ڪيو ويو هجي، وڏي پيماني تي جاني نقصان جي انتظام دوران هڪ انسٽيٽ ڪمانڊر جي سربرهائي ۾ مختلف ٽيمون تباهي واري هنڌ کان سمورن زخمين کي بچائڻ ۽ فوتين (متاثرن) کي ڪڍڻ لاءِ ڪم ڪنديون آهن ۽ رڳو شديد زخمي متاثرن کي ويجهي ترين صحت جي سهولت تائين منتقل ڪرڻ ۽ ان جي نتيجي ۾ پهچائڻ کي ترجيح ڏينديون آهن. ٽرائج ٽيم، ٽريج آفيسر جي قيادت ۾، جيڪڏهن ممڪن هجي ته ڪلر ٽيگس کي ترجيح ڏينديون آهن ۽ انهن جي طبي حالت مطابق متاثرن کي ميڊيڪل ڪيمپن مان ئي ڊس چارج ڪنديون آهن. ڏنل نگهداشت جو قسم ابتدائي طبي امداد ۽ هنگامي طبي نگهداشت تائين محدود آهي. وسيلن جي ڪوت جهڙا وسيلن جي محدود شرطن تحت هنگامي صحت کي ننڍي ٽيم کي سمورن متاثرن ۾ شرڪت لاءِ طبي ڪيمپ اندر ردوبدل جي ضرورت پئجي سگهي ٿي. وڏي پيماني تي حادثاتي واقعن جي انتظام جي نظام جو هدف اهو آهي ته پهريان تباه ڪن متاثرن ۾ ٿيندڙ موتن يا معذوري کي گهٽائڻ سان گهٽ ڪيو وڃي جيڪي پهريان خدمتن مان فائدو وٺندڙ ماڻهن جي ضرورتن کي پورو ڪندا آهن.

شڪل 10: وڏي حادثاتي سانحي (اير سي آءِ) بنيادي انتظام جو فلو چارٽ:

هنگامي حالتن ۾ جان هاپڪنز ۽ ريڊ ڪراس ۽ ريڊ ڪريسنٽ 2008 جي پبلڪ هيلٿ رهنمائي

6.2 تريچ . استارٽ (ساده نموني سان چڪاس ۽ تڪڙو علاج)

تريچ جو اصلاح فرانسيسي فعل ٽرائر مان نڪري ٿو، جنهن جو مطلب آهي الڳ، چانٽي، علحدہ يا پسند ڪرڻ، جديد ميڊيڪل ٽرائج ايجڊ ڊاڪٽر ڊومينڪ جين ليري نيپولين جنگ دوران هڪ سرجن جي حيثيت سان ڪيو هو، جنهن جنگ ۾ زخمي ٿيندڙ ماڻهن جو علاج سندن زخمن جي گهرائي جو مشاڏو ڪندي ڪيو. اسان اهو سڳيو آهي ته هنگامي صورتحال ۾ اهلڪارن، رسد ۽ چرپر جي گاڏين جي کوٽ آهي ۽ امڪاني حد تائين متاثرن کي بچائڻ لاءِ طبي امداد ڏيندڙن کي وقت سان وڙهڻو پوندو آهي، هنگامي طبي جواب ۾، ٽرائج جو مطلب آهي زخري يا بيماري جيڊگهي ۽ انهن جي بچڻ جي امڪان مطابق طبي امداد لاءِ متاثرن جي چانٽي ڪرڻ ۽ ترجيح ڏيڻ آهي. آزمائش جو مقصد اهو آهي جو گهٽ کان گهٽ وقت ۾ جان بچائڻ جي مداخلت جي ضرورت پوندي اهر زخمن جي نشاندهي ڪرڻ آهي. ان سان وقت جي بچت ٿيندي آهي ۽ ان جو بار تمام گهٽجي ويندو آهي انهن صحت جي سهولتن کي استارٽ START (سولي چڪاس ۽ تڪڙو علاج) جو اصطلاح به چيو ويندو آهي.

6.3 عام طور تي استعمال ٿيندڙ تريچ سسٽم ۽ درجا

عام طور تي استعمال ٿيندڙ تريچ سسٽم متاثرن/ مريضن جي طبي حالت کي چار سطحن ۾ درج بندي ڪرڻو آهي. يعني فوري طور تي نگهداشت، دير سان سارسنيال، غير ضروري يامعمولي ۽ مرده يا مرڻ جي ويجهو، مريضن ۽ متاثرن کي ترجيح ڏيڻ لاءِ تريچ سسٽم جو استعمال سمورين ترتيبن ۾ ڪيو ويندو آهي. يعني هنگامي کاتن، اسپتال ۽ ايمرجنسي رومز ۾ سڄي دنيا ۾ مختلف تريچ سسٽم مختلف نالن سان موجود آهن. تنهن هوندي به آفت ۽ هنگامي صورتحال ۾ استعمال ٿيندڙ تريچ سسٽم کي اير سي آءِ تريچ يا ڊزاسٽر تريچ جي نالي سان ڄاتو ويندو آهي ۽ ان سسٽم ۾ متاثرن جي بنيادي قسمن ۽ رنگين ڪوڊنگ عالمي سطح تي هڪجهڙي آهي. هيٺ ڏنل ٽيبل اير سي آءِ / ڊزاسٽر تريچ ۾ استعمال ٿيندڙ متاثرن جي مختلف قسمن ۽ اصطلاحن کي تفصيل سان ٻڌايو ويو آهي.

ٽيبل 6 ايم سي آءِ ٽريج ڪيٽيگريز

ريمارڪس	حالت	ڪلر ٽيگ	زمرو
ڏينهن اندر خراب ٿيڻ جو امڪان ناهي ”گهمندڙ ڦرندڙ زخمي“ معمولي علاج/ ابتدائي طبي امداد موقعي تي ڏني وئي	انتظار، گهڻي ڀاڱي معمولي زخم	سائو	معمولي
اميد ناهي ته ڪيترن ئي ڪلاڪن دوران حالت نمايان طور تي بگڙجي ويندي. چرپر ۾ دير ٿي سگهي ٿي	دير/مشاهدو- شديد ۽ امڪاني زندگي کي خطرو زخم سميت	پيلو	دير
ايئر وي، ساهه کڻڻ ۽ سرڪيوليشن ۾ ڏکيائي سان گڏ مريض	زندگي بچائڻ لاءِ متنن اندر فوري طبي نگهداشت جي ضرورت (60 متنن تائين)	ڳاڙهو	تڪڙو
افراتفري ۽ سور ختم ٿيڻ واري سارسنپال ٿيڻ گهرجي	امڪاني- زخمن جي شدت ۽ محدود طبي سهولتن جي دستيابي سبب بچڻ جو امڪان ناهي	ڪارو	امڪاني

وڌيڪ پڙهڻ لاءِ/حوالا

- جانس هاپڪنز ۽ ريڊ ڪراس ريڊ ڪريسنٽ جي هنگامي صورتحال لاءِ پبلڪ هيلٿ گائيڊ بيو ايڊيشن 2008
- قدرتي آفتون: حفظان صحت عامه، پان آمريڪن هيلٿ آرگنائيزيشن

يونٽ 3.4

نالو:	اسفيئر معيارن جو تعارف
سڪڻ جو مقصد:	- آفت جي ردعمل ۾ اسفيئر پروجيڪٽ - هيومنٽيرين چارٽر ۽ گهٽ ۾ گهٽ معيارن کي سڪڻ لاءِ
هيٺ آٽوٽس:	- اسفيئر دستي ڪتاب جي لي آٽوٽ ۽ مواد کان واقفيت حاصل ڪرڻ لاءِ
تربيتي سامان:	- هنگامي انساني بنيادن تي مواد ۾ اسفيئر گهٽ ۾ گهٽ معيارن ۽ اشارن جي اهميت کي ڄاڻڻ لاءِ
سڪيا جا گڙ:	پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي، پي پي سلائيڊز ملتي ميڊيا، ڪارڊز، فلپ چارٽس، مارڪرز، وائيت بورڊ ۽ مارڪرز گڏيل مشق، گڏيل پريزنٽيشن، بظرفا بحث

1. اسفيئر پروجيڪٽ جو تعارف

اهي قدم 1997 ۾ انساني بنيادن تي ڪم ڪندڙ اين جي اوز ۽ ريڊ ڪراس ۽ ريڊ ڪرينٽ موومينٽ جي هڪ گروپ ذريعي شروع ڪيا ويا هئا. جن هيومنٽيرين چارٽر (ميٿاق انسانيت) جوڙيو ۽ آفت جي امداد جي حصول لاءِ چار اهم شعبن ۾ گهٽ ۾ گهٽ معيارن جي جي نشاندهي ڪئي انهن شعبن ۾ پاڻي جي فراهمي ۽ صفائي سٿرائي، غذائيت بابت، کاڌي جي امداد، پناهه گاهه ۽ صحت جون خدمتون شامل آهن. هيومنٽيرين چارٽر ۽ گهٽ ۾ گهٽ معيار آفتن مان نجات ۾ بين الاقوامي ريڊ ڪراس ۽ ريڊ ڪريسنٽ موومينٽ ۽ غير سرڪاري تنظيمون (اين جي اوز) جي 1994 جي ضابطه اخلاق تي قائم آهن. ۽ اهي ضابطه اخلاق اجا به اسفيئر ڪتاب جو لازمي حصو آهن.

دستي ڪتاب جو سنگ بنياد ميٿاق انسانيت آهي، جيڪي ڊزاسٽر رليف ۾ بين الاقوامي انسان دوست قانون، بين الاقوامي انساني حقن جي قانون، پناهه گير قانون ۽ بين الاقوامي ريڊ ڪراس ۽ ريڊ ڪريسنٽ موومينٽ ۽ غير سرڪاري تنظيمن جي ضابطه اخلاق جي اصولن ۽ شقن تي ٻڌل آهي. اهو چارٽر بنيادي اصولن کي بيان ڪندو آهي جيڪي ڪنهن مصيبت کان متاثر آبادين جي حقن جي بحالي لاءِ انسانيت جي ذاتي ڪم انجام ڏينديون آهن پل آهي قدرتي يا انساني ساخت (هٿياربند تڪرار سميت) چون هجن، انهن جي تحفظ ۽ امداد لاءِ ڪم ڪنديون آهن. ان تباهي کان متاثر آبادي کي وقار سان گذرڻ جي حق کي به بحال ڪيو آهي.

1.1 ميٿاق انسانيت - حصو پهريون

چارٽر ۾ بنيادي اصولن کي بيان ڪيو ويو آهي جيڪي انسانيت پسندي جي قدمن تي حڪمراني ڪن ٿا ۽ آبادي جي تحفظ ۽ امداد جي حقن تي زور ڏين ٿا. هي ميٿاق امداد ۽ تحفظ جي حقن جي ضمانت لاءِ رياستن ۽ ڌرين جون قانوني ذميواريون واضح ڪري ٿو، هن چارٽر کي سمجهڻ جي مقصدن لاءِ حقن جو خلاصو ڪري سگهجي ٿو. جهڙوڪ وقار سان گذرڻ جي حق، انساني مدد حاصل ڪرڻ جو حق، ۽ تحفظ ۽ سلامتي جو حق. وڌيڪ اهو ته جڏهن رياستون ردعمل ڏيڻ ۾ قاصر هجن، اهي انساني حقن جي تنظيم جي مداخلت جي اجازت ڏيڻ جون پابند آهن. هيومنٽيرين چارٽر هيٺ ڏنل بنيادي اصولن تي عمل پيرا آهي.

- وقار سان گذرڻ جي حق - اهو حق زندگي جي حق بابت قانوني قدمن، مناسب معيار زندگي تائين ۽ ظالماڻه، غير انساني يا تڏليل جوڳي سلوڪ يا سزا کان آزاد ٿيڻ جي عڪاسي ڪري ٿو. اسان ڪنهن فرد جي زندگي جو حق سمجهون ٿا ته جتي ان کي خطرو لاحق آهي اتي زندگي کي بچائڻ لاءِ قدم کڻڻ جو حق، ۽ بين تي به اهڙي ريت جا قدم کڻڻ لازمي آهي. وڌيڪ اهو ته بين الاقوامي انساني همدردي جو قانون تڪرار دوران شهري آبادي کي مدد فراهم ڪرڻ لاءِ مخصوص انتظام ڪري ٿو. جڏهن رياستن ۽ بين ڌرين کي سويلين آبادي کي ضروري سامان جي کوٽ کي منهن ڏيڻو پوي ٿو ۽ انسان دوست ۽ غير جانبدارانه امداد جي فراهمي تي تي راضي ٿي وڃن.
- ويڙهاڪن ۽ غير ويڙهاڪن وچ ۾ فرق، داخلي تڪرار کي اڪثر گهرو ويڙهه چيو ويندو آهي اسان کي دشمنين ۾ سرگرم عمل انهن ماڻهن ۽ شهرين ۽ بين ماڻهن (بيمارن زخمين ۽ قيدين) جيڪي براه راست حصو ناهن وٺندا. جي وچ ۾ فرق ڪرڻ جي ضرورت کي نظرانداز نه ڪرڻ گهرجي. غير ويڙهاڪ بين الاقوامي انساني قانون تحت محفوظ آهن ۽ اهي حملي کان آجائپ جا مستحق آهن.
- غير منحرف ٿيڻ جو اصول اهو آهي ته ڪنهن به مهاجر کي ڪنهن اهڙي ملڪ ۾ (واپس) ناهي اماڻيو ويندو جتي نسل، مذهب، قوميت، ڪنهن خاص سماجي گروپ جي رڪنيت سبب سندس زندگي يا آزادي کي خطرو

لاحق هجي، يا سياسي راءِ؛ يا جتي اهي يقين ڪرڻ جا خاطر خواه بنياد آهن ته ان کي تشدد جو نشانو بڻائڻ جو خطرو هوندو.

- ڪردار ۽ ذميواري - عام طور تي اهو سڀ کان پهريان پنهنجي ۽ مقامي ڪوششن ذريعي ٿيندو آهي ته آفت يا هٿياربند ٽڪراءَ سان متاثر ماڻهن جي بنيادي ضرورتن کي پورو ڪيو ويندو آهي ۽ اسان رياست جي بنيادي ڪردار ۽ ذميواري کي تسليم ڪندا آهيون جڏهن ماڻهن جون مقابلي ڪرڻ جون صلاحيتون حد کان ٿي وينديون آهن.
- تحفظ ۽ مدد- بين الاقوامي قانونن تسليم ڪيو آهي ته متاثره ماڻهو تحفظ ۽ امداد جا مستحق آهن، اهي رياستن يا آئين ڌرين کي اهڙي امداد فراهم ڪرڻ يا ان جي فراهمي جي اجازت ڏيڻ سان گڏوگڏ قانوني ذميواري جي وضاحت ڪري ٿي، ان کان علاوه بين الاقوامي انساني حقن جي قانون، بين الاقوامي انساني حقن ۽ پناه گيرن جي قانون ۾ بيان ڪيل بنيادي انساني حقن جي خلاف ورزي ڪندڙ سلوڪ کي روڪڻ ۽ پاسو ڪرڻ لاءِ.

1.2 گهٽ ۾ گهٽ معيار- حصو ٻيو

گهٽ ۾ گهٽ معيار پنج شعبا هر هڪ ۾ ماهرن جي وسيع نيت ورڪ جو استعمال ڪندي تيار ڪيا ويا هئا. اهي پنج اهم شعبن يعني پاڻي جي فراهمي ۽ حفظان، صحت، غذائيت، خوراڪ جي امداد، پناه گاهه ۽ صحت جي خدمتن مان هر هڪ ۾ تباهي بابت امداد جي گهٽ ۾ گهٽ معيارن کي بيان ڪن ٿا.

2. اسفيئر دستي ڪتاب

انساني همدردِي چارٽر ۽ گهٽ ۾ گهٽ معيارن گڏجي انهن بنيادي عقيدن کي عملي شڪل ڏيو. تحفظ جا اصول سمورين انسانيت دوست ڪارروائين کان آگاهه ڪن ٿا ۽ بنيادي انسانيت دوست معيار (ڪور هيومنٽيرين اسٽينڊرڊز) سمورن شعبن ۾ احتساب جي حمايت ڪرڻ جي واعدن تي ٻڌل آهن. ميٿاق انسانيت ۽ گهٽ ۾ گهٽ معيار اسٽفائرس هيٺ ٻوڪ جي شڪل ۾ تباهي جي حوالي سان امدادي ڪوششن ۾ جوابدهي لاءِ آپريشنل فريم ورڪ ۾ مددگار آهن جيڪي عالمي سطح تي سڀ کان وڌيڪ وسيع حوالي ڏين ٿا انسانيت پسند وسيلن مان هڪ تيار ٿيل آهي. پهرين اسٽفائرس هيٺ ٻوڪ جي پهرئين اشاعت 2000 ۾ ٿي هئي.

2.1 جڏهن دستي ڪتاب استعمال ڪيو

اسٽفائرس هيٺ ٻوڪ کي تباهي جي ردعمل ۾ استعمال ڪرڻ لاءِ ڊزائن ڪيو ويو آهي ۽ اهو تباهي کي منهن ڏيڻ جي تياري ۽ انسان دوست جي حمايت ۾ به ڪارائتو ثابت ٿي سگهي ٿو. اهو قدرتي آفتن سان گڏوگڏ هٿياربند ٽڪراءَ سميت ڪيترين ئي حالتن ۾ لاڳو ڪرڻ لائق آهي جتي امداد جي ضرورت آهي. اهو دنيا جي ڪنهن به ترقي پذير ۽ ترقي يافته ملڪن ۾ ڏيئي ۽ شهري ٻنهي ماحولن ۾ سست ۽ تيز رفتار صورتحال ۾ مبتلا ٿيڻ لاءِ تيار ڪيو ويو آهي. سمورو زور تباهي کان متاثر ماڻهن جي بقا جي فوري ضرورتن کي پورو ڪرڻ ۽ وقار سان گڏ انهن جي زندگي لاءِ بنيادي انساني حقن تي آهي.

2.2 ٽائيم فريم

جنهن ٽائيم فريم ۾ دستي ڪتاب استعمال ڪيو ويندو آهي ان جو انحصار اڪثر طور حالتن تي هوندو آهي. ايجنسيون ڪنهن خاص سيڪٽر ۾ مخصوص ڪيل گهٽ ۾ گهٽ معيارن ۽ اشارن جي حاصلات ۾ ڪامياب ٿيڻ کان پهرئين

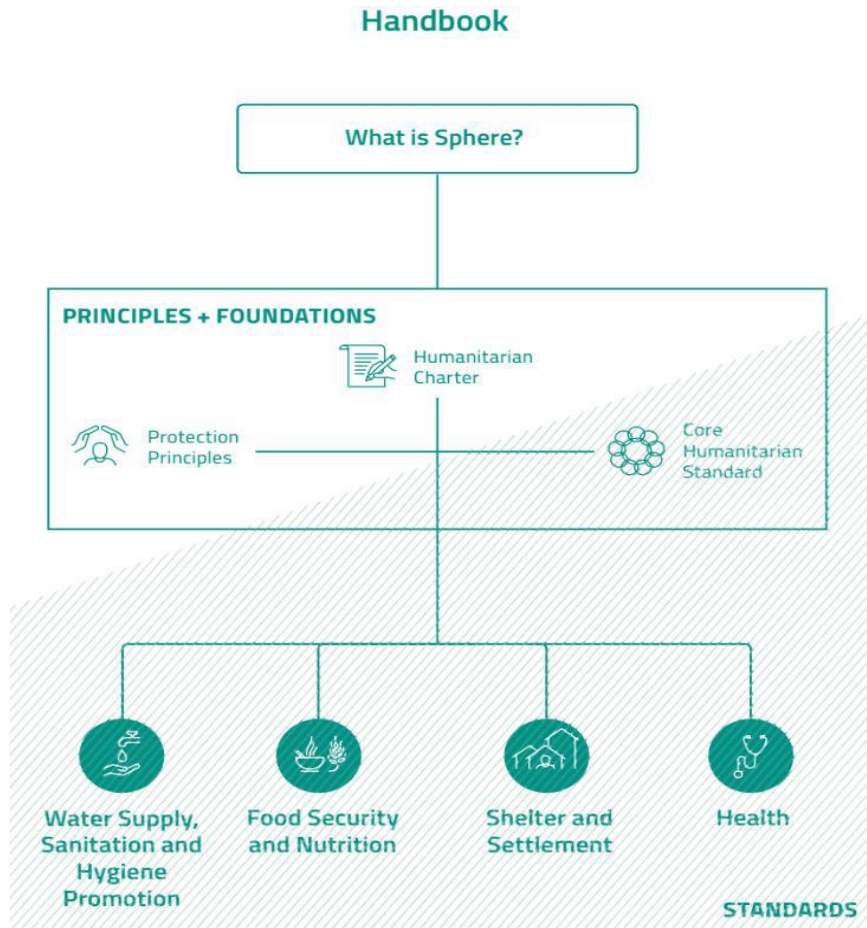
ڏينهن، هفتن يا مهينن تائين لڳي سگهن ٿا، ڪجهه حالتن ۾ پرڏيهي مداخلت جي ضرورت کان سواءِ گهٽ ۾ گهٽ معيار حاصل ڪري سگهجن ٿا. ڪنهن به صورتحال ۾ نفاذ لاءِ هڪ مقررہ مدي تي اتفاق ڪرڻ جي ضرورت آهي. جتي ڳنڍيل هجي رهنما اصول نوٽس ۽ اشاري جي نفاذ لاءِ حقيقت پسندانہ وقتن جو مشورو ڏين ٿا.

2.3 هينڊ بوڪ جو استعمال ڪيئن ڪيون؟

ان ڳالهه کي ذهن ۾ رکڻو پوندو ته هي ڪتاب ”ڪهڙي ريت“ مينوئل ناهي، ان بدران اهو گهٽ ۾ گهٽ معيارن ۽ ڪليدي اشارن جو هڪ سيٽ پيش ڪري ٿو جيڪو انسان دوست ڪم جي مختلف رُخن بنيادي سڃاڻ کان وٺي هر آهني ۽ وڪالت تائين آگاهه ڪري ٿو.

2.4 معيار ۽ اشارا

معياري عام بيان آهن جيڪي ڪنهن مخصوص سياق و سباق ۾ حاصل ٿيندڙ گهٽ ۾ گهٽ سطح جي وضاحت ڪن ٿا، اشارا ”سگنلز“ طور ڪم ڪندا آهن جيڪي ان ڳالهه جو تعين ڪن ٿا ته ڇا معيار حاصل ڪيا ويا آهن يا نه. جڏهن ته رهنمائي نوٽ اضافي معلومات فراهم ڪندا آهن، چار فني بابن مان هر هڪ پاڻي جي فراهمي، صفائي سترائي ۽ حفظان صحت کي هٿي؛ کاڌي جي حفاظت، غذائيت ۽ کاڌي جي امداد، پناه، آبادڪاري ۽ غير کاڌي وارين شين ۽ صحت جي خدمتن جي پنهنجي معيارن ۽ اشارن جو هڪ مجموعو آهي. هر باب ۾ هدايت ناما انهن مخصوص نقطن بابت آهن جن تي مختلف حالتن ۾ معيارن جو اطلاق ڪندي وقت غور ڪرڻ گهرجي. مکيه اشارا، معيارن جي قدمن طور فطرت ۾ معياري يا مقداري ٿي سگهن ٿا. اهي استعمال ٿيل عملن ۽ عملدرآمد جي عمل جي اثرن کي ماپڻ جي اصزار طور ڪم ڪندا آهن ان کان بغير معيار نيڪ نيت جي بيانن جي پيٽ ۾ ٿورو گهڻو وڌيڪ هوندو، جنهن کي عملي شڪل ڏيڻ مشڪل آهي.

هر باب ۾ ان جا پنهنجا گهٽ ۾ گهٽ معيار، اهم اشارا ۽ رهنمائي نوٽس شامل آهن.

3.1 معيار ۽ احتساب تي ڪور هيومينٽيرين اسٽيڊرڊ (CHS)

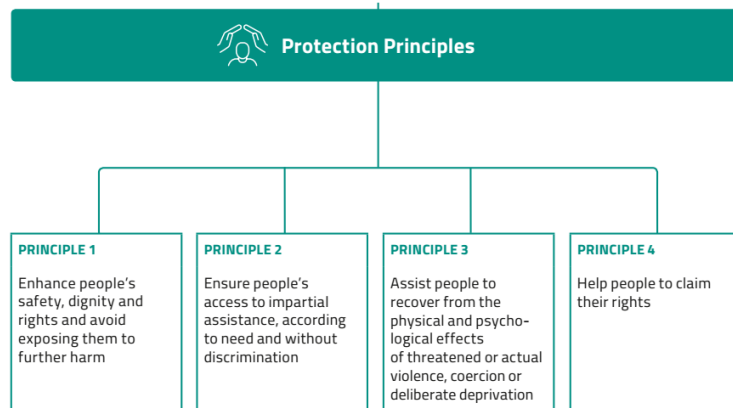
معيار ۽ احتساب تي ٻڌل انساني همدردِي جو معيار (سي ايڇ ايس) انهن 9 ارادن (واعدن) جو تعين ڪري ٿو جنڪي تنظيمون ۽ انسانيت دوست ردعمل ۾ شامل ماڻهو انهن کي فراهم ڪيل امداد جي معيارن ۽ دير کي درست ڪرڻ لاءِ استعمال ڪري سگهن ٿا. اهو ڪميونٽي ۽ بحران ۾ ورتل ماڻهن، عملي، ڊونرز، حڪومتن ۽ ٻين اسٽيڪ هولڊرز کي وڌ کان وڌ احتساب جي سهولت فراهم ڪندو آهي. اهو ڄاڻيندي ته انساني حقن جي تنظيمن جا عهد ڪيو آهي ته جيئن انهن تنظيمن جو حساب ڪتاب ڪري سگهنديون. اهو ماڻهن ۽ تنظيمن ٻنهي لاءِ رضاڪارانه فريم ورڪ آهي، اهي معيار ردعمل ۽ پروگرام ٻنهي سطحتي ۽ ردعمل جي هر مرحلي ۾ لاڳو ٿيندا آهن. تنهن هوندي به 9 ارادن جو مقصد پروگرام سائيڪل جي ڪنهن خاص مرحلي سان مطابقت نه آهي. ڪجهه چڪر جي هڪ خاص مرحلي کان وڌيڪ لاڳاپيل آهن، جڏهن ته ٻيا، جهڙوڪ متاثر ماڻهن سان گڏ ڳالهه ٻولهه ڪرڻ، سمورن مرحلن ۾ ان جو لاڳو ڪرڻ آهي.

شڪل 11: معيار ۽ احتساب تي ٻڌل انساني همدردِي جو معيار (سي ايڇ ايس)

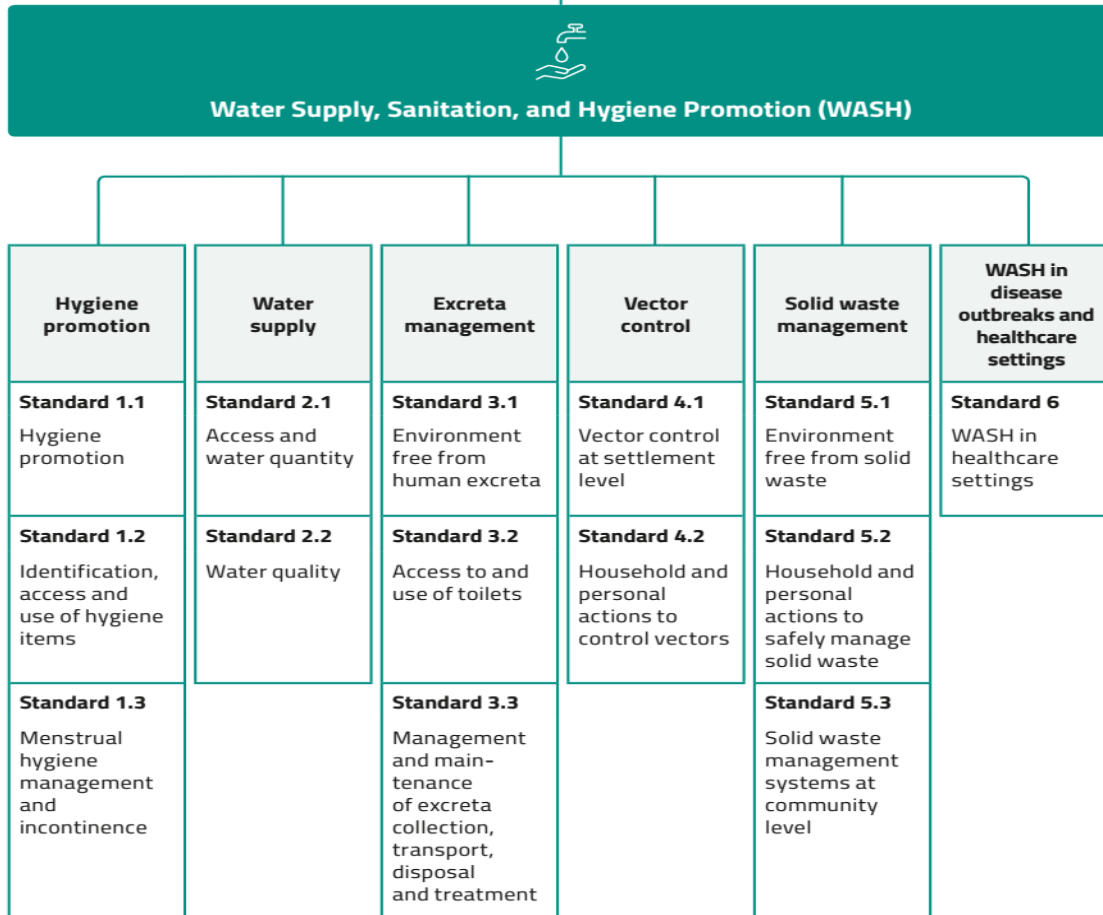
3.2 تحفظ جا اصول

هي باب رهنمائي فراهم ڪندو آهي ته انسانيت دوست تنظيمون ماڻهن کي محفوظ رهڻ، امداد تائين رسائي، تشدد مان نجات ۽ انهن جي حقن جي دعويٰ ذريعي تحفظ ڏيڻ لاءِ ڪهڙي ريت سهڪار ڪري سگهن ٿيون.

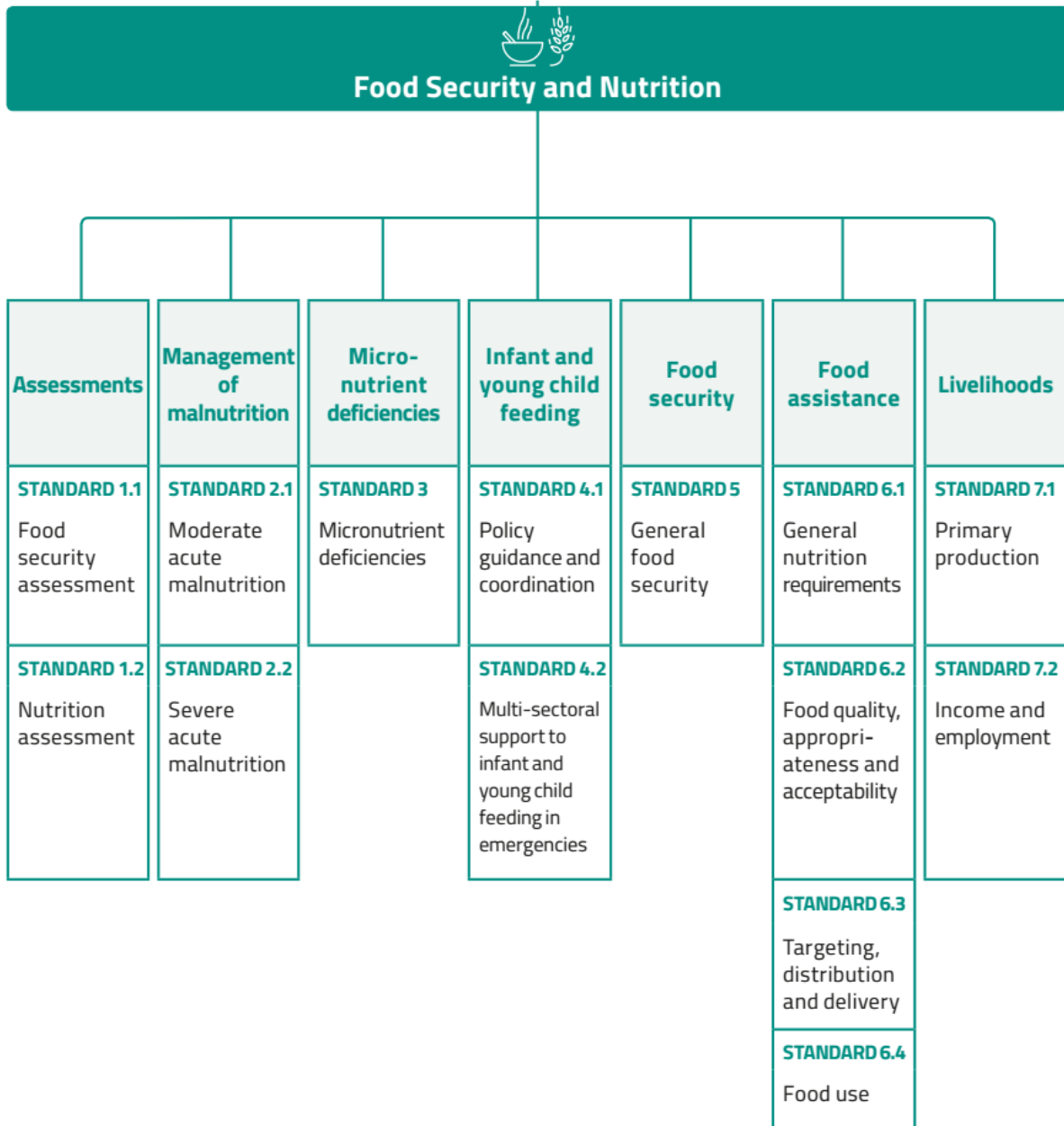
3.3 پاڻي، صفائي سترائي ۽ حفظان صحت کي هٿي وٺرائڻ ۾ گهٽ ۾ گهٽ معيار (WASH)

هي باب WASH تي معيارن ۽ اشارن بابت آهي. انسانن ۾ بيماريون پيدا ڪرڻ جا رستا چهرا، پاڻي، آڱريون، مڪيون ۽ خوراڪ آهن. انسانيت دوست ردعمل ۾ واش پروگرام جا بنيادي مقصد انهن رستن ۾ رکاوٽون پيدا ڪري عوامي صحت جي خطرن کي گهٽ ڪرڻو آهي.

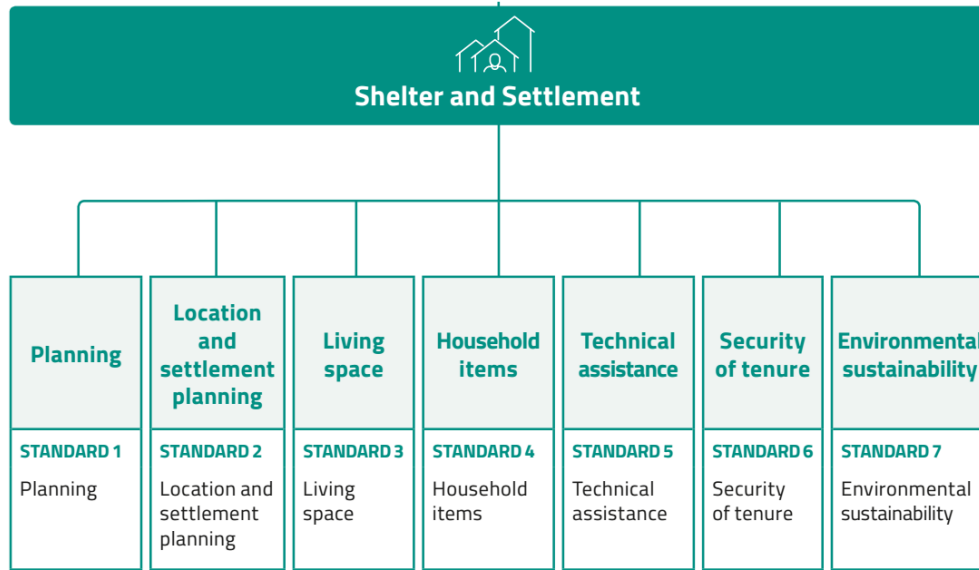
3.4. تحفظ خوراڪ، غذائيت ۽ خوراڪ جي امداد ۾ گهٽ ۾ گهٽ معيار

غذائيت جي گهٽتائي ماڻهن ۾ بحران کانپوءِ صحياپ ٿيڻ جي صلاحيت کي گهٽ ڪري ٿي. اها فڪري ڪمن ۾ رڪاوٽ وجهي ٿي، بيمائي کان آجائپ کي گهٽائي ٿي، دائمي بيماري لاءِ حساسيت کي وڌائيندي آهي، معاش جي موقعن کي محدود ڪندي آهي ۽ ڪميونٽي ۾ مشغول ٿيڻ جي صلاحيت کي گهٽ ڪندي آهي. اها لچڪ کي گهٽ ڪندي آهي ۽ جاري مدد تي پاڙي سگهي ٿي. ان باب ۾ گهٽ ۾ گهٽ معيار مناسب کاڌي جي حقانيت جي بنيادي مواد جي عڪاسي ڪري ٿي، جنهن سان اهو يقيني بڻائڻ ۾ مدد ملندي آهي ته ضرورتون پوريون آهن ڪوششن کي بيٺو نه ڪيو وڃي ۽ اهو ته فوڊ سڪيورٽي ۽ غذائيت جي ردعمل جي معيار کي بهتر بڻايو وڃي.

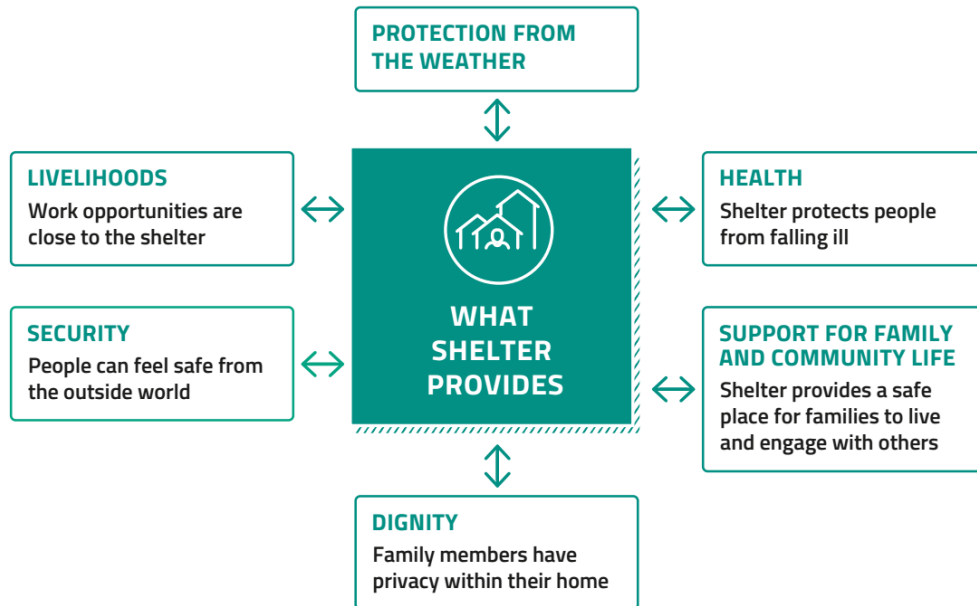

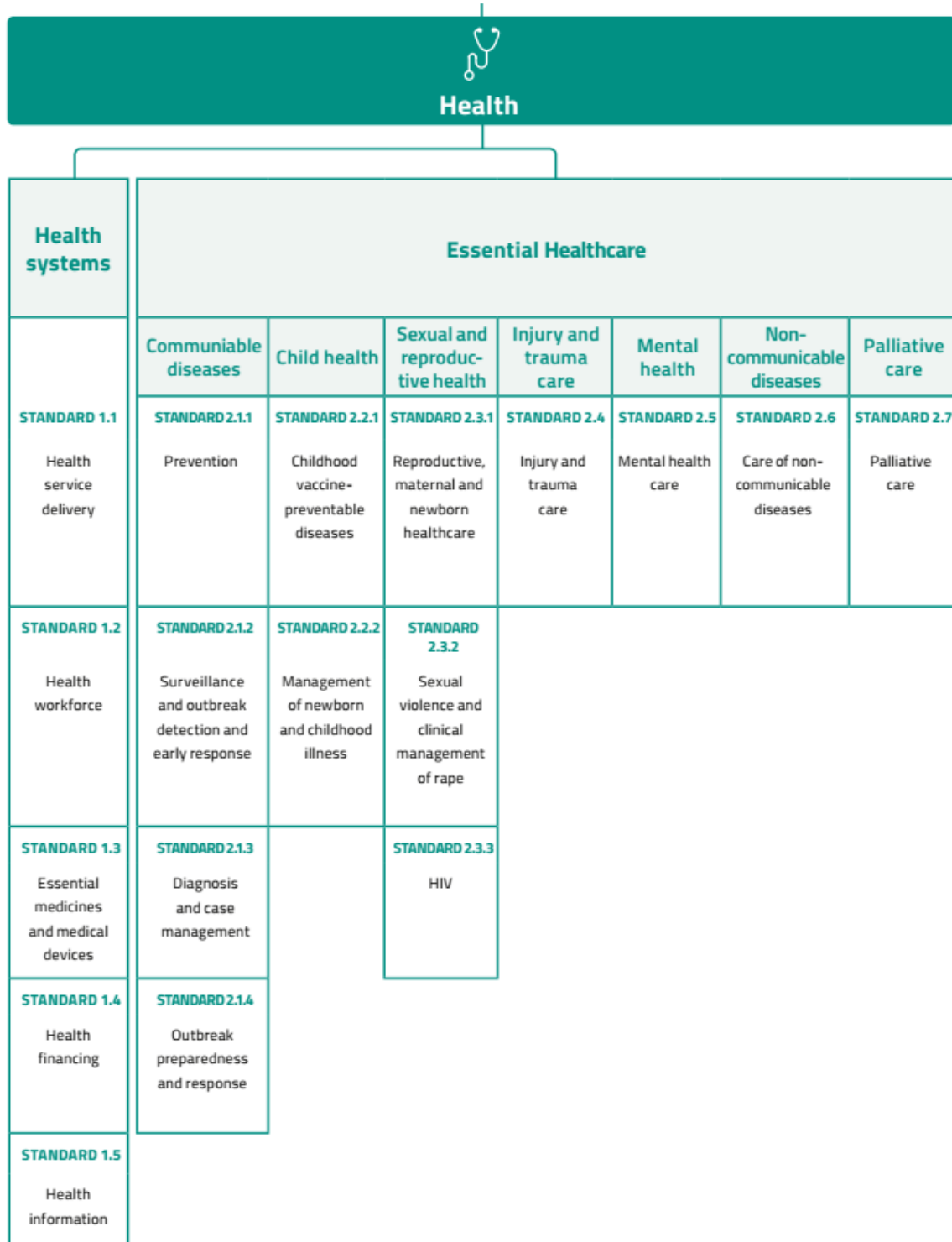
3.5 پناهه، آبادڪاري ۽ گهٽ ۽ گهٽ معيار

پناهه ۽ آبادڪاري لاءِ اسفائير گهٽ ۽ گهٽ معيار انساني حوالن ۾ مناسب رهائش جي حق جو عملي اظهار آهن. پناهه گاهون ۽ وسنديون هڪ ٻئي سان واڳيل آهن ۽ مجموعي طور تي ان تي غور ڪرڻ جي ضرورت آهي. ”شڪلتر“ گهريلو رهائشي جڳهه آهي، ان سان گڏوگڏ روز مره جي سرگرمين لاءِ ضروري سامان به. ”آبادڪاري“ اهو وسيع هنڌ آهي جتي ماڻهو ۽ برادري رهندي آهي.

وقتائتي پناهه گاهون ۽ وسنديون جي امداد ڪنهن بحران جي ابتدائي مرحلن ۾ جانيون بچائي سگهن ٿيون، موسم کان تحفظ فراهم ڪرڻ کان علاوه، صحت کي هٿي وٺرائڻ، خاندانن ۽ برادري زندگي جي تائيد ڪرڻ، ۽ وقار، سلامتي ۽ روزگار تائين رسائي فراهم ڪرڻ لاءِ به پناهه گاهه ضروري آهي.

3.6 صحت ۾ گهٽ ۾ گهٽ معيار

صحت جي سار سنڀال لاءِ اسفائير گهٽ ۾ گهٽ معيار انسانيت پسندانہ اصولن ۾ ماڻهن کي صحت جي سار سنڀال جي حق جو اظهار ڪن ٿا. ڪنهن بحران دوران صحت جي ردعمل جو بنيادي هدف اضافي موت ۽ بيمارين جي روڪڻ ۽ ان کي گهٽ ڪرڻ آهي.

4. خلاصو

اسفائير هيٺ ٻوڪ ۾ بين الاقوامي انساني قانون، بين الاقوامي انساني حقن جي قانون، پناهه گيرن جي قانون ۽ بين الاقوامي ريڊ ڪراس ۽ ريڊ ڪريسنٽ موومينٽ جي ضابطو اخلاق کي بيان ڪندڙ اصولن ۽ شقن تي ٻڌل هڪ منظم نقطو نظر آهي. شعبي جي معيار انساني ردعمل ۾ جوابدهي کي يقيني بڻائيندا آهن ۽ تباهي سٽيل ماڻهن جي حقن کي برقرار رکندي ان جي جواب کي معيار تائين پهچائيندا آهن. اسفائير جو بنيادي عقيدو آهي ته تباهي يا تڪرار کان متاثر سمورن ماڻهن کي عزت سان زندگي گذارڻ جو حق حاصل آهي ۽ انساني همدردن جي مدد حاصل ڪرڻ جو حق هن دستي ڪتاب جو سنگ بنياد آهي.

هنگامي ردعمل جا چارئي بنيادي شعبا جهڙوڪ پاڻي، صفائي سٿرائي ۽ حفاظت صحت کي فروغ ڏيڻ، خوراڪ جو تحفظ ۽ غذائيت، پناهه گاهه ۽ آبادڪاري ۽ صحت ۾ پيش ڪيل ٽيڪنيڪي معيار صنف، عمر کان هٽي ڪري، معذوري، قوميت، مذهبي يا سياسي نظرين ۽ سماجي حيثيت کان هٽي ڪري سڀني ماڻهن جي ضرورتن جي بنياد تي انسانيت دوست امداد جي حق لاءِ عملي اظهار آهن، جڏهن ته انگ ڪرن ۽ معياري گهٽ ۾ گهٽ معيار بحرانن جو جواب ڏيندي ڪنهن شيء کي حاصل ڪرڻ جي ضرورت جي وضاحت ڪندي انسانيت پسند ڪارڪانن جو رستو اڳتي وڌائيندا آهن. مکيه قدم، اشارا ۽ رهنمائي نوت انهن معيارن جو پورا ڪندا آهن ۽ انساني همدردن جي تنظيم کي مختلف حوالن ۽ مختلف ترتيبن ۾ انهن جو لاڳو ٿيڻ آسان بڻائيندا آهن. آفاقيت ۽ عملدرآمد ۾ موافقت، مختلف انسان دوست ترتيبن لاءِ موزون آهن اها اسفائير معيارن جي مضبوطي آهي. انهن وصفن انسانيت جي شعبي تمام وڏي ملڪيت حاصل ڪري ورتي آهي. اهي معيار انسانيت پسندانہ سياق ۽ سببن ۾ احتساب کي يقيني بڻائڻ لاءِ معيار جي حصول لاءِ هڪ عام هنگامي/انساني همدردن جي ٻولي بڻجي چڪا آهن.

حوالا ۽ وڌيڪ پڙهو

اسفائير هيٺ ٻوڪ 2018 ايڊيشن

مادپول چوٿون

ڪميونٽي سطح تي برادري تياري ۽ هنگامي ردعمل جو انتظام

- يونٽ 1.4: مختلف سطحن تي هنگامي ردعمل جي انتظام جو هڪ جائزو
- يونٽ 2.4: هنگامي ردعمل ۽ ڪميونٽي تياري جي اهميت
- يونٽ 3.4: ڊي ڊي آر ڪميٽيز ۽ اي آر ٽيم جي جوڙجڪ (ڪردار ۽ ذميواريون سونپڻ)
- يونٽ 4.4: خطري مخصوص ڪميونٽي بنيادن تي اڳواٽ خبرداري نظام ۽ طريقي ڪار

• حاصل مطلب

- هن مادپول جي پڄاڻي تي اوهان قابل ٿي سگهندا:
- هنگامي ردعمل انتظام کي سمجهو ۽ برادري سطح تي ان جي اهميت کي سکو
- پاڪستان ۾ هر سطح جي هنگامي ردعمل انتظام اداراجاتي فرير ورڪ ۽ تنظيمن کان واقف ٿيو
- ڪميونٽي سطح تي شروع ڪيل هنگامي ردعمل جي انتظام جي سرگرمين کي ڄاڻو
- صوبي ۾ هنگامي ردعمل انتظاماتي سرگرمين کي هٿي وٺرائڻ لاءِ پي ڊي ايم اي جي ترجيحي قدمن کي سکو
- ڳوٺ ۽ يونين ڪائونسل جي سطح تي آفاتي خطري کي گهٽائڻ جي منصوبه بندي جي ضرورت ۽ اهميت کي ڄاڻو
- ڪميونٽي سطح تي ڊي آر آر ڪميٽيز جوڙڻ واري عمل کي سمجهو ۽ آفاتي خطرو گهٽائڻ ۽ هنگامي ردعمل ۾ انهن جي ڪردار ۽ ذميوارين کي ڄاڻو
- پاڪستان ۾ تڪڙي خبرداري نظام کي ڄاڻو ۽ ڪميونٽي سطح تي مختلف مصيبتن لاءِ تڪڙي خبرداري نظام ۽ طريقيڪار کي سکو.

يونٽ 4.1

- نالو: مختلف سطحن تي هنگامي ردعمل انتظام جو هڪ جائزو
- سڪڻ جا مقصد: هنگامي ردعمل انتظام بابت تصوراتي فهر حاصل ڪرڻ
- آفاتي خطرن جي انتظام ۽ هنگامي ردعمل انتظام وچ ۾ فرق کي ڄاڻڻ لاءِ
 - هر سطح جي هنگامي ردعمل انتظام جو ادارتي فرير ورڪ ۽ تنظيمن کان واقفيت حاصل ڪرڻ لاءِ
- هيٺ آئوٽس: پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافت ڪاپي، پي پي سلائيڊز
- تربيتي سامان: ملٽي ميڊيا، ڪارڊز، فلپ چارٽس، مارڪرز، وائيت بورڊ ۽ مارڪرز
- سڪيا جا گڙ: غير محدود بطرفا بحث، گڏيل مشق، گڏيل پريزنتيشن، مقامي تجربن مان سڪڻ، آڊيو وزيوئل ايڊز ۽ سوال جواب

1. تعارف

اصطلاح ڊزاسٽر ۽ ايمرجنسي هڪ ٻئي سان گڏ استعمال ٿيندا آهن، تنهن هوندي به انهن وچ ۾ هڪ خاص فرق موجود آهي، تنهنڪري هنگامي جواب جي مدي جي باري ۾ بهتر سوچ تيار ڪرڻ لاءِ پهريان ضروري آهي ته آفتن ۽ ايمرجنسي جي شرطن کي هڪ ٻئي سان الڳ ڪريون، اسان اصطلاح ايمرجنسي کي غير امڪاني واقعو يا واقعن جي طور تي بيان ڪري سگهون ٿا، جنهن کي ڪاميابي سان منهن ڏئي سگهجي ٿو ۽ مقامي دستياب وسيلن کي استعمال ڪندي جواب ڏئي سگهجي ٿو. آسان لفظن ۾ هڪ هنگامي صورتحال اوجتو ردعمل جي ضرورت هوندي آهي. جيتوڻيڪ هڪ تباهي هڪ وڏي پيماني تي دائره کار سان گڏ هڪ اهم واقعو آهي، اهو ڪميونٽي يا معاشري جي ڪم ۾ ست رڪاوٽ جو سبب بڻجن ٿو آهي. آفتون غير معمولي طور تي وڏي پيماني تي انساني، مادي، معاشي ۽ ماحولياتي نقصانن سان گڏ آهن ۽ انهن جا زبردست اثر متاثره برادري يا معاشري جي پنهنجي وسيلن جي استعمال سان منهن ڏيڻ جي صلاحيت کان وڌي ويندا آهن جنهن ڪري علائقي کان ٻاهر جي مدد جي ضرورت هوندي آهي.

2. فرق- ڊزاسٽر مينيجمينٽ ۽ ايمرجنسي مينيجمينٽ

هنگامي صورتحال مقامي ٿيندي آهي ۽ اها آفتن کان وڌيڪ ڪثرت سان ۽ مستقل طور تي پيش ايندي آهي ۽ ان جو اندازو ڪميونٽي مان لڳائي سگهجي ٿو. روز مره جي هنگامي حالتن جن ۾ جوابدهي جي ضرورت هوندي آهي اها طبي هنگامي صورتحال، گاڏين جي حادثن، گهريلو باهه ۽ فساد وغيره ٿي سگهن ٿا. هنگامي واقعن جي پيمائش، واقعي جي نوعيت ۽ شدت تي پاڙيندي ردعمل انفرادي سطح، برادري سطح، يونين ڪائونسل يا ضلعي سطح تي ٿي سگهي ٿو. مقامي طور تي هنگامي ريسپانس سروسز يعني ايمرجنسي ميڊيڪل سروس، فائر ڊپارٽمينٽ، پوليس ۽ ٻين سرڪاري و نجني خدمتون ماڻهن، انفرادي اسٽرڪچر ۽ ماحول جي اهڙن واقعن جي منفي اثر کان محفوظ رکي سگهن ٿيون، اهڙا واقعا جيڪي ماڻهن، بنيادي ڍانچي ۽ ماحول کي بري طرح متاثر ڪري سگهن ٿا، جڏهن ان جي اثرن کي منهن ڏيڻ لاءِ ٻاهرين امداد جي ضرورت هوندي آهي. مثال طور جڏهن ضلعي حڪومت ڪنهن پروگرام جي خراب اثرن کي منهن ڏيڻ لاءِ صوبائي مدد جي درخواست ڪندي آهي، ته اهو واقعو ضلعي سطح تي تباهي جو شڪار ٿي ويندو آهي. تنهن هوندي به اهو هاڻي به صوبائي سطح تي هڪ هنگامي صورتحال آهي. اهڙي ريت جيڪڏهن ڪنهن قومي حڪومت ڪنهن تباهي يا قومي آفت جي حالت کي بين الاقوامي انساني امداد ۽ ڪنهن تباهي جي اثرن کي منهن ڏيڻ لاءِ عالمي برادري جي حمايت جي درخواست ڪرڻ جو طريقي کار قرار ڏئي ته اها هڪ عالمي هنگامي صورتحال بڻجي ويندي آهي.

2.1 هنگامي صورتحال جون خاصيتون

- ماڻهن، برادرين جي بنيادي ڍانچي ۽ ماحول ۾ خلل وجهندڙ
- روز مره جي تجربن کان هٽي ڪري هجي
- واقعن ۽ انهن جي اثرن ۾ غير امڪاني
- انسانن، جانورن ۽ /يا ٻوٽن جي زندگي، صحت، جائيداد ۽ / يا ماحوليات تي تباهه ڪن اثر ۽ اثرات جي وسيع حد
- مقامي وسيلن ناڪافي ثابت ٿي سگهن ٿا
- ردعمل جي ضرورت هجي
- انهن کي منهن ڏيڻ ۾ پيچيده ضرورتون
- معمول کان محتاط حفاظتي ڪي ختم ڪن

3. هنگامي ردعمل

“ريسپانس ڪنهن صورتحال يا واقعي جو ردعمل آهي، جنهن کي هنگامي صورتحال ۾ درجي بند ڪري سگهجي ٿو.” ڪنهن فرد کان وٺي قومي سطح تائين ردعمل ملي سگهن ٿا. ڪنهن هنگامي صورتحال جو ردعمل تلاش ۽ بچاء سان گڏ شروع ٿي سگهي ٿو يا نه پر سمورن معاملن ۾ ڌيان جو مرڪز تيزي سان متاثر ٿيندڙ آبادي جي بنيادي زندگي بچائڻ ۽ انسانيت دوست جي ضرورتن کي پورو ڪرڻ جي طرف موڙيو ويندو. آفت جي امداد جو اثرائتو رابطو اڪثر طور تي اهم هوندو آهي خاص طور تي جڏهن گهڻيون تنظيمون جواب ڏينديون آهن ۽ مقامي هنگامي انتظاميه جي اهليت جي طلب سان حد کان وڌيڪ ڇڪو هجي يا پاڻ تباهي کان گهٽ ٿي چڪي هجي.

جڏهن ڪا هنگامي صورتحال يا آفت ڪنهن برادري کي متاثر ڪندي آهي ته شروع ٿيندڙ سڀ کان پهرين ۽ ابتدائي ڪوششن ۾ ڳولا ۽ بچاء، زخمين جي سارسنپال، زندگي جي بحالي ۽ بنيادي خدمتن جي بحالي، نقصان جي ضرورت جو اندازو ۽ منتقلي شامل آهن، جيئن عام طور تي هنگامي صورتحال يا تباهي جي ردعمل طور سڃاتو ويندو آهي. هنگامي ردعمل جي ان ابتدائي مرحلي کانپوءِ ان جي نتيجي ۾ ٿيندڙ ردعمل جي سرگرمين روزگار کي بحال ڪرڻ ۽ زندگي کي معمول تي آڻڻ لاءِ ڪميونٽي جي نئين سر تنظيم جي ڪوششن تي مشتمل آهن. هنگامي يا تباهي جي ردعمل کي ٽن مرحلن ۾ ورهائي سگهجي ٿو.

- هنگامي ريسپانس مرحلو. ان ۾ سرچ ۽ ريسڪيو تيزي سان نقصان ۽ ضرورتن جي جانچ، ابتدائي طبي امداد جي فراهمي، بي گهر ٿيندڙن لاءِ عارضي پناه گاهون، لڏپلاڻ ۽ انساني امداد جي فراهمي (متاثر ماڻهن لاءِ خوراڪ، پاڻي، اين ايڇ آئي ۽ صحت جي سارسنپال) جهڙيون سرگرميون شامل آهن.
- بحالي جو مرحلو – ان مرحلي دوران بنيادي خدمتن ۽ لائيف لائينز کي بحال ڪيو ويندو آهي، جهڙوڪ روڊ نيٽ ورڪ، پلون، هوائي اڏا، بندرگاهون ۽ ٻيون ضروري سهولتون جيڪي عام زندگي جي بحالي لاءِ ضروري آهن.
- نئين سر تعمير جو مرحلو: ان مرحلي ۾ نقصانن ۽ بنيادي ڍانچي جي تباهي جي سڃاڻ جي بنياد تي نئين سر تعمير جون ڪوششون شامل آهن. ترجيح اها آهي ته ڪميونٽيز کي سڀ کان وڌيڪ گهربل انفراسٽرڪچر جي نئين سر جوڙجڪ ڪئي وڃي ۽ متاثر ماڻهن جي روزگار کي بحال ڪيو وڃي.

شڪل نمبر 12: هنگامي ريسپانس جي پيٽ ۾ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ

4. هنگامي ريسپانس مينيجمينٽ

ايمرجنسي ريسپانس مينيجمينٽ ۾ وڏي پيماني تي سرگرميون ۽ قدم شامل آهن جيڪي ماڻهن، برادرين، بنيادي ڍانچي ۽ ماحول جي حفاظت لاءِ ضروري سمجهيا وڃن ٿا. اهي قدم ڪنهن به سطح يعني قومي، صوبائي، ضلعي يونين ڪائونسل ۽ ايسٽائين جو برادري جي سطح تي به ڪري سگهجن ٿا، بهرحال، هر سطح تي هنگامي ردعمل انتظام ان ۾ شامل آهي جيڪي لاڳاپيل پاليسين ۽ انتظامي فيصلن ذريعي هدايت يافته نظام بڻايل آهن. ان کانپوءِ آپريشنل سرگرمين جي بهتر ڪوآرڊينيشن ۽ هنگامي ردعمل جي مختلف مرحلن جي انتظام لاءِ ضروري وسيلن جي دستيابي کي يقيني بڻائڻ لاءِ ايمرجنسي ريسپانس منصوبه بندي ڪئي وئي آهي.

“ايمرجنسي ريسپانس مينيجمينٽ (اي آر ايم) جو مقصد موتن ۽ بيماري، ملڪيتن ۽ ماحول کي نقصان پهچائڻ ۾ گهٽتائي آڻڻ ۽ اهڙن واقعن جي ناڪاري اثرن کي محدود ڪرڻ آهي ۽ وڌ کان وڌ تعداد ۾ ماڻهن جي جلد ۽ ڪامياب بحالي کي يقيني بڻائڻو آهي.”

5. اثراتي جواب لاءِ تياري

جوابي تياري جا قدم هنگامي پناهگاهن جي تعمير، تڪڙي خبرداري اوزارن جي تنصيب ۽ لڏپلاڻ جي منصوبن جي مشق ڪرڻ سميت ڪيتريون ئي صورتون اختيار ڪري سگهن ٿا. تياري جي مرحلي ۾ هنگامي کاتا تباهي وقت ڪم ڪرڻ جا منصوبا تيار ڪندا آهن، عام تياري جي قدمن ۾ شامل آهن:

- هنگامي صورتحال ۽ جوابي منصوبن جي تياري
- هنگامي ۽ ڪاتيجهنسي ۽ جوابي سرگرمين ۾ اڳواٽ هر آهنگي جهڙوڪ منصوبي ۾ ٻڌايو ويو آهي
- اوزارن ۽ مشقن جي مناسب سارسنپال / هنگامي خدمتن جي تربيت
- ابتدائي خبرداري اوزارن جي تنصيب، هنگامي پناه گاهن ۽ منتقلي سان گڏ خبرداري طريقن تي مشقون

- جوابي ذخيرن/ انوينٽري جي ذخيره اندوزي ۽ آفت کان اڳ سامان ۽ مشينري کي رکڻ

6. قومي ۽ صوبائي سطح تي هنگامي ردعمل انتظام جو فريم ورڪ

اداره جاتي فريم ورڪ

6.1 ويسٽ پاڪستان قومي آفتون (روڪ ٿام ۽ امداد) ايڪٽ 1958

پاڪستان قومي آفتون (روڪ ٿام ۽ امداد) ايڪٽ 1958 آفتن کان متاثر علائقن ۾ نظر و ضبط جي بحالي ۽ رليف جون سهولتون فراهم ڪندو آهي ۽ اهڙي طرح آفتن کي منهن ڏيڻ لاءِ امداد فراهم ڪندو آهي. آفتن بابت ايڪٽ 1958 بنيادي طور تي هنگامي ردعمل کي منظم ڪرڻ تي مرڪوز هيو. ان ايڪٽ ۾ بعد ۾ ان وقت ترميم ڪئي وئي جڏهن 1971 ۾ چار صوبا جوڙيا ويا هئا. 1971ع ۾ ون يونٽ جي خاتمي کانپوءِ صوبن پنهنجي ضرورتن مطابق مواد ۾ ڪجهه تبديلين سان گڏ 1958 جي آفتن بابت قانون کي اپنائيو. صوبي پنجاب ۾ 1975 ۾ ”رليف اينڊ ڪرائيسز مينيجمينٽ ڊپارٽمينٽ“ جي نالي سان هڪ سرشار کاتو قائم ڪيو ويو هو، ٻين صوبن ۾ سينئر ميمبر بورڊ آف روينيو (ايس ايم بي آر) کي رليف ڪمشنر جي عهدي تي مقرر ڪيو ويو هو.

6.2 ايمرجنسي رليف سيل (اي آر سي)

ايمرجنسي رليف سيل (اي آر سي) 1971 ۾ ڪابينا ڊويزن اندر جوڙيو ويو هو ۽ اهي قومي سطح تي تباهي کي منهن ڏيڻ لاءِ ذميوار آهي. اهو وڏي تباهي جي صورت ۾ صوبائي حڪومتن کي نقد ۽ اضافي وسيلن جي صورت ۾ مدد فراهم ڪندو آهي. وڌيڪ اهو ته ان ضرورت پوڻ تي ٻين تباهي ۾ مبتلا دوست ملڪن جي به مدد ڪئي آهي. اي آر سي سمورن لاڳاپيل ادارن يعني وفاقي ڊويزنن، صوبائي حڪومتن، نيم سرڪاري، بين الاقوامي ۽ امدادي ڪاررواين دوران قومي امداد ڏيندڙ ادارن جي سرگرمين کي مربوط ڪيو. اهو وزيراعظم فلڊ رليف فنڊ جو انتظام ڪندو آهي ۽ هيلي ڪاپٽرن جي هڪ ٻيڙي سان گڏ هڪ ايوي ايشن اسڪواڊرن کي به برقرار رکندو آهي ته جيئن امدادي ڪمن ۾ مدد ملي ۽ عملدار متاثر علائقن جو دورو ڪري سگهن.

6.3 نيشنل ڪرائيسز مينيجمينٽ سيل (اين سي ايم سي)

نيشنل ڪرائيسز مينيجمينٽ سيل (اين سي ايم سي) جو قيام جولاءِ 1999 ۾ گهرو وزارت اسلام آباد ۾ اينٽي ٽيريست ايڪٽ تحت ڪيو ويو هو. اين سي ايم سي جو بنيادي ڪم ملڪ ۾ مختلف هنگامي صورتحال بابت معومات جمع ڪرڻ هو. صوبائي ڪرائيسز مينيجمينٽ سيل ۽ ٻين لاڳاپيل ايجنسين سان گڏ بطرفي معومات جمع ڪرڻ لاءِ به هم آهنگي جو ڪم سونپيو ويو آهي. ان کان علاوه هنگامي صورتحال جي صورت ۾ هنگامي امدادي خدمتن جي منصوبن کي مربوط ڪرڻ جو ذميوار آهي.

6.4 نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ ايڪٽ 2010

2005 جي زلزلي تباهين تي ڪنٽرول لاءِ پاڪستان ۽ ان جي عوام جي لچڪ ۽ صلاحيتن جو تجربو ڪيو. قومي ڊزاسٽر مينيجمينٽ آرڊيننس 2007 جي جاري ٿيڻ سان مضبوط اداره جاتي ۽ پاليسي انتظامن جي ضرورت پوري ٿي وئي. ان آرڊيننس ۾ وفاقي، صوبائي، ضلعي سطح تي ڊزاسٽر مينيجمينٽ جا قانوني ۽ آئيني انتظام ڪيا ويا هئا. اين ڊي ايم او آفتن کي منهن ڏيڻ لاءِ نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميشن (اين ڊي ايم سي) کي هڪ اعليٰ اداري طور تي مهيا ڪيو، جنهن ۾ نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي (اين ڊي ايم اي) ان جي انتظامي ٻانهن آهي. نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ

اٿارٽي ملڪ ۾ ڊزاسٽر مينيجمينٽ جي پوري اسڪيپٽرم کي منهن ڏيندي. ڊسمبر 2010 ۾ اين ڊي ايم او کي پارليامينٽ جي ايڪٽ ۾ آگسٽ 2007 کان اڳوڻي اثر سان گڏ نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ ايڪٽ 2010 طور تبديل ڪيو ويو.

7. قومي، صوبائي ۽ ضلعي سطح تي هنگامي ريسپانس تنظيم

رياست يا حڪومت جي ذميواري آهي ته اهي آفتن ۽ بحرانن جي صورت ۾ پنهنجي شهري جي جان، جائداد ۽ روزگار جو تحفظ ڪن. تنهنڪري هنگامي ڪاررواين جي منصوبن کي تيار ڪرڻ، ڇاڇ ڪرڻ ۽ انهن کي بهتر بڻائڻ حڪومت جي ذميواري آهي، يقيني بڻايو ته هنگامي جواب ڏيندڙن وٽ مناسب مهارت ۽ وسيلو موجود آهن ۽ پنهنجي شهري جي حفاظت ۽ مدد لاءِ خدمتون فراهم ڪندا آهن، هنگامي ردعمل جي ڪيترين ئي تنظيمن جي ڪردار ۽ ڪمن جي باري ۾ تفصيلن لاءِ مهرباني ڪري نيشنل ڊزاسٽر ريسپانس پلان 2010 ڏسو. حڪومت جي ايمرجنسي ريسپانس رسو فراهم ڪندڙن ۾ شامل آهن:

- ايمرجنسي مينيجمينٽ سروس- اين ڊي ايم او، پي ڊي ايم او، ڊي ڊي ايم او، اين ايڇ اي پي آر اين، شهري دفاع ۽ سول انتظاميه
- قانون لاڳو ڪندڙ ادارا، پوليس، رينجرز ۽ ملٽري
- باهه وسائڻ ۽ بچاءَ، فائر فائينگ سروسز/ فائربرگيڊ
- هنگامي طبي خدمتون- اسپتالون ۽ ايمبولينس جون خدمتون
- پبلڪ هيلٿ جون خدمتون- اسپتالون ۽ صحت جا کاتا
- پبلڪ ورڪس- پي ايڇ او ۽ پبلڪ سروسز جا ٻيا کاتا
- هٿياربند فوجون- آرمي ايو ايشن، بحريه ۽ ملٽري ڪور آف انجنيئرز
- لاجسٽڪ خدمتون- اين ايل سي
- مواصلاتي خدمتون- ايس سي او ۽ پي ٽي سي ايل

8. ڪنهن هنگامي صورتحال جو اعلان

ايمرجنسي جو اعلان پاڙڻ جي نوعيت ۽ وزن تي ٿيندو آهي. وزيراعظم پاڪستان پاران قومي سطح تي ايمرجنسي جو اعلان ڪيو ويندو آهي، تنهن هوندي به هيٺين درجن تي معمول جي ڳالههها آهي ته ضلعي انتظاميه جي ذريعي ضلعي سطح تي ايمرجنسي جو اعلان ڪيو ويندو آهي. جيڪڏهن ايمرجنسي ضلعي انتظاميه جي صلاحيت کان مٿانهين آهي يا آفتون گهڻن ضلعن ۾ آهن ته وزيراعليٰ پنهنجي ڪابيني جي منظوري سان صوبائي سطح تي ايمرجنسي جو اعلان ڪندا آهن. امداد ۽ بحالي ۽ معاوضي جي نقطه نظر جو هڪ رخ اهو آهي ته ڪنهن علائقي کي آفت سنڀالڻ لاءِ قرار ڏيڻ و اعلان ڪرڻ، پاليسي ۾ ڪنهن علائقي کي آفت سنڀالڻ لاءِ ڪو واضح معيار يا خصوصي موجود نه آهي. تنهن هوندي به سرڪاري طرز عمل موجب عام طور تي جيڪڏهن روزگار جو 50 سيڪڙو کان وڌيڪ نقصان ٿيندو آهي ته ضلعي ۽ صوبائي اختيارين ڪنهن علائقي کي آفت سنڀالڻ لاءِ قرار ڏيڻ جو اعلان ڪري سگهن ٿيون.

ٽيبل 7: ايمرجنسي جي اعلان ڪرڻ جا معيار

آفت	هنگامي صورتحال جي اعلان ڪرڻ لاءِ بنيادي معيار.	حمائتي عمل
اي	روزگار جا ذريعا گهٽ ۾ گهٽ 50 سيڪڙو نقصان، مثال طور: بينل فصل تباهه، ڇوڻائي مال جو نقصان، ٻيا روزگار جا وسيلو انساني زندگين جو ضيان بنيادي ڍانچي جو شديد نقصان	سياسي، سول سوسائٽي ۽ ميڊيا ڊپاءَ

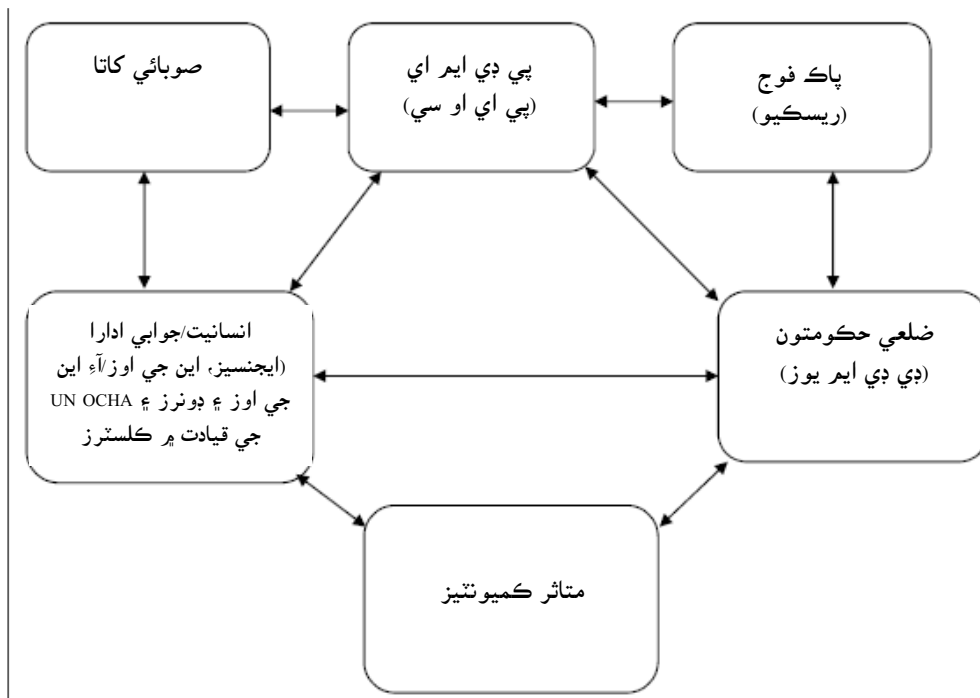
سياسي، سول سوسائٽي ۽ ميڊيا دٻاءُ	روزگار جو گهٽ ۾ گهٽ 50 سيڪڙو نقصان بيٽيون، چار ۽ ٻيو ماهيگيري سامان جي تباهي بينل فصلن جي تباهي چوپائي مال جو نقصان انساني زندگين جو ضيان بنيادي ڍانچي جو شديد نقصان	طوفان	بي
سياسي، انسانن ۽ چوپائي مال جي هجرت، سول سوسائٽي ۽ ميڊيا دٻاءُ	فصلن جي ناڪامي چوپائي مال جو نقصان خوراڪي فصلن جي ناڪامي انساني زندگين جو ضيان	ڏڪر	سي
سياسي، سول سوسائٽي ۽ ميڊيا دٻاءُ	روزگار جو نقصان انساني زندگين جو ضيان بنيادي ڍانچي جو نقصان	زلزلو	ڊي
بنيادي ڍانچي، مواصلات کي نقصان وغيره، سياسي، سول سوسائٽي ۽ ميڊيا دٻاءُ	روزگار جو نقصان بينل فصل/ميون جا باغ چوپائي مال جو نقصان خوراڪ جي ذخيرن جو نقصان انساني زندگين جو ضيان	جي ايل او ايف	اي
ملڪيتن جي نقصان، انساني جانين جي نقصان، گهرن، انفرا اسٽرڪچر ۽ مواصلات جي تباهي وغيره، سياسي، سول سوسائٽي ۽ ميڊيا دٻاءُ	روزگار جو نقصان بينل فصل/ميون جا باغ چوپائي مال جو نقصان خوراڪ جي ذخيرن جو نقصان	چيون ڪرڻ	ايف
سياسي، سول سوسائٽي ۽ ميڊيا دٻاءُ	بينل فصل/ميون جا باغ	تيز هوائون / طوفان	جي

ڪنيل: نيشنل ڊزاسٽر ريسپانس پلان

9. هنگامي صورتحال جون سطحن

- **سطح - 1:** مقامي هنگامي صورتحال ۾ ننڍي پيماني تي شهري يا صنعتي باهه، روڊ حادثا / ترين حادثا، مٽي جون چيون ڪرڻ، ٻوڏ، عمارت ڪرڻ، واه يا سب ڪينال کي گهارو، هيٺئين درجي جي وبا وغيره شامل آهن. انهن واقعن کي مقامي وسيلن ۽ ڊي ڊي ايم اي/ ضلعي انتظاميه پاران منهن ٿي سگهجي ٿو. ان سطح ۾ ضلعا پنهنجي مرضي مطابق صورتحال کي پاڻ ٿي سنڀالڻ جي قابل آهن. هنگامي سطح 1 جو اعلان ضلعي ناظم / ڊي سي او کي ڪرڻو آهي. ليول 1 ايمرجنسي دوران ڪردار ۽ ذميوارين جي تفصيلن لاءِ مهرباني ڪري نيشنل ڊزاسٽر ريسپانس پلان 2010 ڏسو.
- **سطح- 2:** ان صورتحال ۾ هنگامي/ تباهي جي صورتحال کي سنڀالڻ لاءِ لاڳاپيل ضلعي يا ضلعن جي قابليت سان واڳيل آهي. ضلعي انتظاميه / ڊي ڊي ايم اي صوبائي حڪومت / پي ايم ڊي سي کان پي ڊي ايم اي ذريعي مدد جي درخواست ڪندو آهي. صوبي جو چيف ايگزيڪيوٽو ان کي ڊويزنل يا صوبائي هنگامي سطح 2 قرار ڏئي سگهي ٿو. نيشنل ڊزاسٽر ريسپانس پلان 2010 ۾ ڪارواين ۽ ذميوارين کي تفصيل سان ڏنو ويو آهي.
- **سطح- 3:** ان معاملي ۾ هنگامي/ تباهي جو واقعو صوبائي/ علائقائي حڪومت جي صلاحيت کان مٿانهون آهي ۽ صوبو يا صوبن وفاقي حڪومت جي مداخلت جي درخواست ڪرڻي آهي ان کي قومي ايمرجنسي چيو ويندو آهي وزيراعظم پاڪستان کي اعلان ڪرڻو هوندو آهي. جيڪڏهن اهو پيمانو به وفاقي حڪومت لاءِ تمام وڏو آهي ته امداد لاءِ هڪ بين الاقوامي اپيل ڪري سگهجي ٿي. نيشنل ڊزاسٽر ريسپانس پلان 2010 ۾ ڪارواين ۽ ذميوارين جو تفصيل سان ذڪر ڪيو ويو آهي.

شڪل نمبر 13: صوبائي سطح تي ايمرجنسي ريسپانس مينيجمينٽ ڪوآرڊينيشن

وڌيڪ پڙهڻ جا حوالا

- نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ اثارتي: نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ پلان 2010
- ڪميونٽي ايمرجنسي ريسپانس ٽيم بيسڪ ٽريننگ پارٽيسپنٽ مينوئل
- تيار ڪيل: نيشنل سي اي آر ٽي پروگرام فيڊرل ايمرجنسي مينيجمينٽ ايجنسي، ڊپارٽمينٽ آف هوم لينڊ سڪيورٽي واشنگٽن، ڊي سي 2011

يونٽ 4.2

- نالو:** ڪميونٽي جي تياري تي ڌيان ڏيڻ سان گڏ هنگامي ردعمل جي اهميت
سڪڻ جا مقصد: برادري سطح تي هنگامي ردعمل جي اهميت کي ڄاڻڻ
- ڪميونٽي سطح تي مختلف هنگامي ردعمل جي شروع ٿيندڙ انتظامي سرگرمين بابت ڄاڻڻ لاءِ
 - صوبي ۾ هنگامي ردعمل جي انتظامي سرگرمين کي هٿي وٺرائڻ لاءِ ٻي ڀي اير اي جي ترجيحي اڀائڻ بابت واقفيت حاصل ڪرڻ
- هينڊ آؤٽس:** پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي، پي پي سلائيڊز
- تربيتي سامان:** ملٽي ميڊيا، ڪارڊز، فلپ چارٽس، مارڪرز، وائٽ بورڊ ۽ مارڪرز
- سڪيا جا گُر:** غيرمحدود ٻطرفا بحث، گڏيل مشق، گڏيل پريزنٽيشن، مقامي تجربن مان سڪڻ، آڊيو وزيوئل ايڊز ۽ سوال جواب

1. تعارف

هنگامي صورتحال ۽ بحران دوران ماڻهن کي انفرادي طور تي يا باضابطه يا غير رسمي گروهن ۾ مدد ڏيڻ جو تصور ڪو نئون ناهي. ڪنهن به تباه ڪن واقعي کانپوءِ ڪميونٽي جي طرز عمل جي گهڻن ئي مطالعن مان پتو پوي ٿو ته ڪميونٽيز بحرانن جي صورتحال کي گڏجي ڪم ڪندڙ فردن کي ۽ جيڪڏهن اهي ان سانحي لاءِ تيار ۽ تربيت يافته هجن ته ان واقعي جي منفي اثرن کي منهن ڏيڻ جو بهتر موقعو ملندو آهي. وڌيڪ اهو ته اها حقيقت به آهي ته جيڪڏهن ڪميونٽي سطح تي هنگامي ردعمل جا قدم وڌيڪ موثر طريقي سان ڪم ڪندا آهن، جيڪڏهن اهي برادري جي مقامي سماجي ۽ سياسي ڍانچي ۽ بين موجوده هيٺين سطح جون تنظيمون يعني سي ايس اوز ۽ سي بي اوز سان گڏ جڙيل آهن.

قدرتي آفتن، جهڙوڪ ٻوڏ، طوفان، زلزلي، ۽ ڏڪر سبب ٿيندڙ نقصانن يا ڏماڪن، تريفڪ حادثن، صنعتي ۽ گهريلو باه جيان انسانيت کان متاثر خطرناڪ واقعن جي نتيجي ۾ ڪنهن ڪميونٽي جي سمورن رخن ۾ سنجيدگي سان خلل پئجي سگهي ٿو. پيماني ۽ شدت تي ڀاڙيندي ان ناڪاري واقعن ۾ مقامي ردعمل جي وسيلن، مواصلات، نقل حرڪت ۽ فائدي کي سختي سان محدود ڪرڻ يا انهن کي غالب ڪرڻ جي صلاحيت آهي. ڪنهن به خراب صورتحال دوران ۽ ان کانپوءِ متاثر مواصلاتي انفراسٽرڪچر جهڙوڪ رستا، پليون ۽ ٽلي مواصلات، مواصلات متاثر علائقن ۾ هنگامي ريسپانس ايجنسين جي رسائي کي محدود ڪنديون آهن، جيتوڻيڪ رياست يا حڪومت مٿان پنهنجي شهرين جي جان، مال ۽ روزگار جي تحفظ جي بنيادي ذميواري عائد ٿئي ٿي، تنهن هوندي به اڪثر وقتن ۾ سڀ کان اڳتي رهندڙ برادرين کي ان کي منهن ڏيڻو پوي ٿو. ڪنهن تباهي کانپوءِ محدود رسائي، اچ وڃ ۽ معلومات يا ان واقعي جي رفتار ۽ اڃانڪه ٿيڻ سبب ڪنهن تباهي جي فورن بعد ابتدائي مدي (عام طور تي 2-3 ڏينهن) متاثره طبقي کي پنهنجي وسيلن تي پاڙڻ جي ضرورت پئجي سگهي ٿي. تنهنڪري ڪنهن آفت جي وقت ٻاهرين امداد کان الڳ ٿيڻ ۽ ڪنجي وڃڻ سان ڪميونٽيز ۽ ماڻهن لاءِ تباه ڪن ثابت ٿي سگهي ٿو جيڪڏهن اهي منظم تيار نه هجن.

2. اثرائتي جواب لاءِ ڪميونٽي سطح جي تياري

ڪميونٽي تي ٻڌل تياري جا قدم برادرين کي ڪنهن به تباهي دوران ۽ ان کانپوءِ ٿيندڙ امڪاني رڪاوٽن ۽ امڪاني خطرن جي تياري ۽ ان جي جواب ڏيڻ جي قابل بڻائيندا آهن. انفرادي سطح تي شروع ڪندي اسان تباهي کانپوءِ ابتدائي نازڪ دور ۾ ورتل اپائڻ جي باري ۾ پنهنجي ئي خاندان جي ماڻهن کي تيار ۽ تربيت ڏئي سگهون ٿا. تنهن هوندي به هڪ معاشري جي سمورن گهراڻا گڏجي منظم يونٽ جي حيثيت سان ڪم ڪرڻ جي تياري ڪري سگهن ٿا ۽ ملي ڪري ڪم ڪرڻ جي تربيت ڪري سگهن ٿا. اهڙي طرح گڏيل قدم موثر طريقي سان زخمن، جانين جي ضيان ۽ ملڪيتن کي نقصانن کي گهٽ ڪري سگهن ٿا. مقامي علم ۽ وسيلن (مقامي نمائش جي حڪمت عملي) کي ڪتب آڻيندي معاشي بحران جي انتظام لاءِ ڪميونٽي سطح جي تياري جيستائين پيشه ورانه مدد نٿي پهچي، ان جي هنگامي ضرورتن کي گهٽ ڪري ڪميونٽي جو ٻاهرين امداد تي پاڙڻ نمايان طور تي گهٽ ڪري ٿو ۽ آفتن جي اثرن کي نمايان طور تي گهٽ ڪري ٿو. برادري جي سطح تي تياري جا قدم گهڻيون ئي صورتون وٺي سگهن ٿا جن ۾ تياريون شامل آهن:

- ٿوري ڳولا ۽ بچاء
- بنيادي باه وسائڻ ۽ روڪڻ
- هنگامي طبي امداد جنهن ۾ متاثرن کي ابتدائي طبي امداد ۽ جسماني مدد به شامل آهي
- وڏي پيماني تي حادثي جي انتظام ۾ مدد ڪرڻ
- متاثرن جي اچ وڃ
- سماجي سطح تي سجاڻ سروي جي ضرورت

- مقامي صحت جي سهولت جي تياري
- ڪميونٽي جي محفوظ ماڳ منتقلي
- ڪاٺ پيٽڻ ۽ غير خوراڪ شين جي فراهمي
- عارضي پناهه گاهه جي دستيابي
- تباهي کانپوءِ اهم سهولتن جي هنگامي مرمت، يعني پلون، رستا ۽ ٽيليفون
- حفاظتي قدم، وڃايل ميمبرن جي ڳولا ۽ خاندانن کي ٻيهر ملائڻ

تياري جي قدم جي مڪمل فهرست کي ڏسندي جيڪي ڪميونٽي سطح تي گهربل ٿي سگهن ٿيون موثر جواب لاءِ جامع تياري، منصوبا بندي ۽ هر آهنگي جي ضرورت آهي. تنهنڪري تباهي کانپوءِ جي مدي جي فوري تربيت ۽ صلاحيتن ۾ اضافي لاءِ ضروري هنگامي ردعمل جي موثر طريقي سان انجام ڏيڻ لاءِ ڪميونٽيز کي تيار ڪرڻ ضروري آهي. تربيت يافتہ ۽ سهولتن کان پرپور ڪميونٽي جي رضاڪار گروپس ۽ ڪميونٽي تي ٻڌل تنظيم جا ميمبر هڪ اهم وسيلي طور ڪم ڪري سگهن ٿا جي قابل ذڪر هنگامي ردعمل جي ڪمن کي انجام ڏيڻ جي قابل (سڀ يا ڪجهه) ڪم ڪري سگهن ٿا.

3. برادري سطح جي تياري جي ذميواري

جيتوڻيڪ اها حڪومت آهي جنهن تي آفتن ۽ بحرانن جي صورت ۾ پنهنجي شهرين جي جان، جائيداد ۽ روزگار جي تحفظ جي بنيادي ذميواري لاڳو ٿئي ٿي، پر ڪنهن به تباهه ڪن واقعي ۾ سڀ کان اڳتي رهندڙ ماڻهو ۽ برادرين کي اهو احساس ڪرڻو پوندو ته ”پهرين ۽ ڪميونٽي سطح تي هنگامي ردعمل جي تياري جي سڀ کان وڏي ذميواري ڪميونٽي جي سمورن ميمبرن تي لاڳو ٿئي ٿي.“ برادري جي ذميوارين ۾ ڪميونٽي ۾ امڪاني خطرن جي باري ۾ معلومات حاصل ڪرڻ، برادري جي هنگامي ردعمل جي منصوبا بندي ڪرڻ، برادري لاءِ مخصوص خطرن بابت حفاظتي قدم جو آغاز، لاڳاپيل ردعمل جي مهارت سکڻ، مقامي وسيلن کي مهيا ڪرڻ ۽ ڪميونٽي ۾ معلوم سمورن امڪاني خطرن کي گهٽ ڪرڻ شامل آهي.

جامع ترقياتي حڪمت عملي ۽ تباهي جي خطري بابت انتظام جي منصوبن کي بڻائڻ لاءِ ڪميونٽيز کي شامل ڪرڻ جي ضرورت عالمي فريم ورڪ سان ظاهر ٿئي ٿي يعني ڊزاسٽر رسڪ کي گهٽائڻ ۽ پائيدار ترقياتي هدفن لاءِ سينڊائي فريم ورڪ، اهڙي طرح، ڪميونٽيز کي شامل ڪرڻ جي اهميت ۽ ضرورت کي نيشنل ڊزاسٽر رسڪ مينيجمنٽ فريم ورڪ 2007 ۽ نيشنل ڊزاسٽر ريسپانس پلان 2010 ۾ شامل ڪيو ويو آهي. تنهنڪري ڪميونٽي جي سطح تي هنگامي ردعمل جي اهميت کي سامهون رکندي ڪميونٽي زڪي ان ۾ شامل ڪرڻ جي سخت ضرورت آهي. هنگامي ردعمل جي منصوبا بندي جي عمل ۽ حڪومت جي سموري ردعمل جي سرگرمين ۾ ڪميونٽي جي انساني ۽ مادي وسيلن کي به شامل ڪرڻ. وڌيڪ اهو ته تباهي کانپوءِ جي صورتحال ۾ وقتائتي قابل اعتماد، ۽ قابل عمل معلومات تائين رسائي حاصل ڪرڻ لاءِ حڪومت کي اهڙن رضاڪارن پروگرامن لاءِ گهربل معلومات، تربيت ۽ وسيلو دستياب ڪري ڪميونٽي تي ٻڌل هنگامي ردعمل جي قدم جي سرپرستي ۽ حوصله افزائي ڪرڻ گهرجي.

ان کان علاوه عالمي ترقي ۽ تباهي جي خطري ۾ گهٽتائي جي فريم ورڪ جي ذريعي پيش ڪيل ترقياتي مقصدن حاصل ڪرڻ جي سلسلي ۾ گهڻيون ئي اين جي اوز، انٽرنيشنل اين جي اوز، اقوام متحده ۽ بطرفا ماڻهو به پوري پاڪستان ۾ ان خاص موضوع جي ترويج ۾ ويجهڙائي سان شريڪ آهن.

4. هنگامي ردعمل جي اهميت

برادري تياري جي قدمن ذريعي حاصل ڪيل علم ۽ صلاحيتن سان ڪنهن به خلل وجهندڙ واقعي لاءِ وڌيڪ لچڪدار ٿيڻ جي انفرادي ۽ برادري جي صلاحيت ۾ اضافو ٿيندو آهي. تنهنڪري ڪميونٽيز بحرانن جي صورتحال ۾ گڏجي ملي ڪم ڪري رهيو آهي ان واقعي جي ناڪاري اثرن کي منهن ڏيڻ جو بهتر موقعو آهي ۽ اهي وڌيڪ موثر ڪارڪردگي جو مظاهرو ڪندا آهن. هنگامي ردعمل جي مهارت کي سکڻ ۽ ڪنهن تباهي کانپوءِ منهن ڏيڻ لاءِ منصوبا بندي ڪرڻ سان ماڻهن ۽ ڪميونٽيز سڄي آفت جي رسڪ مينيجمينٽ سسٽم جو هڪ اهم حصو بڻجڻ جي قابل ٿي وينديون آهن جيسيتائين پيشي وراڻو مدد ناهي پهچندي، ان وقت تائين مقامي علم ۽ وسيلن کي استعمال ڪندي بحران کي منهن ڏيڻ لاءِ سماجي سطح جي تياري ۽ ان جي هنگامي ضرورتن کي گهٽ ڪري ۽ آفتن جي اثرن کي نمايان طور تي گهٽائي ڪميونٽي جي پرڏيهي امداد تي پاڙڻ کي نمايان طور تي گهٽ ڪري ٿي. تيمارداري ذريعي وقتائتي ۽ موثر هنگامي ردعمل جي اهميت کي ڏکڻ جو هڪ ٻيو نظارو اهو آهي ته خاندان جي فردن ۽ ڪميونٽي جي ساٿين جون قيمتي جانين بچايو.

4.1 بنيادي فائر بائيٽنگ ۽ باهه کان بچاءُ

اسان ڏٺو آهي ته گهريلو باهه ڪميونٽيز ۾ زخمي ۽ موتن جي سڀ کان اهم سببن مان هڪ آهي ۽ باهه جي نتيجي ۾ اڪثر طور تي ڪافي معاشي نقصان ٿيندو آهي. اها ڳالهه مشهور آهي ته باهه کان بچاءُ ۽ حفاظت جي باري ۾ علم ۽ سکيا باهه سان لاڳاپيل انساني ۽ مادي نقصانن ٻنهي کي بهتر بڻائڻ جو هڪ موثر طريقو ثابت ٿي سگهي ٿي. تنهنڪري ڪميونٽي جي سمورن ماڻهن جي ذميواري آهي ته اهي ان حساس موضوع کان پنهنجي پاڻ کي واقف ڪن.

4.2 فرسٽ ايڊ ميڊيڪل فرسٽ ريسپانس

فرسٽ ايڊ ابتدائي فوري طور تي امداد يا علاج آهي جيڪو ڪنهن اهڙي شخص کي ڏنو ويندو آهي جيڪو ايمبولينس، ڊاڪٽر يا ٻئي مناسب اهل فرد جي آمد کان اڳ زخمي ٿئي يا اڇانڪ بيماري ٿي ويو هجي. تباهي جو نشانو بڻجندڙ ماڻهن جي بقا جو اثر وڏي پيماني تي متاثر ماڻهن کي پهچائيندڙ زخم، گرمي پد ۽ ماحول ۽ ٻاهرين عملن کان سنجڻ بعد متاثر ٿيندو آهي مختلف مطالعا ان ڳالهه جي تصديق ڪن ٿا ته ڪنهن آفت کان متاثر ماڻهن جي اڪثريت عام طور تي پهريان 72 ڪلاڪن اندر ختم ٿي وينديون آهن، جيڪڏهن وقت تي علاج نه ڪيو وڃي، ان لسلسلي ۾ اصطلاح ”سنهري ڪلاڪ“ هڪ مشهور اصطلاح آهي جيڪو اسپتال جي عملي ۽ هنگامي طبي خدمتن (اي ايم ايس) فراهم ڪندڙ استعمال ڪندا آهن. ان جو مطلب اهو آهي ته ڪنهن زخمي مريض جي قطعي سارسنيال لاءِ زخم جي وقت کان 60 منٽ (هڪ ڪلاڪ) جو وقت هوندو آهي جنهن بعد عارضو ۽ موت جي امڪانن ۾ نمايان اضافو ٿيندو آهي. ان اصطلاح کي ”گولڊن آور“ عام طور تي بالٽيمور جي ٽراما انسٽيٽيوٽ ڊاڪٽر آر ايڊمز ڪاويلي سان منسوب ڪيو ويندو آهي. 1975 ۾ پنهنجي هڪ مضمون ۾ هن بيان ڪيو ته ”زخم کانپوءِ پهريون ڪلاڪ شديد طور تي زخمي ٿيندڙ شخص جي بقا جي امڪانن جو تعين ڪندو“. ان سان تباهي/هنگامي متاثرن جي سارسنيال جي باري ۾ مناسب اسپتال کان پهريان جو علم سکڻ ذريعي برادرين جي وقتائتي ۽ مربوط جواب جي اهميت کي اجاگر ڪيو ويندو آهي.

4.3 ٿوري ڳولا ۽ بچاءُ

ڪميونٽي سطح تي ٿوري ڳولا ۽ بچاءُ جو مطلب آهي ته ڪميونٽي جا ساٿي ميمبر جيڪي تباهي کان متاثر ٿيا آهن انهن کي تلاش ڪري سندن مدد ڪئي وڃي، ٿوري ڳولا ۽ امدادي ڪاررواين جا هدف هي آهن ته ڪنهن هنگامي صورتحال دوران ۽ ان کانپوءِ گهٽ ۾ گهٽ وقت ۾ ماڻهن جي وڌ کان وڌ تعداد کي بچايو وڃي، گهمندڙ زخمي ۽ ٿوري زخمي

ٿيندڙ زنده بچي ويندڙن کي پهريان ٻاهر ڪڍڻ لاءِ ۽ ٻين هلڪن ڦاٿل بچي ويلن کي بچايو. ايٿين ڪندي اسان کي هميشه اهو ياد رکڻو پوندو ته بچائيندڙ جي حفاظت ترجيح نمبر 1 آهي.

4.4 ابتدائي خبردار (ارلي وارنگ)

ايمرجنسي ريسپانس انتظام جو هڪ اهم ۽ بنيادي رُخ ڪنهن تباه ڪن جو واقعي جو فوري اطلاع (وارنگ) آهي پاڪستان ۾ اڳواٽ خبرداري نظام بنيادي طور تي هائيدرو ميٽرولوجيڪل خطرن جي فراهمي ڪندو آهي يعني بنيادي طور تي ٻوڏ پر ڏڪر جي حالتن جي به نگراني ڪئي ويندي آهي. پاڪستان جو موسميات کاتو (پي ايم ڊي) هڪ اهم سرڪاري ادارو آهي جنهن قدرتي خطرن جو پتو لڳائڻ جو ذميواري بڻائي ڇڏيو آهي ۽ ابتدائي خبرداري معلومات کي مختلف طريقن ذريعي سڀني تائين پکيڙيندو آهي. پي ايم ڊي ڊپارٽمينٽ قومي ۽ صوبائي ڊزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي سان سٺي ريت جڙيل آهي. ان صوبائي ۽ ضلعي سطح جي ارلي وارنگ سٽر نيٽ ورڪ کي به ۽ جڏهن به ضرورت پوي ارلي وارنگ سسٽم پکيڙڻ لاءِ وقف ڪيو آهي. حڪومت پاران ريڊيو براڊ ڪاسٽ، ٽي وي ايمرجنسي بليٽن ۽ نئون ايس ايم ايس / ميسيجنگ سروس ذريعي ڪميونٽي جي سطح تي اها معلومات پهچائي ويندي آهي. تنهن هوندي به مقامي هنگامي صورتحال لاءِ اها ڪميونٽي جي ذميواري آهي ته اها ڪارائتو بڻائي ۽ اهڙين اڳڪٿين/ ابتدائي خبرداري طريقيڪار کي رکي جيڪا مقامي ضرورتن لاءِ موزون آهي.

4.5 هنگامي منتقلي

زندگي کي بچائڻ جي احتياطي قدمن طور ماڻهن کي خطرناڪ/خطري ۾ مبتلا عمارت، علائقن يا علائقي مان عارضي پر جلد هٽائڻ/منتقل ڪرڻ اويڪيوئيشن (لڏپلاڻ) سڏرائيندو آهي. تنهن هوندي به آفتن جي شدت تي منحصر آهي. خالي ڪرڻ جو عمل ڪجهه ڏينهن کان مهينن تائين مختلف ٿي سگهي ٿو. جيڪڏهن اهو مستقل ٿي ويندو آهي ته اسان ان کي نئون ماڳ چوندا آهيون. سماجي سطح تي لڏپلاڻ جي منصوبابندي ڪرڻ گهرجي ۽ امن جي وقت دوران مشقن ذريعي پهريان ئي سٺي ريت مشق ڪرڻ گهرجي. خالي ڪرڻ دوران اڳڀرائي وقت ۽ هر آهنگي، مخصوص گروپن جي ضرورتن ۽ عارضي پناه گاهون ۾ ماڻهن جي حفاظت جا رُخ تمام اهم آهن.

5. صوبي ۾ ڪميونٽي سطح تي ايمرجنسي ريسپانس مينيجمينٽ کي هٿي وٺرائڻ لاءِ پي ڊي ايم اي سنڌ جو ترجيحي ايڪشن پلان

ڪميونٽي جي سطح تي هنگامي ريسپانس مينيجمينٽ جي اهميت کي سامهون رکندي پي ڊي ايم اي سنڌ رضاڪارن جي ڪميونٽي/گروپ جي سطح تي ننڍيون ٽيمون منظم ڪرڻ جو ارادو رکي ٿي جيڪي مقامي سطح جي خطرن ۽ خطري جي سڃاڻ، آفتن/هنگامي ردعمل جي منصوبا بندي، ٿوري ڳولا ۽ بچاءَ تي عملدرآمد، بنيادي باهه وسائڻ جي قابل هجي. ۽ متاثرن جي رڪٽار ۽ هنگامي طبي امداد (ابتدائي طبي امداد) ڪري.

ان پروگرام ذريعي پهرئين مرحلي دوران جهن مان اوهان حصو آهيو، ڪُل 200 صوبائي ۽ ضلعي عملدارن کي پروگرام جي ٻئي ۽ ٽئين مرحلي جي انتظام ۽ ان تي عملدرآمد لاءِ تربيت ڏني ويندي. پهرئين مرحلي جو مقصد سرڪاري آفيسرن (ڪراچي، سجاول، بدين، ٿرپارڪر، لاڙڪاڻو ۽ خيرپور ضلعن کان) کي سي بي ڊي آر ايم تصور، ان جي اهميت ۽ مطلب بابت واقفيت فراهم ڪرڻ آهي. ٻئي مرحلي ۾ ڪميونٽي رضاڪارن لاءِ 150-200 ماسٽر ٽرينرز جي تربيت شامل آهي. جڏهن ته ٽيون ۽ آخري مرحلو چونڊيل ترجيحي ضلعن مان گهٽ ۾ گهٽ هڪ هزار ڪميونٽي رضاڪارن کي تربيت ڏيڻ جي ڪوشش ڪندو، جنهن ۾ ٻه مرحلن دوران ماسٽر ٽرينرز کي استعمال ڪيو ويو آهي، ان کان علاوه تربيت يافته هر ڪميونٽي ٽيم کي معياري تربيت وارا ٽول ڪٽ به مهيا ڪيا ويندا. سماجي تربيت ۾ بنيادي هنرن جو

احاطو ڪيو ويندو جيڪي ڪنهن آفت جي صورتحال ۾ ڄاڻڻ ضروري آهن خاص طور تي جڏهن هنگامي خدمتون دستياب نه هجن. تربيت ۾ مقامي سطح جي خطري ۽ خطري جي سڃاڻ، آفتن/هنگامي ردعمل جي منصوبه بندي، لائيت سرچ اينڊ ريسڪيو تي عملدرآمد، فائر فائيننگ ۽ روڪٿام ۽ متاثرين جي هنگامي طبي امداد (ابتدائي طبي امداد) شامل هوندا.

هڪ طرف اهو پروگرام ضلعي ۽ صوبائي عملدارن کي قائدین طور ڪامياب بڻائيندو، جنهن ۾ ڪميونٽيز کي شامل ڪري هنگامي ۽ تباهي جي ردعمل جي منصوبن کي ڪاميابي سان تيار ڄاڻي ۽ بهتر بڻائي سگهجي، هلائڻ جي معياري طريقيڪار (ايس او پيز) کي اپڊيٽ ڪري سگهجي، لاڳاپيل ضلعن ۾ ماڻهن جي تحفظ، انفرا اسٽرڪچر، ملڪيتن ۽ ماحوليات کي بچائڻ لاءِ سمورين خدمتن، کاتن ۽ ڪميونٽي جي مناسب مهارت حاصل ڪرڻ ۽ تياري کي يقيني بڻائڻ لاءِ تربيت جاري رکندي ته اهي پاڻ کي مدد فراهم ڪن ۽ ڪنهن هنگامي صورتحال يا آفت جي صورت ۾ تباهي جي منفي اثرن کي گهٽ ڪرڻ لاءِ ٻين جي مدد ڪن. اها اميد ڪئي پئي وڃي ته تربيت يافته صوبائي ۽ ضلعي آفيسرن جي رهنمائي ۽ ٻي ڏي ايم اي سنڌ جي سرپرستي ۾ اهي ڪميونٽي ٽيمون پاڻ کي ۽ ٻين کي آفتن سان ٿيندڙ منفي اثرن کان بچائڻ لاءِ پنهنجي تربيت ۽ صلاحيت پيدا ڪرڻ جون سرگرميون جاري رکنديون.

حوالا ۽ وڌيڪ پڙهڻ لاءِ

- نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي: نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ پلان 2010
- ڪميونٽي ايمرجنسي ريسپانس ٽيم بيسڪ ٽريننگ پارٽيسپينٽ مينوئل
- تيار ڪيل: نيشنل سي اي آر ٽي پروگرام فيڊرل ايمرجنسي مينيجمينٽ ايجنسي، ڊپارٽمينٽ آف هوم لينڊ سڪيورٽي واشنگٽن، ڊي سي 2011
- انٽرنيشنل انسٽيٽيوٽ براءِ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ ذريعي "ارلي وارننگ اينڊ ارلي وارننگ سسٽم" تي شايع ٿيل مضمون
- شروعاتي خبردار- تصور کان عمل تائين، يو اين/آءِ ايس ڊي آر، ڊي ڪي ڪي وي. 2006

يونٽ 4.3

- نالو: ڊزاسٽر رسڪ رڊڪشن ڪميٽيون قائم ڪرڻ ۽ انهن کي
ڪردار ۽ ذميواريون سونپڻ
- سڪڻ جا مقصد: - ڳوٺ ۽ يونين ڪائونسل سطح تي ڊي آر آر ڪميٽيز جي قيام
واري عمل کي ڄاڻڻ لاءِ
- ڊزاسٽر رسڪ رڊڪشن ۽ ايمرجنسي ريسپانس ۾ ڊي آر آر ڪميٽيز
جي ڪردارن ۽ ذميوارين کي سمجهڻ لاءِ
- هينڊ آئوٽس: پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي، پي پي سلائيڊز
- تربيتي سامان: ملٽي ميڊيا، ڪارڊز، فلپ چارٽس، مارڪرز، وائٽ بورڊ ۽ مارڪرز
- سڪيا جا گڙ: گڏيل مشق، گڏيل پريزنٽيشن، بٽرفي گفتگو،
مقامي تجربن مان سڪڻ

1. تعارف

يونين ڪائونسلون حڪومتي ڍانچي ۾ سڀ کان هيٺين درجي تي مشتمل آهن، ڳوٺ ۽ وارڊ جي سطح جا چونڊيل نمائندا انهن ادارن جو حصو بڻجندا آهن. انهن ادارن جو مقامي ترقياتي ڪمن لاءِ وسيلن جي مختص ڪرڻ ۾ اهم ڪردار آهي. يونين ڪائونسل آفتون کان متاثر علائقن ۾ ڳوٺ جي سطح تي امدادي ورڇ ۾ اهم ڪردار ادا ڪندي آهي. ڪيترائي ڳوٺ هڪ ئي يوسي تحت اچن ٿا ۽ اهو تعداد مختلف ٿي سگهي ٿو. ان جي سفارش ڪئي وڃي ٿي ته يو سي ۽ بهراڙي سطح تي ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽيون هجن. يوسي ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽيون ضلعن ۽ تعلقن ڊزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي/ڪميٽين ۾ ڳوٺ ۽ برادرين جي مطالبن جي حمايت ۾ اهم ڪردار ادا ڪري سگهن ٿيون ۽ حقيقت پسندي جي خطري جي تشخيص، ڊي آر آر منصوبا بندي ۽ موثر جواب لاءِ ڳوٺ جي سطح تي ڪميٽين کي ڳوٺن ۽ برادرين جي مطالبن جي وڪالت ڪرڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪري سگهن ٿيون.

2. ڪميونٽي سطح تي ڊي آر آر ڪميٽيون قائم ڪرڻ

ڪميونٽي تي ٻڌل تباهي جي خطري ۾ گهٽتائي ڪميونٽي جي خطري کي گهٽ ڪرڻ جي سرگرمين جو تصور، ڊزائن، منصوبه بندي ۽ نفاذ لاءِ ڪميونٽي جي فعال شرڪت جو مطالب ڪري ٿي. معاشري ۾ شرڪت کي يقيني بڻائڻ لاءِ، بهترين چونڊاها آهي ته اهي ڳوٺ ۽ يونين ڪائونسل جي سطح تي ڊي آر آر ڪميٽيون ۽ ذيلي ڪميٽيون قائم ڪن ته جيئن انهن کي منظم ڪري سگهجي ۽ انهن جي صلاحيتن کي وڌائي سگهجي ته جيئن انهن کي تباهي کي منهن ڏيڻو پوي ۽ انهن کي لچڪدار طبقو بڻائي سگهجي.

مثال طور تي ڳوٺن جي سطح تي ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽين جي هيٺين ڪميٽين جي گهڻيون ئي صورتون ٿي سگهن ٿيون، فرسٽ ايڊ ڪميٽي، سرچ اينڊ ريسڪيو سب ڪميٽي، فوري اطلاع واري سب ڪميٽي، شيلٽر مينيجمينٽ سب ڪميٽي، منتقلي سب ڪميٽي، پروٽيڪشن سب ڪميٽي وغيره اهڙي طرح يونين ڪائونسل آف ڊزاسٽر مينيجمينٽ ۾ سب ڪميٽيون جوڙي سگهجن ٿيون، مثال طور تي ڪميٽيون: نگراني ۽ منتقلي سب ڪميٽي، رابطو سب ڪميٽي، صلاحيت سازي سب ڪميٽي، ڪوآرڊينيشن سب ڪميٽي ۽ فنڊ گڏ ڪرڻ واري ذيلي ڪميٽي وغيره.

3. وي ڊي ايم سي ۽ يوسي ڊي ايم سي جا امڪاني ميمبر

وي ڊي ايم سي لاءِ ميمبرن جي چونڊ ڳوٺ کان ٻئي ڳوٺ ۽ سي بي ڊي آر ايم جي ڊزائن ڪيل پروجيڪٽ جي ضرورت موجب مختلف ٿي سگهي ٿي. تنهن هوندي به وي ڊي ايم سي جا تجويز ڪيل/امڪاني ميمبر لمبردار، مقامي اسڪول استاد، امام مسجد، ليڊي هيلٿ ورڪر، ايل ايج ڊبليو، ليڊي ۽ يوت صلاحڪار، هاري نمائندو، عورتون، اقليتن ۽ معذور ماڻهن جو نمائندو وغيره ٿي سگهن ٿا، اهڙي ريت يو سي ڊي ايم سي لاءِ امڪاني ميمبر يونين ڪائونسل سيڪريٽري ٿي سگهن ٿا، هر وي ڊي ايم سي ۾ گهٽ ۾ گهٽ هڪ کان به عورت نمائندا، مقامي حڪومت جا عهديدار، انچارج ميڊيڪل آفيسر، بي ايج يو/ڊسپينسري، هاءِ اسڪول/مڊل اسڪول جو نمائندو، سول سوسائٽي جو نمائندو هر ڪنهن جا به کان چار ميمبر ٿي سگهن ٿا. تنظيمي ۽ مذهبي اڳواڻ وغيره، ميمبرن کي ضرورت مطابق وڌيڪ شامل يا گهٽ ڪري سگهجي ٿو.

4. وي ڊي ايم سي جو ڪردار ۽ ذميواريون سونپڻ

وي ڊي ايم سي جا امڪان ڪردار ۽ ذميواريون هيٺيون ٿي سگهن ٿيون، ڳوٺ جي شراڪتي خطري جي تشخيص ڪرايو ۽ مختلف وقتن تي ان کي اپڊيٽ هر نمايان آفت کانپوءِ ڪريو.

- مستقل جي منصوبا بندي ۽ منصوبي جي نفاذ لاءِ ڳوٺ جي سطح تي تباهي جي خطري کي منهن ڏيڻ جو منصوبو تيار ڪريو
- هلندڙ منصوبن جي نگراني ڪريو ۽ انساني وسيلن جي فراهمي ڪريو
- ٻين ڪميونٽي ميمبرن سان گڏجي مشقون ۽ نقلي مشقن جو اھتمام ڪريو
- سي بي ڊي آر ايم بابت سمورن منصوبن جو رڪارڊ برقرار رکيو

5. يو سي ڊي ايم سيز جا ڪردار ۽ ذميواريون سونپڻ

يوسي ڊي ايم سيز جا امڪاني ڪردار ۽ ذميواريون هيٺيون ٿي سگهن ٿيون.

- يونين ڪائونسل سطح تي حصو وٺندڙ خطري جي سڃاڻڻ منعقد ڪريو ۽ ايئن ڪرڻ وقت وي ڊي ايم سي ذريعي جمع ڪيل تشخيصي انگن اکرن جو به سهارو وٺي سگهو ٿا.
- ڊزاسٽر مينيجمينٽ ۾ شامل سرڪاري، غير سرڪاري تنظيمون ۽ وي ڊي ايم سميت سمورن مقامي اسٽيڪ هولڊرز سان رابطا ۽ ڪم جو رشتو برقرار رکڻ
- مالي تجويزون تيار ڪيو ۽ منصوبي تي عملدرآمد لاءِ مالي ۽ ٽيڪنيڪي وسيلن کي متحرڪ ڪريو.
- وي ڊي ايم سيز ۽ يو سي ڊي ايم سيز ميمبرن ۽ ڪميونٽي رضاڪارن لاءِ بنيادي، ٽريننگ آف ٽرينرز ۽ تازن ڪورس جو اھتمام ڪريو
- باقاعده اجلاس منعقد ڪريو ۽ مقامي حڪومت ۽ ٻين اهم اسٽيڪ هولڊرز ۽ لاڳاپيل وي ڊي ايم سي وچ ۾ ملاقاتن جا منتس جاري ڪريو
- هنگامي ردعمل ڪٽس کي ذخيرو ڪريو ۽ برقرار رکيو ۽ گهريل اوزارن جي فراهمي ذريعي اپڊيٽ ڪريو.
- مقامي حڪومت، وي ڊي ايم سي ۽ سي ايس او سان گڏجي نقلي مشقون ڪرايو.

حوالا

- ايشيائي آفتن بابت تياري مرڪز ٿايلينڊ (2011) : ڪميونٽي بيسڊ ڊزاسٽر رسڪ رڊڪشن تي شراڪتدارن جو ڪتاب www.adpc.net تي دستياب آهي.
- نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ اتارتي اسلام آباد پاڪستان (2019) سي بي ڊي آر ايم ٽريننگ ٽول ڪٽ. http://www.ndma.gov.pk/publications/participants_20Urdu.pdf%20-%20workbook%20-%20Urdu.pdf تي دستياب آهي.
- ورلڊ فوڊ پروگرام اسلام آباد پاڪستان (2011) ڪميونٽي بيسڊ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ بابت تربيتي ڪتاب
- صوبائي ڊزاسٽر مينيجمينٽ اتارتي خيبر پختونخواه (2014-15) ڪميونٽي بيسڊ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ بابت شرڪت ڪندڙن جو ڪتاب
- نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ اتارتي اسلام آباد (2012) اين ڊي ايم بي جلد ٽيون تحت شايع ڪيل ڪميونٽي تي ٻڌل ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ بابت انسٽرڪٽرز جو رهنما لکڻيون.

يونٽ 4.4

نالو: خطري مخصوص ڪميونٽيز تي ٻڌل ابتدائي خبرداري نظام ۽ مڪينزم
 سڪڻ جا مقصد: - پاڪستان ۾ فوري خبرداري نظام بابت ڄاڻڻ لاءِ ۽ مختلف آفتن لاءِ مقامي
 سطح تي تڪڙي خبرداري نظام ۽ طريقيڪار کي سڪو
 هيٺ ڏنل آئوٽس: پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي، پي پي سلائيڊز
 تربيتي سامان: ملٽي ميڊيا، ڪارڊز، فلپ چارٽس، مارڪرز، وائٽ بورڊ ۽ مارڪرز
 سڪيا جا گڙ: پي پي تي سلائيڊز، گڏيل بحث، مقامي تجربن مان سڪڻ، سيشن
 جي پڄاڻي تي سوال جواب

1. اڳواٽ خبردار ۽ ابتدائي خبرداري نظام

انتظاميه جو هڪ اهم ۽ بنياد رُخ تباه ڪن واقعي جو تڪڙو خبردار ڪرڻ آهي واقعي کان اڳ ارلي وارنگ سسٽم (اي ڊبليو ايس) جي نالي سان ڄاتو ويندو آه ان کان پهريان ماڻهن ۽ ڪمپوتيز کي تنبيهه ڪرڻ جو هڪ طريقيڪار اي ڊبليو ايس کي ڪنهن به امڪاني خطرن، تجزيي ۽ / يا سفارشن جي جوڙجڪ، ۽ معلومات جي ڏي وٺ، ل اها قابليت پسند، مقداري يا پنهي جو امتزاج هجي، جا منظر انگ اکر جمع ڪرڻ طور تي بيان ڪري سگهجي ٿو.

2. پاڪستان ۾ ٻوڏ جي تڪڙي وارنگ

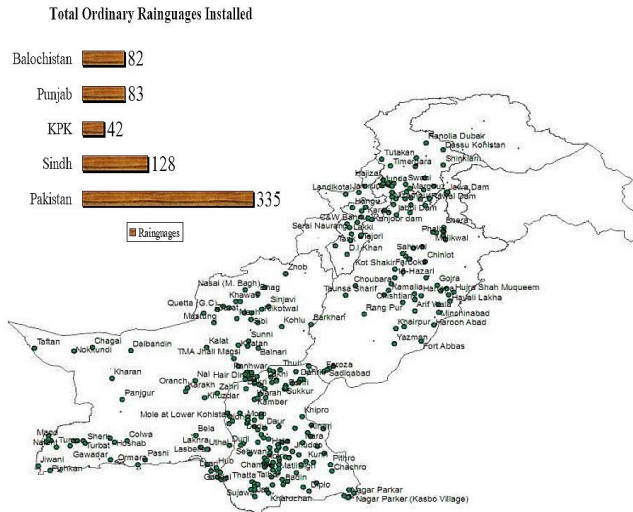
پاڪستان جو موسميات کاتو (پي ايم ڊي) هڪ اهم سرڪاري ادارو آهي جنهن قدرتي خطرن جو پتو لڳائڻ جو ذميوار بڻائي ڇڏيو آهي ۽ ابتدائي انتباهي معلومات کي مختلف طريقيڪارن ذريعي سڀني تائين پکيڙيو ويندو آهي. پي ايم ڊي مون سون جي مدي دوران معلومات ۽ ٻوڏ جو فوري اطلاع فراهم ڪندو آهي، اها معلومات عام طور تي هر سال 15 جون کان 30 سيپٽمبر تائين پي ايم ڊي ذريعي وفاقي ۽ سمورين صوبائي حڪومت سان شيئر ڪئي ويندي آهي. ان کان علاوه پي ايم ڊي اين ڊي ايم اي، پي ڊي ايم اي ۽ سمورن لاڳاپيل وفاقي/صوبائي کاتن سان به ان معلومات جو اشتراڪ ڪندو آهي. پي ايم ڊي قومي ۽ صوبائي ڊزاسٽ ريمينيجمينٽ اٿارٽي سان چڱي طرح جڙيل آهي. ان صوبائي ۽ ضلعي سطح جي ارلي وارنگ سسٽم نيت ورڪ کي به ۽ جڏهن به ضرورت پئي آهي ارلي وارنگ سسٽم پکيڙڻ لاءِ وقف ڪيو آهي. سڀ کان وڏو صوبائي انتباهي مرڪز فلڊ وارنگ سينٽر لاهور آهي، اهو پي ايم ڊي ۽ فيڊرل فلڊ ڪميشن سان گڏجي ڪم ڪندو آهي. مرڪز پاڪستان موسميات کاتو، فيڊرل فلڊ ڪميشن، صوبائي آبياشي کاتو ۽ ميڊيا کي فوري خبردار جاري ڪندو آهي. مرڪز اليڪٽرانڪ ۽ پرنٽ ميڊيا ذريعي براه راست وارنگ به جاري ڪندو آهي.

3. پاڪستان ۾ ڏڪر جي وارنگ

پي ايم ڊي پاڪستان ۾ 1999-2001 دوران بدترين ڏڪر بعد 2004-05 ۾ قومي ڏڪر / ماحولياتي نگراني ۽ ارلي وارنگ سينٽر (اين ڊي ايم سي) جي قيام لاءِ اڳپرائي ڪئي. مرڪز جو بنيادي مقصد ملڪ ۾ ڏڪر جي صورتحال جي نگراني ڪرڻ ۽ وقت کان اڳ صلاحون جاري ڪرڻ آهي. ان جو قومي مرڪز اسلام آباد ۾ آهي جڏهن ته چار علائقائي ڏڪر نگراني مرڪز (آر ڊي ايم سي) لاهور، ڪراچي، پشاور ۽ ڪوئيٽا ۾ آهن. اهي چار آر ڊي ايم سيز انهن علائقن ۾ شامل آهن جيڪي انهن جي دائره اختيار ۾ اچن ٿا. اهي مرڪز ملڪ ۾ هر ممڪن وسيلن سان ڏڪر بابت انگ اکرن جي نگراني، جمع ڪرڻ، استحڪام ۽ تجزيه جي هڪ مرڪز طور ڪم ڪندا آهن.

هن نيت ورڪ کي مضبوط بڻائڻ لاءِ مختلف خطن خاص طور تي ملڪ جي ڏڪر سٽيل علائقن ۾ 50 خودڪار موسمي اسٽيشن (اي ڊبليو ايس) لڳايا ويا آهن، 11 موسمياتي پيراميٽرز جي انگن اکرن (هوا جو گرمي پد، نمي هوا جي رفتار، هوا جو رُخ، بحري سطحي دٻاءُ، اسٽيشن ليول دٻاءُ، شمسي توانائي مان روشني، معياري گهرائي ۾ مٽي جي نمي 5،10،20،50،100) سينٽي ميٽر ۽ برف جي سطح هر ٽن ڪلاڪن ۾ سيتلائيٽ ۽ جي پي آر ايس ٽيڪنالاجي ذريعي پکيڙيندا آهن. معلومات کي پندرهن روزه ۽ ٽن ماهي اپڊيٽ ڪيو ويندو آهي. اين ڊي ايم سي ڏڪر جي صورتحال جي نگراني لاءِ چئني صوبن ۾ ضلعن جي سطح تي 335 آرڊنري رين گيجز به لڳايون آهن جهڙوڪ هيٺ انگ اکرن ۾ ڏيکاريو ويو آهي:

شڪل نمبر 14: ضلعن جي سطح تي مينهن جي ماپ

ڪنيل: پي ايم ڊي پاڪستان

ان کان علاوه سپارڪو (SUPARCO) ڪيچ ائرم انڊيڪس جي استعمال ذريعي فصلن جي ماهوار صورتحال جي تازي رپورٽ جاري ڪندو آهي. ۽ ڊبليو ايف پي ماهانه مارڪيٽ جي قيمتن جي باري ۾ بليٽن ۽ تهماهي فوڊ سڪيورٽي اڀڊيٽ پڪيڙيندو آهي.

4. ارلي وارننگ سسٽم جو مقصد

- خطرن ۾ مبتلا ماڻهن ۽ ڪميونٽيز کي بااختيار بڻائين ته جيئن اهي وقتائتي مناسب انداز ۾ عمل ڪن
- منظم طريقي سان ديتا گڏ ڪرڻ ۽ خطري جي سڃاڻ ڪرڻ
- خطرن جي نگراني ۽ ابتدائي انتبائي خدمتن جي ترقي؛
- خطري بابت معلومات ۽ فوري وارننگز پهچائڻ؛
- ڪميونٽي ردعمل جي صلاحيتن کي وڌائڻ.

5. ڪميونٽي تي مشتمل ارلي وارننگ سسٽم (ٻوڏ، طوفان ۽ ڏڪر)

مقامي سطح تي برادرين ذريعي مستحڪم ۽ منظم ڪميونٽي بيسڊ ارلي وارننگ سسٽم (سي بي ڊبليو) منصوبو بڻائي رهيا آهيون، اهي مقامي طور تي سماج ۾ اڳڪٿي لاءِ انجنيئر آهن ۽ مناسب وقت ۽ مناسب انداز ۾ ڪم ڪرڻ جي اميد آهي ته جيئن امڪاني طور تي زخمي ماڻهن جي تعداد، جانين جي ضيان، ملڪيتن ۽ ماحولياتي جي تباهي ۽ روزگار جي ذريعن کي نقصان کي گهٽ ڪري سگهجي. اهو نظام متاثر ڪميونٽيز ۽ ماڻهن کي بااختيار بڻائڻ لاءِ هڪ ”ماڻهن تي مرڪوز“ جي نقطه نظر تي ٻڌل آهي ته اهي ممڪن قدم کڻندي پنهنجي ۽ پنهنجي ماڻهن جون جانينون بهتر طريقي سان بچائي سگهن. ڪميونٽي بيسڊ ارلي وارننگ سسٽم ڪنهن به واقعي جي تباه ڪن ائرن خلاف ڪميونٽي کي بهتر طريقي سان تيار ڪرڻ ۽ کين لچڪدار بڻائڻ لاءِ ذريعي معاشي نقصانن کي گهٽ ڪرڻ ۾ مدد ڪندو آهي.

هڪ موثر سي بي اي ڊبليو ايس لاءِ بنيادي ضرورت اثر واقعي بابت معلومات ۽ اشارو ڪرڻ جا ذريعا، اڳواٽ اطلاع ۽ خبردات ڪرڻ جو وسلو آهي ۽ اثر خطري جي صورت ۾ شروع ٿيندڙ قدامت تي افهام و تفهيم آهن.

5.1 ڪميونٽي تي ٻڌل ارنڊ وارانگ سسٽم ڪميٽي جي جوڙجڪ

ڪميونٽيز کي چڱي ريت تيار رهڻ گهرجي ۽ علائقي ۾ سرڪاري کاتن، سي بي اوز، سي ايس اوز ۽ اين جي اوز جي مدد سان ڏڪر/ٻوڏ لاءِ هڪ ڪميٽي (ارلي وارانگ سسٽم ڪميٽي) نامزد ڪرڻ گهرجي، ڪميٽي کي ڏڪر / ٻوڏ جي خطرن جي نگراني ۽ معلومات جي ڦهلاءَ، انتباهه/ اڳڪٿي لاءِ اختيار ڏيڻ گهرجي. نامزدگي بعد ڪميٽي پنهنجا ميمبر ماڻهو ۽ ذيلي گروپس کي ابتدائي ۽ ثانوي ڪردار ۽ ذميواريون سونپي سگهن ٿا. ڪميٽي جي ميمبرن کي مناسب طريقي سان تربيت ڏيڻ گهرجي، ان ۾ شامل اسٽيڪ هولڊرز جي باري ۾ گهربل معلومات ۽ آگاهي هئڻ گهرجي ته معتبر معلومات جي ذريعن ۽ ايندڙ خطرن بابت وقتاوت معلومات کي ڪنهن طرح پڪيڙڻو آهي.

5.2 ڪميونٽي بيسڊ ارلي وارانگ سسٽم-آپريشن

ڪميٽي جي ميمبرن کي مناسب سکيا ڏني وڃي ۽ لاڳاپيل ضلعي سطح جي کاتن يعني ڊي ڊي ايم اي، بلدياتي حڪومت، زراعت ۽ آبپاشي کاتن سان ڳنڍيو وڃي. عام طور تي اهو ڏنو ويندو آهي ته قومي ۽ صوبائي ذريعن سان منتقل ٿيڻ کانپوءِ ڏڪر ۽ ٻوڏ ارلي وارانگ سسٽم جي معلومات کي پڪيڙڻ لاءِ مختلف ٽيڪنيڪي اصطلاح استعمال ڪيا ويندا آهن انهن ٽيڪنيڪي اصطلاحن جو مفهم ڄاڻڻ ۽ آسان ۽ صارف دوست اصطلاحن جو استعمال ڪندي ان معلومات کي مقامي ٻولي ۾ منتقل ڪرڻ ضروري آهي جنهن کي سڀ سمجهي سگهن ٿا.

گڏيل وارانگ لاءِ ڪيتريون ئي مواصلاتي چينلز/ذريع کي استعمال ڪرڻ جي تجويز به ڏني وئي آهي. ڪميونٽي اجلاس، نوٽيسز، پوسٽرز، زباني يا تصويري پيغامن، ريڊيو/ ٽي وي، مسجدن، مقامي اخبارن ۽ ٻين مناسب ذيسي ذريعن، پيغامن/انتباهي تازه ڪارين جي وڏي پيماني تي پڪيڙڻ لاءِ ”انفارميشن بورڊز“ کي ڪميونٽيز جي مختلف اهم هنڌن تي رکي سگهجي ٿو جهڙوڪ:

- اسڪول يا سرڪاري عمارتون
- اسٽورز/بازار
- بس/ويگن اسٽينڊ
- مسجدن يا ڪنهن ٻئي مذهبي/سماجي اجتماعي هنڌن باهران

3.5 ڪميونٽي تي ٻڌل ابتدائي خبرداري نظام جون ضروري خاصيتون

- ڪميونٽي جي سمورن ماڻهن خاص طور تي ڪمزور طبقن کي سي بي ڊبليو ايس جي سمورن مرحلن تي منصوبا بندي، ڊزائيننگ، عمل، خطري بابت خبرداري پيغامن جي پڪيڙ ۽ انتباهن جو جواب ڏيڻ ۾ شامل ٿيڻ گهرجي.
- عمل ۽ فيصلا ڪميونٽي جي هر فرد جي آفاتي ضرورتن تي ٻڌل هئڻ گهرجن، جڏهن ته عورتن، ٻارڙن ۽ ڪميونٽي جي ڪمزور طبقن کي ترجيح ڏيو.
- سي بي اي ڊبليو ايس منصوبا بندي، ڊزائين، هلائڻ ۽ ڪميونٽي جي ميمبرن جي ملڪيت آهي
- سي بي اي ڊبليو ايس جي قدامت سان برادري جي ممبرن جي راءِ پيدا ڪرڻ ۽ انهن جي صورتحال کي منهن ڏيڻ جي صلاحيت ۾ اضافو ٿيڻ گهرجي.

6. ڪميونٽي تي ٻڌل ڏڪر جي خبرداري نظام ۾ چئلينجز

ضلعي سانگهڙ، ٿرپارڪر ۽ ميرپور خاص ۽ عمرڪوٽ جي ڪجهه حصن ۾ ڪميونٽيز ڏڪر جي خطري ۾ مبتلا آهن، ڏڪر اوچتو واقعو ناهي ۽ نه ئي مستقل رهندو آهي. اهو وقفي وقفي سان ٿي سگهي ٿو، تنهن وندي به جڏهن به اهو ٿيندو آهي ته ان سان کاڌي جي عدم تحفظ، بڪ، غذائيت، ڏڪر ۽ بيماريون پکڙجڻ جو خطرو ٿيندو آهي مڪڏيل قومن جي ضرورتن جي تشخيص مطابق 2013-2016 تائين ڏڪر شديد پاڻي جي کوٽ (ڄامشورو ۾ 62 سيڪڙو ۽ ٿرپارڪر ۾ 100 سيڪڙو) پيدا ڪري سنڌ جي ڪيترن ئي ضلعن کي شديد متاثر ڪيو ۽ ان جي نتيجي ۾ فصل جي لاٻاري ۾ 34-53 سيڪڙو ۽ چوپائي مال ۾ 48 سيڪڙو گهٽتائي واقع ٿي.

ڏڪر جو ابتدائي انتباهي نظام مقامي ڪميونٽيز کي خبردار ڪرڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪري سگهي ٿو، جڏهن خشڪ سالي جو خطرو هجي، تياري کي بهتر بڻايو وڃي ۽ فصلن ۽ کاڌي جي کوٽ سان واڳيل خطرن کي گهٽ ڪيو وڃي. موثر انتباهي نظامن ۾ ڏڪر جا مناسب اشارا، موسمياتي ڳاڻيٽي ۽ اڳڪٿيون، انتباهي اشارا، عوامي شعور ۽ تعليم، اداره جاتي سهڪار ۽ انگن اکرن جي اشتراڪ جي انتظامن جو استعمال ڪندي ڏڪر جي نگراني جي ضرورت آهي. تنهنڪري ڏڪر جي نگراني لاءِ هڪ سڀ کان وڏو چئلينج هائڊرو لاجيڪل موسميات، زرعي ۽ سماجي اقتصادي معلومات جو انضمام آهي. ان کان علاوه موسمي تبديلي جي نتيجي ۾ غير امڪاني موسمي نمونا ڏڪر جي پيشگوئي کي انتهائي مشڪل بڻائي ڇڏيندا آهن.

پي ايم ڊي ڏڪر جي صورتحال جو پتو لڳائيندي موثر ابتدائي انتباهي نظام تيار ڪرڻ لاءِ ڊيٽا گڏ ڪرڻ جو طريقو واضح ڪيو آهي جيتوڻيڪ موسمياتي ڳاڻيٽو اهم آهي پر اهو رڳو هڪ جامع مانيترننگ سسٽم جي هڪ حصي جي نمائندگي ڪندو آهي. زراعت، گهريلو، صنعت، توانائي جي پيداوار ۽ پاڻي جي استعمال تي ڏڪر جي اثرن کي ظاهر ڪرڻ لاءِ ٻين جسماني اشارا (جهڙوڪ زميني ۽ ندي جي وهڪري) کي به تيار ڪرڻ ۽ نگراني ڪرڻ ضروري آهي. مثال طور ابتدائي خبرداري نظام ۾ مٽي نمي سينسر، خودڪار موسمي اسٽيشنن ۽ جي آءِ ايس / ريموٽ سينسنگ جهڙي ٽيڪنالاجي شامل ڪرڻ گهرجي، ان کان علاوه آب و هوا جي پيش گوئي لاءِ جديد ماڊلنگ وغيره. پي ايم ڊي مقامي ريڊيونٽ ورڪس ۽ بليٽن ذريعي خاص طور تي پاڪستان جي بهراڙي جي علائقن ۾ مقامي هارين ۾ ڏڪر بابت ابتدائي انتباهه پکيڙيندو آهي. ساڳئي وقت غير سرڪاري تنظيمون، بين الاقوامي غير سرڪاري تنظيمون ۽ سي ايس اوز به ڪميونٽيز سان گڏ ڏڪر جي رسڪ مينيجمينٽ ۾ ڪم ڪندڙ ۽ صوبي ۾ متوازي مداخلتن ۽ منصوبي کي هلائڻ لاءِ سرگرم عمل آهن.

حوالا

- انٽرنيشنل انسٽيٽيوٽ پراڻ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمنٽ ذريعي "ارلي وارننگ اينڊ ارلي وارننگ سسٽم" تي شايع ٿيندڙ مضمون
- مالاوي ۾ هڪ ڪميونٽي تي ٻڌل ابتدائي انتباهي نظام http://ec.europa.eu/echo/files/aid/dipecho/malawi_christian_aid_en.pdf تي دستياب آهي.
- ايتوپيا جي صومالي ۽ افار ريجنز جي 3 ضلعن ۾ پاڻيٽنگ ڪميونٽي بيسڊ ارلي وارننگ سسٽم تي سڀو ڊي چلڊرين يو ڪي ايڪسپيرينسز "ڇا ڪم ڪيو ۽ ڇا نه" عبدالرحمان علي اسحاق ۽ احمد يوسف، ڪنسلٽنٽ 2010-
- پاڻي لاءِ آب و هوا جي تبديلي جي موافقت جي ٽيڪنالاجيز، پاڻي جي شعبي ۾ لڄڪ پيدا ڪرڻ لاءِ موافقت ٽيڪنالاجي لاءِ هڪ پريڪٽشنر جي فائيد، پاڻي جي موافقت ٽيڪنالاجي جو خلاصو https://www.ctcn.org/sites/www.ctcn.org/files/resources/drought_early_warning_systems.pdf
- فوري انتباهه- تصور کان عمل تائين، يو ايس ڊي آر، ڊي ڪي ڪي وي 2006

ماديوول -5

ڪميونتي سطح تي شراڪتي خطري جي تشخيص
۽ آفاتي خطرو گهٽ ڪرڻ جي منصوبا بندي

يونٽ 5.1: گهڻ پاسائي خطرن، ڪمزوري ۽ صلاحيتن جي تشخيص- ايڇ وي سي اي
يونٽ 5.2: خطري جي نشاندهي ۽ سڃاڻ، شراڪتي بهراڙي جائزو، ڪميونتي
سطح تي خطري جي سڃاڻ لاءِ استعمال ٿيندڙ پي آر اي ٽولز
يونٽ 5.3: آفاتي خطري جي گهٽتائي، ڪميونتي سطح تي ڊي آر آر
منصوبه بندي (ضرورت ۽ اهميت)

حاصل مطلب

هن ماديوول جي پڄاڻي تي اوهان قابل ٿي سگهندا:

- ڪميونتي سطح تي گهڻ خطرائي ڪمزورين ۽ صلاحيتن جي ڍانچي، عمل ۽ سڃاڻ جي مکيه حصن کي سمجهو
- ڪميونتي سطح تي شراڪتي بهراڙي جائزو- پي آر اي جي عمل ۽ طريقيڪار کي سمجهو ۽ وسيع قسمن جي خطرن، ڪمزورين ۽ صلاحيتن جي تشخيصي سامان کان واقفيت حاصل ڪيو.
- خطرن جي سڃاڻ لاءِ پي آر اي جي مختلف ٽولز جو استعمال سکو ۽ ڪميونتي سطح تي خطرن، ڪمزورين ۽ صلاحيتن جو تعين ڪريو ته ڪهڙي بهتر موزون آهن.
- ڪميونتي سطح تي ڊي آر آر پلاننگ جي عمل کي سمجهو

يونٽ 5.1

نالو: گهڻ پاسائي خطرن، ڪمزوري ۽ صلاحيتن جي
تشخيص- ايڇ وي سي اي
سڪڻ جو مقصد: ڪمپونٽي سطح تي هڪ ڪامياب گهڻ خطرائي ڪمزوري ۽
صلاحيتي تشخيص جا مڪيه حصا، عمل ۽ ڍانچي کي سمجهڻ لاءِ
هينڊ آئوٽس: پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي، پي پي سلائيڊز
تربيتي سامان: ملٽي ميڊيا، ڪارڊز، فلپ چارٽس، مارڪرز، وائٽ بورڊ ۽ مارڪرز
سڪيا جا گڙ: گڏيل ڪم، گڏيل پريزينٽيشن، بٽرفو بحث

1. مکيه تصورن جو تعارف ۽ جائزو

يو اين آءِ ايس ڊي آر تباهي جي واقعن کي “ڪنهن برادري يا سماج جي وسيع پيماني تي انساني مادي معاشي يا ماحولياتي نقصانن ۽ اثرن ۾ ملوث معاشري جي ڪم ڪار ۾ شديد رڪاوٽ” جي طور بيان ڪيو آهي، تنهن هوندي به ان تي غور ڪرڻو پوندو ته قدرتي واقعا جهڙوڪ، برسات آنڌي، زلزلي، ٻوڏ، طوفان ۽ وڌندڙ گرمي پد ڪنهن سماج يا برادري جي ڪم ڪار ۾ رڪاوٽو پيدا نه ٿا ڪري سگهن اهو صرف ان صورت ۾ ٿيندو آهي جڏهن خطري جي نمائش جي امتزاج جي نتيجي ۾ خطرو ٿيندو آهي جڏهن خطري جا ضابطا موجود هوندا آهن ۽ ماڻهن وٽ خطري جي واقعي جي امڪاني ناڪاري نتيجا گهٽائڻ يا انهن کي منهن ڏيڻ لاءِ ناڪافي صلاحيت يا قدم هوندا آهن، منفي اثرن ۾ انفرادي ملڪيتن، برادري جي اثاثن سماجي خدمتن ۽ ماحولياتي هراس جي تباهي سان گڏوگڏ، جان جي بازي، زخم/بيماري ۽ انساني جسماني يا ذهني صحت تي پيا ناڪاري اثر به شامل آهن.

ٽيبل 8: اهم تشریحن جو جائزو

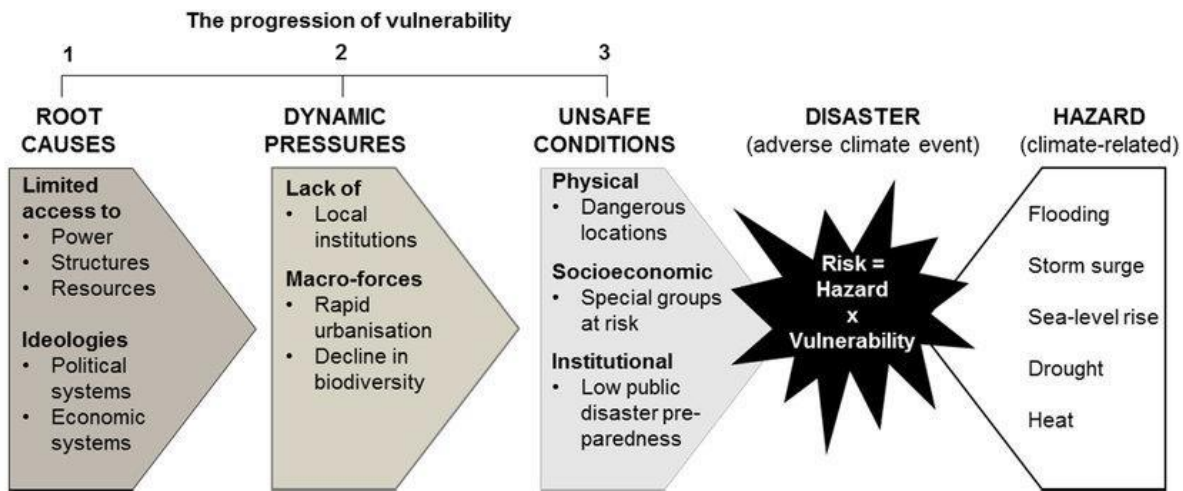
آفت	ڪمپوتتي يا سماج جي وڏي پيماني تي انساني، مادي، معاشي يا ماحولياتي نقصانن ۽ اثرن تي مشتمل ڪم جي عمل ۾ شديد رڪاوٽ جيڪا متاثر طبقي يا معاشري جي پنهنجي وسيلن کي استعمال ڪرڻ جي صلاحيت کان وڌيڪ هجي.
تباهي	هڪ خطرناڪ واقعو، مادي، انساني سرگرمي يا حالت جيڪا زندگي، زخم يا ٻين صحت جي اثرن، ملڪيتن کي نقصان، روزگار ۽ خدمتن جو نقصان، معاشرتي ۽ اقتصادي خلل يا ماحولياتي نقصان جو سبب بڻجي سگهي ٿي، اهي قدرتي يا انساني پيدا ڪيل به ٿي سگهن ٿيون.
قدرتي آفت	قدرتي عمل يا رجحان جيڪي جان، نقصان يا ٻين صحت جي اثرن، ملڪيتن کي نقصان، روزگار ۽ خدمتن جو نقصان، معاشرتي ۽ اقتصادي خلل يا ماحولياتي نقصان جو سبب بڻجي سگهي ٿي، قدرتي خطرن جو بنيادي طور تي حياتياتي خطرو، ارضياتي خطرو ۽ هائيڊرو موسمياتي خطري طور درج بند ڪري سگهجي ٿو.
انساني پيدا ڪيل سانح	اهڙا واقعا، مادا يا حالتون جيڪي انساني عمل يا عدم فعاليت سبب ٿي سگهن ٿا، جن سان جان، زخم يا ٻين صحت جا اثر، ملڪيتن کي نقصان، روزگار ۽ خدمتن کي نقصان، سماجي ۽ معاشي خلل يا ماحولياتي نقصان ٿي سگهي ٿو، بشري تخليق ڪيل خطرن ۾ تيل ڦهلائڻ، صنعتي ۽ شهري باهه، آلودگي ۽ ماحولياتي هراس وغيره شامل آهن.
ڪمزوري	ڪنهن ڪمپوتتي، سسٽم يا اثاثن جي خاصيتون ۽ حالتون جيڪي ان کي خطري جي خراب اثرن جو شڪار بڻائيندا آهن. خطري جا سمورا رُخ آهن جيڪي مختلف جسماني، سماجي، معاشي ۽ ماحولياتي عملن سان پيدا ٿيندا آهن، جهڙوڪ عمارت جو ناقص ڊيزائن ۽ تعمير، اثاثن جو ناڪافي تحفظ، عوامي معلومات ۽ شعور جو فقدان، خطرن ۽ تياري جي قدم جي محدود سڃاڻپ ۽ سٺي ماحولياتي انتظام لاءِ نظرانداز.
صلاحيت	ڪمپوتتي، سماج يا تنظيم اندر دستياب سمورين طاقتن، صفتن ۽ وسيلن جو مجموعو جيڪو متفقه هدفن جي حصول لاءِ استعمال ڪري سگهجي ٿو، ڪنهن سماج جي صلاحيت کي “منهن ڏيڻ ۽ اپنائڻ جي صلاحيت” طور درج بند ڪيو ويو آهي. منهن ڏيڻ جي گنجائش مان مراد آهي “ماڻهن، تنظيمن ۽ نظامن جي صلاحيت، دستياب هنر ۽ وسيلن کي ڪتب آڻيندي خراب حالتون، هنگامي حالتون يا آفتن کي منهن ڏيڻ ۽ انهن جو نظر و نسق ۽ اپنائڻ جي صلاحيت مان مراد ڪنهن نظام يا فرد جي آب و هوا جي تبديلي مطابق حل جي صلاحيت آهي. پر اها تباهي جي خطري جي ڏس ۾ به استعمال ڪري سگهجي ٿي.

ورتل: آفت جي خطري ۾ گهٽتائي بابت اشارن ۽ اصطلاحن تي ڪلي عام بين الحڪومتي ماهر ورڪنگ گروپ جي رپورٽ. پهرئين ڊسمبر 2016

2. ڊزاسٽر رسڪ کي سمجهڻ

2003 ۾ يونيورسٽي ڪاليج لنڊن جي ڊاڪٽر بين وسنر ٻڌايو ته جڏهن ان جي مشهور پريشر اينڊ ريليز ماڊل (بي اي آر ماڊل) کي به ڪرنج ماڊل جي نالي سان سڃاتو ويندو آهي جي ذريعي خطرا ڪمزور ماڻهن کي متاثر ڪندا آهن ته آفتون ڪيئن هونديون آهن، پريشر اينڊ ريليز ماڊل (بي اي آر ماڊل) هڪ اهڙو ماڊل آهي جيڪو خطري جي مخصوص صورتحال ۾ خطري جي تجزيي جي ڏس ۾ تباهي جي خطري کي سمجهڻ ۾ اسانجي مدد ڪندو آهي. ماڊل ظاهر ڪندو آهي ته ڪا آفت زُڳو ان صورت ۾ پيش ايندي آهي جڏهن ڪمزور برادرين يا ماڻهن جي گروپ کي متاثر ڪري. اسان سمجهون ٿا ته جڏهن ڪمپوتني ۽ ماڻهو خطري سان مناسب طور تي اميد ڪرڻ ۽ ان جو مقابلو ڪرڻ ۽ ڪنهن خطري کان ڌار ڪرڻ يا ٻين لفظن ۾ گهربل صلاحيتن جي گهٽتائي جي عدم استحڪام جو شڪار ٿيندا آهن ته اهي خطري ۾ مبتلا هوندا آهن.

شڪل 15: پريشر ۽ ريليز ماڊل (بي اي آر ماڊل)

ڪنيل: ڊاڪٽر بين وسنر 2003

هن ماڊل ۾ ٻه ڌار ڌار ڪيفيتون آهن يعني خطري ۽ خطري ۾ مبتلا، يا ٻئي تباهي جي خطري کي متاثر ڪن ٿيون، ڪمپوتنيز لاءِ تباهي جي خطري جي سطح ٻنهي ڪيفيتن خطري جي شدت ۽ ماڻهن جي خطري جي ڊگري تي پاڙي ٿي. ڪنهن به خطري جي صورت ۾ ڪا آفت نه ٿي اچي سگهي جيڪا ماڻهن جي ڪمپوتني جي هڪ ڪمزور طبقي سان ان جي چوراهي کان بغير موجود آهي. اهڙي ريت ڪنهن به خطري جي موجودگي کان بغير ڪمزور طبقي کي ان جو خطرو ناهي. تنهنڪري ڪنهن ڪمپوتني کي درپيش تباهي جي خطري کي سمجهڻ لاءِ ٻنهي ڪيفيتن جو تجزيو ۽ ان جو جائزو وٺڻ گهرجي. ڪنهن به موثر واقعي ۽ ڪمپوتنيز جي مٿانهين يا واضح خطرن جي وچ ۾ تعلق جي نتيجي طور ان خطري جي نشاندهي، تجزيي، تشخيص ۽ ترجيح جي عمل کي خطرہ، ڪمزوري ۽ صلاحيت جو اندازو- ايڇ وي سي اي چيو ويندو آهي.

خطرا رجحان، مادا، انساني سرگرمي يا حالت آهن. خطري جي ڳاڻيٽي، شدت ۽ طرز عمل کي ان جي انتباهي علامتن، قوت، آغاز جي رفتار، ڳاڻيٽي، وقت ۽ مدي وغيره جي جاچ پڙتال ذريعي سمجهي سگهجي ٿو. مثال طور درياهي ٻوڏ ان جي شروعات، شدت ۽ طاقت جي وقت ۾ هڪ مخصوص نموني تي عمل ڪندا آهن. تنهن هوندي به سماجي عمل جي تنهن ۾ خطرا گهڻو وڌيڪ پيچيده ۽ ڍڪيل هوندا آهن يعني بنيادي سببن متحرڪ دٻاءُ ۽ غير محفوظ حالتن، بنيادي سبب متحرڪ دٻاءُ جو سبب بڻجندي آهي جيڪي اهو ٻائيندا آهن ته غير محفوظ حالتون ڪيئن پيدا ٿيون ٿيون ۽ برقرار آهن. مثال طور تي سنڌو درياھ جي ڪناري رهندڙ سنڌ ۾ ٻوڏ جو خطرو رڪندڙ ڪميونٽيز لاءِ رھائش جي ناقص حالتن، خطرناڪ هنڌ، خطرناڪ روزگار ۽ معاشي تباهي جي مهارت جي ڪوت ان جي غير محفوظ صورتحال آهن. جيتوڻيڪ متحرڪ دٻاءُ، ڪميونٽي تي ٻڌل تنظيم جو ٻوڏ جي خطرن ۽ هارين لاءِ مقامي زرعي مندين تائين رسائي جي گهٽتائي ڪرڻ جي اجتماعي ڪوششن جي عدم موجودگي ٿي سگهي ٿي. پر ان جي سببن، مٿي ڄاڻايل بنيادي سببن جي ڪري حڪومتي پاليسين جي ڪوت، ترقي جي وٽ، عوامي اختياريون وغيره ذريعي ٻوڏ جي خاتمي ۽ هنگامي ردعمل جي تياري تي اڳڀرائي ۽ روڪيل پيشرفت وغيره. تنهنڪري ڊي آر ايم پريڪٽشنز اڪثر ان پي اي آر ماڊل کي تباهي جي خطري جي سڃاڻ دوران خطري جي سببن جو تجزيو ۽ جاچ پڙتال ڪرڻ لاءِ استعمال ڪندا آهن.

3. خطره، ڪمزوري ۽ صلاحيت جي تشخيص. ايچ وي سي اي

خطرو، ڪمزوري ۽ صلاحيت جي تشخيص (ايچ وي سي اي) هڪ تحقيقاتي عمل آهي جيڪو ماڻهن ۽ ڪميونٽيز کي پنهنجي علائقي ۾ درپيش خطرن، انهن خطرن ۾ مبتلا خطرن ۽ خطرن کي منهن ڏيڻ لاءِ انهن جي صلاحيتن جو جائزو وٺڻ لاءِ ڊزائن ڪيو ويو آهي ۽ جڏهن اهي حملو ڪندا آهن ته ان مان آزاد ٿي ويندا آهن، ضرورت تي منحصر آهي ته ايچ وي سي اي ۾ قومي، صوبائي يا مقامي سطح جو دائرو ڪار ٿي سگهي ٿو ۽ ان کي تجزيي کان وٺي دروازي تائين سروي تائين مصنوعي سيارو ۽ جي آءِ ايس نقشن جي استعمال کان وٺي ڪيترن ئي مهارتن ذريعي انجام ڏئي سگهجي ٿو.

3.1 خطري جي تشخيص

خطري جي تشخيص ۾ جاچ پڙتال جي قوت، انتباهي نشانين، شروعات جي رفتار، ڳاڻيٽو، ٿيڻ جو وقت ۽ ڪنهن به خطري جو مدو شامل آهي، تنهن هوندي به آب و هوا يا موسم بابت خطرا، خاص طور تي هائيڊرو ميٽرولوجيڪل خطرن کي به آب و هوا ۾ تبديلي جي رجحان جي ڏس ۾ غور ڪرڻو ۽ تجزيو ڪرڻ گهرجي، چوٽه آب و هوا بابت خطرن جي ڳاڻيٽي، شدت ۽ موسمي خاص طور تي جهڙوڪ ٻوڏ، طوفان ۽ ڏڪر متاثر ٿي سگهن ٿا، عالمي آب و هوا جي رسڪ انڊيڪس (2017) 5 موجب پاڪستان ۽ بنگلاديش کي موسمياتي تبديلين لاءِ خطري وارن ملڪن ۾ سرفهرست ڏهن ۾ شامل ڪيو ويو آهي مقامي سطح جي خطرن جي تشخيص جي عمل دوران استعمال ٿيندڙ مختلف طريقن ۽ اوزارن جن تي ڪميونٽيز سان گڏجي ڪم ڪيو ويندو آهي ان کانپوءِ ايندڙ سيشن ۾ خيالن جي ڏي وٺ ڪئي ويندي.

3.2 ڪمزوري جو اندازو

خطري تشخيص مختلف خطرن لاءِ “خطري ۾ موجود عناصر” جي حساسيت جي جاچ پڙتال ۽ ان جي خطري پٺيان سببن جو تجزيو ڪرڻ جو عمل آهي. خطري ۾ پوندڙ عناصرن ۾ ماڻهو، طبعي انفراسٽرڪچر، اهم سهولتون ۽ برادري جا اثاڻا مثال آهن پر اهي محدود ناهن، ڪمزوري جو تخمينو، جسماني، جغرافيائي، معاشي، سماجي، سياسي ۽ نفسياتي عملن کي سامهون رکندي آهي جيڪي ڪجهه برادرين کي خطرن جو شڪار بڻائيندا آهن جڏهن ته ٻيا گهڻي ڀاڱي رهندا

آهن، خطري جي سڃاڻ ۾ ڪمپوتتي جي شموليت کي يقيني بڻائڻ لاءِ ڪيترن ئي اوزارن جو استعمال ڪيو ويندو آهي جنهن جي وضاحت بعد جي سيشن ڪئي ويندي.

3.3 صلاحيت جو اندازو

صلاحيت جي تشخيص ان ڳالهه جو تعين ڪرڻ جو تجزياتي عمل آهي ته بحران جي وقت ماڻهو ۽ ڪمپوتتي ڪهڙي ريت ناڪاري اثرن جو مقابلو ڪنديون آهن، ڪنهن به خطري جي صورتحال جي سلسلي ۾ انهن صلاحيتن جي اميد ڪرڻ جي صلاحيت، مقابلو ڪرڻ يا ان کي منهن ڏيڻ جي صلاحيت ۽ آخرڪار دستياب مهارتن ۽ وسيلن کي استعمال ڪندي ڪنهن به خطري جي خراب اثرن سان پاڻ کي آڃو ڪرڻ جي صلاحيت طور تي درجي بندي ڪري سگهجي ٿي، صلاحيت جي تشخيص جي ذريعي ڪمپوتتي جي تباهڪاري جي تياري، گهٽ ڪرڻ ۽ روڪڻ لاءِ دستياب حڪمت عملي ۽ وسيلن جيڪي دستياب آهن جي نشاندهي ڪئي وئي آهي. صلاحيت جي تشخيص جي عمل ۾ به اهم جز شامل آهن پهريون آهي ته خطرن بابت اڳوڻن تجربن ۽ انهن جو مقابلو ڪرڻ جي حڪمت عملي کي سمجهڻ جنهن کي تيار ڪيو ويو آهي ۽ ٻيو تباهي جي خطري کي گهٽ ڪرڻ لاءِ ڪمپوتتي ذريعي دستياب وسيلن ۽ استعمال ٿيل وسيلن کي سامهون رکڻو آهي، ان کانپوءِ جي اجلاس ۾ ڪمپوتتي جي صلاحيت کي ڄاڻڻ لاءِ جيڪو طريقيڪار ۽ اوزار گهريل آهن انهن تي تفصيل سان ڳالهايو ويندو.

4. گهڻن خطرن ۾ مبتلا ڪمزوري ۽ صلاحيت جي سڃاڻ

ان ڳالهه کي ڌيان ۾ رکنديون ته ڪنهن به برادري کي هڪ کان وڌيڪ خطرا لاحق ٿي سگهن ٿا، اهڙين حالتن ۾ مختلف قسم جي خطرن سبب ٿيندڙ امڪاني نقصانن ۽ نقصانن جي نشاندهي ڪرڻ تمام ضروري آهي، ظاهري طور تي مختلف خطرا مختلف عناصرن تي مختلف اثر ڇڏين ٿيون، مثال طور زلزلا ماڻهن ۽ انفرادي اسٽرڪر لاءِ انتهائي اثر انداز آهن، پر گڏي فصلن ۽ ماحول گهڻي ڀاڱي غير حساس آهن، جڏهن ته ٻئي طرف درياهي نالن جي ٻوڏ ماڻهن جي جان مال ۽ بنيادي ڍانچي لاءِ ايتري خطرناڪ ناهي ٿي سگهندي پر يقيني طور تي اها فصلن ۽ ماحول کي تمام وڏي پيماني تي تباه ڪري سگهي ٿي. تنهنڪري ڪنهن خاص برادري کي درپيش آفت جي خطري جو پتو لڳائڻ لاءِ تجزيو ۽ ترجيح ڏيڻ وقت هڪ کان وڌيڪ خطرن تي به غور نه ڪرڻ گهرجي.

5. صنفِي سماجي معاشي حيثيت ۽ آفتون

انهن آفتن جو مقابلو مرد، عورتون، ڇوڪريون، ڇوڪرا ۽ امير و غريبن مختلف طريقي سان ڪيو آهي، فطرت جنس، سماجي معاشي حيثيت، نسل يا ثقافت جي بنياد تي امتيازي سلوڪ يا امتياز ناهي رکندي، پر اسان انسان ئي ڪندا آهيون، تنهنڪري ماڻهن جي سماجي، ثقافتي ۽ معاشي، مذهبي نظرين معاشري/برادري ۾ اختيار، تعصب، امتيازي سلوڪ ۽ ايسيتائين جو استحصال جا نمونا جوڙي ڇڏيندا آهيون. انهن گهراڻين ۾ ڦاٿل ثقافتي ۽ سماجي ۽ معاشي طرز عمل جي نتيجي ۾ ماڻهن جي ڪجهه گروپن کي آفتن کان پهريان، دوران ۽ بعد ۾ ٻين کان گهڻو وڌيڪ تڪليف کي منهن ڏيڻو پوي ٿو. اهي نمونا به انڪري آهن ڇو ته مرد، عورتن، امير ۽ غريب سڀني وٽ بحرانن جي صورتحال مختلف صلاحيتن ۽ لچڪ جي سطح جي جواب لاءِ مقابلو ڪرڻ جا مختلف طريقا موجود آهن. سڀ کان وڌيڪ منفي سماجي نمونو جنهن ۾ تباهي جي خطري کي گهٽ ڪرڻ جي منصوبا بندي دوران ڌيان ڏيڻ جي ضرورت آهي ۽ ڪمپوتتي کي جواب ڏيندا آهن هڪ ڪمپوتتي ۾ صنفِي اڻ برابري ۽ طاقت جو عدم توازن آهي.

6. امتيازي ڪمزوري ۽ صلاحيتون

سماج ۾ صنفِي اڻ برابري ۽ طاقت جي عدم توازن جهڙا عمل پنهنجي پاڻ کي امتيازي خطرن ۽ محدود صلاحيتن جي صورت ۾ ظاهر ڪندا آهن جنهن جي نتيجي ۾ عورتن، ٻارڙن، پوڙهن ۽ غريبن تي اثر وجهندا آهن. 1981 کان 2002 جي عرصي ۾ 141 ملڪن تائين نمونن کان لنڊن اسڪول آف اڪنامڪ ذريعي 2007 ۾ ڪيل هڪ مطالعي مان پتو پوي ٿو ته قدرتي آفتن ۽ انهن جي نتيجي ۾ گهڻي ڀاڱي مردن کان وڌيڪ عورتن کي ماريڻ ٿيون يا عورتن جي هيٺين سماجي ۽ معاشي حيثيت ڪري مردن کان وڌيڪ گهٽ ڄمار ۾ عورتن کي ماريڻ ٿيون. گهڻن ئي ٻين مطالعن ۾ اهو به ٻڌايو ويو آهي ته آفت دوران ۽ ان کانپوءِ جي پيٽ ۾ ان ئي سماجي معاشي حيثيت جون عورتون وڌيڪ نمايان طور تي متاثر ٿين ٿيون، غربت ۽ ڪمزوري هڪ ٻي سان جڙيل آهن، مادي ۽ مالي وسيلن جي ڪوت سبب امڪاني خطرن ۾ مبتلا به چار علائقن ۾ غريبن جي رهڻ ۽ ڪم ڪرڻ جو امڪان وڌيڪ آهي ۽ جڏهن ڪنهن آفت کي منهن ڏيڻو پوي ٿو ته ان جو مقابلو ڪرڻ جي صلاحيتن ۽ وسيلن جو امڪان به گهٽ هوندو آهي. مقامي سطح تي ڪمزوري بابت سڀ کان اهم عنصر آمدني جي سطح آهي (بشپ 1998) هيٺ ڏنل رُخ ڪجهه مخصوص گروهن کي بڻائيندا آهن يعني عورتن، ٻارڙا ۽ غريبن کي لاحق خطرن جي ناڪاري اثرن جو شڪار.

شڪل نمبر 16: سماج ۾ ڪجهه گروهه ناهيندڙ عمل خطرن جي ناڪاري اثرن لاءِ وڌيڪ حساس آهن.

آفت کان پهريان

- منصوبا بندي ۽ فيصلي سازي جي مرحلن ۾ غير معمولي نمائندگي
- بي وس متاثرن ۽ انحصار ڪندڙن تي غور ڪرڻ
- صلاحيتن کي نظرانداز ڪيو ويندو آهي ۽ گهٽ استعمال ڪيو ويندو آهي
- موقعين جي گهٽتائي جنهن جي نتيجي ۾ گهٽ يا ڪا تياري نه ٿيندي آهي
- ٿورا وسيلا ۽ محدود پسند

آفتن دوران

- فوري خبرداري نظام جي ڄاڻ تائين گهٽ کان گهٽ پهچ
- تشدد جي بي وي ۽ ايس اي آءِ لاءِ ڪمزوري وڌائڻ
- ثقافتي ۽ سماجي رواج
- محدود چرپر
- ٻين تي پاڙيندڙن جي ذميوارِي خطرن کي وڌائي رهي آهي
- عورتن کي مردن جي پيٽ ۾ زندگي بچائڻ جي مهارت جو امڪان گهٽ ٿي هوندو آهي.

آفت کانپوءِ

- ڪيمپن ۽ عارضي پناه گاهن ۾ رازداري جي نامناسب سهولتن جو فقدان
- فراهم ڪرڻ ۽ انتظام ڪرڻ جي وڌندڙ ذميوارِي
- امداد/ رليف لاءِ عدم رسائي
- ڪيمپس يا عارضي پناهه ۾ جي بي وي جا متاثر

بهرائڙي سنڌ ۾ روايتي ۽ ثقافتي طور تي عورتن کي ڪنهن تباهي جي تياري ۽ گهٽ ڪرڻ لاءِ معلومات ۽ وسيلن تائين گهٽ پهچ حاصل آهي، ڪنهن تباهي جي نتيجي ۾ متاثر آبادي کي اڪثر وقفي وقفي سان لڏپلاڻ ڪرڻ

جي ضرورت پئجي سگهي ٿي. آفتن سان گهريلو تشدد ۽ استحصال جي رجحانن ۾ اضافو ٿي سگهي ٿو، جهڙوڪ لڏپلاڻ ۽ بي گهر ٿيڻ دوران ۽ بعد ۾ عورتن ۽ ٻارڙا خاص طور تي ڪمزور آهن، گهرن، روزگار سماج ۽ خانداني تحفظ جي نقصان کان هر طرح جي استحصال ۽ تشدد سان انهن جو خطرو وڌي ويندو آهي. وڌيڪ اهو ته آفتن دوران ۽ ان کانپوءِ غريب گهراڻا گهٽ وسيلن، محدود پسند ۽ موقعن جي ڪري ٿي غربت جي وڌندڙ سطح جو به مقابلو ڪري سگهن ٿا.

عام طور تي اهو مشاهدو ڪيو ويندو آهي ته ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ ۽ تياري جي منصوبا بندي ۾ مٿي ڄاڻايل گروپن جي خصوصي ضرورتن کي اڪثر نظرانداز ڪيو ويندو آهي، پاليسي ساز، سماجي خدمتن ۽ قانون لاڳو ڪندڙ ادارن ۾ اڪثر جي بي وي ۽ ايس اي اي کي منهن ڏيڻ لاءِ پروٽوڪول بابت تربيت ۽ شعور بيدار ڪرڻ کي شامل ناهي ڪيو ويندو، اهڙي ريت ڪنهن گروهه جي تباهي کان متاثر ٿيندڙ انهن گروهن جي خصوصي ضرورتن لاءِ مناسب طور تي جواب ڏيڻ جي انهن جي صلاحيت کي محدود ڪيو ويندو آهي. وڌيڪ اهو ته جي بي وي ۽ ايس اي اي واقعن سان واڳيل سماجي بدنامي ۽ شرمندگي سبب رپورٽ ٿيل معاملو تمام گهٽ آهي ۽ آفتن دوران جي بي وي ۽ ايس اي اي جي ڦهلاءَ جي باري ۾ انگ اکرن جي کوٽ به ان بيداري جي گهٽتائي جو سبب بڻجندي آهي. تنهنڪري اهو ضروري آهي ته مردن ۽ عورتن چوڪرن ۽ چوڪرين ۽ غريبن جي ڏس ۾ خطري جي هر ڪمزوري ۽ لاڳاپيل سببن جي نشاندهي ڪئي وڃي ۽ انهن جو اندازو ڪيو وڃي، خطرو ڪمزوري ۽ صلاحيت تي سڃاڻ ۾ صنعتي رُخن ۽ سماجي ۽ اقتصادي عملن کي جيڪي خطري جي صورتحال کي وڌائڻ يا پيدا ڪرڻ تي جامع طور تي غور ڪرڻ گهرجي.

7. خلاصو

قدرتي آفتن ۽ پيچيده هنگامي صورتحال ماڻهن ۽ سماجن تي نمايان اثر وجهنديون آهن، آفتن جا سماجي ۽ معاشي اثر سنگين طور تي جمود جو شڪار ٿي سگهن ٿا يا پائيدار ترقي جي به عڪاسي ڪري سگهن ٿا، انتهائي قدرتي واقعا نه رڳو ڪمپوتنيز کي درپيش تباهي جي خطري جو سبب آهن، انهن جي خطرن ۽ مختلف خطرن جو مقابلو خطري کي وڌائڻ ۾ به اهم ڪردار ادا ڪندو آهي هڪ طرف آب و هوا جي تبديلي جي ڪري قدرتي خطرن جي وڌندڙ تعداد جي نتيجي ۾ سڄي صوبي ۾ برادرين، اثاثن ۽ بنيادي ڍانچي جي وڏي نمائش ٿيندي آهي جڏهن ته ٻئي طرف سماجي معاشي ۽ ماحولياتي حالتن جي مختلف حدن انهن جي خطرن کي وڌائي ڇڏيو آهي، تنهنڪري خطري ۽ خطري جي ٻه اهم ڪيفيتون آهن جن کي آفتن جي خطري جي تشخيص ڪرڻ وقت بنيادي طور تي تجزيو ڪرڻ گهرجي ان کان علاوه اهو ضروري آهي ته خطري جي هر ڪمزوري ۽ لاڳاپيل سببن جي نشاندهي ڪرڻ گهرجي ۽ انهن جو اندازو مردن عورتن، چوڪرنچوڪرين ۽ غريبن جي سلسلي ۾ غور ڪرڻ گهرجي، خطري، ڪمزوري ۽ صلاحيت جي سڃاڻ ۾ صنفِي رُخن ۽ سماجي ۽ معاشي عملن کي جيڪي خطري جي صورتحال کي وڌائڻ يا پيدا ڪرڻ تي جامع طور تي غور ڪرڻ گهرجي، تباهي جي خطري کي گهٽ ڪرڻ جو ابتدائي نقطو خطرن ۽ جسماني، سماجي، معاشي ۽ ماحولياتي خرا ۽ انهن طريقن کان واقف آهي جيڪي مختصر ۽ ڊگهي مدن ۾ خطرن ۽ خطرن کي تبديل ڪري رهيا آهن جنهن کانپوءِ ان علم جي بنياد تي ڪارروائي ڪئي وئي ”هيوگو فرير ورڪ براءِ ايڪشن 2005-2015“.

حوالا ۽ وڌيڪ پڙهڻ

- ڊيزاسٽر رسڪ کي گهٽائڻ بابت يو اين آءِ ايس ڊي آر اصطلاح
- اڻ ڏٺي، اڻ ٻڌي: هنگامي حالتن ۾ جينڊريسيڊ واپولينس، هڪ عالمي مطالعو، آءِ ايف آر سي
- وي سي اِي ڇا آهي؟ ڪمزوري ۽ صلاحيت جي سڃاڻڻ جو تعارف آر ايف آر سي.
- مقامي عملدارن لاءِ ڪميونٽي تي مشتمل ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ، شراڪتدارن جو ورڪ بوڪ_ اي ڊي پي سي

يونٽ 5.2

نالو: ڪميونتي سطح تي خطري جي تشخيص لاءِ استعمال ٿيندڙ
شراڪتي ڳوٺاڻو جائزاتي سامان- پي آر اي ٽولز
سڪڻ جو مقصد: ڪميونتي سطح تي ڳوٺاڻو جائزو، پي آر اي عمل
ڪي سمجهڻ لاءِ

- خطري جي سڃاڻڻ لاءِ وسيع قسمن جا خطرا، ڪمزورين ۽ صلاحيتن جي
تشخيص (پي آر اي) ٽولز جي باري ۾ واقفيت حاصل ڪرڻ
- خطري جي تشخيص لاءِ مختلف پي آر اي ٽولز جو استعمال سڪڻ لاءِ ۽
انهن جي چونڊ ڪرڻ جي قابل ٿيڻ لاءِ ته ڪميونتي سطح تي خطرن،
ڪمزورين ۽ صلاحيتن لاءِ ڪهڙا ٽولز بهتر موزون هوندا.

هيٺيڏاڻو: پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي ۽ پي پي سلائيڊز
تربيتي مواد: ملٽي ميڊيا، ڪارڊز، فلپ چارٽس، مارڪرز، وائيت بورڊ ۽ مائڪر
تربيتي ترڪيبون: گڏيل مشق، گڏيل پرزنتيشن، بظرف خيالن جي ڏي وٺ

1. تعارف

قدرتي آفتن سان ماڻهن ۽ سماجن تي نمايان اثر پوندو آهي، آفتن جا سماجي ۽ معاشي اثر سنگين طور تي جمود جو شڪار ٿي سگهن ٿا يا پائيدار ترقي کي به متاثر ڪري سگهن ٿا. حقيقت اها آهي ته هر سال، قدرتي آفتون 26 ملين ماڻهن کي غربت طرف ڏڪينديون آهن، ترقياتي فائدين کي نقصان پهچائينديون آهن ۽ امداد تي پاڙڻ وڌندو آهي جنهن سان سماجي ۽ معاشي ترقي جي حڪمت عملين ۽ تباهي جي خطرن کي گهٽ ڪرڻ جي ڪوششن وچ ۾ مضبوط رابطا قائم ڪرڻ جي اهميت تي زور ڏنو ويندو آهي. سنڌ صوبي ۾، انتهائي قدرتي واقعا نه رڳو ڪمپوتنيز کي درپيش تباهي جي خطري جو هڪ سبب آهن، انهن جي خطرن ۽ مختلف خطرن جو مقابلو خطري کي وڌائڻ ۾ به اهم ڪردار ادا ڪندا آهن. هڪ طرف آب و هوا جي تبديلي جي ڪري وڌندڙ تعداد ۽ قدرتي خطرن جي گهٽتائي جي نتيجي ۾ سڄي صوبي ۾ برادرين، اثاثن ۽ انفرا اسٽرڪچر جي اعليٰ نمائش ٿيندي آهي، جڏهن ته ٻئي طرف سماجي، معاشي ۽ ماحولياتي حالتن جون مختلف حدون انهن جي خطرن کي انهن انتهائي قدرتي واقعا طرف وڌائينديون آهن، تنهنڪري خطري ۽ خطرا ۽ ڪمزوريون به بنيادي ڪيفيتون آهن جيڪي سماج جي سطح تي تباهي جي خطري جي سڃاڻ ڪرڻ وقت ان جو بنيادي تجزيو ڪرڻ گهرجي.

2. شراڪتي ڳوٺاڻي تشخيص - پي آر اي

شراڪتي ڳوٺاڻي تشخيص - پي آر اي 1990 جي ڏهاڪي جي شروع ۾ ڳوٺاڻي زندگي ۽ ماڻهن توڙي ڪمپوتنيز جي حالتن جي باري ۾ تفصيل سان سکڻ لاءِ تيار ڪيل هڪ نقطه نظر آهي. چيمبرز (1992) پي آر اي کي بهراڙي جي ماڻهن سان گڏ، ان سان گڏوگڏ ان ذريعي بهراڙي جي زندگي ۽ حالتن جي باري ۾ ڄاڻڻ لاءِ هڪ نقطه نظر ۽ طريقن جي تعريف ڪئي آهي. هن وڌيڪ چيو آهي ته پي آر اي ان عمل ۾ ڳوٺن ۽ مقامي عهديدارن کي ويجهڙائي سان شامل ڪري تجزي، منصوبا بندي ۽ ڪارروائي ۾ واڌارو ڪندو آهي. سماجي سائنسدانن ذريعي ڏيئي ترتيب ۾ ڄاڻ گڏ ڪرڻ لاءِ اهو هڪ مقبو ۽ اثرائتو نقطه نظر به سمجهيو ويندو آهي، شراڪتدارن، ان جو مطلب اهو آهي ته مقامي ڪمپوتنيز تشخيص جي عمل ۾ شامل آهن، جنهن جو مطلب آهي ته ڳوٺن ۾ مسئلن، ضرورتن ۽ وسيلا ڳولڻ ۽ ڳوٺاڻي ترتيب ۾ تفصيلن جي ڳولا ڪرڻ. پي آر اي ۾ ماڻهن کي شامل ڪري ڏيئي زندگي ۽ ماحوليات جي حالتن مسئلن ضرورتن ۽ چئلينجز بابت ڄاڻڻ لاءِ مقامي ڪمپوتنيز کي شامل ڪرڻ جي طريقيڪار تي ٻڌل ڪجهه تجزياتي ٽولز شامل آهن. تعليم يافته ۽ اڻ پڙهيل ٻنهي ڪمپوتنيز سان گڏ ڪم ڪندي ان مهارت کي شهري يا ڳوٺاڻي ڪنهن به صورتحال ۾ استعمال ڪري سگهجي ٿو. ان لاءِ محققن/ فيلڊورڪرز کي سهولتڪارن جي حيثيت سان ڪم ڪرڻ جي ضرورت آهي ته جيئن اهي مقامي ماڻهن کي پنهنجو تجزيو، منصوبه بندي ڪرڻ ۽ ان جي مطابق ڪارروائي ڪرڻ ۾ مدد ڪن. اهو ان اصول تي ٻڌل آهي ته مقامي ماڻهو تخليقي ۽ قابل آهن ۽ اهي پاڻ پنهنجي تحقيقات، تجزيا ۽ منصوبا بندي ڪري سگهن ٿا. مختصراً، پي آر اي جو بنيادي تصور ڳوٺاڻن ماڻهن کان سکڻ آهي.

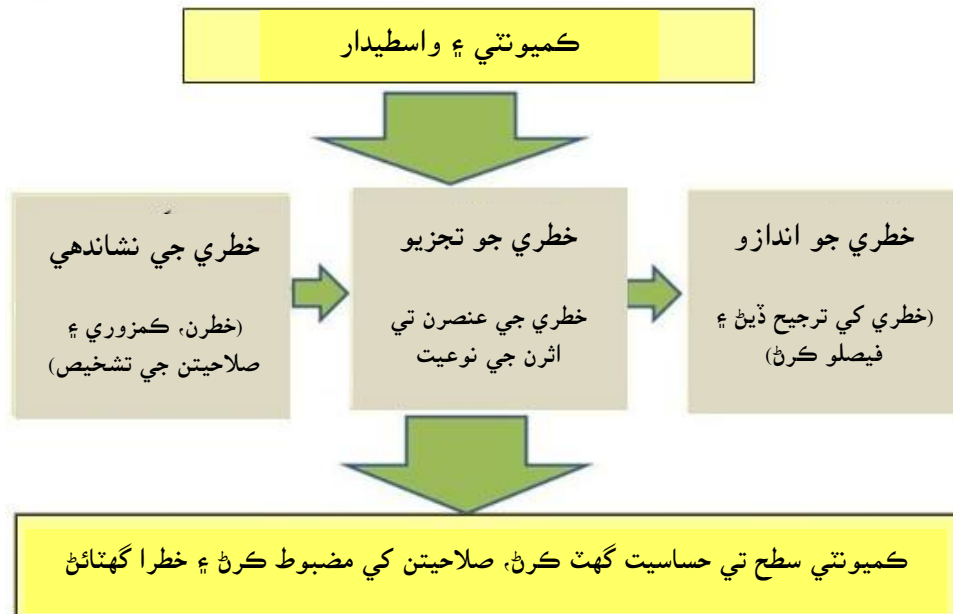
3. ڪمپوتني جي سطح تي تباهي جي خطري جي تشخيص

برادري جي سطح تي سماج کي ڪنهن به خطرن يا خطرن جي منفي اثرن جي نوعيت وسعت ۽ پيماني جو تعين ڪرڻ جي عمل ڪمپوتني رسڪ اسيسمنٽ سيٽر اي جي نالي سان ڄاتو ويندو آهي. ان عمل ذريعي اسان خطرن ۾ مبتلا عناصرن تي پوندڙ امڪاني اثرن کي سمجهي سگهون ٿا جنهن ۾ معاشري جي سطح تي ماڻهو، سماج جي ڍانچا، اسڪول ۽ اسپتالان جهڙيون سهولتون، روزگار ۽ معاشي وسيلا سماجي وسيلا جهڙوڪ سامان، فصل، چوپايو مال وغيره شامل آهن. ۽ مواصلات جا بنيادي ڍانچو جنهن ۾ اچ وڃ جا رستا ۽ پلون شامل آهن. خطري جي تشخيص اسان کي اهو سمجهڻ ۾ به اهل بڻائيندي آهي ته ڪنهن گروه ۾ مخصوص گروه يا گروه مخصوص خطرن جو وڌيڪ خطرو

چو آهي جڏهن ته ٻيا گهڻي ڀاڱي متاثر نه آهن. ان عمل دوران اسان برادري جي مقابلو ڪرڻ جي طريقيڪار ۽ ڪمپوتني ۾ موجود وسيلن جي به نشاندهي ڪندا آهيون.

شڪل 17: ڊزاسٽر رسڪ اسيسمينٽ جو عمل

ڪمپوتني سطح تي آفت جي خطري جي تشخيص

برادري سطح تي خطري جي تشخيص هڪ سماجي عمل آهي، تنهنڪري ان جي رهنمائي پي آر اي جي بنيادي اصولن سان ٿيندي آهي. ڪنهن به ڪمپوتني رسڪ جي تشخيص جي عمل ۾ ڪمپوتني ميمبرن جي شرڪت لازمي جز آهي، برادري جي شرڪت جي سطح استعمال ڪرڻ جي طريقيڪار ۽ اوزارن جو تعين ڪندي آهي. ڪمپوتني تشخيص ڪيترن ئي مقصدن جو پورائو ڪري سگهي ٿي. اها اسانکي آفتن جي باري ۾ مخصوص بي لائين ڊيٽا فراهم ڪندي آهي جيڪا نه رڳو تباهي بابت مخصوص منصوبه بندي ۾ پر ترقياتي منصوبه بندي جي مقصدن لاءِ به استعمال ٿي سگهي ٿي. ڪمپوتني رسڪ اسيسمينٽ اسانکي قيمتي معلومات به فراهم ڪري سگهي ٿي جنهن کي ضلعي، صوبائي ۽ قومي هنگامي صورتحال ۽ هنگامي ردعمل جي منصوبا بندي ڪرڻ لاءِ ڪنهن مخصوص علائقي جي باخبر تخميني طور به استعمال ڪري سگهجي ٿي، برادري جي سطح تي ڪمپوتني رسڪ اسيسمينٽ جو عمل ٽن گڏيل لاڳاپيل قدمن تي مشتمل هوندي آهي. يعني خطري جي نشاندهي، رسڪ تجزيو ۽ آخر ۾ خطري جي سڃاڻ.

3.1 خطري جي تشخيص

خطري جي سڃاڻ ۾ جاچ پڙتال جي قصوت، خبرداري نشانين، شروعات جي رفتار، ڳاڻيٽو، واقعي جو وقت ۽ ڪنهن به خطري جو مدو شامل آهي، تنهن هوندي به آب و هوا يا موسم بابت خطرا، خاص طور تي هائيڊرو ميٽرولوجيڪل خطرن کي به آب و هوا جي تبديلي جي رجحان جي ڏس ۾ غور ۽ تجزيو ڪرڻ گهرجي ڇاڪاڻ ته آب و هوا بابت خطرن جو ڳاڻيٽو، شدت ۽ موسمي خاص طور تي جهڙوڪ ٻوڏ، طوفان ۽ ڏڪر متاڻي ٿي سگهن ٿا. خطره تشخيص خطرن يا خطرن جي جسماني خاصيتن جي کوج ڪري رهيو آهي تنهنڪري اسانکي خطرن جي نوعيت ۽ طرز عمل جي نشاندهي ڪرڻ جي ضرورت آهي، هيٺين رخن جي تفصيل سان تحقيقات ڪئي وئي آهي:

ڪمپوتني سطح تي شراڪتي خطري جي تشخيص
۽ آفاتي خطرو گهٽ ڪرڻ جي منصوبا بندي

- شدت ۽ وسعت
- آغاز جي رفتار
- ڳاڻيٽو
- ڪڏهن (سال جي آخر ڪنهن وقت)
- مدو
- اڳواٽ نشانين، اشارا ۽ نشان
- ڇا ڪا پيش قدمي (انتهاڻي علماتن ۽ خطرن جي اثرن وچ ۾ وقت) آهي؟

گهڻا ئي پي آر اي ٽولز آهن جيڪي خطرن جي تشخيص ۾ مدد ڪري سگهن ٿا، پي آر اي جا ٽول موجود آهن تنهن هوندي به سڀ کان وڌيڪ عام طور تي استعمال ٿيندڙ اوزارن ۾ هيٺيان شامل آهن:

خطري جو نقشو: نقشو خطري جي اثرن ۽ خطري ۾ پوندڙ عناصرن جو تعين ڪندڙ ممڪن علائقي جي نشاندهي ڪرڻ لاءِ تيار ڪيو ويو آهي.

سماجي تاريخي پروفائيل يا ٽائيم لائين: اهو ٽول اسانجي مدد ڪري سگهي ٿو ته وقت سان گڏوگڏ خطرا ڪيئن بدلجندا آهن، ماضي ۾ ڪهڙا خطرا رونما ٿيا يا خاص طور تي خطري جي موجودگي جي شروعاته وغيره. موسمي ڪئلينڊر: اهو خاص اوزار خطرن وقت، ڳاڻيٽي ۽ وقت جو تصور ڪندو آهي.

ٽيبل 9 خطره ميٽرڪس

خطري جا قسم	شدت	انتباهي نشانين	آغاز جي رفتار	ڪثرت	مدو	ڪڏهن	اڳواٽ انتباه	متاثر علائقا
ٻوڏ								
ڏڪر								
زلزلا								
مٽي جون چيون								
آلودگي								
هيٺ ويو								
طوفان								

ٽيبل 10 تاريخي پس منظر

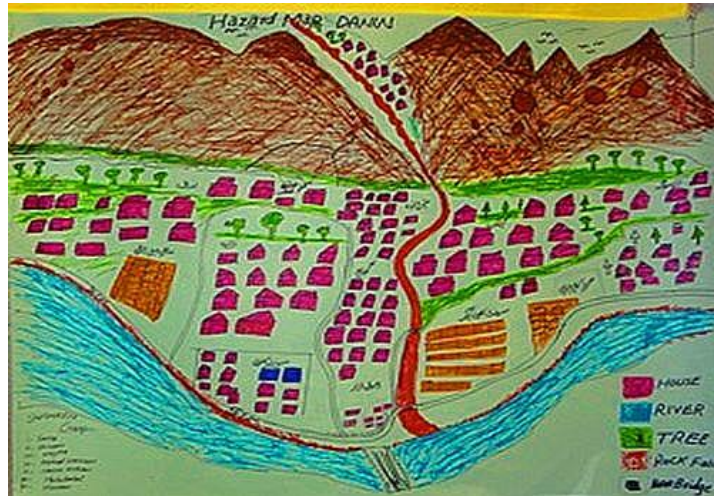
خطري جا قسم	سال/موسم	مهينو	فصلن جو نقصان	بيٽيون تباه	گهر ڪريا	موت/ زخمي	شدت	مدو
ٻوڏ								
ڏڪر								
زلزلا								

									متي جون چيون
--	--	--	--	--	--	--	--	--	-----------------

ٽيبل 11: موسمي ڪئلينڊر

خطري جا قسم	جنوري	فيبروري	مارچ	اپريل	مئي	جون	جولاءِ	آگسٽ	سيپٽمبر
ٻوڏ									
ڏڪر									
زلزلا									
متي چيون									
آلودگي									

شڪل نمبر 18: ڪمپوتتي خطري جي تشخيص

3.2 ڪمپوتتي خطره تشخيص

اها خطري ۾ ۾ مبتلا عنصرن جي خطرن جي جاچ پڙتال ۽ انهن جي خطري پٺيان سببن جو تجزيو ڪرڻ جو عمل آهي. خطري ۾ پوندڙ عنصرن ۾ ماڻهو، طبي ڍانچا، اهم سهولتون ۽ برادري جا اثا شامل آهن، پر اهي محدود ناهن، ڪمزوري جو تخمينو جسماني، جغرافيائي، معاشي، سماجي، سياسي ۽ نفسياتي عملن کي سامهون رکندو آهي. جيڪي ڪجهه برادرين کي خطرن جو شڪار بڻائيندا آهن جڏهن ته گهڻي ڀاڱي محفوظ رهندا آهن. غربت جي حيثيت، تعليم، مواصلات ۽ نقل و حمل جي نظام، عوامي وسيلن جي رسائي جهڙا جهنگ جي پيداوار سرڪاري سهولتن ۽ پيئڻي پاڻي، ۽ زرعي بينڪن/ڪريڊٽ بينڪن، اين جي اوز ۽ ٻين خدمتن جي فراهمي جي ادارن جي موجودگي کي ڪنهن علائقي جي خطرن جو اندازو ڪرڻ لاءِ استعمال ڪري سگهجي ٿو. ڪمزوري جي تشخيص ۾ ڪمپوتتي جي شموليت کي يقيني بڻائڻ لاءِ ڪيترين ئي ٻي آر اي ٽولز جو استعمال ڪيو ويندو آهي. عام طور تي استعمال ٿيندڙ ڪجهه زوار هيٺيان آهن:

- خطري جا نقشا- خطري ۾ پوندڙ عناصرن و تصور ڪرڻ ۾ مدد ڪندا آهن، خطري جا نقشا خطري جي اثر ۽ خطري وارن عناصرن سان تعامل جي ذريعي احاطو ڪندڙ امڪاني علائقي جي ڳولا ڪرڻ لاءِ تيار ڪيو ويو آهي.
- خطري ۾ مبتلا ميٽرڪس- هنڌ ۽ نقصانن جي توسيع جي نشاندهي ڪرڻ ۾ مدد ڪندو آهي
- ٽرانسيڪٽ واڪ: ڪمپوتني جي نقشي جي بهتر سمجه حاصل ڪرڻ ۾ مدد ڪندو آهي ۽ جسماني/مادي ڪمزوري تي وڌيڪ سوال پڇڻ جو موقعو فراهم ڪندو آهي.
- موسمي ڪئلينڊر: دٻاءُ، بيمارين، بڪ، قرض، وغيره جي دورن تي بصيرت ڏيندو آهي.
- روزگار جو تجزيو: مختلف گهراڻن ۽ گروپن تي خطرن جي مختلف اثرن جي تصوير پيش ڪندو آهي.
- وين ڊايا گرام- تنظيم ۽ سرڪاري ادارن يا قائدانه نمونن وچ ۾ هر آهنگي جي حالت کي ظاهر ڪري ٿو
- ڪمپوتني ڊرامو- ماڻهن کي آفتن دوران ڇا ٿيندو آهي ۽ ڇو ان جو اظهار ڪرڻ جي قابل بڻائيندو آهي.
- پرابلم ٽري ۽ درج بندي ۾ مسئلا خطرن جو رابطو ظاهر ٿيندو آهي ۽ ان سان ڪمپوتني کي قابل بڻائيندو آهي ته اهي ان جي حل لاءِ ترجيحي خطرن جو اظهار ڪن.

ٽيبل 12 ڪمزوري جي تشخيص (خطره) ميٽرڪس

خطراتي عناصر	ٻوڏ	ڏڪر	زلزلا	مٽي جون چپون	طوفان	گرمي جي لهر	حساسيت جو سبب	هنڌ/علائقو
ماڻهو								
گهر								
پليون								
اسڪول								
صحت مرڪز								
فصل								
بيٽيون								

ٽيبل: 13 ڪمزوري جو اندازو (سماجي ۽ معاشي)

حساس سھولتن کان بغير ماڻهن جي انگ جي شرح					حساسيت جا اشارا
علائقو/هنڌ	علائقو/هنڌ	علائقو/هنڌ	علائقو/هنڌ	علائقو/هنڌ	
					روڊ تائين رسائي
					پيئڻ جو پاڻي
					صحت جي سھولت
					تعليم

					سهولت
					بيت الخلا
					بجلي
					تيليفون /موبائيل
					تيلي ويزن

3.3. برادري جي صلاحيت جو اندازو

صلاحيت جي سجاڳ ان ڳالهه جو تعين ڪرڻ جو تجزياتي عمل آهي ته بحران جي وقت ماڻهو ۽ سماج ڪهڙي ريت منفي اثرن جو مقابلو ڪندا آهن. ڪنهن به خطري جي صورتحال جي سلسلي ۾ انهنن صلاحيتن جي اميد ڪرڻ مقابلو ڪرڻ يا ان کي منهن ڏيڻ جي صلاحيت طور درج بندي ڪري سگهجي ٿي ۽ آخرڪار دستياب مهارتن ۽ وسيلن کي ڪتب آڻيندي ڪنهن به خطري جي ناڪاري اثرن کان پاڻ کي سنڀالي سگهجي ٿو. صلاحيت جي تشخيص ذريعي ڪمپوتني جي تباهڪاري جي تياري، گهٽائڻ ۽ روڪڻ لاءِ موجود حڪمت عملي ۽ وسيلن جيڪي دستياب آهن جي نشاندهي ڪئي وئي آهي، صلاحيت جي سجاڳ جي عمل ۾ به اهم جز شامل آهن پهريون آهي ته خطرن بابت اڳوڻن تجربن ۽ انهن جو مقابلو ڪرڻ جي حڪمت عمليين جي سمجهڻ جنهن کي تيار ڪيو ويو آهي ۽ ٻيو تباهي جي خطري کي گهٽائڻ لاءِ ڪمپوتني ذريعي دستياب وسيلن ۽ استعمال ٿيل وسيلن کي سامهون رکڻو آهي. ڪمپوتني جي صلاحيتن کي ڇاڇڻ لاءِ عام طور تي استعمال ڪيل ڪجهه مناسب طريقا ۽ اوزار هيٺ ڏنا ويا آهن.

اوزار:

- ڪمپوتني وسيلن نقشه: ريسورس مپنگ (جنهن کي اثاڻه نقشا به چيو ويندو آهي) اوهان جي برادري ۾ ڇا اهم آهي ان جي نشاندهي ڪرڻ جو عمل ۽ هنگامي صورتحال يا تباهي کان اڳ ۽ بعد ۾ انهن وسيلن کي متحرڪ ڪرڻ لاءِ حڪمت عملي تيار ڪرڻ آهي.
- تاريخي پس منظر ۽ تائيم لائينز- اهي ان ڳالهه جو انڪشاف ڪري سگهن ٿا ته ماضي ۾ ماڻهن ڪهڙي ريت جي منفي واقعن جو مقابلو ڪيو.
- موسمي ڪئلينڊرز- ڪمپوتني ذريعي اسان کي اختيار ڪيل منهن ڏيڻ جي طريقيڪار ڏيکاريندو آهي.
- اجتماعي وسيلن جي نقشه سازي سان برادري جي مرد ۽ عورتن جي وچ ۾ وسيلن تائين رسائي ۽ انهن جي ڪنٽرول ۾ فرق ظاهر ٿئي ٿو.
- روزگار جو تجزيو: انفرادي گهراڻن سان مقابلو ڪرڻ جي حڪمت عملي تي بصيرت
- ادارا جاتي ۽ سوشل نيٽ ورڪ تجزيو: علائقي ۾ موجود رسمي ۽ غير رسمي خدمتن جو ڍانچو
- برادري جا مباحثا- حاصل ڪيل معلومات مان ڪنهن ڪمپوتني ۾ موجود وسيلن کي ڄاڻڻ ۾ مدد ملندي، خاص طور تي اهڙن انٽرويز مان قيمتي معياري معلومات ملي ويندي آهي.

ڪميونٽي سطح تي شراڪتي خطري جي تشخيص
۽ آفاتي خطرو گهٽ ڪرڻ جي منصوبا بندي

ٽيبل 14 ڪميونٽي جي صلاحيتي وسيلن جي نقشه سازي (پنهنجي)

وسيلو	ڪائون	عمارت/ کوٽڻ جا اوزار	گاڏيون/ٽريڪٽرز ٽراليون/بسون، موٽرسائيڪل وغيره	بيٽيون	رضاڪار تربيت يافتہ/ غير تربيت ياقتہ	جنريٽر/ ٻارڻ	غذائي شيون	طبي فراهمي	ڪميونٽي فنڊز	ڪجهه ٻيو
هند										
هند										

ٽيبل 15: حڪومت سان گڏجي ڪميونٽي جي اهليت جي وسيلن جي نقشه سازي

وسيلو	رستي جا ٽيلا	اوزار	گاڏيون	بيٽيون	پاڻيءَ وارا نلڪا	منتقلي مرڪز	خيما	اين ايف آءِ	هنگامي تقدي	طبي فراهمي
هند										
هند										

ٽيبل 16: ڪميونٽي صلاحيتي تشخيص مباحثي جي سوالنامي جو نمونو

- مصيبت جي ردعمل / آگاهي تي ڪم ڪندڙ ڪميونٽي جي سماجي ۽ مذهبي تنظيمن جو انگ
- تباهي جي ردعمل ۽ آگاهي تي ڪم ڪندڙ پرڏيهي ادارن يعني اين جي اوز ۽ انٽرنيشنل اين جي اوز جو انگ
- فوري انتباهي سسٽم، ڪلاڪن ۾ وقت
- وارننگ سسٽم جي رسائي ۾ ايندڙ ڳوٺن جو انگ
- اڻ پڙهيل وڏن (مرد/عورتن) جو انگ
- معذور ماڻهو (بالغ، ٻارڙن، عورتن/مردن) جو انگ
- اليڪٽرانڪ ميڊيا تي وي، ريڊيو تائين رسائي آهي يا نه
- هنگامي ريسپانس پلان موجود آهي يا نه
- منتقلي جو منصوبو موجود آهي يا نه
- تباهي کان ڪجهه ڪلاڪ پھريان انتباهه دستياب آهي
- فوري انتباهه جي رسائي وارن ڳوٺن جو تعداد
- برادري هنگامي ردعمل ٽيم جو انگ
- پي آر سي ايس رضاڪارن/ٽيم جو انگ
- هنگامي ردعمل تي ڪم ڪندڙ عورت رضاڪارن جو انگ
- هنگامي ردعمل تي ڪم ڪندڙ مذهبي/فلاحي تنظيم جي نيٽ ورڪس جو انگ
- پرڏيهي ادارن يعني اين جي اوز ۽ انٽرنيشنل اين جي اوز جو تعداد جيڪي هنگامي ردعمل تي ڪم ڪري رهيا آهن
- ڇا پاڪ فوج ايمرجنسي ريسپانس ۾ شامل آهي؟ يا نه.
- صحت جون سهولتون ۽ عملي جو انگ
- منتقلي جا مرڪز/منتقلي مرڪزن طور استعمال ٿيندڙ اسڪولن جو انگ
- گذريل سال ٻوڏ متاثر آبادي جو انگ

- انشورنس ۽ قرض جهڙو خطرن جي منتقلي جو طريقيڪار موجود آهي يا نه.
نوٽ:

فهرست تشخيص جي ضرورت، داره ڪار ۽ مقصد مطابق تيار ڪري سگهجي ٿي. خدمتن جي فراهمي جي ادارن، بينڪاري تنظيمن، انساني وسيلن، ميڊيا جي حيثيت، ۽ آفتن جي تيارين جي خدمتن ۽ اوزارن جي دستيابي سان ڪنهن برادري جي صلاحيت جي عڪاسي ٿيندي.

4. برادري جي خطري جو تجزيو

خطرو، ڪمزوري ۽ صلاحيت جي تشخيص ڪرڻ کانپوءِ خطري جو تجزيو ڪرڻ ضروري آهي. خطري جي تجزيي سان ڪمپونتي ۽ مقامي عملدار خطري جي مختلف واقعن جي ممڪن اثرن کي سمجهڻ جي اهل ٿي ويندا. خطرن جي تجزيي ۾ خطرن جي باري ۾ حاصل ڪيل معلومات، ان جي ڳاڻيٽي ۽ شدت ۽ عنصرن سان خطري جي باري ۾ حاصل ڪيل معلومات جي بنياد تي خطري جي منظرنامن جي ترقي شامل آهي. خطري جي تجزيي دوران اسان شناخت ڪندا آهيون ته خطري جي مختلف خطرن وارن عناصرن تي ڪهڙي ريت اثر پوندو. جهڙوڪ، ماڻهو، گهر، فصل، عمارتون رستا، اسڪول وغيره. اهي اثر جي حد جي به سڃاڻپ ڪندا آهن، جهڙوڪ ڪيترا ماڻهو مارجي سگهن ٿا، ڪيتري زخمي ٿي سگهن ٿا، ڪيترا ويڪتر ايراضي بري طرح متاثر ٿيندي يا ٻڏي ويندي. تنهن وٺي به ڪجهه برادرين کي هڪ ئي وقت هڪ کان وڌيڪ خطرا لاحق ٿي سگهن ٿا. اهڙي صورتحال يا علائقي ۾ هر طرح جي خطرن يا ايندڙ خطرن سان ٿيندڙ امڪاني نقصانن جي نشاندهي ڪرڻ اهم هوندو، جهڙوڪ اسان پهرئين سيشن ۾ سڳيو آهي ته مختلف تباهين جو خطرو هئڻ وارن عناصرن تي تڪراري اثر پئجي سگهي ٿو ۽ هڪ خطرو ڪيترن ئي عناصرن کي مختلف طريقن ۾ خطري تي اثرانداز ڪري سگهي ٿو مثال طور ڏڪر بنيادي ڍانچي کي نقصان نه پهچائيندو پر عوامي صحت لاءِ نقصان ده آهي، جڏهن ته ٻوڏ جو رجحان پڪين سرن جي ڍانچي جي ڀيٽ ۾ ڪچي ۽ نيم ڪچي گهرن کي وڌيڪ متاثر ڪندو. ساڳئي وقت ڪجهه خطرا ٻين خطرن جو سبب بڻجي سگهن ٿا، جهڙوڪ زلزلا لينڊ سلائيڊنگ جو سبب بڻجي سگهن ٿا. ڏڪر سان غذائي ڪوت ۽ پاڻي مانپيدا ٿيندڙ بيماري ۽ جيوڙن جي افراتفري ۾ اضافو ٿي سگهي ٿو. ٻوڏ آلودگي پکيڙي سگهي ٿي ۽ وبائي بيمارين جو سبب بڻجي سگهي ٿي.

تجزيو ڪمپونتي کي درپيش خطرن ۽ امڪاني خطرن جي باري ۾ ٻنهي سائنسي ۽ تجرباتي انگن اکرن کي هڪ ڪرو ڪري سگهي ٿو، اهو سمجهيو ويو آهي ته ڪمپونٽيز سان گڏ ڪم ڪندي ڊيسي علم تمام ضروري آهي، پر اهڙي صورتحال ۾ سائنسي ڳاڻيٽو به اهم آهي جڏهن ڪمپونتي جهڙي خطري جو اجا تائي تجزيو ناهي ٿيو جهڙوڪ مستقبل ۾ ڪنهن ڏنل برادري تي آب و هوا جي تغير جي اثرن يا ڪمپونتي جي ويجهو ندين جي نظام تي ڊيم بڻائڻ جا اثر. خطري جي نقشي جي صورت ۾ گرافڪ وزيونل نمائندگي خطري جي نقشن کي، خطري ۾ وجهندڙ جسماني روخن ۽ ڪمپونتي ۾ دستياب وسيلن جي خطري جي جسماني رخن جي مدد سان تيار ڪري سگهجي ٿو. خطري جا اهي نقشا برادري جي جسماني ڪمزوري بابت معلومات سان لاڳاپيل آهن. اهڙي ريت جي وزيوعل رسڪ تجزيي سان خطرا ۽ خطري ۾ مبتلا تجزيي جا نتيجا ظاهر ٿين ٿا ۽ ڪمپونتي جي سطح تي به ان کي رسڪ تجزيه جو هڪ اهم ذريعو ذريعو سمجهيو ويندو آهي. تنهن هوندي به ان جو هڪ ٻيو طريقو خطره امڪاني (هيزرڊ) ۽ نقصان جي صلاحيت (ڪمزوري) ميٽرڪس آهي جيئن هيٺ ڏنل ٽيبل ۾ ڏيکاريو ويو آهي.

ٽيبل 17 : يونين ڪائونسل ۾ رسڪ تجزيي جو نمونو

خطري جو امڪان					امڪاني نقصان
تعارف وڏو	وڏو	وچولو	گهٽ	تعارف گهٽ	تعارف گهٽ
ايل آر	ايل آر	ايل آر	وي ايل آر	وي ايل آر	تعارف گهٽ
اير آر	اير آر	ايل آر	ايل آر	وي ايل آر	گهٽ
ايڇ آر	ايڇ آر	اير آر	ايل آر	ايل آر	وچولو
وي ايڇ آر	وي ايڇ آر	ايڇ آر	اير آر	ايل آر	وڏو
وي ايڇ آر	وي ايڇ آر	ايڇ آر	اير آر	ايل آر	تعارف وڏو

ايڇ - هاءِ، ايل- لو، اير-ميڊيم، آر- رسڪ، وي- ويري، (ڪنيل: سنگهه ۽ انبالگان 2001)

ٽيبل 18- يونين ڪائونسل ۾ نمونو رسڪ تجزيو

سيريبل	گهٽ جو نالو	خطري جو امڪان، ايڇ پي	امڪاني نقصان- ڏي پي	خطرو - (ايڇ پي x ڏي پي)
1	اي اي اي	ايڇ-ايڇ پي	ايڇ - ڏي پي	ايڇ آر
2	بي بي بي	ايل- ايڇ پي	ايڇ - ڏي پي	اير آر
3	سي سي سي	وي ايڇ- ايڇ پي	وي ايل- ڏي پي	ايل آر
4	ڏي ڏي ڏي	وي ايڇ- ايڇ پي	ايڇ - ڏي پي	وي ايڇ آر

5. رسڪ تشخيص

آخري قدم جيڪي خطري جي تجزيي بعد ٿيندا آهن اهي خطره تشخيص هوندا آهن، ان جو سڀ کان اهم مقصد مستقبل جي حڪمت عملي جو فيصلو ڪرڻ ۽ ان جي منصوبه بندي ڪرڻ آهي، جيڪي معاشري ۾ موجود تباهي جي خطرن کي گهٽ ڪرڻ لاءِ عمل ڪرڻ گهرجن، اهي خطري جي مختلف خطرن کي ترجيح ڏيندي ڪيا ويندا آهن جيڪي آهي يا جيڪي مستقبل ۾ سماج کي خطري ۾ وجهي سگهن ٿا. وڌيڪ اهو ته خطري جي تشخيص سڀ کان ڪمزور علائقي، ميونسپلٽي جي علائقي يا برادري جي ترجيح ڏيڻ يا درج بندي ڪرڻ ۾ به ڪارائتي آهي. مٿي ڄاڻايل عمل ذريعي حاصل ڪيل معلومات خطري جي سڃاڻ دوران ڪيل ان طرح جي فيصلن جي بنياد آهي. خطري ۾ ڪمپوٽي مقامي عملدارن سان گڏجي خطرن ۽ افعال کي ترجيح ڏيڻ جي معيار تي گڏيل طور تي اتفاق ڪري سگهن ٿا. مثال طور خطري جي قابل قبول سطح جي باري ۾ فيصلو ڪرڻ جنهن تي ڪنهن قسم جي ڪارروائي جي ضرورت ناهي يا جيڪي خطرا تمام گهڻو يا اعليٰ جي حيثيت سان رکيو ويندو آهي ان لاءِ ترجيحي ڪاررواين جي ڇا ضرورت آهي ان جي تشخيص جي عمل دوران خيالن جي ڏي وٺ ۽ ان تي اتفاق ڪيو ويندو آهي.

وڌيڪ پڙهڻ ۽ حوالا

- وي سي اي ڇا آهي؟ ڪمزوري ۽ صلاحيت جي سڃاڻ جو تعارف آر ايف آر سي.
- مقامي عملدارن لاءِ ڪمپوٽي تي مشتمل ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ، شراڪتدارن جو ورڪ بوڪ اي ڏي پي سي
- ايشيائي آفتن بابت تياري مرڪز ٿايلينڊ (2011)؛ ڪمپوٽي بيسڊ ڊزاسٽر رسڪ رڊڪشن تي شراڪتدارن جو ڪتاب www.adpc.net تي دستياب آهي.
- نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ اتار تي اسلام آباد پاڪستان (2019) سي بي ڏي آر اير ٽريننگ ٽول ڪٽ. http://www.ndma.gov.pk/publications/participants_20Urdu.pdf%20-%20workbook%20 تي دستياب آهي.
- ورلڊ فوڊ پروگرام اسلام آباد پاڪستان (2011) ڪمپوٽي بيسڊ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ بابت تربيتي ڪتاب
- صوبائي ڊزاسٽر مينيجمينٽ اتار تي خيبر پختونخواه (2014-15) ڪمپوٽي بيسڊ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ بابت شرڪت ڪندڙن جو ڪتاب
- نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ اتار تي اسلام آباد (2012) اين ڏي اير پي جلد ٽيون تحت شايع ڪيل ڪمپوٽي تي ٻڌل ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ بابت انسٽرڪٽرز جو رهنما لکڻيون.

يونٽ 5.3

نالو:

ڪمپوٽي سطح تي آفتن جو خطرو گهٽائڻ جي

ڊي آر آر منصوبه بندي (ضرورت ۽ اهميت)

سڪڻ جو مقصد: - ڪمپوٽي سطح تي آفتن جو خطرو گهٽائڻ جي

ڊي آر آر منصوبه بندي عمل ۽ قدامت کي سڪڻ لاءِ

- گوٺ ۽ يونين ڪائونسل جي سطح تي ڊي آر آر منصوبا بندي جي

ضرورت ۽ اهميت کي سمجهڻ لاءِ

هينڊ آؤٽس: پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي ۽ پي پي سلائيڊز

تربيتي مواد: ملٽي ميڊيا، ڪارڊز، فلپ چارٽس، مارڪرز، وائيت بورڊ ۽ مائڪر

تربيتي ترڪيبون: غيرمحدود بطرفا مباحثا، آڊيو وزيوئل ايڊز، گڏيل مشق،

گڏيل پرزنتيشن، ۽ سوال ۽ جواب

1. آفت جو خطرو گهٽائڻ جو ڊي آر آر منصوبو

ڪنهن منصوبي جي تعريف ڪنهن حاڪي، روڊ ميپ يا ڪنهن خطري ۾ مبتلا ڪمپوٽيز کي هڪ مصيبت کي لچڪ سان منهن ڏيندڙ ڪمپوٽي بڻائڻ ۾ رهنما طور پرکي سگهجي ٿي. ان سان ڪمپوٽي جي تحفظ آفت کي منهن ڏيڻ ۾ لچڪ ۽ پائيدار ترقي جي حاصلات لاءِ اڳتي وڌڻ ۾ مدد ملي ٿي.

2. ڊي آر آر منصوبه بندي جو عمل

شراڪتدار تباهي جي خطري جي سڃاڻ ۾ ڪنهن ڪمپوٽ ۾ خطرن، ڪمزورين ۽ صلاحيتن جو پوري طرح جائزو وٺڻ ۽ تجزيو ڪرڻ شامل آهي جڏهن ته درپيش خطري کي گهٽ کان گهٽ ڪرڻ لاءِ جوڳو ايڪشن پلان جي جوڙجڪ ۾ حڪمت عملي واضح ڪرڻ خطري ۾ گهٽتائي جي منصوبا بندي جي نالي سان سڃاتي ويندي آهي. منصوبا بندي جي عمل دوران متاثر ڪمپوٽيز ٻاهرين ماڻهن (ماهرن) سان گڏجي بظرفي منصوبه بندي ڪنديون آهن ۽ تباهي جي خطري کي گهٽ ڪرڻ جي قدمن کان پهريان ۽ ان بعد جي شناخت تي متفق آهن. عمل کي شروع ڪرڻ ۽ ڪمپوٽيز کي تربيت ڏيڻ لاءِ ڊي آر آر ماهرن جي شڪل ۾ ٻاهرين مدد جي موجودگي اهم ٿي سگهي ٿي. تنهن هوندي به اهو لازمي آهي ناهي. جيڪڏهن اهي ڪمپوٽيز عام طور تي تربيت يافته هونديون آهن ته اهي پاڻ ئي منصوبابندي جو ڪم تمام اثرائتي انداز ۾ ڪري سگهن ٿيون. ڪمپوٽي جي سطح تي تباهي جي خطري ۾ گهٽتائي جي منصوبي جي تياري جو بنيادي مقصد اهو آهي ته ڪمپوٽي ۾ شناخت ٿيل خطرن يا امڪاني خطرن، ٻين خطرن، خطرن جي مختلف قسمن جي حالتن جي جواب ۾ خطرن کي گهٽائڻ لاءِ عملي قدمن جي نشاندهي ڪرڻ آهي جڏهن ته موجود صلاحيتن ۽ وسيلن کي سامهون رکندي ته تباهي جي خطري کي گهٽ ڪرڻ ۾ استعمال ڪري سگهجي ٿو.

جيئن ته اسان پهرئين سيشنز ۾ سڳيو آهي ته تباهي جو خطرو رڳو ان صورت ۾ هوندو آهي جڏهن اثرن يا ڪنهن واقعي (خطره) ۽ ماڻهن ۽ برادري جي خطرن وچ ۾ ڪا وڻي هوندي آهي جيڪي خطري جي حڪمت عملي طور جاتي ويندي آهي، تنهنڪري خطري کي گهٽ ڪرڻ جي حڪمت عملي تي غور ڪندي ٻنهي ڪيفيتن جو تجزيو به ايترو ئي ضروري آهي. منصوبه بندي جي عمل دوران جيڪي خطرا گهٽ ڪرڻ جا اختيار دستياب آهن اهي آهن يا ته ان خطري کي گهٽ ڪن يا سڀني کي گڏجي روڪڻ، تنهن هوندي به چوٽه هڪ شراڪتدار عمل آهي تنهنڪري منصوبه بندي جي عمل دوران اهو ضروري آهي ته ڳوٺاڻي ڊزاسٽر مينيجمينٽ ڪميٽين ذريعي سڄي برادري جي معلومات کي شامل ڪيو وڃي. ڪمپوٽيز اندر ٿيندڙ آفتن کي منهن ڏيڻ لاءِ مقامي معلومات جي ڪا ڪوت نه آهي، منصوبه بندي جي عمل جي هر مرحلي دوران انهن جي فيصلن ۽ چونڊ کي منصوبي اندر ٻڌو ۽ شامل ڪرڻ گهرجي.

3. ڳوٺ ۽ يونين ڪائونسل سطح تي ڊي آر آر منصون جي تياري جي اهميت

2010 ۾ اين ڊي ايم ايڪٽ جي اعلانن ۽ اثرائتن واقعن جي ڳاڻيٽي ۽ شدت ۾ واڌ، خاص طور تي هائيدرو ميٽرولاجيڪل خطرن کان پوري پاڪستان ۾ ڪمپوٽيز کي لچڪدار بڻائڻ جي ضرورت آهي، حڪومت کي احساس آهي ته اها ڪمپوٽيز جيڪي سڀ کان اڳتي آهن ۽ خطرن جي سڌي سنئين رستي تي هلي رهيون آهن عام طور تي ان جو اثر پوڳڻو پوي ٿو، مختلف خطرن کي وڌائيندڙ عنصرن جي موجودگي سان صورتحال اڃا وڌي ويندي آهي، تنهنڪري گذريل ڏهاڪي دوران حڪومت، گڏيل قومن ۽ انٽرنيشنل اين جي اوز تباهي جي خطري ۾ گهٽتائي جي حوالي سان گهڻا ڪم ڪيا آهن. ملڪ ۾ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ سسٽم جي قيام سان اهم اڳڀرائي ٿي آهي. قومي يا صوبائي ۽ ضلعي سطح تي جهڙا مقامي يا غير ملڪي ماهرن جي ٽيڪنيڪي مدد سان ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ ۽ روڪٽار جا منصوبا تيار ڪيا ويا آهن. قومي تباهي جي ردعمل جو منصوبو JICA ٺاهيو هو. جيتوڻيڪ ٻاهرين ماهرن جي بڻايل منصوبن فيلڊ جي بهترين طريقن تي ٻڌل اسٽريٽجڪ رستو ۽ عملي قدمن جي نشاندهي ڪرڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪيو،

تنهنوندي به هو ڪميونتي جي سطح تي موجوده طريقن ۽ سماجي سطح تي موجود خطري جي حالتن جي درست نمائندگي ڪرڻ ۾ ناڪام رهيا. جيڪا پڄاڻي تي پهچڻ واري آهي، قومي ۽ ذيلي قومي سطح تي گهڻي ڀاڱي مضبوط ادارتي انتظامن جي موجودگي باوجود تباهي جي نقصانن ۾ سالن دوران مستقل طو تي اضافو ٿيو آهي.

تنهنڪري هاڻي حڪومت ماهرن سان گڏ اهو تسليم ڪري ٿي ته تباهي کي منهن ڏيندڙ ڪميونٽيز جي ترقي لاءِ ڪميونتي سطح تي گڏيل طور تي خطرن جي نشاندهي ڪرڻ لاءِ اسٽريٽجڪ انداز ۾ ڪم ڪرڻو آهي، جڏهن ته نمائش کي گهٽ ڪرڻ ۽ خطرن کي گهٽائڻ لاءِ مقامي وسيلن کي ڪتب آڻيندي ڪميونٽيز کي محفوظ بڻائڻ، پنهنجي پاڻ تي پاڙڻ ۽ لچڪدار بڻائڻ سڀ کان بهتر آپشن آهي.

4. ڊي آر آر منصوبن جي تجويز ڪيل آئوٽ لائين

جڏهن سي بي ڊي آر ايم ماهرن/باهرين ماڻهن، مقامي سطح جي ڪميٽي ميمبرن ڪميونتي جي نمائندن ۽ رضاڪارن جي گڏيل طور تي تيار ڪيو ويندو آهي ته ڊي آر آر منصوبه بندي گهڻي اثرائتي ۽ معنيٰ ڏيندڙ هوندي آهي، اهو مشورو ڏنو وڃي ٿو ته برادري کي باهرين ماڻهن سان گڏجي تحريري دستاويز جي شڪل ۾ هڪ ڊزاسٽر رسڪ رڊڪشن منصوبو تيار ڪرڻ گهرجي جيڪو عملدرآمد، نگراني ۽ جاچ جي مرحلن دوران رهنما اصول فراهم ڪندو آهي، ٻنهي سطح جي منصوبن لاءِ امڪاني خاڪه هيٺيون ٿي سگهي ٿو.

- ڳوٺ/يونين ڪائونسل جي تفصيل جنهن ۾ واقعي، جغرافيائي، ارضيات، آبادي جي ورڇ، آب و هوا، معاشي ۽ سماجي خصوصيتون ۽ روزگار جا ذريعا وغيره شامل آهن.
 - شراڪت دار خطري جي سڃاڻ جي نتيجن جو خلاصو ۽ خطرو
 - ڳوٺ / يونين ڪائونسل جي سطح تي خطرن جي گهٽتائي جي حڪمت عملي ۽ سرگرميون؛
 - شامل ماڻهو، ڪميٽيون ۽ رضاڪارن جا ڪردار ۽ ذميواريون؛
 - تجويز ڪيل سرگرمين جا شيڊول ۽ ٽائيم لائينز
- ضمين ۾ شامل آهن
- شراڪتدار خطري جي تشخيص ۽ ڊي آر آر جي منصوبه بندي سان نقشه، ٽيبلز ۽ ميٽرڪ
 - ڪميونتي جي رهواسين جي فهرست، تنظيم جي ڊائريڪٽري ۽ اهم مقامي حڪومت ۽ ميڊيا رابطا، ڪميونتي تباهي جي ردعمل بابت تنظيم جي ميمبرن جي فهرست
 - تياري جي سرگرمين لاءِ سماجي اثاثن جي اهم وسيلن جي انويٽري
 - آپريشنل طريقي ڪار ۽ پاليسيون جهڙوڪ راءِ، ذخيره اندوزي ۽ انويٽري جي طريقي ڪار رپورٽنگ جون ضرورتون ۽ فارميٽس، ڪميونتي هنگامي فنڊ جو استعمال ۽ ٻيهر ادائگي
 - مختلف ڪميٽين جي ڪمن جو تفصيل
 - انخلا مرڪز ۽/يا ايمرجنسي آپريشن سينٽر وغيره جي انتظام ۾ منتقلي جو طريقيڪار ۽ رستا

وڌيڪ پڙهڻ ۽ حوالا

- ايشيائي آفتن بابت تياري مرڪز ٽائيلينڊ (2011) : ڪميونتي بيسڊ ڊزاسٽر رسڪ رڊڪشن تي شراڪتدارن جو ڪتاب www.adpc.net تي دستياب آهي.
- نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ اتارتي اسلام آباد پاڪستان (2019) سي بي ڊي آر ايم ٽريننگ ٽول ڪٽ. [http://www.ndma.gov.pk/publications/participants_20Urdu.pdf%20-%20workbook%](http://www.ndma.gov.pk/publications/participants_20Urdu.pdf%20-%20workbook%20) تي دستياب آهي.
- ورلڊ فوڊ پروگرام اسلام آباد پاڪستان (2011) ڪميونتي بيسڊ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمنٽ بابت تربيتي ڪتاب
- صوبائي ڊزاسٽر مينيجمينٽ اتارتي خيبر پختونخواه (2014-15) ڪميونتي بيسڊ ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ بابت شرڪت ڪندڙن جو ڪتاب

ڪمپوتني سطح تي شراڪتي خطري جي تشخيص
۽ آفاتي خطرو گهٽ ڪرڻ جي منصوبا بندي

- نيشنل ڊزاسٽر مينيجمينٽ اتارتي اسلام آباد (2012) اين ڊي اير پي جلد ٽيون تحت شايع ڪيل ڪمپوتني تي ٻڌل ڊزاسٽر رسڪ مينيجمينٽ بابت انسٽرڪٽرز جو رهنما لکڻيون”-

ماديول -6

خوفزده ڪميونتي بنيادن تي
خطري ڪي گهٽائڻ جا قدم

يونٽ 6.1: خطرو گهٽائڻ جا آڀاءُ، ڍانچائي ۽ غير ڍانچائي قدمن سان گڏ
يونٽ 6.2: مخصوص خطرو گهٽائڻ جا آڀاءُ (ٻوڏ، طوفان، سونامي
۽ سمنڊ جو پاڻڻ وغيره)

حاصل مطلب

هن ماديول جي پڄاڻي تي اوهان قابل ٿي سگهندا:

- ڪميونتي سطح تي شراڪتي ڊي آر آر منصوبه بندي دوران خطرو گهٽ ڪرڻ جي تصور کي سمجهو
- خطري جي تخفيف (گهٽائڻ) جا قدم، بناوٽي ۽ غير بناوٽي قدمن سان گڏ واقف حاصل ڪريو
- خطري ۾ مبتلا ڪميونتي سطح تي مختلف آفتن کي گهٽ ڪرڻ جي قدمن کي ڄاڻو

يونٽ 6.1

- نالو: بناوتِي ۽ غير بناوتِي قدامن سميت خطرو گهٽائڻ
جي قدامن جو هڪ جائزو
سڪڻ جو مقصد: - شراڪتي ڊي آر منصوبه بندي عمل دوران خطرو گهٽائڻ
جي تصور كي سمجهڻ لاءِ
- خطرو گهٽائڻ جي مختلف ساختِي ۽ غير ساختِي قدامن
كي ڄاڻڻ لاءِ
- هينڊ آئوٽس: پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافت ڪاپي ۽ پي پي سلائيڊز
تربيتي مواد: ملتي ميڊيا سان گڏ ليپٽ، ميٽا ڪارڊز، فلپ چارٽ، مستقل مارڪرز،
وائٽ بورڊ ۽ ڊهڻ لائق مارڪرز
- تربيتي ترڪبيون: پي پي ٽي سلائيڊز، گڏيل مباحثي سان گڏ مختلف علائقن طرفان
بناوتِي ۽ غير بناوتِي قدامن جي مختلف تصورن جي
شيئرنگ ڪرڻ، ۽ آخر ۾ سوال جواب

1. تعارف

پنين يونٽس ۾ اسان شراڪتدار تباهي جي خطري جي تشخيص ۽ تباهي جي خطري ۾ گهٽتائي جي منصوبه بندي جي عمل جي تفصيلن بابت سکيو، هي يونٽ گهٽ ڪرڻ (تخفيف) جي اصطلاح کي سمجهڻ ۾ اسانجي مدد ڪندو ته جيئن مختلف نشاندهي ٿيل خطرن ۽ دستياب ساختن ۽ غيرساختي اختيارن کي گهٽ کان گهٽ ڪري سگهجي. ڊزاسٽر رسڪ ردڪشن جي منصوبا بندي جي عمل دوران ڪميونٽي ميمبرن جي شرڪت ۽ شموليت جي نتيجي ۾ خطري ۾ گهٽتائي جا مختلف آپشنز سامهون ايندا آهن. اهي خطرو گهٽ ڪرڻ جا اختيار بنيادي طور تي ان پيمائش تي مشتمل هوندا آهن جيڪي خطري کي گهٽ ۽ روڪي سگهندا آهن، تنهن هوندي به تخفيف ۽ روڪڻ ۾ ڪم ڪرڻ لاءِ تياري بنيادي ڪردار ادا ڪندي آهي. تنهنڪري آساني سان سمجهڻ لاءِ اسان اهو چئي سگهون ٿا ته تباهي جي خطري کي گهٽ ڪرڻ جي منصوبا بندي عمل تي مشتمل آهي جيڪي ڪميونٽيز کي درپيش خطري کي روڪي سگهي ٿي ۽ ان کي گهٽ ڪري سگهن ٿيون ۽ انهن ۾ تباهي لاءِ ضروري تياري جا قدم به بيان ڪيا ويا آهن.

2. روڪڻ

روڪڻ جي خطرن ۽ ان سان واڳيل خطرن جي ناڪاري اثرن سان مڪمل پاسو سمجهي سگهجي ٿو. ان جو مطلب آهي ته آفتن کي ٿيڻ کان روڪڻ يا خطري جي سڌي رستي سان مڪمل طور تي پري ٿيڻ، جيڪو عام طور تي ممڪن ناهي خاص طور تي قدرتي خطرن جي صورت ۾، مثال طور تي اسان ڪنهن زلزلي کي رونما ٿيڻ کان نه ٿا روڪي سگهون ۽ نه ئي ڪافي پهريان جي وارننگ موجود آهي. اهڙي طرح ٻوڏ جي خطري سبب وراثت ۾ اباڻن علائقن کي ڇڏڻ سولو ناهي ۽ ماهيگير ڪميونٽي کليل سمنڊ ۾ خطرن سبب پنهنجي روزگار جا اختيار برقرار نه ٿي رهي سگهي.

3. گهٽ ڪرڻ (تخفيف)

تخفيف مان مراد اهڙا قدم آهن جيڪي ڪنهن اثر کي گهٽ کان گهٽ ڪرڻ لاءِ ڪنهن آفت جي اثرن کان اڳ ڪڍي سگهجن ٿا. جڏهن قدرتي خطرن جي باري ۾ اسان ڳالهه ڪري رهيا آهيون ته تخفيف لفظ وڌيڪ دلڪش هوندو آهي ڇاڪاڻ ته اسان تباهي کي ٿيڻ کان نه ٿا روڪي سگهون، تنهن هوندي به اسان ڪجهه قدم جهڙوڪ ٻوڏ جي بندن جي تعمير، گهرن جي سطح کي وڌائڻ ۽ خوراڪ ۽ پاڻي ذخيره وغيره ذريعي تباهي جي نتيجن کي گهٽ ڪرڻ جي ڪوشش ڪري سگهون ٿا ۽ منفي اثرن خلاف تحفظ فراهم ڪري سگهون ٿا، عام طور تي انهن قدامت کي ٻن قسمن ۾ ورهائي سگهجي ٿو.

3.1. بناوٽي قدم

انهن ۾ مستقل ۽ نيم مستقل انساني ٺاهيل ڍانچا جهڙوڪ ڪنارا، بند، ٻوڏ جا بند شامل آهن ۽ ان ۾ ريت جي ٿيلهن جي عارضي رڪاوٽ به شامل آهي ٻئي قسم جي ڊگهي مدتي ساختن مداخلت درياهن جي وهڪري کي استعمال ڪرڻ لاءِ دريائي ڊيمن ۽ آبي ذخيرن جي تعمير سان گڏوگڏ رستا، قدرتي قوت ۽ پاڻي جي وهڪري جي اثر کي تبديل ڪرڻ لاءِ بٽايل بيون حڪمت عمليون به آهن. ان کان علاوه تعميراتي قاعدن مطابق طبعي ڍانچي جي تعمير کي زلزلي کان لچڪدار بڻائڻ لاءِ يا ٻوڏ جي پاڻي جي پورائي لاءِ بندن کي وڌائڻ، اهي سڀ بناوٽي تخفيفي قدامت طور سمجهيا ويندا آهن.

3.2- غير بناوٽي قدم

خطري کي گهٽ ڪرڻ وارن غير بناوٽي قدامت ۾ اهي قدم شامل آهن جيڪي اثر جي شدت ۽ طاقت کي براه راست غيرجانبدار ناهن ڪندا پر منفي اثرن جي خلاف حفاظت ۽ تحفظ جي آڇ ڪندا آهن، انهن ۾ دزاسٽر رسڪ ردڪشن ادارہ جاتي انتظام ڪرڻ، پاليسي ٺاهڻ ۽ ڊي آر آر قانون لاڳو ڪرڻ، قانونن يا باهه کان بچاءُ جا قدم، صلاحيتن جي تعمير، تربيت، آگاهي وڌائڻ، مشقون وغيره ذريعي تعميراتي عملدرآمد ڪرڻ جون ڪوششون شامل آهن، ڪجهه وقتن ۾ ڪجهه عمارتن جي سامان جهڙوڪ درين، شيشا، دروازا، چٽ ٽائل وغيره کي به ڪنهن عمارت جي غيرساختي جز سمجهيو ويندو آهي.

خطري کي گهٽ ڪرڻ جي رٿابندي دوران بناوٽي ۽ غير بناوٽي ٻنهي طرح جي سرگرمين تي غور ڪرڻ ضروري آهي هڪ ٻئي جي پورائي لاءِ ٻئي به اوترا ئي اهم آهن. مثال طور تي هر علم ۽ آگاهي کان سواءِ حڪومت جي منظور ٿيل تعميراتي قاعدن مطابق زلزلي يا ٻوڏ کان لچڪدار گهر نه ٿا بڻائي سگهجن. گهر ۾ رهندڙ خاندان جي ماڻهن کي خطري جي شڪار علائقن ۾ محفوظ طريقي سان رهڻ جي باري ۾ آگاهي جي ضرورت آهي. آگاهي تربيت، مشقون، نقلي مشقون ۽ گهر اندر غيرساختي لوازمات ۽ فڪسچر کي صحيح طريقي سان نيڪ ڪرڻ ذريعي ڏئي سگهجي ٿي.

4. روڪٽار ۽ گهٽ ڪرڻ وچ ۾ فرق

جيئن ته پهريان بيان ڪيو ويو آهي، روڪٽار جي اصطلاح سان خراب اثرن ۽ ان سان لاڳاپيل خطرن جي ناڪاري اثرن کان پرهيز هوندي آهي. ان جو مطلب آهي آفتن کي ٿيڻ کان روڪڻ يا خطري کي سڌي رستي سان مڪمل طور تي پري ٿيڻ، جڏهن ته تباهي جي خطرن کي گهٽ ڪرڻ جو مطلب واقعي کي ننڍو ڪرڻ ۽ ان جي نقصانده اثرن کي گهٽ ڪرڻ آهي. عام طور تي واقعو پيش اچڻ کان اڳ روڪٽار جون سرگرميون انجام ڏنيون وينديون آهن جنهن جو مقصد يا ته واقعي کي رونما ٿيڻ کان روڪڻو آهي، يا ان جي سڌي رستي تان هٽي وڃڻو آهي. تنهن هوندي به خطري جي روڪٽار بعد تخفيف ڪرڻ تي غور ڪيو ويندو آهي جڏهن ڪو خطرو روڪڻ جو ڪو آپشن نه آهي. تخفيف جي قدامت کي ان پروگرام لاءِ گهٽ شديد ۽ ان جي اثرن کي گهٽ نقصانده بڻائڻ لاءِ تيار ڪيو ويو آهي.

5. تياري

فني طور تي ماهرن حڪومت کي پيشه ورانه ردعمل ۽ بحالي تنظيم، برادرين ۽ ماڻهن طرفان تيار ڪيل علم ۽ صلاحيتن جي امڪانن، ويجهي يا موجوده خطري جي واقعن يا حالتن جي اثرن کي اثرائتي انداز ۾ اميد ڪرڻ، ان جو جواب ڏيڻ ۽ انهن کي سنڀالڻ جي تياري کي فني طور تي بيان ڪندا آهن، وضاحت جي مقصد لاءِ تياري کي غيرساختي قدامت طور سمجهي سگهجي ٿو، تنهنڪري تخفيفي قدامت جي هڪ ننڍو جز طور تي آهي، بهرحال تباهي جي خطرناڪ حد تائين گهٽتائي لاءِ پاڻ ٺاهيل تياري هڪ اهم جز آهي جيڪا معاشري ۾ تباهي جي نقصانده نتيجن جي باري ۾ شعور بيدار ڪرڻ لاءِ ضروري آهي ۽ تباهي کي منهن ڏيندڙ ڪميونٽيز کي تري ڏيڻ ۾ مدد فراهم ڪندي آهي.

وڌيڪ پڙهڻ ۽ حوالا

- آفتون گهٽائڻ لاءِ اقوام متحده بين الاقوامي حڪمت عملي 2009؛ تباهي جي خطري ۾ گهٽتائي بابت UNISDR جا اصطلاح
- https://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf تي دستياب آهن
- ڪميونٽي بيسڊ دزاسٽر رسڪ ردڪشن تي شراڪتدارن جي ورڪ بوڪ، ايشين دزاسٽر پريپارنيس سينٽر بينڪاڪا ٽائيلينڊ (2011) www.adpc.net تان مليو

يونٽ 6.2

نالو: خطرو گهٽائڻ جا قدم (بوڏ، طوفان، سونامي

۽ سامونڊي دخل وغيره)

سڪڻ جو مقصد: - ڪميونتي سطح تي ڊزاسٽر رسڪ رڊڪشن قدمن لاءِ ساخت ۽ غير ساخت

قدمن طور مختلف خطره مخصوص تخفيفي آپشنز ڪي ڄاڻڻ لاءِ

هيٺ آئوٽس: پڙهڻ جو مواد، هارڊ ۽ سافٽ ڪاپي ۽ پي پي سلائيڊز

تربيتي مواد: ملٽي ميڊيا سان گڏ ليپٽ، ڪارڊز، فلپ چارٽس، مستقل مارڪرز،

وائٽ بورڊ ۽ ڊهڻ لائق مارڪرز

تربيتي ترڪيبون: پي پي تي سلائيڊز، گڏيل مباحثا، مقامي تجربن مان سڪڻ ۽

سوال جواب

1. تعارف

پوئين يونٽ ۾ اسان تباهي جي خطري کي گهٽ ڪرڻ جي قدمن بابت خيالن جي ڏي وٺ ڪئي ۽ روڪڻ، تخفيف، ساخت ۽ غيرساختي قدمن ۽ تياري وغيره وچ ۾ فرق سکيو هاڻ هن يونٽ ۾، اسان خاص طور تي ٻوڏ جي لاءِ تيار ڪيل خطرن جي خاتمي جي قدمن تي ڳالهه ٻولهه ڪرڻ تي ڌيان ڏينداسيون. طوفان، سونامي ۽ سامونڊي دخل اندازي سنڌ صوبي ۾ اهي سڀ کان وڌيڪ عام خطرا آهن.

2. ٻوڏ جي خطري جي خاتمي جا قدم

اسان واقف آهيون ته سنڌ صوبي ۾ ٻوڏن جي نتيجي ۾ هر سال وڏو نقصان ٿئي ٿو، سنڌ صوبي ۾ جن قسمن جون ٻوڏون موجود آهن اهي دريائي اڇانڪ، شهري ۽ ڪجهه وقتن ۾ سامونڊي ڪنارن سان گڏوگڏ علائقن جي ٻوڏ به سامونڊي طوفان ۽ سونامي سبب پيش ايندا آهن. هر قسم جي ٻوڏ لاءِ هڪ نقطه نظر لاڳو ڪرڻ ڏکيو آهي. تخفيفي قدمن جي هڪ وسيع رينج جيڪا زميني استعمال جي منصوبه بندي ۽ انجنيئرنگ جي ڪمن لاءِ پاليسين جي ترقي ۽ نفاذ کان وٺي ٻوڏ جي اڳڪٿي، وارننگ، آگاهي وڌائڻ ۽ تياري ۽ ردعمل جي ترقي تائين پکڙيل آهي. تنهن هوندي به حڪومت طرفان تخفيف جي پوري حڪمت عملي تحت متاثر ڪميونٽيز يڪ شامل ڪرڻ ۽ ڪميونٽي رسڪ تشخيص ۽ ڊي آر پلان کي شامل ڪرڻ ضروري آهي. اهو رُخ ڪميونٽي ۾ شرڪت ۽ استحڪام جي قدمن کي يقيني بڻائيندو آهي. هيٺ ڪجهه ڪميونٽي تي ٻڌل ساخت ۽ غير ساختي قدم آهن جيڪي ٻوڏ جي خطرن جي خاتمي لاءِ اپنائي سگهجن ٿا.

2.1- ٻوڏ جا ساخت تخفيفي قدم

اجتماعي سطح تي انهن ۾ بند، بچاءُ بند، آبي ذخيرا، ڊيمن جا بند، پناه گاهون ۽ وسندين جي تعمير وغيره شامل آهن جڏهن به گهريلو سطح تي گهرن جي محفوظ تعمير، خطري کان بچڻ واري ڊيزائن (فلڊ پروفنگ) جهڙا ڪجهه داخلي رستن کي روڪڻ دروازن سيل ڪرڻ لاءِ ڍالون استعمال ڪرڻ، ريتي جي ٿيلهن جو استعمال، اونچائي تي موجوده نقصانده سامان کي هٽائڻ، مشينري کي گريس (تيل) ڏيڻ وغيره ۽ ٻوڏ جي خطري ۾ مبتلا هيٺاهن علائقن کان پري گهرن جي تعمير ڪرڻ.

2.2- ٻوڏ جا غيرساختي تخفيفي قدم

انهن ۾ ٻوڏ جي خطري جي تشخيص، ٻوڏ کان متاثره ردعمل ڪميٽين جي جوڙجڪ، فلڊ فائيننگ ڪميٽيون جوڙڻ، تربيت ۽ نقلي مشقون ڪرائڻ، ڪميونٽي سطح تي رسڪ ٽرانسفر مڪينزم شروع ڪرڻ يعني گهر، بيٺين، فصلن جي حفاظت انهن رستن جي نشاندهي ۽ ڪميونٽي جي سطح تي هنگامي ريسپانس ڪٽس جو بندوبست ڪرڻ، کاڌو ۽ پاڻي ذخيره ڪرڻ وغيره گهريلو سطح تي سرگرمين ۾ ٿي وي، ريفريجريٽرز، ڇت، بجلي جي تار، تربيت جي فراهمي ۽ ڪميونٽي پروگرامن ۾ حصو وٺڻ ۽ ڪميونٽي جي ردعمل منصوبي کي ڄاڻڻ جهڙن اثائن جي مناسب سطح تي بحالي شامل ٿي سگهي ٿي.

3. طوفان جو خطرو گهٽائڻ جا قدم

سامونڊي طوفان هڪ ٻيو قدرتي خطرو آهي جيڪو ڪڏهن ڪڏهن گرمي جي مند دوران سنڌ جي ساحلي ضلعن بدين، ٿرپارڪر، سجاول، نٿي ۽ ڪراچي ۾ هوندو آهي، تازن ڪجهه سالن ۾ ڪيترائي طوفان ساحلي برادري کي خطري ۾ وجهي رهيا آهن، آب و هوا جي تبديلي سبب بار بار طوفانن جي شروعات عربي سمنڊ ۽ خليج فارس ۾ ٿئي ٿي هونئن ته انهن مان اڪثر ڪمزور ٿي ويندا آهن جڏهن اهي اسانجي ساحل ويجهو پهچندا آهن تنهن هوندي به ڪجهه ماڻهن کي ڪا نقصانن جو منهن ڏسڻو پوي ٿو. ڳري برسات ۽ ٻوڏ سان گڏ هيٺ ڏنل ڪميونتي تي ٻڌل ڪجهه بناوٽي ۽ غير بناوٽي قدم آهن جيڪي طوفان جي خطري جي خاتمي لاءِ اپنائتي سگهجن ٿا.

3.1- طوفان جا بناوٽي تخفيافي قدم

تجويز ڪيل ساختن ۾ بائيو شيلڊ جي اصطلاح شامل آهي جنهن جو مطلب اهو آهي ته ساحلي علائقن جي ڪناري مينگرو (تمر) جا قدرتي وڻ لڳائڻ، سامونڊي پٽ ۽ پيٽڙهه، طوفاني پناهون ۽ ڪميونتي سطح تي ابتدائي خبرداري نظام ۽ مواصلات جو استعمال وغيره، جڏهن ته گهريلو سطح تي طوفان سان مزاحمتي گهر، خطرناڪ مزاحمتي ڊزائين (طوفان ۽ فلڊ پروفنگ) جهڙوڪ ڪجهه داخلي رستن کي روڪڻ، دروازن کي سيل ڪرڻ لاءِ ڍالن جو استعمال، ريت جي ٿيلهن جو استعمال، نقصانده سامان کي اونچي سطح کان هٽائڻ، مشينري کي گريس (تيل) ڏيڻ، يا ته سامونڊي طوفان جي شڪار علائقن کان پري گهرن جي تعمير ڪرڻ يا گهٽ ۾ گهٽ هوا جي رُخ ۾ گهرن جي تعمير ڪرڻ ته جيئن وڏي تباهي کان بچي سگهجي.

3.2- طوفان غير بناوٽي تخفيافي قدم

انهن ۾ طوفان جي خطري جي تشخيص، عوامي شعور ۽ ڪميونتي تياري، استعداد سازي ۽ تربيت، ساحلي ضابطن ۽ زونيشن، قدرتي واري جي ٿيلن کي برقرار رکڻ، منتقلي جون مشقون، برادري جي سطح تي هنگامي منصوبه بندي، منتقلي لاءِ محفوظ رستن جي نشاندهي ڪرڻ ۽ ڪميونتي سطح تي هنگامي ريسپانس ڪٽس جو بندوبست شامل آهي. جڏهن ته گهريلو سطح تي جهڙوڪ اثاثن جي مناسب درستگي ڪرڻ، چتن، شفاف شيشا، تربيٽ جي فراهمي، ڪميونتي مشقن ۾ حصو وٺڻ ۽ برادري جي هنگامي منصوبن کي ڄاڻڻ وغيره.

4. سونامي جي خطري بابت تخفيافي جا قدم

جيتوڻيڪ سونامي سنڌ صوبي ۾ ساحلي برادرين لاءِ وڌيڪ خطرو نه ٿو رکي، تنهن هوندي به گجرات هندستان ۾ واقع فعال فالٽ زون جي ويجهو واقع آهي ۽ وڌيڪ اهو ته عربي سمنڊ ڪراچي ۽ بين ساحلي علائقن ۾ پاڪستان جي مڪران سبڊڪشن زون جي ويجهو واقع آهي. زلزلي جو اعليٰ خطرو ۽ سونامي جو خطرو به رهندو آهي. هڪ وڏو سونامو جيڪو سن 1945 دوران آيو هو ۽ ٻيو 2001 ۾ گجرات جي زلزلي جي ڪري ٿيو هو، هيٺ ڪميونتي تي ٻڌل ڪجهه ساختن ۽ غير ساختن قدم ڏنا ويا آهن جن کي سونامي جي خطرن کي گهٽ ڪرڻ لاءِ اپنائتي سگهجي ٿو.

4.1- سونامي ساختن ۽ غير ساختن قدم

سونامي ساحل تي پهچڻ کان اڳ ان جي اثرن کي گهٽائڻ لاءِ اسان انهن ڳوٺن جي سامهون ساحل سان گڏوگڏ ڊگهين لهرن کان پاسو ڪرڻ لاءِ رڪاوٽون بڻائي سگهون ٿا جن کي خطرو درپيش آهي، عام طور تي راڪ گرائنڊز کي ترجيح

ڏني ويندي آهي ڇاڪاڻ ته اهي وڌيڪ پائيدار هوندا آهن ۽ پنهنجي قابل نقل فطرت جي ڪري وڌيڪ لهر توانائي کي جذب ڪندا آهن. قدرتي جيو شيلڊز سان گڏوگڏ مينگرو پلانٽ ٽر جا وڻ ۽ ڪميونٽيز شيلٽر تيار ڪرڻ، ڪميونٽي جي سطح تي فوري انتباهي نظام وغيره. جڏهن ته گهريلو سطح تي اسان ابتدائي انتباهي نظام جوڙي سگهون ٿا، تربيت سان گڏ پناهه گاهن ۾ جلد منتقلي جي باري ۾ شعور پيدا ڪري سگهون ٿا.

5. سامونڊي دخل اندازي گهٽ ڪرڻ جا قدم

سنڌ صوبي جي ساحلي علائقن خاص طور تي بدين، نٽي ۽ ڪراچي جي ساحلي علائقن ۾ سمنڊ جي دخل اندازي هڪ باقاعده لاڙو بڻجي ويو آهي. ضلعي دين خاص طور تي سنڌ جي ساحلي ضلعن مان هڪ سمجهيو ويندو آهي جيڪو سمنڊ جي پاڻڻ سبب بري طرح متاثر ٿيو آهي هڪ تازو ترين تحقيق مان ظاهر ٿئي ٿو ته سنڌو درياھ هر سال 400 ملين ٽن مڊي سمنڊ ۾ اڇلائيندو آهي جيڪو هاڻي گهٽجي هڪ سال ۾ رڳو 100 ملين ٽن رهجي ويو آهي، سمنڊي ۾ مني پاڻي ۽ پرپور مني جي چوڙ ۾ لاڳيتو گهٽتائي نه رڳو ديپٽا جي جوڙجڪ کي گهٽ ڪيو آهي پر بحري دخل اندازي کي تيز ڪري ڇڏيو آهي ۽ ساحلي علائقن ۾ ڪاري (نمڪين) صورتحال پيدا ٿي وئي آهي جيڪا قدرتي وسيلن جهڙوڪ زمين، چوپائي مال، بوٽن، مڇي، مينگروز ۽ سمنڊ ۾ ٻين خوردني سامونڊي جنسن کي متاثر ڪري رهي آهي، وڌيڪ اهو ته سامونڊي پاڻي جي دخل اندازي سان گڏوگڏ تازي پاڻي جي ڪوت خطي جي جاگرافيائي شڪل کي مستقل طور تي تبديل ڪري رهي آهي ۽ گڏ ٿي ساحلي برادرين کي پنهنجو روزگار منتقل ڪرڻ تي مجبور ڪري رهي آهي، تنهنڪري جيڪڏهن خطري جو بروقت انتظام نه ڪيو ويو ته اها تباهي ۾ بدلجي سگهي ٿي، جنهن جي نتيجي ۾ ماحول ۽ ساحلي طبقن جي مڪمل تباهي ٿي سگهي ٿي.

5.1- سمنڊ ۾ دخل اندازي ۽ غير ساختي قدم

جيسيتائين ساختي قدمن جو تعلق آهي ته سامونڊي پاڻي جي دخل اندازي کي گهٽائڻ لاءِ موزون طريقن مان هڪ آهي جيڪو منظم آبي ري چارج لاءِ تمام گهڻيون ڪوششون باقي آهن، سامونڊي پاڻي جي مداخلت تي ڪنٽرول لاءِ وڌيڪ جذب ٿيندڙ گيلريز ۽ جري پاڻي جي ڪوهن کي ساحلي پاڻي ۾ چوڙ ڪرائڻ جي ڪنٽرول پمپنگ بيسڊ تعمير ڪري سگهجي ٿي. پاڻي جي فراهمي جي نظام جي عمل ۽ حفاظت ۾ بهتري ۽ غير قانوني ٽيپنگ، فلٽر پلانٽ ۽ زير زمين پاڻي ذخيرو ڪرڻ جي ذخيرن ذريعي پاڻي جي ضياع ۾ گهٽتائي آهي ساختي حل آهن جن کي سنڌ صوبي جي علائقن ۾ نافذ ڪرڻ گهرجي تنهن هوندي به ان لاءِ وسيع پيماني تي ڪوششون وڏي سيزپ جي ضرورت آهي ۽ اهو هڪ ڊگهي مدي جو پائيدار حل ٿي سگهي ٿو.

جيسيتائين غير ساختي قدمن جو تعلق آهي ته ساحلن سان گڏ لوڻ برداشت ڪندڙ فصلن جي جنسن جي واڌ، مٽي جي بحالي جي جديد ٽيڪنالاجي متعارف ڪرائڻ ۽ ريورس اوسموس پلانٽس يا ڪاري پاڻي کي صاف ڪندڙ پلانٽس ۽ برسات جي پاڻي کي ذخيرو ڪندڙ ٽيڪنالاجي کي تجويز ڪري سگهجي ٿو ته جيئن مقامي آبادي جون سماجي ۽ اقتصادي حالتون بهتر ٿي سگهن.

وڌيڪ پڙهڻ ۽ حوالا

- يونيسڪو ۽ اي اين اي پي پاران آفتون گهٽ ڪرڻ لاءِ APELL ۽ FLOOD هڪ ڪميونٽي ٻڌل نقط نظر <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001378/137828e.pdf> تي دستياب آهي.

- بين الاقوامي رسالي براءِ بحر اوقيانوس، جلد 10 نمبر 2 (2016) ساحلي علائقن ۾ ساختي ۽ غير ساختي تخفيفي قدم
https://www.ripublication.com/ijoo16/ijoo16n2_06.pdf; pp.141-148;
- آفتن جي تياري پورٽل
<https://disasterpreparednesscourse.com/disaster-hazards/cyclones-tropical/cyclones-tropical-mitration-ferences-before-during-after/#tab-2>
- صوبائي دزاسٽر مينيجمينٽ اٿارٽي سنڌ، <http://www.pdma.gos.pk/new/Preparedness/guidelines.php> تي دستياب آهي.
- حبيب الله مگسي ۽ ايمر جاويد شيخ سنڌ زرعي يونيورسٽي (2017)؛ سامونڊي پاڻي جي مداخلت: سنڌ، پاڪستان جي ساحلي برادرين ۾ زميني ۽ خوراڪ جو عدم تحفظ”.
- File:///C:/Users/HP/Downloads/magsi_sheikh_2017_seawater.pdf تي دستياب آهي
- پرابير ڪمار مپتي، سپاش داس، ۽ راجب داس، اسڪول آف واٽر ريسورسز انجنيئرنگ، جوڌپور يونيورسٽي، ڀارت (2018) ڀارت ۾ ڏکڻ اولهه بنگال جي ساحلي ايڪويفرس ۾ ڪاري پاڻي جي مداخلت کي منهن ڏيڻ جا قدم جيڪي
<https://medcraveonline.com/MOJES/MOJES-03-00061.php> تي دستياب آهن.

